ORTAÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

10.SINIF

DERS KİTABI

YAZARLAR

Dr. Hüseyin ÇİNAR
Dr. Numan KONAKLI
Süleyman EMİROĞLU

DEVLET KİTAPLARI
İZMİR - 2024

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI NO 9241
DERS KİTAPLARI DİZİSİ NO 1927

HAZIRLAYANLAR

Editör
Prof. Dr. İsmail SAĞLAM

Dil Uzmanı
Abdullah Metin KÜRÜMOĞLU
Mehmet ATEŞ

Program Geliştirme Uzmanı
Sinan SEÇKİN
Talip AYDEMİR

Rehberlik Uzmanı
Kenan PINARBAŞI

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Sami KAYA

Görsel Tasarımcı
Aynur EFE
Erkam UĞUR

Baskı Yılı: 2024

Basım Adedi: 131.730

ISBN 978-975-11-7772-8

Baskı Yeri: DEVLET KİTAPLARI DÖNER SERMAYE MÜDÜRLÜĞÜ

Adres: Dokuz Eylül mah. Sarnıç Yolu No:7, 35410 Gaziemir/İZMİR

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 02/06/2023 gün ve 29 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

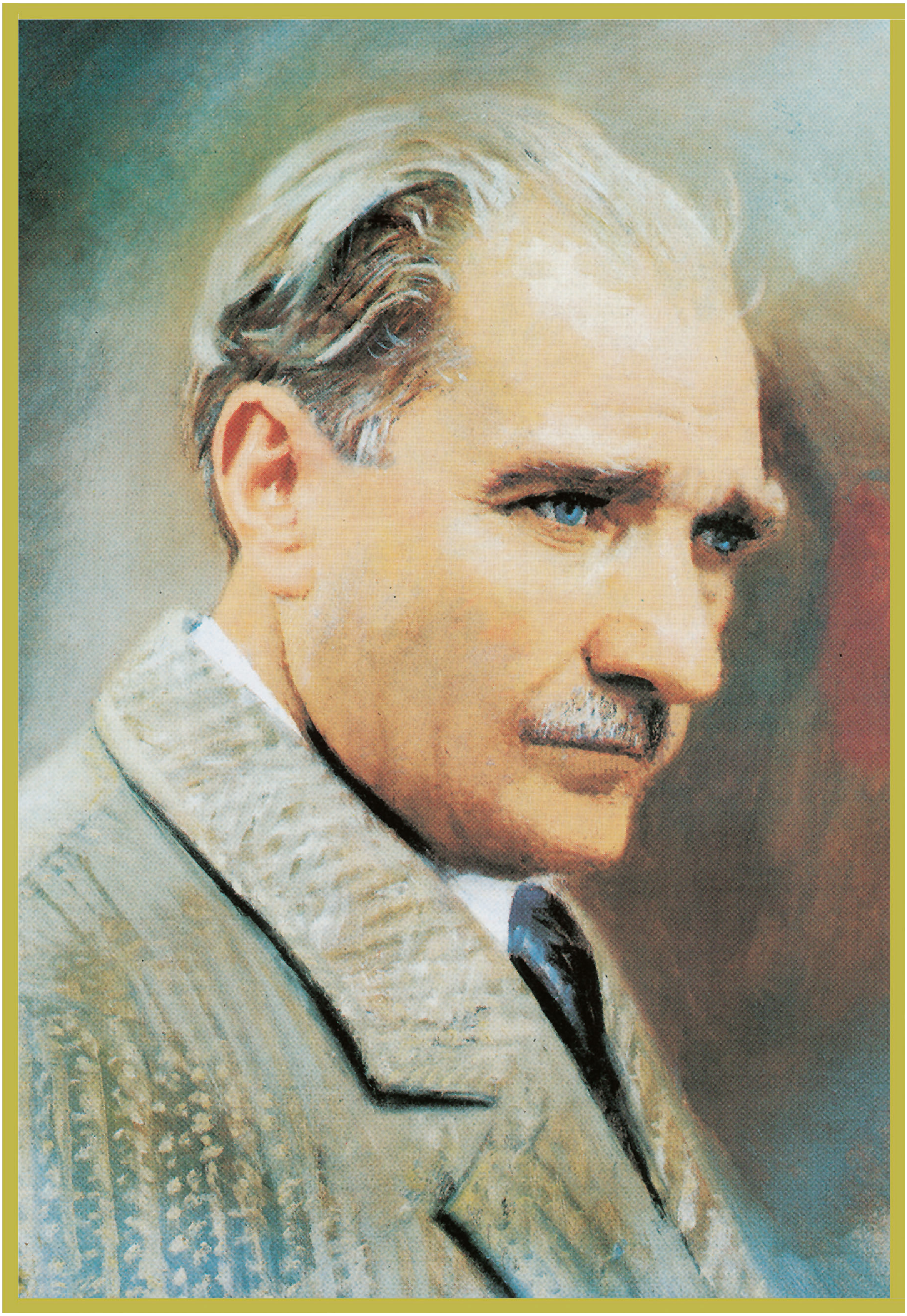
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

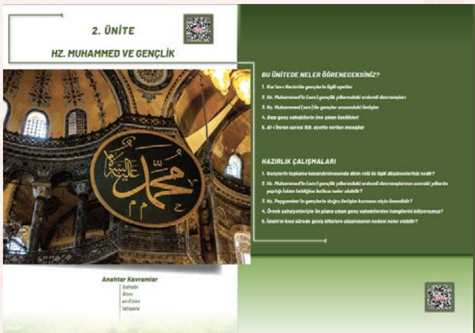
Mustafa Kemal ATATÜRK

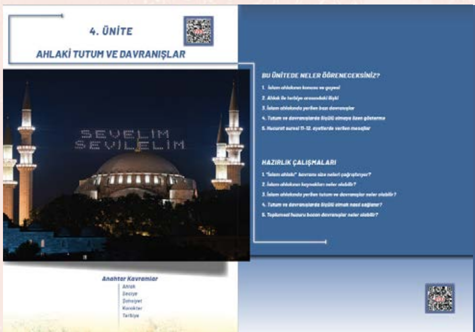
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

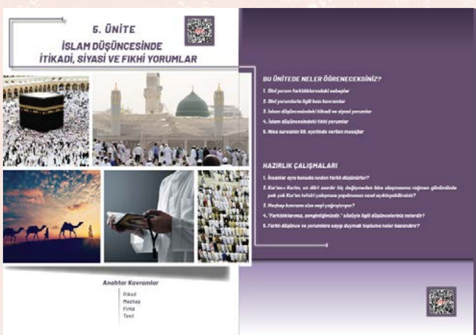
İÇİNDEKİLER

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünitenin Tamamına Ulaşabileceğiniz Karekod

Ünite Numarası ve Adı

1. ÜNİTE

ALLAH İNSAN İLİŞKİSİ

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

1. Allah (cc) inancının insan hayatındaki yeri ve önemi
2. Allah'ın (cc) varlığı ve birliği konusundaki akli ve nakli delilleri
3. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının yansımaları
4. Kur'an-ı Kerim'de insanın özellikleri
5. İnsanın Allah (cc) ile irtibat yolları
6. Rum suresi 18-27. ayetlerinde verilen mesajları

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Allah'a (cc) imanın insan davranışlarına yansıması neler olabilir?
2. Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini kanıtlamak için hangi örnekleri verebilirsiniz?
3. Allah'ın (cc) isim ve sıfatları hakkında neler biliyorsunuz?
4. Kur'an-ı Kerim'de insanın özelliklerinin anlatılma sebebi neler olabilir?
5. İnsanlar Allah (cc) ile irtibatlarını hangi yollarla sağlarlar?
6. Kur'an'da Allah'ın (cc) varlığına delil gösterilen hususlardan hangilerini biliyorsunuz?

Anahtar Kavramlar

Esmayıhüsna
Tilavet
Kıraat
Dua
Tövbe
İstiğfar

Neler Öğreneceksiniz?

Hazırlık Çalışmaları

Kavramlar

Ünite Özetine Ulaşabileceğiniz Karekod

Ana Başlık

Ünite Alt Başlık

Konu Metni

BAZI GENÇ SAHABİLER

İslam tarihinin ilk yıllarında genç sahabiler, Hz. Muhammed'i (sav) yalnız bırakmamışlar ve her türlü zorluğa birlikte göğüs germişlerdir. Özellikle bazı genç sahabiler erdemli davranışlarıyla öne çıkmış ve sonraki nesiller için İslam ahlakının sembolü hâline gelmişlerdir.

Bilge ve Kahraman Bir Genç: Hz. Ali

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in amcası Ebu Talib'in en küçük oğlu yani yakın akrabasıdır. Mekke'de baş gösteren kıtlık üzerine Hz. Peygamber, onu himayesine almış ve bakımını üstlenmiştir. Çocukluğundan itibaren Allah Resulü'nün (sav) yanında yaşayan Hz. Ali, Resulullah'ın (sav) peygamberliğine ilk iman edenlerdendir. O, aynı zamanda çok sevdiği kızı Hz. Fatıma'nın da eşidir.

Küçük yaştan itibaren Allah Resulü'nün (sav) eğitiminden geçen Hz. Ali, Mekke toplumunda okuma yazma bilen nadir gençlerden biriydi. Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilen Hz. Ali, Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliğini de yapmıştır. İlmî yetkinlik konusunda zirvedeki

"Eş olma" hissi ve olgusu, kan hısımlığına dayalı olmaksızın hatta çoğu defa yakın zamana kadar birbirlerini tanımayan iki ayrı cinsi çok güçlü psikolojik ve biyolojik bağlarla birbirine bağlar. Bunun üzerine insana yaraşır bir yaşama biçiminin yani temelinde iffet anlayışının bulunduğu, karşılıklı güven ve sevgi duygularıyla geliştirilen aile kurumu bina edilir.[106] Bunlar Yüce Allah'ın kudretini gösteren bir delildir. Düşünen insanlar bu gerçekten ders alır.

Rum Suresi 22. Ayet

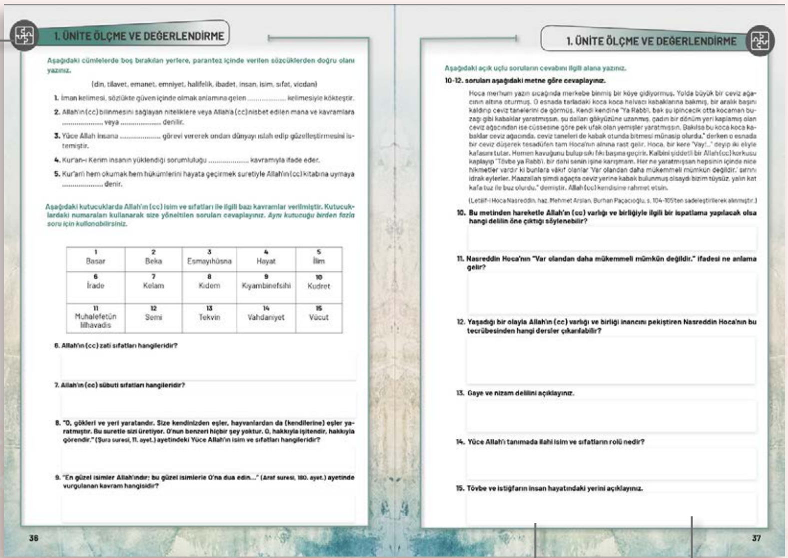
وَمِنْ اٰيَاتِه۪ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالَم۪ينَ

"O'nun delillerinden biri de gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için alınacak dersler vardır."

Ayetin Örnek Okunuşuna ve Tefsirine Ulaşabileceğiniz Karekod

Ayet ve Meali

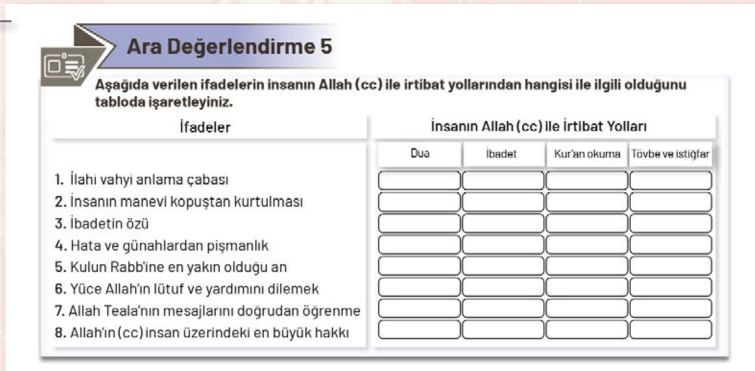
Ünite Ölçme ve Değerlendirme

Öz Değerlendirme Formuna Ulaşabileceğiniz Karekod

E-İçerik Ölçme ve Değerlendirme Materyallerine Ulaşabileceğiniz Karekod

Ünite Ara Değerlendirme

Ara Değerlendirme 5

Aşağıda verilen ifadelerin insanın Allah (cc) ile irtibat yollarından hangisi ile ilgili olduğunu tabloda işaretleyiniz.

İfadeler	İnsanın Allah (cc) ile İrtibat Yolları			
	Dua	İbadet	Kur'an okuma	Tövbe ve istiğfar
1. İlahi vahyi anlama çabası				
2. İnsanın manevi kopuştan kurtulması				
3. İbadetin özü				
4. Hata ve günahlardan pişmanlık				
5. Kulun Rabb'ine en yakın olduğu an				
6. Yüce Allah'ın lütuf ve yardımını dilemek				
7. Allah Teala'nın mesajlarını doğrudan öğrenme				
8. Allah'ın (cc) insan üzerindeki en büyük hakkı				

ORGANİZASYON ŞEMASI

Bölüm	Açıklama
Düşünün-Paylaşın	Kişisel ve zihinsel aktivitelerin ardından birlikte yapılacak etkinliklerin yer aldığı bölüm.
Yorumlayınız	Üst düzey zihinsel becerilerle ilgili aktivitelerin yer aldığı bölüm.
Meal-Yorum	Kur'an-ı Kerim mealini kullanma ve yorumlama becerilerini geliştirici etkinliklerin yer aldığı bölüm.
Not Ediniz	Üst düzey zihinsel becerilerle ilgili çalışmaların yer aldığı bölüm.
Listeleyiniz	Öğrenilen konunun pekiştirilmesine katkı sağlayacak bölüm.
İlkeler Çıkarınız	Öğrenilen konunun pekiştirilmesine katkı sağlayacak bölüm.
Ders Dışı Etkinlik	Farklı öğrenme ortamlarına yönlendiren kişisel ve zihinsel çalışmaların yer aldığı bölüm.
Söz Sizde	Öğrenilen konunun pekiştirilmesine ve sözel becerilerin gelişmesine katkı sağlayacak bölüm.
Bir Ayet	Konuyu destekleyecek ayetlerin yer aldığı bölüm.
Bir Âlim	Öğrenmeyi destekleyecek ilave bilgilerin yer aldığı bölüm.

Bilgi Kutusu — Öğrenmeyi destekleyecek ilave bilgilerin yer aldığı bölüm.

Şiir Diliyle — Öğrenme ortamını zenginleştirecek etkinliğin yer aldığı bölüm. Bu bölümdeki metinler yazıldığı dönemin yazım ve noktalama kurallarına sadık kalınarak alınmıştır.

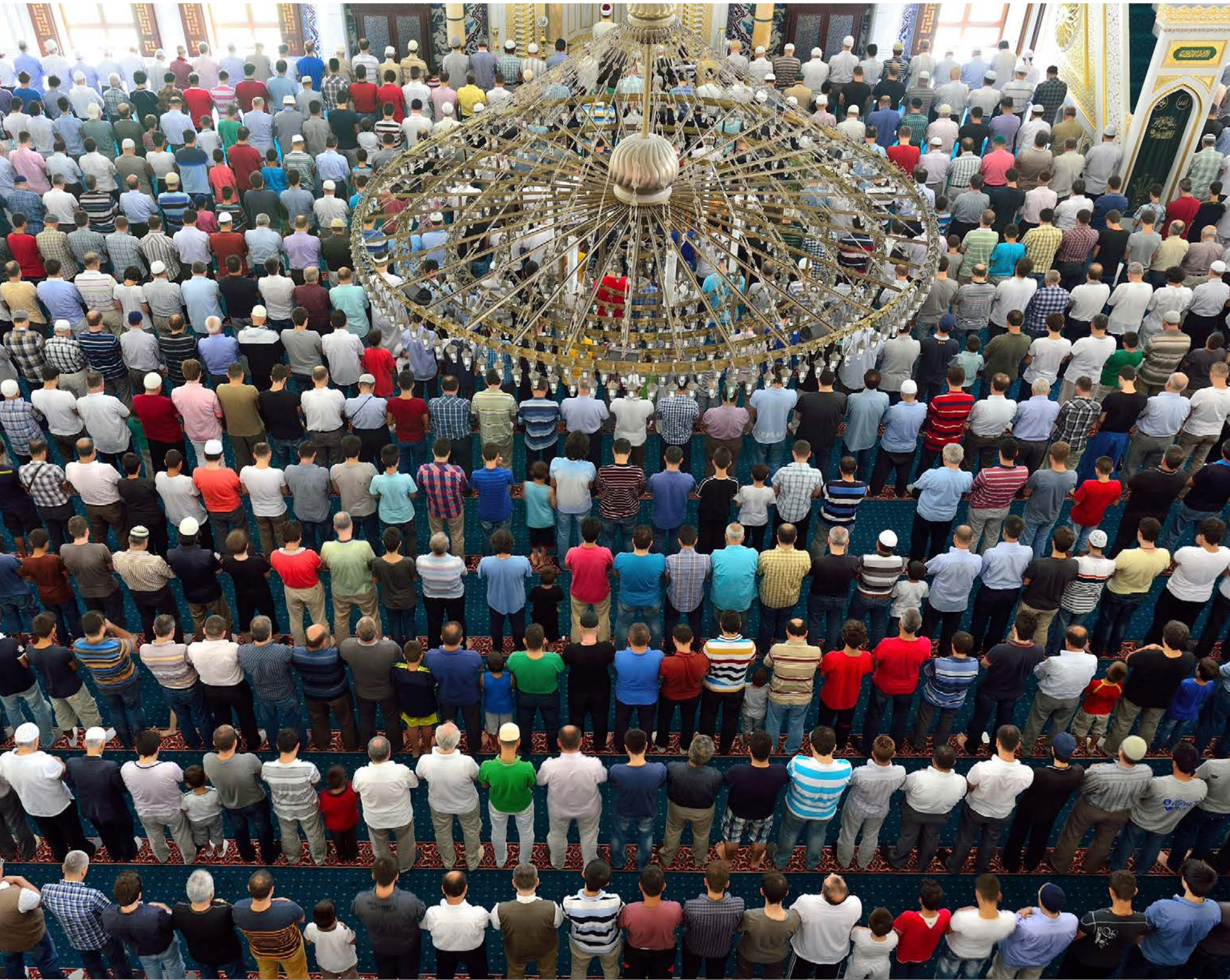
KISALTMALAR

as	aleyhisselam
b.	bin
bk.	bakınız
C	cilt
cc	cellecelalühü
çev.	çeviren
E.T.	Erişim tarihi
E.S.	Erişim saati
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
md.	Madde
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
öl.	Ölüm tarihi
ra	radıyallahüanh/anha
S	Sayı
s.	Sayfa
sav	Sallallahü aleyhi vesellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
yy.	yüzyıl

- Kitap genelinde
  - Öğretim programındaki başlıkların dışında tek tazim ifadesi,
  - Kısaltmalar ve içerik yazımında TTKB Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kavramları Yazım Kılavuzu ve TDK Kısaltmalar Dizini,
  - Başlık ve kavramların kullanımında MEB Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı,
  - Ayetlerde Diyanet İşleri Başkanlığının meal ve tefsirleri kullanılmıştır.
- E-içeriklere karekodu okutarak ya da karekodun üzerine tıklayarak ulaşabilirsiniz.

1. ÜNİTE

ALLAH İNSAN İLİŞKİSİ

Anahtar Kavramlar

Esmayıhüsna
Tilavet
Kıraat
Dua
Tövbe
İstiğfar

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

1. Allah (cc) inancının insan hayatındaki yeri ve önemi
2. Allah'ın (cc) varlığı ve birliği konusundaki akli ve naklî delilleri
3. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının yansımaları
4. Kur'an-ı Kerim'de insanın özellikleri
5. İnsanın Allah (cc) ile irtibat yolları
6. Rum suresi 18-27. ayetlerinde verilen mesajları

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Allah'a (cc) imanın insan davranışlarına yansıması neler olabilir?
2. Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini kanıtlamak için hangi örnekleri verebilirsiniz?
3. Allah'ın (cc) isim ve sıfatları hakkında neler biliyorsunuz?
4. Kur'an-ı Kerim'de insanın özelliklerinin anlatılma sebebi neler olabilir?
5. İnsanlar Allah (cc) ile irtibatlarını hangi yollarla sağlarlar?
6. Kur'an'da Allah'ın (cc) varlığına delil gösterilen hususlardan hangilerini biliyorsunuz?

ALLAH İNANCI VE İNSAN

Allah'a (cc) inanmak, İslam inanç esaslarının ilki ve en önemlisidir. İslam binasının temeli ve bütün ilkelerin özüdür. Onsuz ne iman ne de kurtuluş mümkündür.[1] Allah'a (cc) inanmak dinî değerler silsilesinin başında yer alır ve bütün iyilik kapılarını açan bir anahtardır. Kur'an-ı Kerim "Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir."[2] ayetiyle Allah'a (cc) inanmanın değerini dile getirir.

Şiir Diliyle

İmandır o cevher ki İlâhî ne büyüktür...
İmansız olan paslı yürek sînede yüktür!
(Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s. 18.)

Allah'a (cc) iman, Allah'ın (cc) varlığına, bir olduğuna, üstün özelliklerle nitelenip noksanlıktan uzak bulunduğuna inanmaktır. Her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Allah'a (cc) inanmak, ergenlik çağına gelmiş akıllı her insanın ilk ve asli sorumluluğudur.[3] Allah'a (cc) inanmaya giden yol, insanın kendisini tanıması ve Yüce Allah'ın yeryüzünde hüküm süren etkisini ve kudretini fark etmesiyle başlar.

Kur'an-ı Kerim, Allah (cc) inancını her zaman meyve veren bir ağaca benzetir.[4] Allah'a (cc) inanmak kuru ve soyut bir düşünce değildir. Gerçek bir iman, düşünceden uygulamaya ve içten dışa aktarıldığında ortaya çıkar. İslam, hayatın içinde kendini gösteren bir inancı değerli görmüştür. İslam, dinin temel ilkelerine inanılmasını ve bu ilkelerin uygulanmasını ister. Bu durum İslam'ın yaşanması bakımından önemli olduğu gibi imanın korunması bakımından da gereklidir.[5]

İman ile hayatın bütün yönleri ve insanın davranışları arasında bir bağ vardır. İyi ameller ve güzel davranışlar imanın gereğidir. Kur'an'da Allah'a (cc) iman ile iyi işler yapmanın sürekli olarak birlikte anılması iman ile iyi davranışlar arasındaki ayrılmazlığa işaret eder. Hz. Peygamber'in "... İmanın en üstün şubesi 'Lâ ilâhe illâllâh' (Allah'tan başka ilah yoktur.) sözüdür. En alt derecesi ise yoldaki eziyet veren şeyleri kaldırmaktır. Hayâ da imanın bir şubesidir."[6] hadisi imanın bu boyutunu gösterir.

Allah'a (cc) inanmak duygu, düşünce ve davranışları etkiler. İnsanlar büyük oranda inançlarına göre görür, düşünür ve davranışlar sergiler. İman hayata yön verir. Allah (cc) inancı insanın yaptıklarını kötüden iyiye, zararlıdan faydalıya dönüştürür. İman kalbe yerleşip kuvvetlenince insanın hayatında olumlu değişiklikler yaparak onu doğru ve güzel davranışlar sergilemeye sevk eder. Bir ayette "... Kim Allah'a iman ederse Allah onun kalbini doğru olana yöneltir..."[7] buyrulmuştur.

Görsel 1.1: *İnanç, insanı iyilik yapmaya teşvik eder.*

İnanan insan Yüce Allah'ın isteklerine uygun hareket ettiği gibi diğer insanlarla da iyi ilişkiler kurar. Onlara verdiği sözleri tutar, haksızlık yapmaz, muhtaçlara yardım eder ve insanlara karşı adaletli olur. Kur'an-ı Kerim'de Allah Teala'ya inanan ve O'na karşı sorumluluk bilinci taşıyan kimseler şöyle anlatılır: "Onlar ki bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar, öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever."[8] Hz. Peygamber de bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Hiçbiriniz kendisi için istediğini mümin kardeşi için de istemedikçe gerçekten iman etmiş olamaz."[9]

1 İlyas Çelebi, İslam'ın İnanç Esasları, s. 25-26.
2 Müminun suresi, 1. ayet.
3 Hayreddin Karaman, Ali Bardakoğlu, Hacı Yunus Apaydın, İlmihal, C 1, s. 82.
4 bk. İbrahim suresi, 24-25. ayetler.
5 İlyas Çelebi, İslam'ın İnanç Esasları, s. 17.
6 Nesai, İman, 16.
7 Tegabün suresi, 11. ayet.
8 Al-i İmran suresi, 134. ayet.
9 Buhari, İman, 7.

Allah'a (cc) inanmak insanın dünyaya bakışını değiştirir. İmanla birlikte eşya, tabiat ve canlılar insanın gözünde farklı bir boyut kazanır. Kâinatı ve her şeyi yaratanın Allah (cc) olduğunu fark eden insan, kendisiyle evren arasında bir yakınlık hisseder. Benliğini bir bütünün parçası olarak kabul eder. Kendisini evrenden bağımsız düşünmez. Tabiatı yağmalanacak bir alan olarak görmez. İnsana değer verir, yeryüzünde kibirlenerek yürümez, diğer varlıklara zarar vermekten kaçınır.

İnanan insan yegâne rızık verenin Allah (cc) olduğunu bilir. Bu sebeple cimrilik ve açgözlülük gibi kötü davranışları terk eder. Cömertlik ve diğerkâmlık gibi güzel işlere yönelir. Allah'a (cc) inanmış bir insana göre insanlık ve kardeşlik kavramı gerektiğinde bütün insanları içine alacak kadar genişler. Çünkü ona göre hangi ırka, millete ve kültüre mensup olursa olsun bütün insanlar Allah (cc) tarafından yaratılmıştır.[10]

Yorumlayınız

Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaratılmışı hoş gördük
Yaratan'dan ötürü

(Yunus Emre, Bizim Yunus, s. 39.)

Verilen şiiri Allah (cc) inancının insan davranışlarına etkisi açısından yorumlayınız.

Allah (cc) inancı, ahlaki değerlere kaynaklık eder. İman, ahlaki değerlerin gelişmesi için uygun bir iklim sunar ve insanı erdemli kılar. İman sahibi kişiler erdemli davranışlar sergiler. İnanan insan, kendini erdemli görmüyorsa bunu dine değil, kendi kusuruna bağlar. Tarih boyunca bütün toplumlarda gerçek dindar kişiler aynı zamanda birer ahlak kahramanı olarak görülmüş ve farklı inançlara sahip kişilerce de saygıyla karşılanmışlardır.[11]

Allah (cc) inancı insanın anlam arayışına bir cevaptır. İnsan, Allah'a (cc) iman sayesinde hem kendi varlığıyla hem de bütün varoluşla ilgili temel sorulara cevaplar bulur. İnsan, eskiden beri hayatın anlamını aramış ve kendisinin evrendeki yeri hakkında sorular sormuştur.[12] Allah (cc) inancı bu soruların cevaplanmasını sağlamıştır. Böylece insan tüm varlığı anlamlandırarak ona yabancılaşmaktan uzaklaşmıştır.

▲ ***Görsel 1.2:*** *Allah (cc) inancı, insanın anlam arayışına cevaptır.*

Allah (cc) inancı insana güven verir. İman kelimesinin sözlükte güven içinde olmak anlamına gelen emniyet kelimesiyle kökteş olması bu fikri destekler. Allah'a (cc) inanarak O'nunla arasında güçlü bir bağ kuran insan, başına gelen sıkıntıları göğüsler. Hayatın zorlukları karşısında imanından güç alarak manevi ve duygusal bir güven içinde olur. İstiklal Marşı'nın "Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar / Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var."[13] dizeleri zorluklar karşısında imanın insana kazandırdığı güveni ortaya koyar.

Allah (cc) mümin kulunu sever. Mümin de "... İman edenlerin Allah'a olan sevgileri çok daha fazladır..."[14] buyruğu doğrultusunda Rabb'ini sever. İman etmenin Allah'ın (cc) hoşnut olacağı güzel işler yapmak anlamına geldiğini kavrar. Bu anlayışa sahip insan Rabb'inin rızasına uygun bir hayat sürdürerek dünyada ve ahirette hüsrandan kurtulur.

10 A. Saim Kılavuz, Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş, s. 143.
11 Hanifi Özcan, "İman", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 218.
12 Ali Köse, "İman", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 215.
13 Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s. 477.
14 Bakara suresi, 165. ayet.

Ara Değerlendirme 1

1. Aşağıda verilen ifadelerden bazıları doğru, bazıları yanlıştır. "a" ifadesinden başlayarak ifadelerin doğru veya yanlış olduğuna karar verip okları takip ediniz. Son olarak ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

a İslam'da düşünceden uygulamaya aktarılmayan bir inanç değerli görülmez. (D → b, Y → c)

b İnanan kişi, erdemli davranışlar sergilemediğinde kusuru başkalarında arar. (D → ç, Y → d)

c Allah'a (cc) inanç, meyvesini her zaman veren bir ağaca benzer. (D → e, Y → f)

ç İslam bilginleri imanın insan davranışlarına etkisi konusunda fikir ayrılığı içindedir. (D → 1. Çıkış, Y → 2. Çıkış)

d "... İmanın en alt derecesi yoldaki eziyet veren şeyleri kaldırmaktır..." (Nesai, İman, 16.) hadisi imanın hayatla bağlantısını gösterir. (D → 3. Çıkış, Y → 4. Çıkış)

e İnanan insan, hangi ırka ve kültüre ait olursa olsun herkesi bir bütünün parçası olarak görür. (D → 5. Çıkış, Y → 6. Çıkış)

f İnsanın varlıkla ilgili temel sorulara cevaplar bulması imkânsızdır. (D → 7. Çıkış, Y → 8. Çıkış)

▲ ***Görsel 1.3:*** *İnsanın doğasında Yüce Allah'a inanma eğilimi vardır.*

ALLAH'IN VARLIĞI VE BİRLİĞİ

Tarihin en eski dönemlerinden beri insanlar, her zaman yüce bir varlığa inanmışlardır. Eski kabileler üzerinde yapılan son çalışmalar bu gerçeği ortaya koymuştur. Yüce bir varlığa inanma, tüm dinlerde ve inanç sistemlerinde var olmuştur.[15] İnsanın fıtratında Allah'a (cc) inanmaya doğal bir eğilim vardır. İslam bilginleri, göze görme kabiliyeti verildiği gibi insan doğasına da Allah'ı (cc) tanıma yatkınlığının verildiğini ifade etmişlerdir. Henüz dış tesirlerin etkilemediği ve bozmadığı fıtratın yönü, iyiye ve Allah'ı (cc) tanımaya yöneliktir.[16]

İnsanda Allah'a (cc) inanmaya doğru bir yatkınlık olduğu için normal şartlarda bir kişi Allah'ın (cc) varlığını kabullenir. Bundan dolayı Allah'ın (cc) varlığı konusu, Kur'an'da insan tarafından bilinmesi doğal ve apaçık bir gerçeklik olarak ele alınmıştır. Esasında insanın akıllara hayranlık veren evrenin nasıl meydana geldiğini kendine sormadan yaşaması onun düşünen bir varlık oluşuyla örtüşmez. İnançsız çevrelerin ileri sürdükleri "tesadüf", "kendiliğinden oluş", "evrim yoluyla meydana geliş" gibi cevaplar insanın aklını ve vicdanını tatminden uzaktır.[17]

Kur'an-ı Kerim Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini bulmada insana yol gösterir. O, insanların akıllarına ve kalplerine seslenerek onlardan yeryüzündeki gerçekleri düşünmelerini ister. Bir ayette şöyle buyrulur: "Yeryüzünü enine boyuna uzatan, onda sabit dağlar ve ırmaklar meydana getiren, orada meyvelerin her birinden çifter çifter yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O bürüyüp örtüyor. Düşünen insanlar için şüphesiz bütün bunlarda (Allah'ın varlığını

15 bk. Bekir Topaloğlu, "Allah", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 471.
16 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 4, s. 313-314.
17 İlyas Çelebi, İslam'ın İnanç Esasları, s. 27-28.

ispatlayan) ibretler vardır."[18] Kur'an, bu gibi ayetlerle Allah'ın (cc) varlığını zihinlere yerleştirmeyi amaçlar.

İnsan, basit çıkarımlarla Allah'ın (cc) varlığı ve birliği fikrine erişebilir. Örneğin hayatta hiçbir şey kendiliğinden ve tesadüfen olamaz. Tüm varlıkları meydana getiren bir sebep bulunur. Her elbise bir terziye, her sıra bir marangoza ve her resim bir ressama ihtiyaç duyar. Ressam olmadan bir resmin meydana gelmesi mümkün değildir. Evren yoktan var olduğuna göre onu yaratan bir güç vardır. O da Yüce Allah'tır.

Kimi İslam âlimleri yeryüzünde birçok olay ve nesnenin Allah'ın (cc) varlığına ve birliğine açıkça işaret ettiğini, O'nun varlığını ispat etmek için delil aramaya gerek olmadığını belirtmişlerdir. Kimileri de Allah'ın (cc) zatı duyu organlarıyla kavranamadığı için insanların O'nun varlığını ve birliğini kabul etmede zorlanabileceklerini öne sürerek çeşitli deliller ortaya koymuşlardır. Allah'ı (cc) bilmenin pek çok yolu, O'nun varlığı ve birliğinin birçok delili vardır.[19]

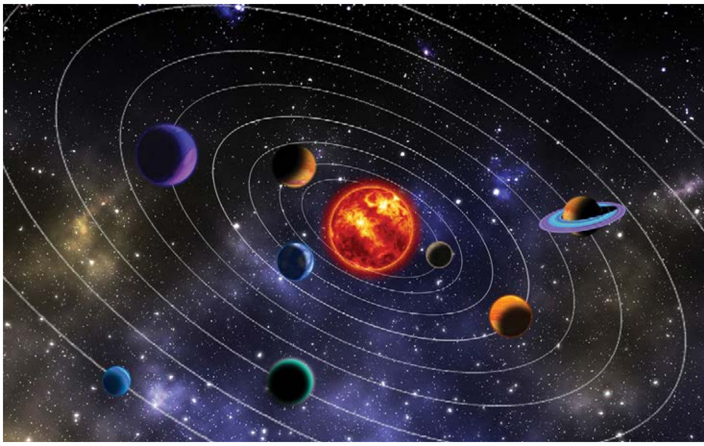
Şiir Diliyle

Her defa haberi taze bir müjde;
O var!
Her defasında, geç, gafletten vecde;
O var!
...
Sana daha yakın şah damarından;
O var!
Arama, ilaç yok eczahanede!
O var!
...
Ölümsüzlük şevki, ilâhî sevinç;
O var!
Yıkılmaz dayanak, kırılmaz destek;
O var!
Tekten de tek, bir tek, tek başına tek;
O var!"

(Necip Fazıl Kısakürek, Çile, s. 32.)

Bunlardan biri gaye ve nizam delilidir. Bu delil, tabiatta hassas bir düzenin ve amacın olduğu gerçeğinden hareketle bunların kendiliğinden meydana gelmeyip yüce bir varlığın yaratmasıyla mümkün olduğunu temel alır. Geniş kesimlere hitap eden, sade ve anlaşılır olan bu delil, varlıkların sahip olduğu düzeni ve amacı vurgular. Eski çağlardan günümüze kadar önemli Müslüman bilginlerin ve Batılı filozofların dikkatini çeken gaye ve nizam delili, Kur'an-ı Kerim tarafından da çokça kullanılmıştır. Hız kazanan doğa araştırmaları dolayısıyla bu delil yakın dönemde tekrar ön plana çıkmıştır. [20]

Kur'an-ı Kerim "Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık."[21] ayetiyle hücreden insana, atomdan galaksilere kadar her şeyin sahip olduğu mükemmel düzene işaret eder. Birçok ayette evrendeki varlıkların yapısındaki olağanüstülük ve hikmete dikkat çeker. Evrende kusursuz bir düzenin işlediğini gösteren bir ayette şu ifadeler yer alır: "O ki birbiri ile tam bir uyum içinde yedi göğü yaratmıştır. Rahman olan Allah'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?"[22] Evrendeki varlıklar madde ve atomlardan oluşur. Madde ve atomlar kendi kendine oluşamazken bunların evrende gördüğümüz düzeni oluşturmaları imkânsızdır.

Görsel 1.4: *Evrenin işleyişinde bir ölçü ve düzen vardır.*

Denizlerdeki biyolojik denge dikkat çekicidir. Yüce Allah, her yıl denizlere milyonlarca yumurta bırakan balık türlerine bir sınır getirmiştir. Eğer bu yapılmasaydı bu balık türleri denizleri istila ederdi. Örneğin ıstakoz denize yılda 7 milyon yumurta bırakır. Bunların hepsi ıstakoz olsaydı birkaç sene içinde denizler ıstakozla dolardı. Mezgit de yılda 6 milyon yumurta yumurtlar. Bunların hepsi yaşasaydı bir senede denizler mezgitle dolardı. Ancak buna sınır getirilmiş ve denizlerde bir denge hâkim olmuştur. Tüm bu hassas dengelerin varlığı ancak ilahi bir kudretle mümkündür. Bu ilahi kudretin sahibi de Allah Teala'dır.

18 Rad suresi, 3. ayet.
19 İlyas Çelebi, İslam'ın İnanç Esasları, s. 28.
20 Bekir Topaloğlu, "Allah", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 476.
21 Kamer suresi, 49. ayet.
22 Mülk suresi, 3. ayet.

Atmosferde %21 oksijen, %77 azot ve %2 oranında da diğer gazlar vardır. Eğer oksijen %21 oranında değil de biraz daha fazla olsaydı bir kibrit çakıldığında dünya yanar ya da biraz daha az olsaydı insan nefessiz kalırdı.

Tek bir hücrede bulunan DNA moleküllerinin her biri 20.000 sayfayı ihtiva eden 46 ciltlik dev bir ansiklopediye benzer ve bu kadar bilgiyi içerir. İnsanda yaklaşık 60 trilyon hücre vardır.

Dünya ile Güneş arasındaki mesafe yaklaşık 150 milyon km'dir. Bu mesafe daha uzun olsaydı Dünya buz kütlesine döner, daha kısa olsaydı yanıp kavrulurdu.

Grafik Bilgi 1.1: *Gaye ve nizam deliline bazı örnekler*

Her düzenli şeyin bir düzenleyicisinin olması kaçınılmazdır. Bu düzenin ve ince hesaplara dayalı kanunların da kendi kendine oluşması imkânsızdır. Onları planlayan ve insanın yararına sunan akıl ve hikmet sahibi bir varlığın bulunması zorunludur. Fizik bilimindeki sebeplilik kanunu da bunu gerektirir. Evrendeki düzeni kuran ve sürdüren düzenleyici Allah Teala'dır.[23]

Varlıklar dünyası gözlemlendiğinde her şeyde hikmet ve amacın olduğu görülür. Evrendeki varlıklar amaçsız ve anlamsız olarak yaratılmamıştır. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmıştır: "Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık..."[24] El iş yapmaya, dil konuşmaya ve kanat uçmaya yarar. Kış mevsimi gelince güçlü bir bağışıklığa ihtiyaç duyan insan vücudu için doğada pek çok vitamin içeren meyveler yetişir. Sebzeler ve meyvelerin sayılamayacak faydaları vardır. Bunların her biri insanın yararına uygun şekilde birçok amaç için yaratılmıştır. Varlıkların bu amaçları kendi başlarına takip edebilmeleri mümkün değildir. Tüm bunlar her şeyi bir amaca göre tasarlayan kudretli bir yaratıcıya işaret eder.

Allah'ın (cc) varlığı ve birliğinin bir diğer delili ise ekmel (en mükemmel) varlık delilidir. Bu, akli ve zihinsel bir delil olup Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini insanda bulunan yetkinlik ve mükemmellik fikrini esas alarak ispatlamaya çalışır. Buna göre insanın zihninde mükemmellik fikri vardır. Bu fikir insana kendisinden gelmez. Çünkü insan eksik bir varlıktır. İnsanın âlemden veya yokluktan gelmesi de mümkün değildir. O zaman bu fikir insana ancak kendisi en yetkin ve eksiklikten uzak olan Yüce Allah'tan gelmiştir. Bu delil Farabi ve Descartes (Dekart) gibi bazı Müslüman ve Batılı felsefeciler tarafından kullanılmıştır.[25]

İslam inancında Allah'ın (cc) varlığına ve birliğine inanmak bir bütündür. İnsan yaşamında ve tabiatta gözlemlenen birçok olay Allah'ın (cc) varlığına işaret ettiği gibi O'nun birliğini de gösterir. Kur'an'da Allah'ın (cc) birliğine işaret eden birçok ayet vardır. Bu ayetlerin birinde "İşte O (Allah) sizin Rabb'inizdir, O'ndan başka ilah yoktur..."[26] buyrulur. Evrendeki düzen aynı zamanda Allah'ın (cc) birliğinin en önemli delilidir. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği şöyle ifade etmektedir: "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu..."[27]

Âlemde Allah'tan (cc) başka ilah olsaydı ilahlar arasında anlaşmazlık meydana gelir, evrende kaos ve düzensizlik ortaya çıkardı. Her köyün bir muhtarının ve her okulun bir müdürünün olması evrenin varlığının düzen içinde devam etmesinin ancak tek bir ilahın varlığına bağlı olduğuna örnektir. Kur'an'ın sunduğu bilgiler ve akılla yapılan çıkarımlar, insanı tek bir ilah fikrine götürür.

Yorumlayınız

"Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. 'Rabb'imiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız.' derler..."

(Al-i İmran suresi, 191. ayet.)

Bu ayetten hareketle varlıkların taşıdığı amacı ve bunun sebebini yorumlayınız.

Şiir Diliyle

Tanrı'mız bir tek ilâh,
Yok bize başka penâh,
İkiye tapmak günah,
Lâilâheillâllah!

Yurtta birkaç can olmaz,
Birden çok vicdan olmaz,
Ortaklı cânan olmaz,
Lâilâheillâllah!
...

(Ziya Gökalp, Kızılelma, s. 79.)

23 A. Saim Kılavuz, Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş, s. 91; İlyas Çelebi, İslam'ın İnanç Esasları, s. 31.
24 Sad suresi, 27. ayet.
25 A. Saim Kılavuz, Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş, s. 93.
26 Enam suresi, 102. ayet.
27 Enbiya suresi, 22. ayet.

Ara Değerlendirme 2

Tabloda yer alan soruların cevaplarını karşılarındaki boşluklara yazınız.

Sorular	Cevaplar
1. Allah'ın (cc) varlığı ve birliğiyle ilgili delilleri güçlendiren somut örnekler nelerdir?	
2. Allah'ın (cc) varlığı ve birliğiyle ilgili delillerde hangi unsurlar öne çıkmaktadır?	

ALLAH'IN İSİM VE SIFATLARI

Akıl ve Kur'an-ı Kerim aracılığıyla Allah'ın (cc) varlığı ve birliği inancına ulaşan kişinin yapması gereken şey O'nu tanımaktır. Geçmişte ve günümüzde bazı insanlar Yüce Allah hakkında yanlış fikirlere sahip olduğu için Kur'an, Allah'ı (cc) doğru bir şekilde tanıtmayı amaçlar. Örnek imanın ilk adımı doğru bir Allah (cc) inancına sahip olmaktır. Yüce Allah'ın doğru olarak tanınması için O'nun isimlerinin ve sıfatlarının bilinmesine ihtiyaç vardır.

İnsanlar, yüce bir kudrete inandıktan sonra onu bazı kavramlarla niteleyip ifadelendirirler. İslam literatüründe Allah'ın (cc) bilinmesini sağlayan niteliklere veya Allah'a (cc) nispet edilen mana ve kavramlara isim veya sıfat denir. İnanan bir kimsenin Allah'a (cc) yönelip O'na gönülden bağlanması için zihin ve gönül dünyasının aydınlanması gerekir. Bu da ancak Cenab-ı Hakk'ın güzel isimleri ve yüce sıfatları hakkında bilgi edinmekle gerçekleşir.[28] O'nun "Allah" dışındaki bütün isimleri zatının bir özellik ve niteliğini ifade eder. Allah'ın (cc) isim ve sıfatları hem dinî kaynaklar hem de akıl yoluyla bilinir.[29]

Yüce Allah zaman ve mekân boyutlarının ötesindedir ve duyu organlarıyla kavranamaz. Bu yüzden O'nun zatı idrak edilemez. İnsan O'nu ancak isim ve sıfatlarıyla tanıyabilir. Allah'ın (cc) isimlerini ve sıfatlarını bilmek hem O'nun doğru bir şekilde tanınmasını sağlar hem de Allah (cc) âlem ilişkisine ışık tutar. Yüce Allah, kâinat ve insanla olan ilişkisi üzerinden daha iyi tanınabilir. Kâinat ve içindekiler Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisidir. Bu tecelli süreklidir ve karıncadan gökyüzündeki cisimlere kadar uzanır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmaktadır."[30]

Bilgi Kutusu

En güzel isimler anlamına gelen **Esmayıhüsna** kavramı Yüce Allah'a nispet edilen isimleri ve sıfatları ifade eder. Geniş anlamıyla Kur'an ve hadislerde geçen Allah'ın (cc) isimlerini kapsamakla beraber daha çok hadislerde bildirilen 99 ismi içerdiği kabul edilir. Büyük çoğunluğu Allah'ın (cc) merhamet, şefkat ve muhabbet özelliklerini ortaya koyar. Allah'ın (cc) isimleri ve sıfatları tabirleri çoğu zaman eş anlamlı kullanılır.

(bk. Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, Kelâm Terimleri Sözlüğü, s. 82-83.)

***Görsel 1.5:** Kâinat, Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının tecellilerini yansıtır.*

28 İlyas Çelebi, "Sıfat", TDV İslam Ansiklopedisi, C 37, s. 100.
29 bk. Ulvi Murat Kılavuz, Allah'a İman, s. 67.
30 Nisa suresi, 126. ayet.

İlahi isimler ile sıfatların varlık âlemi ve insan hayatında apaçık etkileri vardır. Bunlar çeşitli şekillerde kendini insana hissettirir. Allah'a (cc) inanan ve gönül gözüyle bakmasını bilen insan her şeyde Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının tecellilerini görür ve hisseder. Bir bebeğin dünyaya gelişinde O'nun Muhyi (can veren), bir çiftçinin bol ürün almasında Vehhâb (karşılıksız bol bol veren), bir insanın doğruyu bulmasında Hâdî (yol gösteren) ve bir hastanın iyileşmesinde Şâfî (şifa veren) isimlerinin tecellileri görülür.

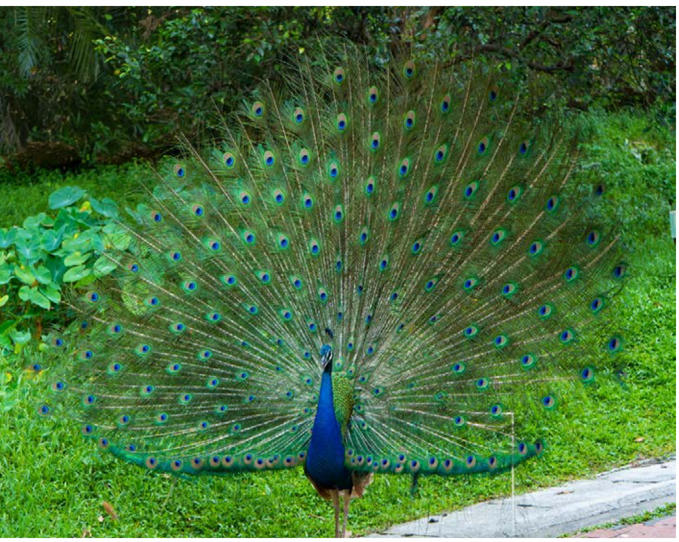

Görsel 1.6: *Yüce Allah'ın "Rezzak" ismini yansıtan bir hüsnühat çalışması.*

İslam, Allah'ın (cc) isim ve sıfatları konusuna ayrı bir önem vermiştir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (cc) güzel isimlerinin bulunduğu, O'na bu isimlerle dua, niyaz ve ibadette bulunulması gerektiği belirtilmiştir.[31] İslam âlimleri, Esmayıhüsna hadislerinde geçen doksan dokuz sayısının, çokluğu ifade eden bir kullanım olduğu ve sınırlandırıcı bir özellik taşımadığı hususunda söz birliği etmişlerdir.[32] Yüce Allah'ın isim ve sıfatları oldukça fazladır. Bunların bir kısmı zatıyla, bir kısmı kâinatla, bir kısmı da insanla ilgilidir.

Allah (cc) birdir. **"O'ndan başka ilah yoktur..."**[33] ifadesi ve "Lâ ilâhe illallâh" kelime-i tevhidi bunu vurgular. Yüce Allah'ı tanımak O'nun birliğini kavramakla başlar. O'nun diğer isimleri ve sıfatları tevhit ilkesi üzerine kuruludur. Allah'ın (cc) birliği, zatında ve sıfatlarında eşi ve benzerinin bulunmaması anlamına gelir. İnsan Yüce Allah'ı eşsiz ve tek olarak görmedikçe mümin olamaz. Allah'ın (cc) birliği ilkesi, ahlaktan hukuka kadar insan hayatının her alanını kuşatır. Allah'ın (cc) birliğine inanan kişi, varlığı bir bütünlük içinde anlamlandırır.

Allah (cc), sınırsız rahmet ve sonsuz merhamet sahibidir. Rahman'dır, Rahim'dir. Konuşma, düşünme, alet kullanma gibi yaşam için gerekli olan tüm imkân ve yetenekleri insanlara vermiş, onlara dünya ve ahiret mutluluğunun yolunu göstermiştir. Besmelede görüldüğü gibi rahmet ve merhamet Allah'ın (cc) en belirgin sıfatlarındandır. O'nun rahmeti tüm varlıkları kapsar.[34] Annenin bebeğine, hayvanların da yavrularına karşı merhameti O'nun sonsuz rahmetinin bir parçasıdır.[35] Yüce Allah, Rezzak sıfatıyla tüm canlılara sayısız nimetler verir. İnsanın yaşam alanlarını türlü yiyecek ve içeceklerle donatır. Rızkı, Rezzak olan Allah (cc) verir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilir: **"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah'a ait olmasın..."**[36] Rızık Allah'ın (cc) teminatı altındadır. İnsanoğlu paylaşmayı bilirse dünyanın nimetleri herkes için yeterlidir.

Görsel 1.7: *Yüce Allah'ın yaratmasındaki mükemmellik insanda hayranlık uyandırır.*

Allah (cc) yaratandır. Kur'an-ı Kerim'de **"... O, her şeyi yaratmıştır..."**[37] buyrularak Allah'ın (cc) her şeyin yaratıcısı olduğu belirtilir. O, hem yoktan yaratır hem de var olan bir şeyden yeni bir şey meydana getirir. O'nun yaratması ölçülü ve yerli yerindedir. Yüce Allah'ın Halık, Bari' ve Musavvir gibi isimleri O'nun yaratmasının farklı boyutlara sahip olduğunu gösterir. Halık ismi O'nun her şeyi düzenli ve planlı olarak yarattığını ifade eder. Bârî' ismi bir model almaksızın yarattığına işaret eder. Musavvir ise O'nun yaratmasının rastgele değil, biçimli ve sanatlı olduğunu ortaya koyar. Çiçekler, kuşlar ve doğada gördüğümüz estetik tasarımlar Allah'ın (cc) yaratmasının güzelliğini yansıtır. Allah (cc) insanı da en güzel biçimde yaratmıştır.

31 Bekir Topaloğlu, "Esmayıhüsna", TDV İslam Ansiklopedisi, C 11, s. 409.
32 Ulvi Murat Kılavuz, Allah'a İman, s. 34.
33 Bakara suresi, 255. ayet.
34 bk. Araf suresi, 156. ayet.
35 Buhari, Edeb, 19.
36 Hud suresi, 6. ayet.
37 Enam suresi, 101. ayet.

BASIT: *Rızkı genişleten, ruhları bedenlerine yayan.*	***FETTAH:*** *İyilik kapılarını açan.*
GAFFAR: *Daima affeden, tekrarlanan günahları bağışlayan.*	***NAFİ:*** *Faydalı şeyleri yaratan.*
VEHHAB: *Karşılık beklemeden bol bol veren.*	***VEDUD:*** *Çok seven, çok sevilen.*

Grafik Bilgi *1.2:* *Yüce Allah'ın sonsuz merhametini yansıtan bazı isimleri*

Allah (cc) hayat veren ve yaşatandır. Sadece yaratmakla kalmaz aynı zamanda yaşatır. O, Hayy'dır. Canlılık ve yaşam kendisi diri ve hayat sahibi (Hayy) olan Allah'tan (cc) gelir. O, bütün hayatların kaynağıdır. Hücre ve atomlardan bitkilere, kuşlardan insanlara kadar her canlıya hayat vermiştir. Balığın yüzmesi, kuşun uçması ve kedinin koşması Allah'ın (cc) verdiği hayat özelliğiyle gerçekleşir. İnsanın doğması, nefes alıp vermesi ve hareket etmesi de bu sayede olur.

Allah (cc) koruyup gözetendir. O, Müheymin'dir. Kâinatın işlerini gözetir. O, Kayyum'dur. Kâinatı idare eder ve her şeyin varlığı kendisine bağlıdır. Kur'an-ı Kerim'de **"O'ndan başka ilah yoktur; O, Hayy ve Kayyûm'dur..."**[38] buyrulur. Eski ve yeni bazı fikri ve felsefi akımlara göre Allah (cc) âlemi yaratmıştır ama onunla bir ilişkisi kalmamıştır. Bu yaklaşım İslam düşüncesi açısından doğru değildir.[39] Yüce Allah yarattığı varlıklarla ilişkisini kesmez. O, âlemi sürekli olarak idare etmekte, koruyup gözetmektedir. Allah (cc) Samed'dir. Âlemdeki her şey varlığını sürdürmek ve yaşamak için O'na muhtaçtır. Her varlığın gereksinimlerini karşılayan O'dur.

Görsel 1.8: *Yüce Allah hiçbir varlığı kendi hâline bırakmamıştır.*

İnsan Allah'ın (cc) koruması ve gözetimi altındadır. O yeryüzünde yalnız, terk edilmiş ve başıboş değildir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de **"İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?"**[40] ifadesiyle anlatılır. Yüce Allah öncelikle anne-babası ve ailesi aracılığıyla insanı koruyup gözetir. Verdiği nimet ve imkânlarla da onun ihtiyaçlarını karşılar. O, faydalı ile zararlıyı ayırabilsin diye insanı akıl sahibi kılmıştır. Böylece insanı çeşitli imkânlarla donatarak koruyup gözetmiştir.

Allah (cc), Alîm ve Habîr'dir. Allah'ın (cc) bir şeyi bilme noktasında kusuru yoktur. Çünkü O, her şeyi bilendir. Kur'an'da "... O, görüleni de görülmeyeni de bilendir..."[41] denerek Yüce Allah'ın gizli açık her şeyi bildiği ifade edilir. Bu gerçeği dikkate alarak hayatını düzenlemesini oğluna tavsiye eden Lokman (as) şöyle der: "Yavrucuğum! Şüphesiz yapılan iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa ve bir kayanın içinde yahut göklerde ya da yerin dibinde bile bulunsa Allah onu çıkarıp ortaya koyar. Allah, en gizli şeyleri bilendir ve her şeyden haberdar olandır."[42] Âlemin hakikati ve varlıkların bilgileri O'ndadır. İnsanı ve insan için hayırlı olan şeyleri en iyi bilen O'dur.

38 Bakara suresi, 255. ayet.
39 bk. Hüsamettin Erdem, "Deizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 111.
40 Kıyamet suresi, 36. ayet.
41 Haşr suresi, 22. ayet.
42 Lokman suresi, 16. ayet.

Bilgi Kutusu

"En güzel isimler Allah'ındır. O hâlde O'na o güzel isimlerle dua edin..."

(Araf suresi, 180. ayet.)

"... En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O üstündür, hikmet sahibidir."

(Haşr suresi, 24. ayet.)

İlahi isimler ve sıfatlar Yüce Allah'ın âlemle ve insanla her zaman canlı bir bağının olduğunu gösterir. İslam âlimlerine göre mümin, Allah'ın (cc) isimlerinin ve sıfatlarının içerikleriyle iç ve dış dünyasını düzenlemeli ve bunların ortaya koyduğu ahlak ile ahlaklanmalıdır. Yüce Allah kendini tanıtırken aslında bizim nasıl olmamız gerektiğine işaret etmektedir.[43] O'nun Settar olduğunu öğrenen kişi başkalarının hata ve kusurlarını örtmeli; Adil olduğunu bilen, adaletten taviz vermemeli ve O'nu Kerim olarak tanıyan da cömert olmalıdır.

Zatî Sıfatlar

Zatî sıfatlar sadece Allah'ın (cc) zatına has olan ve başka varlıklarda bulunmayan sıfatlardır.

- ***Vücut:*** *Allah'ın (cc) var olmasıdır. Allah (cc) vardır, O'nun yokluğu düşünülemez.*
- ***Kıdem:*** *Ezelî olmak, başlangıcı bulunmamaktır.*
- ***Beka:*** *Varlığının sonu olmamak, ebedî olmaktır.*
- ***Vahdaniyet:*** *Allah'ın (cc) bir olmasıdır. Allah (cc) tektir. Eşi, benzeri, ortağı yoktur.*
- ***Muhalefetün lilhavadis:*** *Sonradan yaratılmışlara benzememektir.*
- ***Kıyambinefsihi:*** *Var olmak için bir şeye ihtiyaç duymamaktır.*

Sübuti Sıfatlar

Sübuti sıfatlar ise Yüce Allah'ın mutlak olarak, diğer varlıkların da sınırlı olarak sahip olduğu sıfatlardır.

- ***Hayat:*** *Diri ve canlı olmaktır. Allah (cc) diridir. Tüm varlıkların hayat kaynağıdır.*
- ***İlim:*** *Allah'ın (cc) her şeyi bilmesidir.*
- ***Semi:*** *Allah'ın (cc) her şeyi işitmesidir.*
- ***Basar:*** *Allah'ın (cc) her şeyi görmesidir.*
- ***İrade:*** *Allah'ın (cc) dilemesidir. Bir şeyin var olmasını dilemesi ve var etmesidir.*
- ***Kudret:*** *Allah'ın (cc) sınırsız güç sahibi olmasıdır.*
- ***Kelam:*** *Allah'ın (cc) konuşmasıdır.*
- ***Tekvin:*** *Yaratmak demektir. Yüce Allah'ın (cc) kudret ve tekvin sıfatıyla yoktan yaratmasıdır.*

Grafik Bilgi 1.3: *Allah'ın (cc) sıfatları*

Ara Değerlendirme 3

Tabloda yer alan soruların cevaplarını karşılarındaki boşluklara yazınız.

Sorular	***Cevaplar***
1. Allah'ın (cc) güzel isimlerinden hangileri insanla ilgilidir?	
2. Esmayıhüsna'nın hayata yansımalarına üç örnek veriniz.	

43 bk. Mehmet Görmez, M.Emin Özafşar, İ. Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 1, s. 224.

KUR'AN-I KERİM'DE İNSAN VE ÖZELLİKLERİ

Kur'an-ı Kerim'de insan bütün yönleriyle ele alınır; onun yaratılışı, mahiyeti ve amacı bir bütünlük içinde temellendirilir.[44] Kur'an'a göre tüm varlıklar gibi insan da Allah'ın (cc) eseridir. Yüce Allah insanı en güzel biçimde yaratmış, ona akıl yeteneği vermiş, düşünmeyi ve konuşmayı öğretmiş, karanlıklar içinde kalmaması için ona doğru yolu göstermiştir.[45]

▲ ***Görsel 1.9:*** *Kur'an'a göre insan, varlıkların en değerlisidir.*

Yüce Allah, yaşaması için gerekli olan maddi ve manevi birçok nimeti insana bahşederek onun hayatını kolaylaştırmıştır. Bu imkânlar sayesinde insan hem faydalı ile zararlıyı tanıma hem de iyi ile kötüyü birbirinden ayırma gücüne kavuşmuştur. İnsan; fizyolojik, ruhsal ve zihinsel yetenekler bakımından yeryüzünün en mükemmel ve en seçkin varlığı olmuştur. Bu gerçekler, **"Ant olsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar ihsan ettik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık."**[46] ayetinde ifade edilmiştir.

Kur'an, insan hayatının bir amacı olduğunu belirtir. Bir ayette **"Gökleri, yeri ve bunlar arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık."**[47] buyrularak insanın boş yere yaratılmadığı vurgulanır. Kur'an-ı Kerim'e göre insan hayatının amacı Allah'ı (cc) tanımak, O'na kulluk etmek ve bu dünyanın bir imtihan yeri olduğunu bilerek iyi ameller işlemektir.[48] Bu bilinçle hareket eden insan, hayatını ancak bu şekilde anlamlandırır.

İslam, insanı yalnızca Allah'la (cc) bireysel ilişkisi içinde tanımlamakla kalmaz aynı zamanda onu toplum içinde yüksek değerleri hayata geçirmekle görevlendirir.[49] Kur'an'a göre örnek insan hayata sırt çevirmeyen, toplumun olumlu ve olumsuz taraflarıyla yüzleşen ve başkalarının sorunlarıyla ilgilenen kişidir. O, toplumsal sorumluluklarının bilincindedir. Bunlar aileyle ilgilenme, akrabayı gözetme, insanların iyiliği için çalışma, adaletli davranma, kötülükleri engelleme gibi davranışlardır. **"Şüphesiz Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder..."**[50] ayeti bu davranışlardan bazılarına işaret eder.

Yorumlayınız

"Kim bir Müslüman'ın dünya sıkıntılarından birini giderirse Allah da onun kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Kim darda kalan bir kimsenin işini kolaylaştırırsa Allah da dünya ve ahirette onun işlerini kolaylaştırır. Kim bir Müslüman'ın ayıbını örterse Allah da dünya ve ahirette onun ayıplarını örter. Kul; kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da onun yardımcısı olur."
(Ebu Davud, Edeb, 60.)

Verilen hadisi insanın toplumsal sorumlulukları çerçevesinde yorumlayınız.

Kur'an-ı Kerim'e göre insan yeryüzünde halife olarak görevlendirilmiştir. Bakara suresinin 30. ayetinde geçen **"Hani Rabb'in meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' demişti..."** ifadesi bu gerçeği ortaya koyar. İslam âlimlerine göre halifelik, dünyayı imar ve ıslah etme görevidir. İnsan, yeryüzünde Allah'ın (cc) halifesidir. Buna göre insan, ilahi irade doğrultusunda dünyayı güzelleştirmek için çalışacak, ahlak ve adalete uygun bir yaşam inşa edecek, yeryüzünde iyiliği hâkim kılma çabası gösterecektir. Halife olmak Yüce Allah'ın insana verdiği büyük bir görev ve onurdur.

44 İlhan Kutluer, "İnsan", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 321.
45 bk. Tin suresi, 4. ayet; Secde suresi, 9. ayet; Rahman suresi, 4. ayet; İnsan suresi, 3. ayet.
46 İsra suresi, 70. ayet.
47 Enbiya suresi, 16. ayet.
48 bk. Zariyat suresi, 56. ayet; Mülk suresi, 2. ayet.
49 İlhan Kutluer, "İnsan", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 323.
50 Nahl suresi, 90. ayet.

Görsel 1.10: *İnsan, maddi ve manevi olarak dünyayı güzelleştirmek için çalışmalıdır.*

İnsan, Allah'ın (cc) halifesi olma görevini kabul ederek sorumluluk üstlenmiştir. Yeryüzünde sorumlu tutulan tek varlık insandır. Kur'an-ı Kerim insanın yüklendiği bu sorumluluğu "emanet" kavramıyla ifade eder. Bu konuda Kur'an'da **"Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi..."**[51] buyrulur. İnsanın böyle bir emanetle yükümlü olması, onun yeryüzündeki varlığının temel anlamlarından birini ifade eder. Bu görevi yerine getirme sürecinde aşması gereken en önemli engel yine insanın kendisidir. Çünkü imtihan dünyasında yaşamanın bir gereği olarak insan nankörlük, cimrilik, böbürlenme, inkârcılık vb. zaaflara sahiptir. Ahlaki gelişim sürecinde bu zaaflarını yenmeyi öğrenmelidir.[52]

Kur'an-ı Kerim'e göre insanın hedefi doğru yolu bulmak ve ahlaki değerlere uygun bir hayat sürmektir. İnsanı doğru yola ulaştıracak ilk adım Yüce Allah'ı tanıyıp ona iman etmektir. İman sayesinde insan hem doğru yolu bulur hem de üstün değerleri yansıtan bir hayat yaşar.[53] Allah'a (cc) iman etmek, insanı yanlış yollara düşmekten korur.

Kur'an'a göre kurtuluşa eren insanların bazı özellikleri

- *İnsanları hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğe engel olanlar (bk. Al-i İmran suresi, 104. ayet.)*
- *Zulüm ve haksızlık yapmaktan kaçınanlar (bk. Enam suresi, 21. ayet.)*
- *Boş işlerden yüz çevirip iffetlerini koruyanlar (bk. Müminun suresi, 3 ve 5. ayetler.)*
- *Nefsini cimrilikten arındırıp mallarını paylaşanlar (bk. Haşr suresi, 9. ayet.)*
- *Günahlardan uzaklaşıp namazlarını kılanlar (bk. Âlâ suresi, 14-15. ayetler.)*

Grafik Bilgi 1.4: *Kur'an'a göre kurtuluşa eren insanların bazı özellikleri*

Şiir Diliyle

...
Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

Hoşça bak kendine ki kâinatın özüsün sen
Bütün yaratıkların gözbebeği olan insansın sen

(Şeyh Galip, Şeyh Gâlib Dîvânı, s. 179-181.)

Kur'an, insanı iyi ile kötü arası bir yerde anlatır. Kur'an'a göre insanın yücelmesi ve alçalması kendi elindedir. Topraktan yaratıldığı hâlde yücelme imkânına sahip olduğu gibi manevi düşüşe de açıktır.[54] İnsanın Allah (cc) katındaki değerini onun tercih ve tutumları belirler. Kur'an açısından yüceliş ve kurtuluş insanın kendini kötülüklerden arındırmasına, iman edip salih ameller işlemesine bağlıdır.[55] Bunları yapmayanlar Allah Teala'nın insana verdiği imkânları kötüye kullanmış oldukları için yücelmek yerine aşağı bir konuma düşmüş olurlar.[56]

İslam düşüncesinde insan, âlemin özü ve küçük âlem olarak görülür. Kur'an'da insan ve onunla ilgili temel konular üzerinde önemle durulmuştur. Bu çerçevede insanın Yüce Allah'a nasıl ve ne şekilde karşılık verdiği meselesi büyük önem kazanır. Bir bütün olarak Kur'an düşüncesi, insanların kurtuluşu sorunuyla ilgilidir.[57]

51 Ahzab suresi, 72. ayet.
52 İlhan Kutluer, "İnsan", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 321.
53 bk. Tegabün suresi, 11. ayet; Müminun suresi, 1-5. ayetler.
54 bk. Tin suresi, 5. ayet.
55 bk. Şems suresi, 8. ayet; Bakara suresi, 2-5. ayetler.
56 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 5, s. 648.
57 bk. Toshihiko Izutsu, Kur'an'da Tanrı ve İnsan, s. 123-124.

İnsan iyi ve güzel davranışlar sergileyerek fazilet kazanacağı gibi değersiz ve haram olan şeyleri terk ederek de erdemli olur. Kur'an-ı Kerim'de insanın kul hakkı yemek, yalan söylemek ve büyüklenmek gibi kötü davranışlardan uzak durması gerektiği dile getirilmiştir. İnsan, lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmelidir. Çünkü iyi işler yapan kendisi için yapar, kötülük yapanın da kötülüğü kendinedir. İnsanın yaptığı tüm davranışlar dünyada veya ahirette karşılığını bulur. Bu husus Kur'an'da şöyle ifade edilmiştir: "Kim zerre kadar iyilik yaparsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük yaparsa onu görür."[58]

Allah (cc) katında insanın ayrı bir konumu vardır. Tertemiz bir yaratılışla dünyaya gelen insanın kendine yaraşır bir hayat sürmesi için en önemli hususlar iman ve salih amellerdir. İnsana düşen, Kur'an'ın mesajları karşısında daha duyarlı olmak ve Yüce Allah'ın "... İyiliklerde yarışın..."[59] çağrısı doğrultusunda dünyada iyiliklerini çoğaltıp sevaplarını artırmaktır.

Yorumlayınız

"Kim iyi bir iş yaparsa kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabb'in hiçbir zaman kullarına zulmedici değildir."

(Fussilet suresi, 46. ayet.)

Bu ayete göre yapılan işlerin hangi şekillerde insanın lehine ve aleyhine olduğunu yorumlayınız.

Ara Değerlendirme 4

Aşağıdaki tabloda insanın farklı yönleriyle ilgili bazı ayetler verilmiştir. Bu ayetlerde insanın hangi özelliğinin vurgulandığını tablodaki boş alana yazınız.

	Ayet	İlgili Olduğu Özellik
1	"Gökleri, yeri ve bunlar arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık." (Enbiya suresi, 16. ayet.)	
2	"Ant olsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik..." (İsra suresi, 70. ayet.)	
3	"Şüphesiz Allah; adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder..." (Nahl suresi, 90. ayet.)	
4	"Hani Rabb'in meleklere 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' demişti..." (Bakara suresi, 30. ayet.)	

İNSANIN ALLAH İLE İRTİBATI

İslam'a göre Yüce Allah bir açıdan varlıktan bağımsız, başka bir açıdan ise varlıkla iç içedir. Bu bir yakınlık ilişkisidir. Allah Teala insana her zaman yakın olup ondan uzak değildir. Bu gerçek Kur'an'da "... Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir..."[60] ayetiyle dile getirilir.

Kur'an "... O'na yaklaşmaya vesileler arayın..."[61] buyurarak insanı Allah'a (cc) yaklaşmak için çaba göstermeye davet etmiştir. Allah'a (cc) yakın olmak Müslüman'ın en büyük ideallerindendir. Allah'a (cc) inanan kişi hem O'nu sever hem de O'na yakınlaşmayı arzu eder. Allah'a (cc) yaklaşmak çeşitli yollarla O'nunla irtibat kurmaktan geçer. İnsanın Allah'la (cc) irtibatı dua, ibadet, tövbe, istiğfar ve Kur'an okuma gibi yollarla gerçekleşir.

Görsel 1.11: *İnanan kişi Allah'a (cc) yakınlaşmak ve O'nunla irtibat kurmak ister.*

58 Zilzal suresi, 7-8. ayetler.
59 Bakara suresi, 148. ayet.
60 Hadid suresi, 4. ayet.
61 Maide suresi, 35. ayet.

Bilgi Kutusu

Örnek Bir Dua

İlâhî!
Hamdini sözüme sertaç ettim,
Zikrini kalbime mi'râc ettim,
Kitabını kendime minhac ettim.
Ben yoktum var ettin,
Varlığından haberdar ettin,
Aşkınla gönlümü bî-karar ettin.
İnayetine sığındım, kapına geldim.
Hidayetine sığındım lütfuna geldim.
Kulluk edemedim, affına geldim.
Şaşırtma beni, doğruyu söylet,
Neş'eni duyur, hakikati öğret.
Sen duyurmazsan ben duyamam,
Sen söyletmezsen ben söyleyemem,
Sen sevdirmezsen ben sevemem.
Sevdir bize hep sevdiklerini.
Yerdir bize hep yerdiklerini.
Yâr et bize erdirdiklerini...

(Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 11.)

Sertaç etmek: Baş tacı etmek.
Mi'rac etmek: Yukarı çıkarmak, yükseltmek.
Minhac etmek: Ana hedef ve yol belirlemek.
İnayet: Allah'ın (cc) yardımı, lütfu.

Listeleyiniz

"... Rabb'im, gönlüme ferahlık ver. İşimi kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz!"

(Taha suresi, 25-27. ayetler.)

Bu ayetlerde olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'den dua örnekleri bularak listeleyiniz.

Dua

Tüm varlıkların doğasında Yüce Allah'a doğru bir eğilim vardır. Her varlık, kendi dilince Rabb'ini anarak yüceltmekte ve O'na dua etmektedir. Bir ayette şöyle buyrulur: "Göklerde ve yerde bulunanlarla dizi dizi kuşların Allah'ı tespih ettiklerini görmez misin? Her biri kendi duasını ve tespihini bilmiştir..."[62]

Dua, Allah'ın (cc) yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesi, sevgi ve hürmet duyguları içinde O'nun lütuf ve yardımını dilemesidir. Allah (cc) insanı kendi varlığından haberdar etmiş, insan da varlığını benimsediği bu yüce kudret karşısında O'nunla irtibat kurma ihtiyacı duymuştur. Bu irtibat doğrultusunda dua insanın bir taraftan kendi ihtiyaç ve eksiklerinin telafisini, diğer taraftan daha mükemmele ulaşmasını hedefleyen karşılıklı iletişim vasıtasıdır. Dua, sınırlı ve aciz olan varlığın sonsuz kudret sahibi ile kurduğu bir köprüdür. İnsan, tarihin hiçbir döneminde duadan uzak kalmamıştır.[63]

Dua, Müslüman'ın manevi hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Kur'an-ı Kerim'de: "De ki: Duanız olmasa Rabb'im size ne diye değer versin?.."[64] buyrularak duanın önemine işaret edilmiştir. Dua sayesinde kul, Rabb'i katında büyük bir değer elde eder. Hz. Peygamber'in "Dua, ibadetin özüdür."[65] hadisi duanın başlı başına bir ibadet olduğunu ortaya koyar.

Sadece sıkıntılı ve zor zamanlarda dua etmek doğru değildir. İnanan insan, her hâlinde duaya başvurur. Bir imkâna kavuştuğunda veya bir başarıya ulaştığında da dua eder. Nitekim iyi bir haber alınca şükretmek amacıyla dua etmek güzel bir davranıştır. Sadece sıkıntı zamanında dua edenler Kur'an'da şu ifadelerle kınanmıştır: "Dağlar gibi dalgalar kendilerini kuşattığında içten inanarak Allah'a yalvarırlar. Ama Allah onları kurtarıp karaya çıkarınca onlardan bir kısmı sözünde durur..."[66]

Dua, Allah'a (cc) yönelmek olduğu gibi aynı zamanda Rab ile kul arasında O'nun rahmet ve şefkatine tanıklık edilen canlı bir ilişki ve haberleşmedir. Duada Allah (cc) ile kul arasında bir vasıta yoktur.[67] Bu sebeple dua sadece Allah'a (cc) yapılır. O'ndan başkasına dua edilmez. "Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz."[68] ayeti bu gerçeği belirtir. Allah (cc) insana çok yakın olduğu için kulun çağrısını işitir. Dua ve ibadetlerde aracılara ihtiyaç duyulmaz. Müslüman, istek ve niyazlarını doğrudan Allah'a (cc) iletir.

Kul, duada devamlı olmalı ve duanın kabul edileceğine dair ümit taşımalıdır. Yüce Allah "Rabb'iniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, kabul edeyim..."[69] buyurarak kendisine dua edenlerin dualarını kabul edeceğini belirtmiştir. İnsan, sabırla duasının sonucunu

62 Nur suresi, 41. ayet.
63 Osman Cilacı, "Dua", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 529.
64 Furkan suresi, 77. ayet.
65 Tirmizi, Deavat, 1.
66 Lokman suresi, 32. ayet.
67 bk. Selahaddin Parladır, "Dua", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 532.
68 Fatiha suresi, 5. ayet.
69 Mümin suresi, 60. ayet.

beklemelidir. Acele edilmedikçe duaların kabul edileceğini belirten bir hadiste şöyle buyrulur: "Acele etmedikçe her birinizin duası kabul edilir. Acelecilik yüzünden insan, dua ettim de kabul olunmadı der."[70] Kul, adabına uygun şekilde dua ettiğinde ve samimi olduğunda duaları kabul olunur. Samimiyetle yapılan hiçbir iş Allah (cc) katında karşılıksız kalmaz.

İnsanın psikolojik dinginliğinin sağlanmasında duanın etkisi vardır. Dua sıkıntıda olanların rahatlama anı, darda kalanların sığınağı ve ihtiyaç sahiplerinin nefes alma alanıdır.[71] Dua; bela ve musibetleri uzaklaştırır, rahmeti getirir. Büyük İslam âlimi İmam Gazali'ye göre yağmur, bitkilerin bitmesine sebep olduğu gibi dualar da ilahi rahmetin gelmesine sebep olur. Nasıl ki ok ile kalkan karşılaştığı zaman kalkan oku geri itiyorsa bela ile dua karşılaşınca dua belayı geri iter. Bu, Allah'ın (cc) bir hükmüdür.[72]

Bilgi Kutusu

Hz. Peygamber şöyle dua etmiştir:

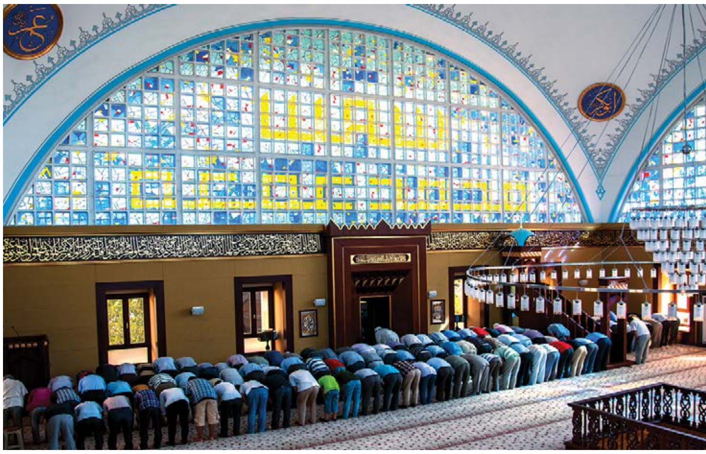
"Allah'ım! Âcizlikten, tembellikten, korkaklıktan, cimrilikten... sana sığınırım. Allah'ım! Fayda vermeyen ilimden, huşû duymayan kalpten, doymayan nefisten ve kabul edilmeyen duadan sana sığınırım."

(Müslim, Zikir, 73.)

Duadaki isteklerin iyi ve hayırlı işlere yönelik olması gerekir. Mümin kul, İslam'ın hoş görmediği ve sağduyuya uygun olmayan şeyleri Rabb'inden talep etmez. Hz. Peygamber, duada talep edilecek hususların meşru ve olumlu olmasına özen göstermiştir. Günah işlemeyi hedefleyen veya akrabalık ilişkilerinin kesilmesine neden olacak duaların kabul edilmeyeceğini bildirmiştir.[73] İnsan, hem kendisi hem de başta ailesi olmak üzere başkaları için Rabb'inden iyilik ve hayırlar dilemeli, gayrımeşru istekleri dua konusu yapmamalıdır. "... Rabbimiz, bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver..."[74] ayeti duanın yönünü belirleyen güzel bir örnektir.

İbadet

İnsan, kendisini yaratan Allah'a (cc) karşı hürmet ve sevgi besler. O'na şükretmek, O'nun buyruklarına kulak vermek ister. Tüm bunların bir göstergesi olarak ibadet yoluyla Allah'a (cc) yönelir, O'nunla irtibata geçer. İbadet, Allah'a (cc) gönülden isteyerek yönelmek, boyun eğmek ve itaat etmektir.[75] İbadet, insana sayısız nimetler ikram eden Yüce Allah'a verilecek en uygun karşılıktır. Kur'an-ı Kerim'de ibadet, bu açıdan ele alınarak şöyle buyrulur: "Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabb'inize kulluk edin..."[76]

Görsel 1.12: *İbadetler, imanın bir yansıması olup Allah'a (cc) yakınlaşmayı sağlar.*

Yönü ve şekilleri farklı olsa da tarih boyunca insanların ibadetsiz kaldığı görülmemiştir. İbadetsiz bir din ve dindarlık olmaz. İbadet, insanın varlığını borçlu olduğu Yüce Allah'a karşı sorumluluğunun bir gereğidir. İbadete lâyık olan tek varlık Yüce Allah'tır. Bundan dolayı ibadet sadece Allah'a (cc) yapılır. Kur'an-ı Kerim'de: "De ki: Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabb'i Allah içindir."[77] buyrularak ibadetlerin ve tüm güzel işlerin Allah (cc) için yapılmasına dikkat çekilmiştir. İslam, Allah'tan (cc) başkasına ibadet etmeyi yasaklamıştır. Böylece ibadetler bir yandan insanı Rabb'ine bağlar diğer yandan Yüce Allah'ın iradesi dışındaki her türlü güç ve otorite karşısında insana özgürlük verir.

70 Muvatta, Kur'an, 29.
71 Abdülkerim Kuşeyrî, Kuşeyri Risalesi, s. 293.
72 İmam Gazali, İhyâu Ulûmi'd-Dîn, C 1, s. 958.
73 Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 2, s. 56.
74 Bakara suresi, 201. ayet.
75 Hayreddin Karaman, Ali Bardakoğlu, Hacı Yunus Apaydın, İlmihal, C 1, s. 217.
76 Bakara suresi, 21. ayet.
77 Enam suresi, 162. ayet.

Yalnızca Allah (cc) için yapılır.

Devamlılık ve süreklilik gerekir.

Niyet esastır.

Özünde samimiyet vardır.

Gösterişten ve dünyevi çıkardan uzak olmalıdır.

Grafik Bilgi 1.5: *İbadetlerle ilgili genel ilkeler*

İbadetler sırf Allah'ın (cc) emri olduğu için yapılır ve ibadetlerde temel amaç Allah'ın (cc) rızasını kazanmaktır. Bununla birlikte ibadetler insanın hayatına birçok güzellik ve bereket getirir. İnsanın kendini unutup dünyanın içinde kaybolmasına ve gereksiz işler peşinde ömür tüketmesine engel olur. İbadet etmek kişinin imanını korur ve kulun Rabb'iyle olan irtibatını güçlendirir. Ayrıca insanı Yüce Allah'a yakınlaştırır. Hz. Peygamber'in, "Kulun, Rabb'ine en yakın olduğu an, secdede olduğu andır..."[78] hadisi bu hususu dile getirir.

İbadet, Yüce Allah'a inanmanın bir yansımasıdır. İman da ibadetler sayesinde dışa vurarak ispat bulur. İmanın her zaman canlı kalabilmesi ve insanın Rabb'iyle olan irtibatının devam etmesi için ibadetlerde süreklilik esastır. "... Allah katında amellerin en sevimlisi, az da olsa devamlı olanıdır."[79] hadisi, ibadetlerde sürekliliğin önemini vurgular.

İnsanı ibadete sevk eden unsurların başında Yüce Allah'a olan sevgi gelir. Rabb'ini seven insanlar ibadetleri bir yük olarak görmezler. Onlara göre ibadetler gönüller için mutluluk ve ruhlar için bir vuslattır. Hz. Peygamber'in "... Namaz gözümün nurudur ve benim mutluluğum namazdadır."[80] ifadeleri ibadetlerin temelindeki sevgiyi gösterir. Hz. Peygamber, ibadetleri en üst düzey duygu yoğunluğunda ifa etmiş ve ibadetler onun için Rabb'iyle bir buluşma noktası olmuştur.[81]

Kur'an'da geçen "Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."[82] ayeti ibadetin insanlar için vazgeçilmez değerini gösterir. Niyet, ihlas ve samimiyetin ibadette önemli yeri vardır. Niyet, ibadeti sıradan işlerden ayırır. İhlas ve samimiyet ise ibadete ruh katar. Dinin özü samimiyettir.[83] İnsanın Rabb'ine yakınlığının en önemli aşaması O'na karşı duyduğu samimiyettir. İbadetlerde gösteriş yapmak ve dünyevi çıkar elde etmek gibi amaçlar peşine düşülmemelidir.

Görsel 1.13: *Kur'an okumak Yüce Allah'la kurulan bir irtibattır.*

Kur'an Okumak

Kur'an-ı Kerim, insanı hüsrana düşmekten kurtarıp onu doğru yola ulaştırmayı hedefleyen kitaptır. Onun en ayırıcı özelliği, Allah'ın (cc) kelamı olmasıdır. Bundan dolayı Kur'an sıradan kitaplardan farklıdır. O, yeryüzünün ve göklerin ilahı ve âlemlerin Rabb'i olan Allah'tan (cc) insana ulaşan hayat verici mesajlar bütünüdür. Kur'an okuyan, Rabb'iyle irtibat kurmuş olur. Kur'an okumak Yüce Allah'la konuşmak gibidir.

Kur'an, sözlerin en güzelidir. İnsan için taşıdığı değerden dolayı Kur'an okumak ve dinlemek Müslümanlara öğütlenmiştir.[84] Kur'an okumak başlı başına bir ibadettir, okuyana sevap kazandırır. Kur'an okumanın fazileti büyüktür. Kur'an kendisini "zikir" olarak nitelediği için Kur'an okumak Allah'ı (cc) anmak şeklinde anlaşılmıştır.[85] Kişi Kur'an okuduğunda başta Rabb'i olmak üzere iyi ve güzel şeyleri hatırlar.

78 Müslim, Salat, 215.
79 Ebu Davud, Tatavvu, 27.
80 Nesai, Işratü'n-Nisa, 1.
81 bk. Hayreddin Karaman, Ali Bardakoğlu, Hacı Yunus Apaydın, İlmihal, C 1, s. 218.
82 Zariyat suresi, 56. ayet.
83 bk. Müslim, İman, 95; Ebu avud, Edeb, 59.
84 bk. Neml suresi, 92. ayet; Araf suresi, 204. ayet.
85 Mehmet Paçacı, Kur'an'a Giriş, s. 136.

Kur'an okumanın temel amacı Yüce Allah'ın mesajlarını kavramak ve onları hayata aktarmaktır. Bunun için Kur'an'ı anlayarak okumak ve ayetlerdeki mesajları düşünmek gerekir. Kur'an müminler için hidayet ve rahmettir.[86] Hz. Peygamber Kur'an'ı ağır ağır ve tane tane okumuş, ayetlerden öğüt almaya çalışmıştır. Böyle bir okuma Müslüman'ın Rabb'iyle irtibatını güçlendirir ve O'na inancını artırır. Bu konudaki bir ayette "İnananlar ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, ayetleri okunduğu zaman bu onların imanlarını artırır..."[87] buyrulmuştur.

Kur'an-ı Kerim'in farklı okuma şekilleri vardır. Genel olarak Kur'an okumaya **kıraat** denir. Hem okumak hem de kurallarını icra etmek suretiyle Kur'an'a uymaya ise **tilavet** denir. Tilavet ideal bir okuma biçimi olup yalnızca ilahi kitabın okunması için kullanılır. Çünkü ilahi kitaplar sadece okunmak için değil, aynı zamanda hükümlerinin uygulanması için gönderilmiştir.[88] Hz. Peygamber'in "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir."[89] hadisi, Kur'an'ı okuyup anlayan ve onun ilkelerini hayatına aktaran kişilere yönelik büyük bir müjdedir.

Kur'an; insanın iman, amel ve ahlakla ilgili manevi hastalıklarını iyileştirir, kalplerden cahillik örtüsünü kaldırır. Kur'an eşsiz bir nimet ve berekettir. Din ve dünya hayatının doğru, sağlıklı ve güzel olması için gerekli bilgiler içerir; insanı Allah'ın (cc) mağfiretine ve hoşnutluğuna layık kılar.[90] Kur'an'dan uzak kalmak insanı karanlıklar içinde bırakır. Kur'an okuyan kişi Yüce Allah'ın buyruklarını doğrudan kendisinden öğrenir.

Düşünün-Paylaşın

"Kur'an okuyan mümin turunç gibidir, tadı da güzeldir kokusu da güzeldir. Kur'an okumayan mümin hurma gibidir, tadı güzeldir ama kokusu yoktur..." (bk. Buharî, Tevhîd, 57.)

"... Rabb'ime karşı gelirsem büyük günün azabından korkarım.' (Enam suresi, 15. ayet.) ayetini okuduğu hâlde tüyleri ürpermeyen, korku içini sarmayan kimse Kur'an'ı düşünerek değil, hikâye gibi okumuştur."

(İmam Gazzali, İhyâu Ulûmi'd-Dîn, C 1, s. 811.)

Verilen ifadeleri Kur'an okuyan kişinin Rabb'iyle ilişkisi bakımından yorumlayarak düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bilgi Kutusu

İstiklal Marşı şairi M. Âkif Ersoy, Kur'an-ı Kerim'i içerik ve manasından uzak okumaları şöyle eleştirir:

Lâfzı muhkem yalınız, anlaşılan, Kur'ân'ın;
Çünkü kaydında değil hiçbirimiz ma'nânın:
Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakarız yaprağına;
Yâhud üfler geçeriz bir ölünün toprağına.

(M. Âkif Ersoy, Safahat, s. 153.)

Tövbe ve İstiğfar

Akıl ve irade sahibi bir varlık olan insandan beklenen, iyilikler yapıp kötülüklerden sakınmasıdır. Hem iyilik hem de kötülük yapma gücü bulunan insan, zaman zaman bu idealin dışına çıkıp yanlış seçimlerde bulunarak hataya düşmekte ve günah işlemektedir. Böyle durumlarda yapılması gereken, Yüce Allah'la irtibat kurup tövbe ve istiğfar etmektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim insanlığın ataları olan Hz. Âdem ve Havva'nın işlemiş oldukları hatanın ardından pişmanlık duyup Yüce Allah'tan bağışlanma dilediklerini belirtmektedir.[91]

Sözlükte dönmek, vazgeçmek anlamlarına gelen **tövbe** insanın bilerek veya bilmeyerek işlediği hata ve günahlardan pişmanlık duyup bir daha aynı kusurlara dönmeme kararlılığı göstermesi demektir. **İstiğfar** ise kulun Allah'tan (cc) kendisini affetmesini istemesidir. Tövbe, fiili olarak istiğfar ise sözle yapılan bağışlanma isteğidir.[92] Diğer bir ifadeyle hatadan dönme işlemi tövbe, bağışlanma talebi ise istiğfardır. İslam kültüründe tövbe kelimesi istiğfar ile birlikte kullanılarak onunla özdeşleşmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de yer alan birçok ayete göre tövbe ve istiğfar birlikte yapılır.

86 bk. Neml suresi, 77. ayet.
87 Enfal suresi, 2. ayet.
88 bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, s. 201.
89 Buhari, Fezailü'l Kur'ân, 21.
90 bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 3, s. 515.
91 bk. Araf suresi, 20-23. ayetler.
92 Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 2, s. 98.

Görsel 1.14: *Tövbe, kesin bir kararlılıkla günahları terk etmektir.*

Bir ayette şöyle buyrulmaktadır: **"Rabb'inizden istiğfar dileyin, sonra O'na tövbe edin. Allah da sizi belirli bir süreye kadar dünya nimetlerinden güzelce yararlandırsın..."**[93] Genel olarak tövbe etmek istiğfarı içerir, istiğfar da tövbenin kabul edilmesi talebidir.

İşlenen günahı tamamen bırakıp bir daha ona dönmemeyi ifade eden tövbenin özünde pişmanlık vardır. Gerçek bir tövbe için nefsin kendisi ile hesaplaşması, mücadele etmesi gerekir. Allah Resulü'nün (sav) ifadesi ile günah, insanın içini tırmalayan ve başkalarının haberdar olmasını istemediği şeydir.[94] Yani insanın her an pişmanlık duyduğu bir iştir. Pişmanlık ise tövbenin ilk şartıdır. Resulullah (sav) bir hadisinde, **"Günahtan pişmanlık duymak, tövbedir."**[95] derken bu gerçeği ifade eder.[96]

İnsan bir günah veya hata işlediği zaman hemen Rabb'ini hatırlayarak O'nunla irtibat kurmalıdır. Günah işleyen kişi, af kapısının her zaman açık olduğunu bilmeli, Rabb'inin affediciliğine sığınmalı ve O'nun affından ümidini kesmemelidir. Kur'an'da tövbe ve istiğfar ayetlerinin genelinde Yüce Allah'ın çok bağışlayıcı ve tövbeleri çokça kabul eden oluşuna vurgu yapılır. Bir ayette şöyle bildirilmektedir: **"Her kim işlediği haksızlık arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."**[97]

İnsanın tüm dindarlık hayatı samimiyete dayalıdır. Kişi, tövbe konusunda da samimiyet taşımalı ve günahlarının affedilmesi için içtenlikle Rabb'ine yönelmelidir. Kur'an-ı Kerim **"Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin..."**[98] ayetiyle insanı tövbede samimiyete çağırır. Öte yandan Allah Teala'nın en sevgili kulu olan Hz. Muhammed (sav) insanın tövbe etmesine Yüce Allah'ın çok sevindiğini belirtmiş ve kendisi de günde yetmişten fazla tövbe ve istiğfar etmiştir.[99]

Allah'ın (cc) af ve mağfireti çok geniştir. O'nun şirk dışında affetmeyeceği bir günah yoktur. İnsan onur ve haysiyetini yok edici suçlar olarak bilinen zina ve hırsızlık, bütün kötülüklerin anası sayılan içki içmek gibi günahları işleyenler için de tövbe kapısı açıktır.[100] Günahkâr kişi tövbe için gereken kararlılığı gösterdiği zaman Rabb'inin sonsuz merhametiyle onun hayatında temiz bir sayfa açılır. Hz. Peygamber'in şu hadisi bu gerçeği en güzel şekilde anlatır: **"Günahtan tövbe eden kimse, hiç günahı olmayan kimse gibidir."**[101]

Tövbe ve istiğfarın insan hayatında büyük bir rolü vardır. Bunlar günahkâr insanı manevi kopuştan kurtarır ve onu yeniden hayata bağlar. İnsana ümit ve yaşama isteği verir, onu Rabb'ine yöneltip imanı kuvvetlendirir. Ayrıca günahkâr insanın daha düzgün bir kişi hâline gelmesini sağlar.[102]

Grafik Bilgi 1.6: *İslam âlimlerine göre tövbenin geçerli olmasının üç şartı*

93 Hud suresi, 3. ayet.
94 bk. Müslim, Birr, 15.
95 Ahmed bin Hanbel, Müsned, C 1, ş. 423.
96 Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 2, s. 98.
97 Maide suresi, 39. ayet.
98 Tahrim suresi, 8. ayet.
99 bk. Müslim, Tevbe, 2; Buhari, Deavat, 3.
100 bk. Buhari, Hudud, 20; Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 2, s. 100.
101 İbni Mace, Zühd, 30.
102 bk. Fikret Karaman, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 573.

Ara Değerlendirme 5

Aşağıda verilen ifadelerin insanın Allah (cc) ile irtibat yollarından hangisi ile ilgili olduğunu tabloda işaretleyiniz.

İfadeler	İnsanın Allah (cc) ile İrtibat Yolları			
	Dua	İbadet	Kur'an okuma	Tövbe ve istiğfar
1. İlahi vahyi anlama çabası				
2. İnsanın manevi kopuştan kurtulması				
3. İbadetin özü				
4. Hata ve günahlardan pişmanlık				
5. Kulun Rabb'ine en yakın olduğu an				
6. Yüce Allah'ın lütuf ve yardımını dilemek				
7. Allah Teala'nın mesajlarını doğrudan öğrenme				
8. Allah'ın (cc) insan üzerindeki en büyük hakkı				

KUR'AN'DAN MESAJLAR: RUM SURESİ 18-27. AYETLER

Rum suresi Mekke'de inmiştir, 60 ayettir. Sure, adını ikinci ayette geçen Rum kelimesinden alır. Surenin ilk ayetlerinde Bizanslıların Farsları yeneceği şeklinde ileride gerçekleşecek bir haber verilir. Surede belirgin olarak ahiret inancının gerekliliği ve insan hayatına etkileri, Yüce Allah'ın sonsuz kudretini gösteren açık deliller, Allah'ın (cc) birliği ve şirk inancının çürütülmesi gibi konular işlenir.

Rum suresinin 18-27. ayetleri genel olarak insanın ilahi işaretlerle dolu bir dünyada yaşadığına dikkat çeker. Yeryüzündeki varlıkların çoğunun Yüce Allah'tan izler taşıdığını gözler önüne serer. Âlemde Allah'ın (cc) varlığını ve sınırsız kudretini gösteren pek çok delilin bulunduğunu bildirir. Bu delilleri insanın dikkatine sunarak ondan varlıklar âlemi ve kendi yaşamındaki birtakım olguları iyice düşünüp tartmasını ister. Bu ayetlere göre ancak düşünen, bilen ve akıl yürüten insanlar perde arkasındaki gerçeği görebilirler.

Rum Suresi 18-19. Ayetler

وَلَهُ الْحَمْدُ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ

يُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ۟

"Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine girdiğinizde Allah'ı tespih edin. Ölüden diriyi, diriden de ölüyü O çıkarıyor; yeryüzünü ölümünün ardından O canlandırıyor. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız."

İnsanın, dünya işlerinin karmaşasına kapılıp Allah'tan (cc) uzak bir hayat yaşamaması için, günün değişik vakitlerinde Rabb'ini hatırlaması gerekir. Bunun en önemli yollarından biri O'nu anmaktır. Yüce Allah'ı her türlü noksanlıktan uzak bilip kemal sıfatlarıyla anmak anlamına gelen tespih ve tenzih; kalp, dil ve salih amellerle yapılır.[103] İnsan, bu yollarla Rabb'ini anıp yüceltirken kâinattaki her varlığın da kendilerine verdiği sayısız nimet dolayısıyla Allah'a (cc) şükür ve hamdettiğini göz önünde bulundurmalıdır.

Allah Teala "ölüden diriyi" söz gelimi yumurtadan kuşu, "diriden ölüyü" yani kuştan yumurtayı çıkarır. Cansız maddelere can vererek birçok bitki, hayvan ve insan yaratır. Spermden insan meydana gelir ve suyun düştüğü topraktan birçok bitki ve hayvan ortaya çıkar. İşte diriden ölüyü ve ölüden diriyi çıkarmak gibi karşıt şeyleri yapmaya gücü yeten Allah (cc), ahirette insanları yeniden diriltmeye kadirdir.[104]

Rum Suresi 20. Ayet

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَٓا اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ

"Sizi topraktan yaratması, O'nun varlığının delillerindendir. Sonra siz, her tarafa yayılan insanlar oluverdiniz."

Bilgi Kutusu

Kur'an-ı Kerim'de ve bu ayetlerde sık sık geçen "O'nun delillerindendir." ifadelerindeki "delil" kelimesinin aslı ayettir. Ayet; Türkçede delil, kanıt, işaret gibi anlamlara gelir. Yaygın anlamda Kur'an'ın surelerini oluşturan cümleler demektir. Kur'an'da daha çok "Yüce Allah'ın varlığını ve sınırsız kudretini gösteren kanıtlar" anlamında kullanılır.

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 27-28.)

Yüce Allah toprakta bulunan elementlerin birleşmesi ile insan denilen mükemmel bir varlık meydana getirmiştir. Bunun yanı sıra Yüce Allah insanın içine maddi olmayan duygular, vicdan ve hayal gibi yetiler yerleştirmiştir. Bu güç sayesinde aynı fiziksel yapıya ve yeteneğe sahip sayısız kalıtımsal ve kişisel özellikler taşıyan insan meydana gelmektedir.[105] İnsan denilen bu mükemmel varlığın, bilen ve hikmet sahibi bir yaratıcı olmaksızın kendi kendisine varolduğu düşünülebilir mi?

Rum Suresi 21. Ayet

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُٓوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً
وَرَحْمَةًۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır."

103 bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 4, s. 299.
104 bk. Zemahşeri, Keşşâf Tefsiri, C 5, s. 214.
105 Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, C 4, s. 292-293.

"Eş olma" hissi ve olgusu, kan hısımlığına dayalı olmaksızın hatta çoğu defa yakın zamana kadar birbirlerini tanımayan iki ayrı cinsi çok güçlü psikolojik ve biyolojik bağlarla birbirine bağlar. Bunun üzerine insana yaraşır bir yaşama biçiminin yani temelinde iffet anlayışının bulunduğu, karşılıklı güven ve sevgi duygularıyla geliştirilen aile kurumu bina edilir.[106] Bunlar Yüce Allah'ın kudretini gösteren bir delildir. Düşünen insanlar bu gerçekten ders alır.

Rum Suresi 22. Ayet

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِم۪ينَ

"O'nun delillerinden biri de gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için alınacak dersler vardır."

İnsanların dilleri ve renkleri Yüce Allah'ın kudretini gösteren delillerdir. Dünyanın değişik yerlerinde yaşayan kişiler yüzlerce farklı dil konuşmaktadır. Dillerin yanı sıra her insanın ses ve konuşma özellikleri farklıdır. Diğer yandan insanların ten renkleri, yüz hatları ve fiziksel farklılıkları onların birbirleriyle iletişim kurmalarını mümkün kılar.[107] Bu farklılıklar bulunmayıp da herkes tek tip olsaydı insanlar arası iletişim güçleşir, kaos meydana gelirdi. Varlıklardaki hikmeti bilen insanlar bu gerçekten ibret alır.

Görsel 1.15: *İnsanların farklı ses ve konuşma tonları iletişimi mümkün kılarak Allah'ın (cc) kudretine kanıt oluşturur.*

Rum Suresi 23. Ayet

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَٓاؤُ۬كُمْ مِنْ فَضْلِه۪ۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ

"Gece olsun gündüz olsun, uyumanız ve Allah'ın lütfundan nasibinizi aramanız da O'nun delillerindendir. Gerçekten bunda, işiten bir topluluk için ibretler vardır."

İnsanın günlük yaşantısının iki temel görünümünden biri çalışmak diğeri dinlenmektir. Dinlenmenin doruk noktası uykudur. Çalışmanın en değerli biçimi de helal kazanç yani ulvi bir amaç uğruna gayret sarf etmektir. Sıradan bir olay olarak görülen uyumanın gerçekte ne büyük bir nimet olduğunu ancak uyku rahatsızlığı çekenler ile bazı dertler sebebiyle uykusuz kalanlar anlar. İş güç sahibi olmak hayatın düzen ve anlam kazanmasında büyük etkiye sahiptir. İşsizlik probleminin çözümüyle ilgili büyük derneklerin kurulması konunun toplumsal boyutunu daha iyi gösterir.[108] İnsana bu imkânların verilmesi Yüce Allah'ın hikmetini ve kudretinin büyüklüğünü kanıtlar.

106 bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 4, s. 304.
107 bk. Zemahşeri, Keşşâf Tefsiri, C 5, s. 216.
108 bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 4, s. 305.

Rum Suresi 24. Ayet

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ يُر۪يكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَيُحْي۪ بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

"Yine O'nun delillerindendir ki size korku ve ümit vermek üzere şimşeği gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından yeryüzünü onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir topluluk için alınacak dersler vardır."

Listeleyiniz

Rum suresinin 18-27. ayetlerine göre kâinattaki ilahi delilleri kimlerin fark edebileceğini listeleyiniz.

Şimşek ve yağmur Yüce Allah'ın eseri olan doğa olaylarıdır. Şimşeğin görülmesi bazıları için korku, bazıları için de sevinç ve ümit kaynağı olur. Şimşek, yıldırım düşmesi endişesine yol açmasıyla insanlara korku verirken yağmurun habercisi olarak sevince neden olur. Burada korku ve ümidin asıl sebebi yağmur olup şimşek de onun habercisidir. Aynı olayda iki zıt etkiyi birden oluşturarak ikisini birlikte tecelli ettirmek Yüce Allah'ın kudretinin delilidir.[109] Doğa olaylarında, aklını kullananlar için ilahi işaretler vardır.

Rum Suresi 25-26. Ayetler

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ تَقُومَ السَّمَٓاءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِه۪ۜ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةًۗ مِنَ الْاَرْضِ اِذَٓا اَنْتُمْ تَخْرُجُونَ
وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ

"Göğün ve yerin O'nun buyruğu ile durması da O'nun delillerindendir. Sonra sizi bulunduğunuz yerden bir çağırdı mı hemen çıkıverirsiniz. Göklerde ve yerde bulunanlar hep O'na aittir, hepsi O'na boyun eğmiştir."

Bu ayetlerde geçen "gök ve yer" ifadesi Kur'an-ı Kerim'deki kullanıma göre bütün varlıklar anlamına gelir. Burada ilk olarak her varlığın Yüce Allah'ın kudretiyle yaşamını sürdürdüğü ve ayakta kaldığı vurgulanır. Bu durum Allah'ın (cc) varlığı ve birliğinin bir başka delilidir. Allah (cc), varlıkları sadece yaratmakla kalmaz, aynı zamanda onların yaşamlarını sürdürmelerini de sağlar. Yüce Allah ile varlıklar arasında güçlü bir ilişki vardır. Bütün varlıkların yaşamı Allah'ın (cc) elindedir. O, âlemin hem yaratıcısı hem de idarecisidir. Eğer O'nun varlıkları gözetimi ve idaresi olmazsa evrenin düzeni bozulur. Kudreti sınırsız olan Allah (cc) için insanları ölümden sonra yeniden diriltmek zor değildir. Her şey O'nun bir çağrısına bakar.

Her şeyin mülkiyeti Allah'a (cc) aittir. İnsanların bir şeye sahip oluşu mecazi ve geçici iken Allah (cc) her varlığın gerçek sahibidir. Bununla birlikte evrendeki bütün varlıklar ilahi/fiziki yasalara uyar. Zerreden küreye, galaksilerden hidrojen çekirdeğinin etrafında saniyede 2000 km. hızla dönen elektrona kadar evrendeki her şey Allah'ın (cc) kurduğu düzen içinde işler.[110] Kâinattaki varlıklar Yüce Allah'ın iradesi dışına çıkmayıp O'nun koyduğu kurallara uygun hareket eder. Evren, Allah'a (cc) muhtaçtır ve O'nsuz ayakta kalamaz. İnsana düşen şey, bu gerçekliği fark etmektir.

109 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 4, s. 306.
110 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 3, s. 486.

Rum Suresi 27. Ayet

وَهُوَ الَّذٖى يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعٖيدُهُ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِۜ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ

"Yaratmaya başlayan, sonra onu tekrarlayan O'dur ki bu O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde olan en üstün sıfatlar O'nundur. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir."

Kur'an-ı Kerim, ahiret hayatının önemli bir aşaması olan yeniden diriliş konusunu zihinlere yerleştirmek için çaba göstermiştir. Yeniden dirilişin fiziksel olarak gerçekleşeceğini belirten Kur'an[111] bu gerçeği kabul etmeyenlere karşı bu ve başka ayetlerde akli deliller ortaya koymuştur. İlk delil "Bir şeyi yoktan var eden onu ikinci defa da var edebilir." şeklindedir. İkincisi ise "Zor bir şeyi yaratan kolay olanı da yaratabilir." delilidir. Buna göre bir şeyi tekrar yapmak ilk defa yapmaktan daha kolaydır. Yeniden yaratma aslında muazzam bir olaydır fakat ilk defa yaratmaya oranla çok daha basittir.[112] Ölümden sonraki hayatı kabul etmeyenler, bu gerçeğe bakarak yeniden diriltmenin Allah (cc) için zor olmadığını bilmelidirler. Bu açıdan Allah Teala'nın insanı yeniden diriltmesi zor değildir. "Göklerde ve yerde en üstün sıfatlar O'nundur." ifadesi başkasında benzeri bulunmayan en yüce nitelikler O'na aittir anlamına gelir. İslam âlimlerine göre bu nitelikler Yüce Allah'ın her şeyi yapabilen kudret sahibi oluşu ve birliğidir.[113] Allah Teala'nın her işi bir hikmete dayalıdır. O, mutlak bilgelik sahibidir.

Ara Değerlendirme 6

1. Rum suresinin 18-27. ayetlerinde Yüce Allah'ın kudretinin büyüklüğüne işaret eden delilleri bularak aşağıdaki örnekte olduğu gibi listeleyiniz.

- Cansız varlıklardan canlılar ve canlı varlıklardan cansızlar meydana getirmesi

111 bk. Nisa suresi, 56. ayet.
112 bk. Zemahşeri, Keşşâf Tefsiri, C 5, s. 224.
113 bk. Zemahşeri, Keşşâf Tefsiri, C 5, s. 224.

1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere, parantez içinde verilen sözcüklerden doğru olanı yazınız.

(din, tilavet, emanet, emniyet, halifelik, ibadet, insan, isim, sıfat, vicdan)

1. İman kelimesi, sözlükte güven içinde olmak anlamına gelen .... kelimesiyle kökteştir.

2. Allah'ın (cc) bilinmesini sağlayan niteliklere veya Allah'a (cc) nisbet edilen mana ve kavramlara .... veya .... denilir.

3. Yüce Allah insana .... görevi vererek ondan dünyayı ıslah edip güzelleştirmesini istemiştir.

4. Kur'an-ı Kerim insanın yüklendiği sorumluluğu .... kavramıyla ifade eder.

5. Kur'an'ı hem okumak hem hükümlerini hayata geçirmek suretiyle Allah'ın (cc) kitabına uymaya .... denir.

Aşağıdaki kutucuklarda Allah'ın (cc) isim ve sıfatları ile ilgili bazı kavramlar verilmiştir. Kutucuklardaki numaraları kullanarak size yöneltilen soruları cevaplayınız. *Aynı kutucuğu birden fazla soru için kullanabilirsiniz.*

1 Basar	**2** Beka	**3** Esmayıhüsna	**4** Hayat	**5** İlim
6 İrade	**7** Kelam	**8** Kıdem	**9** Kıyambinefsihi	**10** Kudret
11 Muhalefetün lilhavadis	**12** Semi	**13** Tekvin	**14** Vahdaniyet	**15** Vücut

6. Allah'ın (cc) zatî sıfatları hangileridir?

7. Allah'ın (cc) sübuti sıfatları hangileridir?

8. "O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu suretle sizi üretiyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir." (Şura suresi, 11. ayet.) ayetindeki Yüce Allah'ın isim ve sıfatları hangileridir?

9. "En güzel isimler Allah'ındır; bu güzel isimlerle O'na dua edin..." (Araf suresi, 180. ayet.) ayetinde vurgulanan kavram hangisidir?

Aşağıdaki açık uçlu soruların cevabını ilgili alana yazınız.

10-12. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Hoca merhum yazın sıcağında merkebe binmiş bir köye gidiyormuş. Yolda büyük bir ceviz ağacının altına oturmuş. O esnada tarladaki koca koca helvacı kabaklarına bakmış, bir aralık başını kaldırıp ceviz tanelerini de görmüş. Kendi kendine "Ya Rabb'i, bak şu ipincecik otta kocaman buzağı gibi kabaklar yaratmışsın, şu dalları gökyüzüne uzanmış, çadırı bir dönüm yeri kaplamış olan ceviz ağacından ise cüssesine göre pek ufak olan yemişler yaratmışsın. Bakılsa bu koca koca kabaklar ceviz ağacında, ceviz taneleri de kabak otunda bitmesi münasip olurdu." derken o esnada bir ceviz düşerek tesadüfen tam Hoca'nın alnına rast gelir. Hoca, bir kere "Vay!.." deyip iki eliyle kafasını tutar. Hemen kavuğunu bulup sıkı fıkı başına geçirir. Kalbini şiddetli bir Allah (cc) korkusu kaplayıp "Tövbe ya Rabb'i, bir dahi senin işine karışmam. Her ne yaratmışsan hepsinin içinde nice hikmetler vardır ki bunlara vâkıf olanlar 'Var olandan daha mükemmeli mümkün değildir.' sırrını idrak eylerler. Maazallah şimdi ağaçta ceviz yerine kabak bulunmuş olsaydı bizim tüysüz, yalın kat kafa tuz ile buz olurdu." demiştir. Allah (cc) kendisine rahmet etsin.

(Letâif-i Hoca Nasreddin, haz. Mehmet Arslan, Burhan Paçacıoğlu, s. 104-105'ten sadeleştirilerek alınmıştır.)

10. Bu metinden hareketle Allah'ın (cc) varlığı ve birliğiyle ilgili bir ispatlama yapılacak olsa hangi delilin öne çıktığı söylenebilir?

11. Nasreddin Hoca'nın "Var olandan daha mükemmeli mümkün değildir." ifadesi ne anlama gelir?

12. Yaşadığı bir olayla Allah'ın (cc) varlığı ve birliği inancını pekiştiren Nasreddin Hoca'nın bu tecrübesinden hangi dersler çıkarılabilir?

13. Gaye ve nizam delilini açıklayınız.

14. Yüce Allah'ı tanımada ilahi isim ve sıfatların rolü nedir?

15. Tövbe ve istiğfarın insan hayatındaki yerini açıklayınız.

16. Kur'an-ı Kerim'e göre insanın özellikleri nelerdir?

17. Rum suresinin 18-27. ayetlerinde anlatılan temel konular nelerdir?

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların cevabını işaretleyiniz.

18. Allah'a (cc) inanmak insanın karakterini yüceltir ve onu güzel ameller işlemeye yöneltir. Mümin kişi başkalarını aşırı yüceltip putlaştırmaktan, servet, mevki ve şöhrete tapmaktan kaçınır. Allah'a (cc) iman insanın en büyük güvencesi ve güç kaynağıdır. Bu iman sayesinde insan kararsızlıktan ve sancılı arayışlardan kurtularak huzura kavuşur. Hem kendi varlığı hem de parçası olduğu âlemin varlığıyla ilgili sorulara yanıt bulur.

Bu parçada vurgulanan temel düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

A) Allah'a (cc) inanmak insanın ibadet hayatını güçlendirir.
B) Allah'ın (cc) takdirine inanmak kulluğun bir gereğidir.
C) İman etmek insanı gereksiz söz ve davranışlardan uzaklaştırır.
D) Allah (cc) inancı tüm inanç esaslarının başıdır.
E) Allah'a (cc) inanmanın insan için vazgeçilmez yeri vardır.

19. Kur'an'da en çok âlemin sonradan yaratılışı ve düzenli işleyişi çerçevesinde Allah'ın (cc) varlığı ve birliğini ispat etme yöntemi görülmektedir. Her ne kadar öncüllere dayalı bir sistem içinde verilmese de Allah'ın (cc) varlığıyla ilgili özellikle kozmolojik ve teleolojik delilleri Kur'an'da bulmak mümkündür. Bu bağlamda en açık tespit, yaratıcısız meydana gelmesi yahut insanlar tarafından icat edilmesi mümkün olmayan evrenin ve onun içindeki sayısız türlerin Allah'ın (cc) varlığına delil kılınmasıdır. Planlı ve ölçülü olarak yaratıldığı bildirilen her varlık, ayetlerde yapısal özellikleri hakkında bilgi vermek için değil, neye işaret ettiğini vurgulamak amacıyla ele alınmıştır. Bir ayette (İbrahim suresi, 10. ayet.) bütün fevkaladelikleriyle ortaya serilmiş bulunan tabiatın görülmesine rağmen Allah'ın (cc) varlığı hakkında hâlâ bazılarının şüphe duyması anlaşılmaz bir durum olarak nitelenmiştir.

Bu parçaya göre Allah'ın (cc) varlığı ve birliğini ispat konusunda

I. Kur'an'da sadece kozmolojik ve teleolojik delillere yer verilmiştir.
II. Kur'an-ı Kerim'de birçok ispat yöntemine yer verildiği görülür.
III. Âlemdeki düzen, Kur'an'ın öne çıkardığı bir ispat yöntemidir.
IV. Kur'an'ın temel amacı her varlığın yapısal özelliklerini anlatmaktır.

ifadelerinden hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve IV D) II ve III E) III ve IV

20. İnsanların büyük çoğunluğu kâinatın bir yaratıcısı ve yöneticisinin bulunduğunu kabul etmekle birlikte madde özelliği taşımadığından dolayı O'nu ——— aracılığıyla kavrayamaz. Öyleyse yaratıcı ancak kâinat ve insanla olan ilişkisi bakımından tanınabilir. Âlemin bir parçasını oluşturan insan, akli çıkarımları yanında gönül hayatı bakımından da yaratıcı ile münasebet kurmak ihtiyacındadır. Bu münasebetin sağlanmasında ——— vazgeçilmez bir rol oynar.

Bu parçada boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi sırasıyla getirilmelidir?

A) Akıllar/tabiat
B) Duyular/Esmayıhüsna
C) Bilgiler/varlık
D) Duyular/tabiat
E) Akıllar/Esmayıhüsna

21. Aşağıdaki ayetlerden hangisi insanın Allah (cc) ile irtibat yollarına örnek gösterilemez?

A) "Ey iman edenler, rükû edin, secde edin, Rabb'inize ibadet edin ve hayırlı işler yapın ki kurtuluşa eresiniz." (Hac suresi, 77. ayet.)

B) "Gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen biraz önce bir müddet için kalk ve ağır ağır Kur'an oku." (Müzzemmil suresi, 2-4. ayetler.)

C) "Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun." (Maide suresi, 8. ayet.)

D) "Ey Rabb'im, beni ve soyumdan gelecekleri namaz kılanlardan eyle! Ey Rabbimiz, duamı kabul et!" (İbrahim suresi, 40. ayet.)

E) "Kim bir kötülük yapar veya nefsine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanma dilerse şüphesiz Allah'ı çok bağışlayıcı ve merhametli olarak bulur." (Nisa suresi, 110. ayet.)

22.
I. Yücelip alçalması kendi elindedir ve değerini tutumları belirler.
II. Dünyada bulunuşunun ve hayatının amacı belirsizdir.
III. Allah'ın (cc) yeryüzündeki halifesi olup sorumluluk yüklenmiştir.
IV. Kurtuluşu imana ve salih ameller işlemesine bağlıdır.

Kur'an'da bildirilen insanın özellikleri dikkate alındığında numaralandırılmış ifadelerin hangileri yanlıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III D) II ve IV E) III ve IV

Üniteyle ilgili Öz Değerlendirme Formu'na bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Üniteyle ilgili daha fazla soru içeriğine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

2. ÜNİTE

HZ. MUHAMMED VE GENÇLİK

Anahtar Kavramlar

Sahabi
Âlim
el-Emin
İstişare

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

1. Kur’an-ı Kerim’de gençlerle ilgili ayetler
2. Hz. Muhammed’in (sav) gençlik yıllarındaki erdemli davranışları
3. Hz. Muhammed (sav) ile gençler arasındaki iletişim
4. Bazı genç sahabilerin öne çıkan özellikleri
5. Al-i İmran suresi 159. ayette verilen mesajlar

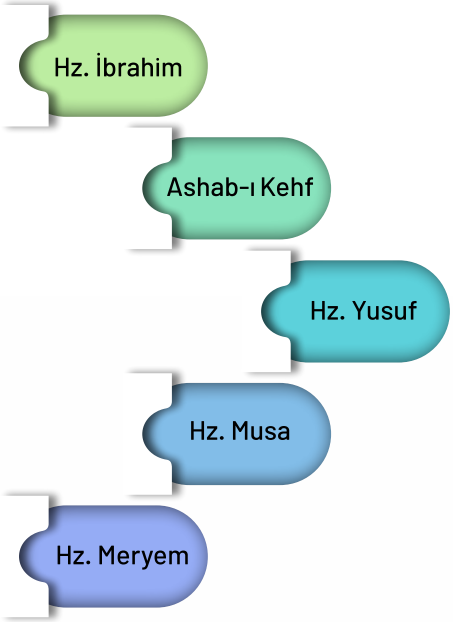
HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Gençlerin topluma kazandırılmasında dinin rolü ile ilgili düşünceleriniz nedir?
2. Hz. Muhammed’in (sav) gençlik yıllarındaki erdemli davranışlarının sonraki yıllarda yaptığı İslam tebliğine katkısı neler olabilir?
3. Hz. Peygamber'in gençlerle doğru iletişim kurması niçin önemlidir?
4. Örnek şahsiyetleriyle ön plana çıkan genç sahabilerden hangilerini biliyorsunuz?
5. İslam’ın kısa sürede geniş kitlelere ulaşmasının nedeni neler olabilir?

KUR'AN-I KERİM'DE GENÇLER

Gençlik; çocukluk ve erişkinlik arasında yer alan bedensel, toplumsal ve ruhsal olgunlaşma dönemidir.[1] Bu dönemde birey, çocukluktan çıkarak hayata dair sorumluk almaya ve kendi kararlarını vererek kendi kişiliğini bulmaya başlar.

Kur'an-ı Kerim'de gençlerle ilgili övgü dolu sözler yer almakta ve onların itina ile yetiştirilmelerinin önemi vurgulanmaktadır. İslam'da gençlerin sorumluluk almasına imkân tanınması, onların bir birey olarak kişiliğinin onaylanması oldukça önemlidir.[2] Nitekim Yüce Allah'ın, gençlik dönemlerinde Hz. Yusuf'a ve Hz. Musa'ya ilim ve hikmet vermesi bunun en güzel örneklerindendir.[3]

Grafik Bilgi 2.*1*: Kur'an-ı Kerim'de gençlik hâllerinden bahsedilen peygamberler ve şahsiyetler

Gençler içinde bulundukları gelişim döneminin özellikleri sebebiyle sorgulamaya meyilli olurlar. Örneğin Ashab-ı Kehf putperest bir toplum içinde yaşamalarına rağmen Allah'ın (cc) varlığına ve birliğine inanmış, bu inançlarını açıkça dile getirmişlerdir. Daha sonra inançlarından ötürü taşlanarak öldürülmekten veya dinlerini zorla değiştirmekten kurtulmak için mağaraya sığınmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de bu gençlerin Allah'a (cc) iman konusunda toplumlarından farklı bir sağduyuya sahip olduklarına işaret edilmektedir. Zalim bir toplum karşısında hakikati arayan bu gençler Kur'an-ı Kerim'de **"... Hiç şüphesiz onlar Rablerine iman etmiş genç yiğitlerdi..."**[4] şeklinde tanımlanmışlardır.

Kur'an-ı Kerim'de, gençken hakikati anlama çabası içerisine giren Hz. İbrahim'in tefekkür yolculuğu şöyle anlatılır: **"Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. 'Rabb'im budur.' dedi. Yıldız batınca da 'Batanları sevmem.' dedi. Ay'ı doğarken görünce, 'Rabb'im budur.' dedi. O da batınca, 'Rabb'im bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum.' dedi. Güneş'i doğarken görünce 'Rabb'im budur; zira bu daha büyük.' dedi. O da batınca dedi ki: 'Ey kavmim! Ben, sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim."**[5]

Kur'an'da gençler anlatılırken onların toplumsal olaylarla ilgilenen ve insanlara yardım eden yönlerine dikkat çekilmektedir. Hz. İbrahim'in müşrik olan babasını Allah'ın (cc) birliği inancına çağırması, iyiliğe ve yardıma yakın çevresinden başlaması buna örnektir.[6] Ayrıca onun canını tehlikeye atarak kalplerdeki batıl inancı sarsmak amacıyla putları kırması da aynı amaca yöneliktir.[7]

Kur'an-ı Kerim'de övgüyle bahsedilen bir başka genç de Hz. Yusuf'tur. Ergenlik çağına erişince kendisine doğru hükmetme yeteneği ve bilgelik verilen Hz. Yusuf, Yüce Allah tarafından iffet ve sabır örneği olarak sunulmuştur.[8]

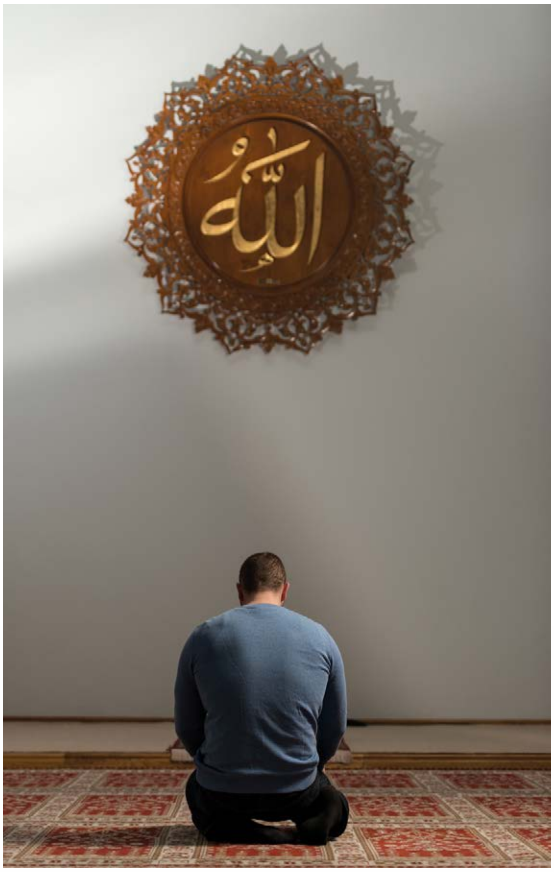
Düşünün-Paylaşın

Ashabıkehf gençlerinin yerinde siz olsaydınız inancınız doğrultusunda ne yapardınız? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

1 Atalay Yörükoğlu, Gençlik Çağı, s. 13.
2 Temel İslam Ansiklopedisi, "Genç", C 3, s. 140.
3 bk. Yusuf suresi, 22. ayet; Kasas suresi, 14. ayet.
4 bk. Kehf suresi, 13. ayet.
5 Enam suresi, 76-79. ayetler.
6 bk. Meryem suresi, 42-48. ayetler.
7 bk. Enbiya suresi, 58-67. ayetler.
8 bk. Yusuf suresi, 22-24. ayetler.

Sahip olduğu imkânlara rağmen hakikatten ayrılmayan Hz. Musa, gençliğinde Firavun'un sarayında büyümesine rağmen kavminin batıl inancına sapmadığı gibi onların sergiledikleri zulme de razı olmamıştır. Tevhit inancından hiç ayrılmayan bu gencin Hz. Şuayb'ın kızlarının yer aldığı olayda sergilediği tutumda iffet ve hayâ örnekleri görülür. Hz. Musa, suyun başında karşılaştığı genç bir kızın edep ve hayâsına aynı şekilde karşılık vermiştir.[9]

Bir diğer genç şahsiyet de iffet ve hayâ örneği Hz. Meryem'dir. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah'ın onu üstün kıldığı, en önemli vasfının ise iffet, hayâ, edep ve takva olduğu belirtilmektedir. Yine Kur'an-ı Kerim'de onun kendisini ibadete verdiği, en zor zamanlarda bile teslimiyetinden hiçbir şey kaybetmediği ifade edilmektedir.

Görsel 2.1: Doğruyu arayan gençler Kur'an-ı Kerim'de övülmüştür.

Ders Dışı Etkinlik

Bir iffet modeli olarak Hz. Yusuf'un hayat hikâyesini Kur'an-ı Kerim'den araştırınız. Elde ettiğiniz bilgileri bir sunum hazırlayarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ara Değerlendirme 1

Aşağıda verilen özellikleri, ilgili olduğu ismin önündeki harfi yazarak eşleştiriniz.

Özellikler	İsimler
☐ **1.** Rablerine iman etmiş gençler	**a.** Hz. İbrahim
☐ **2.** Hakikati anlama çabasında olan bir genç	**b.** Ashabıkehf
☐ **3.** İffet ve hayâ örneği genç bir kadın	**c.** Hz. Musa
☐ **4.** Firavun'un sarayında hakikati savunan bir genç	**ç.** Hz. Yusuf
☐ **5.** Kendisine yapılan teklif karşısında iffetini koruyan delikanlı	**d.** Hz. Meryem
	e. Hz. İsa
	f. Hz. Fatıma

9 bk. Kasas suresi, 14, 25. ayetler.

BİR GENÇ OLARAK HZ. MUHAMMED

Hz. Muhammed (sav) doğmadan önce babasını, altı yaşında annesini, sekiz yaşında iken de dedesini kaybetmiştir. Küçük yaşlardayken büyük acılar yaşayan Hz. Peygamber, dedesinin vasiyetiyle amcası Ebu Talib'in himayesinde yaşamaya başlamıştır. Ebu Talib ve ailesinin yakın ilgisine karşılık Hz. Peygamber de ev işlerinde sorumluluk alarak kendisine verilen işleri hakkıyla yapmış ve büyüklerine saygıda kusur etmemiştir. O, zaman zaman çobanlık yaparak evin dışındaki işlerde de ailesine yardımcı olmuştur.[10]

Hz. Muhammed (sav); gençliğinde ölçülü hareket eden, sözü dinlenilen, herkes tarafından takdir edilen ve doğruluğundan şüphe edilmeyen bir karaktere sahipti. Yüce Allah onu Cahiliye dönemi'nin bütün çirkinliklerinden korumuş, böylece o, faziletli ve dürüst bir genç olarak yetişmiştir.[11] Bu yüzden o, yaşadığı toplumda "kendisine güvenilen, sözünde duran, vefalı" anlamına gelen **"el-emin"** lakabı ile tanınmıştır.[12]

Görsel 2.2: Hz. Muhammed (sav), genç yaşta ticaret kervanları ile farklı şehirlere gitmiş ve değişik kültürleri tanımıştır. (Temsilî)

Hz. Muhammed (sav) ticari hayata ilk adımını tahıl ve kumaş ticareti yapan amcası Ebu Talib ile atmış, dokuz yaşından itibaren ticaret kervanları ile Şam istikametindeki şehirlere gidip gelmeye başlamıştır. Ticaret sayesinde alışveriş usullerini, insanlarla iletişim kurma yollarını öğrenmiştir. Bu sayede sosyal yönü gelişmiş, değişik ülkelerin insanlarını ve kültürlerini tanımıştır. Onun ticaretle uğraşması, başkasına yük olmamasını ve kendi alın teriyle kazancını temin etmesini sağlamıştır.[13] Onunla peygamberlik öncesinde ticari ilişkilerde bulunanlar, çok iyi bir arkadaş olduğunu, haktan zerre kadar sapmadığını söylemişlerdir. O; zayıfları korumuş, yoksulları himaye etmiş, genç yaşına rağmen haksızlığa karşı direnmiş ve bu uğurda risk almaktan çekinmemiştir.[14]

Hz. Peygamber sorumluluk sahibi bir genç olarak kendi iradesiyle İslam'dan önceki sosyal ve iktisadi hayatı iyileştirmeye yönelik bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Örneğin Mekke ve çevresinde ticari faaliyetlerdeki güvensizlik ortamını önlemek amacıyla kurulan Hilfülfudul'a (Erdemliler Topluluğu) katılmıştır. Hz. Muhammed (sav), başta Ebu Cehil olmak üzere yabancı tacirleri ezmek, kandırmak ve çeşitli hilelerle mallarına el koymak isteyenlerin kötü davranışlarına engel olmaya çalışmıştır.[15] O, gençlik dönemine denk gelen Ficâr Savaşları'nda da amcalarına ait eşyaları korumuş, atılan okları kalkanla karşılayıp akrabalarına yardım etmiştir.[16]

Düşünün-Paylaşın

Hz. Muhammed'in (sav) genç yaşta Hilfülfudul'a katılmasında hangi karakter özelliklerinin etkili olduğunu arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hz. Muhammed'in (sav) peygamber olmadan önceki arkadaşları da ahlakı düzgün, hatırı sayılır kimselerdi. Hz. Peygamber gençlik çağında kötü alışkanlıklardan uzak durmuş, arkadaş çevresini de bu doğrultuda belirlemiştir. Cahiliye kültürünü yansıtan panayırlara katılmaktan kaçınmıştır.[17] O, peygamber olmadan önceki dinî hayatında atası Hz. İbrahim'in inancı olan Hanifliği benimsemiştir.[18]

10 bk. Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, C 1, s. 46.
11 bk. Mustafa Fayda, "Muhammed", TDV İslam Ansiklopedisi, C 30, s. 408-423.
12 Fikret Karaman, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 90-91.
13 bk. İbnülesir,Üsdü'l-ğabe, C 2, s. 253-254.
14 bk. Mustafa Fayda, "Muhammed", TDV İslam Ansiklopedisi, C 30, s. 408-423.
15 bk. Muhammed Hamidullah, "Hilfülfudul", TDV İslam Ansiklopedisi, C 18, s. 31-32.
16 bk. İbni Hişam, Sîret, C 1, s. 195-198.
17 İbni Hişam, Sîret, C 1, s. 250.
18 Hasan İbrahîm Hasan, İslam Tarihi, C 1, s. 87.

Zengin ve soylu bir hanım olan Hatice (ra), Hz. Muhammed'in (sav) bu örnek şahsiyetinden etkilenmiş ve ona ticari ortaklık teklifinde bulunmuştur. Bazı ticari faaliyetler sonrasında Hz. Hatice'nin erdemli bir genç olan Hz. Peygamber'e güveni daha da artmış ve takdir hisleri güçlenmiştir. Hz. Hatice bir süre sonra ona evlilik teklifinde bulunmuş ve Hz. Muhammed'le (sav) evlenmiştir.[19]

Hz. Muhammed (sav), hayatı boyunca kendisine emeği geçenleri unutmayarak vefakâr bir insan olmuştur. Örneğin Mekke'de baş gösteren kıtlık üzerine amcası Ebu Talib'in yükünü hafifletmek için Hz. Ali'nin bakımını üstlenmiştir.

Peygamberliği öncesinde toplum tarafından güvenilir ve adaletli biri olarak tanınan Hz. Muhammed (sav), Kâbe'nin tamirinde bulunmuştur. O, Hacerü'l-esved taşının yerine konulması sırasında kabile liderleri arasında ortaya çıkan anlaşmazlığın giderilmesinde hakem olarak seçilmiş ve adil bir yaklaşımla soruna çözüm üretmiştir.[20]

Listeleyiniz

Hz. Muhammed'in (sav) gençlik yıllarındaki erdemli davranışlarını listeleyiniz.

Ara Değerlendirme 2

1. "Andolsun, Allah'ın Resulü'nde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır." (Ahzab suresi, 21. ayet.) ayetini kendi hayatınızla nasıl ilişkilendirebilirsiniz?

HZ. MUHAMMED VE GENÇLER

Hz. Peygamber'le Müslüman olarak bir araya gelen ve Müslüman olarak vefat eden kişiye **sahabi** denir. Dost ve arkadaş anlamına gelen sahabi kelimesinin çoğulu olan sahabe ise bir grubu ya da topluluğu ifade etmek için kullanılır. Hz. Muhammed'e (sav) gösterdikleri bağlılık ve teslimiyet, İslam'ın yayılması ve doğru anlaşılması için yaptıkları olağanüstü çalışmalar sebebiyle sahabe nesli dinde önemli bir yere sahiptir. Sahabe bu özelliklerinden dolayı Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah tarafından övülmüş, daha sonra gelecek Müslümanların takip etmesi gereken örnek nesil olarak takdim edilmiştir.[21]

Bir Ayet

"Muhacir ve ensardan İslam'a ilk girenlerle bunlara güzelce uyanlardan Allah razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Orada ebediyen kalacaklardır. En büyük bahtiyarlık işte budur."

(Tevbe suresi, 100. ayet.)

19 İbni İshak, Sîre, s. 60.
20 İbni Hişam, Sîret, C 1, s. 209.
21 Mehmet Efendioğlu, "Sahabe", TDV İslam Ansiklopedisi, C 35, s. 491-492.

Yorumlayınız

Hz. Muhammed'e (sav) iman edenlerin arasında gençlerin çoğunlukta olmasının sebepleri neler olabilir? Yorumlayınız.

Hz. Muhammed (sav), sahabiler arasında erdemli davranış sergileyen gençleri methetmiş ve onları yanından hiç ayırmamıştır. Kıyamet gününde mutlu olacaklar arasında, gönlü Allah'a (cc) bağlı ve O'na severek ibadet eden gençlerin olacağını müjdelemiştir.[22] Gençlere öylesine candan ve şefkatli davranmıştır ki onlar Hz. Peygamber'in etrafında pervane olmuşlar ve ona yürekten bağlanmışlardır. Örneğin Hz. Ali'ye **"Sen bendensin, ben de sendenim."**[23] diyerek onu kendinden bir parça saymış, henüz on iki yaşında olan Zübeyr bin Avvam (ra) için de **"Her peygamberin bir yardımcısı vardır. Benim yardımcım da Zübeyr'dir."** buyurarak ona iltifat etmiştir.[24]

Görsel 2.3: *Hz. Muhammed (sav) gençlere candan ve şefkatli davranmıştır.*

Hz. Peygamber, İslam'ı tebliğ ederken toplumun yeniliğe açık, idealist ve enerjik kesimini oluşturan gençlerden büyük ölçüde destek almıştır.[25] Mekke Dönemi'nde Müslüman olanlara bakıldığında elli yaşın üzerinde sadece birkaç kişinin olduğu geri kalanların ise otuz yaşın altında bulunduğu görülür. Genç yaşta İslam'ı kabul eden erkek sahabiler arasında Zeyd bin Harise (ra), Erkam bin Ebülerkam (ra), Mus'ab bin Umeyr (ra), Cafer bin Ebu Talib (ra) ve Hz. Ömer bulunmaktadır.[26]

Genç erkekler gibi genç kızlar da İslam'ı ilk seçenler arasında yerlerini almışlardır. Hz. Ömer'in kız kardeşi Fatıma binti Hattap (ra), Hz. Ebu Bekir'in kızları Esma (ra) ve Aişe (ra) bunların başında gelir. Bu gençlerin çoğu büyük çile ve fedakârlıklara katlanarak Hz. Peygamber'in safında yer almayı tercih etmişlerdir.

Hz. Muhammed (sav), peygamberliği boyunca çevresindeki gençleri onurlandırmıştır. Sıkıntılar karşısında direnmelerini, sabretmelerini, yılmamalarını tavsiye etmiş ve onları cennetle müjdelemiştir. Onlara yakınlık göstermiş, gönüllerini hoş edip onları sevindirmiştir. Bazen bizzat evlerine giderek gençleri şereflendirmiş, onlarla hediyeleşmiş ve onlara çeşitli görevler vermiştir.[27]

Hz. Muhammed (sav), gençleri kendi kararlarını almaya, sonucu ne olursa olsun doğru bildiğini cesaretle ifade etmeye teşvik etmiştir. Çeşitli görevler üstlenmeleri hususunda gençleri sürekli teşvik etmiş ve kişiliklerini bağımsız bir şekilde geliştirmelerine imkân sağlamıştır.[28] Nitekim 25 yaşında olan Mus'ab bin Umeyr'i (ra) Medine'ye öğretmen olarak göndermiş, Muaz bin Cebel'i (ra) ise henüz 21 yaşında iken hem yönetici hem de öğretmen olarak Yemen'e tayin etmiştir. Rumlarla savaşması için hazırladığı ordunun başına da 18 yaşında olan Üsame bin Zeyd'i (ra) getirmiştir.[29] Görev ve sorumluluk bilincine sahip genç öğretmen, yönetici ve kumandanların yetişmesinde Hz. Peygamber'in teşviklerinin büyük rolü olmuştur.[30]

Eğitim metodunun gereği olarak gençlere değerli olduklarını hissettiren Resulullah (sav), onların eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Mescidinin yanı başındaki "suffe" denilen bölümde kendini ilme adamış gençlere İslam'ı öğretmiş, onların ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenmiştir. Gençlerin kendi ilgi alanlarında yetişmesine önayak olan Allah Resulü (sav), bazı gençleri o günün çok ihtiyaç duyulan yabancı dillerini öğrenmeye teşvik etmiştir. Vahiy kâtiplerini genellikle gençler arasından seçen Allah Resulü (sav), gençlerin fetva vermesine müsaade etmiş, ayrıca içlerinden öğretmenler tayin etmiştir.

22 bk. Buhari, Zekât, 16; Müslim, Zekât, 91.
23 Ahmed bin Hanbel, Müsned, C 1, s. 537, 857.
24 Müslim, Fezailü's-Sahabe, 48.
25 Bünyamin Erul, "Rahmet Peygamberi'nin Gençlerle İlişkisi", s. 41.
26 İbni Sad, Tabakât, C 3, s. 116.
27 bk. Sümeyye Eker, "Hz. Peygamber'in İltifat Ettiği Bazı Hanım Sahâbîler ve İltifat Şekilleri", s. 146, 165.
28 bk. Hayati Hökelekli, "Hz. Peygamber'in Çocuk ve Gençlere Yaklaşımı", s. 55.
29 bk. Ebu Davud, Kitabu'l-Kaza, 11.
30 Buhari, Menakıbu'l-Ensar, 46.

Ara Değerlendirme 3

1. Hz. Muhammed'in (sav) gençlerle olan iletişiminde benimsediği temel ilkeleri yazınız.

BAZI GENÇ SAHABİLER

İslam tarihinin ilk yıllarında genç sahabiler, Hz. Muhammed'i (sav) yalnız bırakmamışlar ve her türlü zorluğa birlikte göğüs germişlerdir. Özellikle bazı genç sahabiler erdemli davranışlarıyla öne çıkmış ve sonraki nesiller için İslam ahlakının sembolü hâline gelmişlerdir.

Bilge ve Kahraman Bir Genç: Hz. Ali

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in amcası Ebu Talib'in en küçük oğlu yani yakın akrabasıdır. Mekke'de baş gösteren kıtlık üzerine Hz. Peygamber, onu himayesine almış ve bakımını üstlenmiştir. Çocukluğundan itibaren Allah Resulü'nün (sav) yanında yaşayan Hz. Ali, Resulullah'ın (sav) peygamberliğine ilk iman edenlerdendir. O, aynı zamanda çok sevdiği kızı Hz. Fatıma'nın da eşidir.

Küçük yaştan itibaren Allah Resulü'nün (sav) eğitiminden geçen Hz. Ali, Mekke toplumunda okuma yazma bilen nadir gençlerden biriydi. Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilen Hz. Ali, Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliğini de yapmıştır. İlmî yetkinlik konusunda zirvedeki gençlerden biri olan Ali (ra), Hz. Peygamber'in izniyle dinî konularda hüküm vermiştir.

Görsel 2.4: *Hat sanatıyla yazılmış "Hz. Ali" levhası (Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi), İstanbul*

Mekkeli müşriklerin Müslümanlar üzerindeki baskı ve şiddeti dayanılmaz bir hâle gelince Hz. Peygamber, Medine halkının daveti üzerine Yüce Allah'ın izniyle hicret etmeye karar vermiştir. Hz. Ali'yi, müşrikleri oyalamak ve geri kalan emanetleri sahiplerine ulaştırmak amacıyla Mekke'de bırakmıştır. Hz. Ali de geceyi Hz. Peygamber'in yatağında geçirerek büyük bir cesaret ve fedakârlık örneği göstermiştir.[31] Hicretten sonra Hz. Peygamber, muhacir ve ensar arasında yakınlık ve dayanışma sağlamak amacıyla kardeşlik ilan etmiş[32] ve Hz. Ali'nin elinden tutarak "Bu benim kardeşimdir." demiştir.[33]

Bilgi Kutusu

Hz. Ali; yiğitliği, kahramanlığı, aslan gibi cesaretli olması sebebiyle "Haydar" ismiyle anılmıştır. Hz. Peygamber'in, Tebük Seferi'nde onu Medine'de bırakması ve bu karara rıza göstermesi sebebiyle "Allah'ın (cc) rızasına mazhar olan" anlamında "Murtaza" lakabıyla da anılmıştır.

(Komisyon, "Haydar", TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 24.)

Hz. Ali; Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere hemen hemen bütün gazve ve seriyyelere katılmıştır. Hz. Ali, bu savaşlarda Hz. Muhammed'in (sav) sancaktarlığını yapmış ve daha sonraları da eşsiz kahramanlık örnekleri göstermiştir. Uhud ve Huneyn savaşlarında çeşitli yerlerinden yara almasına rağmen Hz. Peygamber'i bütün gücüyle korumuştur. Ayrıca Hayber Seferi'nin zaferle sonuçlanmasında büyük katkı sağlamıştır.[34]

31 Ahmet Güzel, Peygamberimizin İzinde 40 Sahabi-Hz. Ali, s. 22.
32 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 242.
33 İbni Hacer, el-İsâbe, C 4, s. 464.
34 Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 371-374.

Düşünün-Paylaşın

"Rıza, ne güzel dosttur.

İlim, asil bir mirastır.

Terbiye, yeni bir elbisedir.

Düşünce, saf bir aynadır."

(Ali bin Ebu Talip, Nehcü'l-belâğa, 335.)

Bilge ve kahraman bir genç olan Hz. Ali'nin bu sözleriyle ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

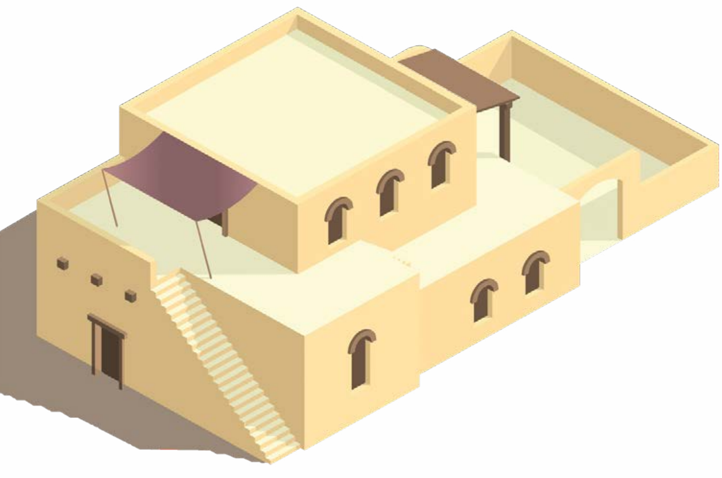
İlk Müslümanlar arasında bilgeliği ve kahramanlığı ile ön plana çıkan Hz. Ali'ye, Mekke'nin fethinden sonra Kâbe'deki putları imha etme görevi verilmiştir.[35] Hz. Peygamber Veda Haccı dönüşünde Hz. Ali'nin elini tutarak "Ben kimin dostu isem Ali de onun dostudur. Allah'ım ona dost olana sen de dost, düşman olana sen de düşman ol."[36] buyurmuştur.

Hz. Peygamber vefat ettiğinde, cenaze defin işlemlerini, onun vasiyeti üzerine Hz. Ali yapmıştır. O, Allah Resulü'nün (sav) vefatından sonra Medine'de ikamet edip dinî ilimlerle uğraşmayı, diğer görevlere tercih etmiştir. Resulullah'tan (sav) pek çok hadis rivayet eden Hz. Ali, Kur'an ve hadis konusundaki derin ilminden dolayı kendisiyle sürekli görüş alışverişinde bulunulan sahabilerden biri olmuştur.[37]

Çok güzel ve etkili konuşmasıyla da tanınan Hz. Ali, aynı zamanda genç bir ediptir. Ona nispet edilen hikmetli sözler, etkili konuşmalar, vaaz ve nasihatler çeşitli eserlerde derlenmiştir.

Genç Bir Davetçi: Erkam bin Ebülerkam

İslam'a ilk giren gençlerden biri olan Erkam (ra), Hz. Peygamber'e sadakatle bağlanarak evini Müslümanlar için bir buluşma noktası olarak tahsis etmiştir. Hz. Peygamber, İslam tarihinde "Darülerkâm" diye anılacak olan bu evi, tebliğ faaliyeti için çok elverişli bularak merkez hâline getirmiştir. Hz. Muhammed (sav), davetin gizli olarak yapıldığı bu dönemde insanları İslam'a bu evde davet etmiş, onlara ibadetleri burada öğretmiştir. Henüz 17-18 yaşındaki bir gencin Mekkeli müşriklerin ilk Müslümanlara baskı ve işkence yaptıkları bir ortamda, Kâbe'nin hemen yanı başındaki evini İslam davetine açabilmesi, onun ne denli cesur ve fedakâr bir genç olduğunu ortaya koymuştur.[38] Darülerkam, Müslümanlar kırk kişi oluncaya kadar tam bir sığınak olmuştur. "Şimdi sen emrolunduğunu açıkça tebliğ et. Müşriklerden yüz çevir."[39] ayetiyle Müslümanlar için gizli davet dönemi bitip açıktan tebliğ dönemi başlayınca Müslümanlar Erkam'ın (ra) evinden ayrılarak hicrete kadar Mekke'de İslam'ı yaymaya çalışmışlardır. Yaşamının her döneminde mazlumların hakkını arayan Erkam (ra), açıktan davet döneminde de tüm gayretiyle insanları İslam'a çağırmaya devam etmiştir.

Görsel 2.5: *Darülerkâm, İslam'ın ilk yıllarında Müslümanların eğitim merkezi olmuştur. (Temsilî)*

Erkam (ra), Bedir, Uhud gibi pek çok savaşa katılmış ve büyük fedakârlıklar göstermiştir. Okuma yazma bildiği için Hz. Peygamber'in vahiy kâtipleri arasında yer alan Erkam (ra), Hz. Muhammed (sav) tarafından zekât memurluğuna da tayin edilmiştir. Geçimini, ziraat ve ticaretle temin eden Erkam (ra), dürüst ve takva sahibi genç bir davetçi olarak toplumda her zaman değer görmüştür.[40]

35 Mevlâna Şiblî, Asr-ı Saadet, C 5, s. 68.
36 Ahmed bin Hanbel, Müsned, C 4, s. 437.
37 bk. M. Yaşar Kandemir, "Ali", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 375-378.
38 Ahmet Önkal, "Erkam b. Ebül-Erkam", TDV İslam Ansiklopedisi, C 11, s. 305.
39 Hicr suresi, 94. ayet.
40 bk. İbnülesir, Üsdü'l-Ğabe, C 1, s. 74-75.

Genç Bir Öğretmen: Musab bin Umeyr

Zengin ve asil bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Musab bin Umeyr (ra) refah ve bolluk içinde yetişmiştir. Son derece akıllı ve zeki bir genç olan Mus'ab (ra), güzel konuşmasıyla da herkesin gıpta ettiği bir genç olmuştur. Ancak manevi bir boşluk içerisinde olan Mus'ab (ra), Hz. Peygamber'in İslam'ı tebliğ ettiğini duyunca Dârulerkâm'a gelmiş ve İslam'la şereflenmiştir. Ailesi onu ve arkadaşlarını İslam'dan vazgeçirmek için her çareye başvurmuş ancak Musab (ra), tüm mal varlığını terk edip Müslümanlarla birlikte Habeşistan'a hicret etmiştir.

Hz. Peygamber, I. Akabe Biatı'ndan sonra Mus'ab'ı (ra), Medine halkına İslam'ı ve Kur'an'ı öğretmesi, orayı Müslümanlara elverişli hâle getirmesi için görevlendirmiştir. Bundan dolayı Musab (ra), I. Akabe Biatı'ndan sonra Medine'ye ilk hicret eden sahabi olmuştur. Hicrete kadar Medine'de insanları büyük bir özveriyle İslam'a davet eden bu genç öğretmen, mütevazılığı, sabrı ve anlayışıyla gönüllerde taht kurmuştur. Hz. Peygamber'in tebliğ tarzını çok iyi kavraması, güzel Kur'an okuması ve etkili konuşması sebebiyle Mus'ab (ra) pek çok kişinin İslam'la şereflenmesine vesile olmuştur. Musab bin Umeyr (ra) ayrıca Medine'de Müslüman olanlardan seçilen yetmiş beş kişiyle Mekke'ye gelerek II. Akabe Biatı'nın gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.[41]

Düşünün-Paylaşın

Genç bir öğretmen olsaydınız öğrencilerinizle nasıl bir iletişim kurardınız? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Musab (ra), iyi bir öğretmen olmanın yanı sıra savaşlarda sancaktarlık yaparak büyük kahramanlıklar göstermiştir. Allah'ın (cc) rızasını kazanmayı varlıklı olmaya tercih eden Musab (ra), Uhud'da şehit düştüğünde üzerine örtülecek bir kıyafet dahi bulunamamıştır. İlk dönemlerde şehit olan bütün sahabiler gibi Musab'ın (ra) hayatı da baştan sona zorluklarla mücadele içinde geçmiştir.

Genç Bir Komutan: Üsame bin Zeyd

Üsame bin Zeyd (ra), Hz. Peygamber'in evlatlığı olan Zeyd bin Harise'nin (ra) oğludur. Hz. Peygamber, Üsame'yi (ra) küçüklüğünden beri çok sever, bir dizine onu, diğer dizine de torunu Hz. Hasan'ı oturtur ve "Allah'ım, ben bunları seviyorum, sen de sev." diye dua ederdi.[42]

Hz. Peygamber, yaşının küçüklüğünden dolayı Üsame'nin (ra) Uhud Gazvesi'ne katılmasına izin vermeyince Üsame (ra) bu duruma çok üzülmüştür. İffeti ve zekasıyla ön plana çıkan Üsame (ra), Hendek Savaşı öncesinde boyunu biraz daha uzun göstermeye çalışarak Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir. Hz. Peygamber de onun bu kararlılığı karşısında savaşa katılmasına izin vermiştir.[43]

Görsel 2.6: Üsame bin Zeyd (ra), cesaret ve kararlığı sebebiyle genç yaşta İslam ordularının başına getirilmiştir. (Temsilî)

Üsame (ra) henüz on sekiz yaşını doldurmamışken Mute Savaşı'nda babası Zeyd bin Harise'nin (ra) sancağı altında savaşmıştır. Mekke'nin fethi sırasında Hz. Peygamber'in devesinin terkisinde bulunan Üsame (ra), Resulullah (sav) ile birlikte Kâbe'ye girmiştir. Mekke'nin fethinden sonra Huneyn Gazvesi'ne katılmış ve savaş esnasında yaşanan paniğe rağmen Hz. Muhammed'in (sav) yanında kalan az sayıda sahabilerden biri olmuştur. Veda Haccı esnasında da Bilâl-i Habeşi (ra) ile birlikte Allah Resulü'ne (sav) eşlik etmiştir.[44]

41 M. Asım Köksal, İslam Tarihi (Mekke), C 1, s. 236.
42 Buhari, Fezailü's-Sahabe, 18.
43 İbni Sad, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, C 4, s. 57-67.
44 İbnülesir, Üsdü'l-Gabe, C 1, s. 75-78.

Vefatından kısa bir süre önce Hz. Peygamber, Üsame'yi (ra) aralarında Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in de bulunduğu ordunun komutanlığına tayin etmiştir. Hz. Muhammed (sav) genç bir komutanı ordunun başına getirerek yönetim anlayışında sınıf ve yaş farkının değil, ehliyet ve liyakatin asıl olduğunu göstermiştir. Bu tutum ayrıca toplumun hangi kesiminden olursa olsun gençlere fırsat tanınması ve onların yetiştirilmesine katkı sağlanması açısından oldukça önemlidir.[45]

Düşünün-Paylaşın

Üsame bin Zeyd'in (ra) genç yaşta komutan olarak seçilmesinde etkili olan faktörler sizce nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Genç Bir Yönetici: Muaz bin Cebel

Muaz bin Cebel (ra) gerek kendi kabilesinde gerekse Medine'de İslam dininin yayılmasında gayret etmiş ve hicretin yolunu açan ilk Medineli grubun içinde yer almıştır. Muaz (ra), Huneyn Savaşı ve Taif Kuşatması dışındaki bütün askerî seferlere katılmıştır. Bu iki savaşa katılamamasının sebebi ise onun Mekke'nin fethinin ardından Hz. Peygamber tarafından Mekke'ye yönetici ve Kur'an öğretmeni olarak tayin edilmesidir.[46]

Muaz'a (ra) duyduğu muhabbeti sık sık ifade eden Hz. Peygamber, ilerleyen yıllarda onu zekât memuru ve kadılık göreviyle Yemen'e göndermiştir. Muaz (ra), Hz. Peygamber'in vefatına kadar Yemen'deki kadılık görevine devam etmiştir. Bu sürenin sonuna doğru Yemen'de baş gösteren yalancı peygamberle mücadelede ve bölgede Müslümanların yeniden hâkimiyet kurmasında etkin bir görev almıştır.[47]

Bilgi Kutusu

Muaz'ın (ra) Yemen'de kadılık yaparken nasıl hüküm vereceğini soran Hz. Peygamber'e verdiği cevap çok meşhurdur. Muaz (ra), davaya bakarken hükmün dayanağını önce Allah'ın (cc) kitabında arayacağını, orada bulamadığı takdirde Resul-i Ekrem'in sünnetini dikkate alacağını, orada da bulamazsa kendi yorum ve değerlendirmesine (içtihat) göre hüküm vereceğini söylemiştir. Bunları duyan Hz. Peygamber memnun olmuş ve Allah'a (cc) hamdetmiştir.

(bk. Tirmizi, Ahkam, 3.)

Muaz (ra), ilme düşkünlüğü ve Hz. Peygamber'e bağlılığıyla meşhur olmuş bir sahabidir.[48] O, devamlı Hz. Peygamber'in yanında bulunmaya özen göstermiş, özellikle fıkhî konularda sorular sormak suretiyle kendini geliştirmeye çalışmıştır. Kur'an-ı Kerim'i baştan sona ezbere bilen Muaz (ra), kısa sürede edindiği birikimle kendisine danışılan ve itibar edilen genç bir yönetici olmuştur. Gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse ondan sonraki dönemlerde, insanlara Kur'an'ı ve dinî meseleleri öğretmek amacıyla çeşitli yerlere öğretmen olarak görevlendirilmiştir.

İbadete, özellikle namaza düşkünlüğüyle bilinen Muaz (ra), aynı zamanda namazlarında uzun sureler okumasıyla tanınmıştır. Muaz'ın (ra) "Oğlum! Namaza durduğunda dünyaya veda etmek üzere olduğunu ve oraya bir daha dönmeyeceğini düşün.", "İnsanlarla az, Rabb'inle çok konuş. Belki o zaman kalbin Rabb'ini görür." sözleri, onun namaza verdiği önemi açık bir şekilde ortaya koyar.[49]

Genç Bir Âlim: Hz. Aişe

Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in yakın dostu olan Hz. Ebu Bekir'in kızıdır. Babasının konumu nedeniyle çok erken yaşta İslam'la tanışan Aişe (ra); zekâsı, anlayışı, kuvvetli hafızası ve güzel konuşmasıyla zihinlerde yer edinmiştir. O, hicretten sonra Hz. Peygamber'le evlenme şerefine ulaşmış, ömrünü İslam'a adayarak geçirmiştir. Hz. Aişe, aynı evi paylaştığı Hz. Peygamber'in ders ve sohbetlerini dinlemiş, kavrayamadığı veya merak ettiği her meseleyi bizzat Hz. Peygamber'e sorup öğrenmiştir. Bu sayede o, genç yaşta âlim sahabiler arasında yerini almıştır. Sözlükte "bilgi sahibi olan" anlamına gelen **âlim**, İslami literatürde Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere hadis ve sünneti bilen, diğer İslami ilimlerde ileri seviyede bir bilgi birikimine ulaşan kimseye denir.[50]

45 bk. Mehmet Salih Arı, "Üsâme b. Zeyd", TDV İslam Ansiklopedisi, C 42, s. 362.
46 M. Yaşar Kandemir, "Muaz bin Cebel", TDV İslam Ansiklopedisi, C 30, s. 338-339.
47 İbnülesir, Üsdü'l-Ğabe, C 4, s. 142-145.
48 Mustafa Kılıç, Hz. Muâz bin Cebel, s. 65.
49 İbni Hacer, el-İsâbe, C 6, s. 107-109.
50 Fikret Karaman, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 19.

Aişe (ra), Hz. Peygamber'den aldığı eğitim sayesinde en seçkin öğreticilerden biri olmuştur. Kur'an ve sünneti nakledip onu açıklamakla kalmamış aynı zamanda onun doğru anlaşılması konusunda yoğun bir çaba ortaya koymuştur. Kuvvetli hafızası sayesinde Hz. Peygamber'in hadislerinin ve sünnetinin sonraki nesillere ulaştırılmasında üstün çaba göstermiştir. Rivayet ettiği toplam 2210 hadisle, en çok hadis aktaran yedi âlim sahabiden biri olmuştur.[51]

Tarih, edebiyat, şiir ve tıp alanlarında bilgi sahibi olan Hz. Aişe, hukuki meselelerdeki görüş ve fetvaları dolayısıyla müçtehit bir âlim olarak kabul görmüştür. Onun evi ilim ve irfan ocağına dönmüş, sorularına cevap arayan ve kendisini dinlemeye gelen insanlarla taşmıştır. Onun eğitim ve öğretim faaliyetleri sonucunda Medine, İslami ilimlerin temellerinin atıldığı bir ilim merkezine dönüşmüştür.[52]

Bilgi Kutusu

Arap dilini oldukça iyi kullanan Hz. Aişe, şiir ve edebiyata verdiği önemi "Çocuklarınıza şiir öğretiniz ki dilleri tatlansın." sözleriyle ifade etmiştir.

(İbni Sad, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, C 10, s. 73.)

Genç Bir Anne: Hz. Fatıma

Hz. Muhammed'in (sav) Hatice (ra) ile evliliğinden dünyaya gelen Fatıma (ra), doğumundan vefatına kadar her zaman Hz. Peygamber'in yanında yer almış, onun eğitim ve terbiyesi altında yetişmiştir. Babasına çok benzetilen Fatıma (ra), İslami prensiplere göre yaşamaya özen göstermiş ve ömrü boyunca aza kanaat ederek yaşamıştır.[53]

Resulullah'ın (sav) en küçük kızı olan Hz. Fatıma, İslam'ın tebliğ sürecini birebir yaşayarak tecrübe etmiş, Mekke Dönemi'nin acımasız sosyal ortamına şahit olmuştur. Küçük bir kız çocuğu olmasına rağmen Hz. Peygamber'e yapılan eziyetler karşısında korkusuzca kendisini siper etmiştir. Hz. Fatıma, Uhud Savaşı'na da katılarak gazilere yiyecek ve su taşımış, yaralıları tedavi etmiştir.[54]

Görsel 2.7: *Çocuklarıyla güzel bir iletişim kuran anneler için Hz. Fatıma ideal bir örnektir. (Temsilî)*

Dürüst ve güvenilir bir şahsiyete sahip olan Fatıma (ra) ile ilgili olarak Hz. Peygamber **"Cennetlik kadınların en faziletlisi şu dört kişidir: İmran'ın kızı Meryem, Huveylid'in kızı Hatice, Muhammed'in kızı Fatıma, Muzahim'in kızı (Firavun'un hanımı) Asiye."[55]** buyurarak onun yüce bir ahlak üzere olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber'in sade ve mütevazı hayat şartları, Hz. Fatıma ve eşi Hz. Ali'nin haneleri için de geçerliydi. Onlar ihtiyaçlarından fazlasına tamah etmez, her zaman ihtiyaç sahiplerinin yardımlarına koşarlardı.

Hz. Peygamber'in neslini devam ettiren tek evladı olan Hz. Fatıma'nın Hz. Ali ile olan evliliğinden Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ümmü Gülsüm (ra) ve Zeyneb (ra) olmak üzere dört evladı dünyaya gelmiştir. Genç yaşta anne olan Hz. Fatıma, çocuklarını İslam ahlakı üzere yetiştirmiştir. Nitekim onun terbiyesinde yetişen Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, örnek şahsiyetleriyle İslam dünyasının parlayan yıldızları olmuşlardır.[56]

Örnek bir anne olan Hz. Fatıma çocuklarıyla ilişkilerinde sevgi, saygı, dürüstlük ve fedakârlığı esas almıştır. Çocuklarına şefkatle yaklaşmış ve her konuda destek olmuştur. Babasının sevgi ve şefkatine mazhar olan Hz. Fatıma çocuklarına da aynı şekilde yaklaşmıştır. O, çocuklarıyla olan ilişkilerinde adaletle hareket ederek onlar arasında ayrım yapmamıştır.[57]

51 bk. Mustafa Fayda, "Aişe", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 201-205.
52 Fatih Erkoçoğlu, Hz. Aişe, s. 79.
53 Hatice Uluışık, Hz. Fatıma, s. 9.
54 bk. M. Yaşar Kandemir, "Fâtıma", TDV İslam Ansiklopedisi, C 12, s. 223.
55 Ahmed bin Hanbel, Müsned, C 4, s. 409.
56 Gülgün Uyar, Ehl-i Beyt: İslam Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı, s. 22.
57 İbnülesir, Usdü'l-Ğabe, C 5, s. 368.

Sorumluluk Sahibi Bir Genç: Esma binti Ebu Bekir

Esma binti Ebu Bekir (ra), Hz. Peygamber'in sadık dostu Hz. Ebu Bekir'in kızı, müminlerin annesi Hz. Aişe'nin kız kardeşidir. O, gerek babasının evinde gerekse Hz. Peygamber'in yanında yetişmiş, birçok ilimde ilerlemiş ve bu birikimini Müslümanlara aktarmada büyük rol üstlenmiş genç bir sahabidir.[58]

Hz. Muhammed'in (sav) çağrısına ilk kulak verenlerden biri Hz. Ebu Bekir'dir. Onunla birlikte ailesi de İslam'ı kabul etmiş, sonrasında Hz. Peygamber'in en büyük yardımcısı ve destekçisi olmuşlardır. Hz. Ebu Bekir İslam'ı kabul ettiğinde yaşı henüz küçük olan Esma (ra), Peygamber (sav) sevgisini babasından öğrenmiştir. Hicret emri verildiğinde İslam uğruna hiçbir fedakârlıktan çekinmeyerek babasına ve Hz. Peygamber'e yardım etmiştir.[59]

Hz. Esma her zaman kendine güvenen, dirayetli ve cesaretli bir gençti. Hicret esnasında yakalanabilme ihtimaline rağmen her gün Resulullah (sav) ile babasına gizlice yemek götürmesi genç bir kadın olarak ne kadar korkusuz bir kahraman olduğunu göstermektedir. O, Ebu Cehil ve arkadaşlarının saldırıları karşısında dimdik durmuş ve hayatı pahasına dahi olsa Hz. Peygamber ile babasının yerini onlara söylememiştir.

Hz. Peygamber'in eğitim ve gözetiminde yetişen Hz. Esma, ömrünün her safhasında ibadetlerini devamlı yapan ve Allah'a (cc) karşı sorumluluk sahibi bir gençti. Cömert bir kişiliğe sahip olan Esma (ra) dünya malına hiç tamah etmemiş ve malını paylaşmada önde gelenlerden biri olmuştur. Karşılaştığı sorunların sabırla üstesinden gelen Esma (ra), Müslüman bir anne olarak sorumluluklarını ihmal etmemiştir.[60]

Esma (ra), yaşamını, inanan bir kadına yakışır şekilde geçirmiş; çeşitli sıkıntılar karşısında gösterdiği sabır ve metanetiyle Müslümanlara örnek olmuştur. O, İslam'ı öyle özümsemiş, Hz. Peygamber'e öyle büyük bir inançla bağlanmıştır ki çektiği acılar ve meşakkatler onu yıpratmak yerine daha da güçlendirmiştir.

Bilgi Kutusu

Hicret emri gelince Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir'i yanına alarak yola koyulmuş ve müşriklerden kaçmak için Sevr mağarasına sığınmıştı. Mağarada kaldıkları üç gün boyunca Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdullah, Mekke'de olup bitenleri onlara haber veriyor, kızı Esma ise her gece yemek getiriyordu. Sevr mağarasından ayrılıp Medine'ye doğru yola çıkacakları gece Esma (ra) yine yol azıklarını getirmiş ancak azık torbasını bağlayacak ip bulamamıştı. Bunun üzerine belindeki kuşağını çözüp ikiye böldükten sonra biriyle azık torbasını, diğeriyle de su tulumunun ağzını bağlamıştı. Onun bu hâlini gören Hz. Peygamber "Sana cennette iki kuşak vardır." buyurdu. Bundan böyle Esma (ra), sahabiler arasında, "iki kuşak sahibi" anlamına gelen "Zatü'n-nitâkeyn" lakabıyla anılmaya başlanmıştır.

(İbn Hacer, el-İsâbe, C 7, s. 12-14.)

Düşünün-Paylaşın

Sorumluluklar, insanı olgunlaştırmada nasıl bir etkiye sahiptir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Habeş Kralının Huzurunda Bir Genç: Cafer bin Ebu Talib

Cafer bin Ebu Talib (ra), Hz. Muhammed'in (sav) amcası Ebu Talib'in oğlu, Hz. Ali'nin de ağabeyidir. Cafer (ra), Hz. Peygamber'e ilk iman edenler arasında yer almış ve önemli görevler üstlenmiştir.

Mekkeli müşriklerin Müslümanlara yönelik eziyet ve işkenceleri artınca Hz. Cafer, hanımı Esma binti Umeys (ra) ile birlikte Habeşistan'a hicret eden ikinci kafileye katılmış ve Hz. Peygamber tarafından bu kafileye başkan tayin edilmiştir. Kureyşliler, hicret eden Müslümanlara sığınma hakkı tanınmaması konusunda Habeşistan'a elçi gönderdikleri zaman, Habeş Kralı Necaşi'nin huzurunda Müslümanları, ikna kabiliyeti yüksek bir konuşmacı olan Cafer (ra) temsil etmiştir.

58 Merve Rukiye Dillice, Hz. Esma bint Ebi Bekir, s. 11.
59 İbnülesir, Üsdü'l-Ğabe, C 7, s. 209-210.
60 İbni Sad, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, C 10, s. 237-242.

Bu sorgulamada büyük bir cesaret ve maharetle İslam inançlarını ortaya koyup Müslümanların yurtlarını terk etme sebeplerini açıklayan Cafer (ra), Mekke temsilcilerinin eli boş dönmesini ve Necaşi'nin mülteci Müslümanları himaye etmesini sağlamıştır. Böylece Müslümanların Kureyş heyetine teslimine engel olmuş, Necaşi ile Müslümanlar arasında iyi ilişkiler kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Kâfirlere karşı sert, kardeşlerine karşı merhametli olan Cafer (ra), Mute Savaşı'nda Hz. Muhammed'in (sav) emriyle Rumlara karşı kahramanca savaşmıştır. Büyük bir cesaret örneği gösteren bu genç komutan, savaşta iki kolunu kaybetmiş ve şehit olmuştur. Hz. Peygamber'in, kendisine cennette iki kanat verildiğini müjdelemesi üzerine ona Cafer-i Tayyâr denilmiştir.[61] O, hitabeti, genç yaşta uluslararası sahada göstermiş olduğu diplomatik başarısı, azmi, kararlığı, cesareti ve cömertliğiyle sahabe toplumunun genç yıldızlarından biri olmuştur.

Bilgi Kutusu

Cafer bin Ebu Talib'in (ra) Necaşi'ye hitaben söylediği şu sözler, bir genç olarak onun bilgi ve öz güvenini ortaya koymaktadır: "Ey kral! Biz putlara tapan, ölü eti yiyen, her türlü fuhşiyatı yapan, akraba ilişkilerini koparan, komşuya kötü davranan cahil bir toplum idik. Bizden güçlü olan, zayıf olanı ezerdi. İşte Allah (cc) bize içimizden nesebini, doğruluğunu, güvenilirliğini ve iffetini bildiğimiz bir Resul gönderinceye kadar bu hâldeydik. Oysa gönderilen bu Resul, bizi, Allah'ı (cc) birlemeye, O'na kulluk etmeye, babalarımızın taptığı taş ve putları terk etmeye çağırdı. Bize doğru sözlülüğü, emaneti yerine getirmeyi, akrabalarla ilişkileri devam ettirmeyi, iyi komşuluğu, haramlardan ve kan dökmekten el çekmeyi emretti. Bizi fuhşiyattan, yalan sözle şahitlikten, yetim malı yemekten, iffetli hanımlara iftira etmekten menetti. Bize yalnızca bir Allah'a (cc) kulluk etmemizi ve O'na hiçbir şeyi şirk koşmamayı emretti."

(Ahmed bin Hanbel, Müsned, C 3, s. 263.)

Ara Değerlendirme 4

Aşağıdaki kutucuklarda bazı genç sahabilere yer verilmiştir. Kutucuklardaki numaraları kullanarak size yöneltilen soruları cevaplayınız. ***Aynı kutucuğu birden fazla soru için kullanabilirsiniz.***

1 Hz. Ali	**2** Erkam bin EbulErkam (ra)	**3** Musab bin Umeyr (ra)
4 Üsame bin Zeyd (ra)	**5** Muaz bin Cebel (ra)	**6** Hz. Aişe
7 Hz. Fatıma	**8** Esma binti Ebu Bekir (ra)	**9** Cafer bin Ebu Talib (ra)

1. Hangileri Hz. Peygamber'in yakın akrabasıdır?

2. Habeşistan'a hicret eden Müslümanların haklarını hangi sahabi savunmuştur?

3. Medine halkının daveti üzerine Hz. Peygamber tarafından görevlendirilen sahabi kimdir?

4. Hz. Muhammed (sav) tarafından genç yaşta komutan olarak görevlendirilen sahabi kimdir?

61 İbnülesir, Üsdü'l-Ğabe, C 1, s. 541.

KUR'AN'DAN MESAJLAR: AL-İ İMRAN SURESİ 159. AYET

Al-i İmran suresi, Medine'de indirilmiştir, iki yüz ayettir. Adını 33. ayette geçen İmran Ailesi'nden alır. Surenin indiriliş sebepleri arasında peygamberlik konusuna açıklık kazandırmak, peygamberlerin Allah'a (cc), birbirlerine ve diğer insanlara karşı görev ve sorumluluklarını belirlemek ve onlar hakkındaki yanlış görüş ve inanışları düzeltmek yer alır.[62]

Görsel 2.8: *Hat sanatıyla yazılmış Kelimeitevhit*
Lâ ilâhe illallah /Muhammedürrasulüllâh

Yüce Allah, insanlarla olan iletişimlerinde dikkat edilecek hususları elçilerine bizzat hatırlatmış ve vahiyle onların risaletini perçinlemiştir. Al-i İmran suresinin 159. ayeti de Hz. Muhammed'in (sav) ümmetiyle olan ilişkilerine ışık tutması açısından önem arz etmektedir.

Al-i İmran Suresi 159. Ayet.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْۚ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلٖيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِۚ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلٖينَ

"Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et. Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever."

Kaba ve katı kalpli bir kimse, başka bazı erdemlere sahip olsa da muhataplarında nefret uyandırır. İnsanlar böyle bir kimseyi dinlemek istemezler veya onun arkadaşlığına katlanamazlar. İslam gibi evrensel bir mesaj getiren, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan[63] ve yüce bir ahlak üzere bulunduğu bildirilen[64] bir peygamberin bu kötü vasıfları taşıması düşünülemez. Şüphesiz bu ayet Hz. Peygamber'in büyüklüğünü, yüksek ahlakını ve yüreğinin katı olmadığını, aksine şefkat ve merhametle dolu olduğunu gösterir.

İslam'ın eğitim metotlarından biri de affetmektir. Bu sebeple Yüce Allah, Al-i İmran suresinin 152. ayetinde müminlerin Uhud Savaşı'ndaki hatalarını affettiğini ilan etmiş, Hz. Peygamber'e de onları affetmesini ve onların bağışlanmaları için Allah'a (cc) dua etmesini emretmiştir. Hz. Peygamber'in sahabeye karşı yumuşak ve merhametli davranması onlar üzerinde büyük bir etki göstermiştir. Nitekim Uhud Savaşı'ndaki hataları affedilen sahabiler bir daha böyle bir hata yapmamaya gayret göstermiş ve girdikleri bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in ve kumandanlarının emirlerine titizlikle uymuşlardır. Hz. Peygamber'in Müslümanlara karşı bu şekilde merhametli davranması neticesinde birçok kimsenin Müslüman olduğu rivayet edilmiştir.

62 Emin Işık, "Al-İ İmran Sûresi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 307.
63 bk. Enbiya suresi, 107. ayet.
64 bk. Kalem suresi, 4. ayet.

İnsanların bir konuda görüş alışverişinde bulunması anlamına gelen **istişare**, Hz. Muhammed'in (sav) hayatında ayrı bir öneme sahip olmuştur. Nitekim Yüce Allah Hz. Peygamber'den bir konuda karar vermeden önce onu arkadaşlarına danışmasını ve bu fikir alışverişinden sonra kararını verince artık Allah'a (cc) güvenerek uygulamaya geçmesini emretmektedir.[65] Hz. Peygamber ilk Müslüman toplumun var olma mücadelesinde belirleyici önemdeki her kararı ashabı ile istişare ederek almıştır. Bedir Savaşı'nda ordu için seçilecek karargâh ve savaş sonrasında alınan esirler hakkında verdiği kararı da arkadaşlarıyla yaptığı istişare sonunda vermiştir.[66]

Yüce Allah Hz. Muhammed'i (sav) İslam'ı yaşamak üzere örnek bir insan olarak gönderdiği gibi arkadaşlarının da sonraki nesilleri yetiştirebilecek seviyede örnek bir toplum hâline gelmelerini istemiştir. Bu doğrultuda Yüce Allah, Hz. Peygamber'e sahabeyle istişare etmesini ve onların sorumluluk duygularının gelişmesi için çaba göstermesini emretmiştir. Böylece Müslümanların hem Hz. Peygamber'e hem de birbirlerine karşı sevgi ve saygıları daha da artarak birlik ve beraberlikleri sağlanmıştır.

Meal-Yorum

Neml suresinin 32. ayeti ile Şura suresinin 38. ayetinin anlamlarını Kur'an-ı Kerim meallerinden yararlanarak karşılaştırınız. Belirlediğiniz ortak konu ve kavramları verilen boşluğa yazınız.

Tevhit mücadelesinde önüne çıkan engelleri azim ve kararlılığıyla aşan Hz. Muhammed (sav), tevekkül konusunda da ümmetine örnek olmuştur. O, elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmış ve gerisini Yüce Allah'a havale etmiştir. Nitekim devesini bağladıktan sonra mı yoksa onu salarak mı tevekkül etmiş olacağını soran bedeviye hitaben de "Önce deveni bağla, sonra Allah'a tevekkül et!"[67] buyurarak İslam'ın tevekkül anlayışını somut örneklerle açıklamıştır.

Ara Değerlendirme 5

1. Al-i İmran suresinin 159. ayetiyle ilgili aşağıda verilen tabloda boş bırakılan yerlere uygun cevapları yazınız.

Konusu	
Öne çıkan kavram	
Nüzul (indiriliş) sebebi	
Verilen mesajlar	

65 bk. Al-i İmran suresi, 159. ayet.
66 Talip Türcan, "Şura", TDV İslam Ansiklopedisi, C 39, s. 230.
67 Tirmizi, Kıyamet, 60.

2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere, parantez içinde verilen sözcüklerden doğru olanı yazınız.

(âlim, Darunnedve, el-emin, ficar, Hilfülfudul, istişare, sahabi, tâbiin)

1. Hz. Peygamber'le Müslüman olarak bir araya gelen ve Müslüman olarak vefat eden kişiye .... denir.
2. Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere hadis ve sünneti bilen, diğer İslami ilimlerde ileri seviyede bir bilgi birikimine ulaşan kimseye .... denir.
3. Risaletinden önce Hz. Peygamber, yaşadığı toplumda .... lakabıyla tanınmıştır.
4. Bir konuda karar vermeden önce onu bilen birilerine danışmaya ve bu fikir alışverişinden sonra karar vermeye .... denir.
5. Hz. Muhammed'in (sav) de katıldığı ...., sosyal ve iktisadi hayatı iyileştirmek amacıyla kurulmuştur.

Aşağıda verilen özellikleri, ilgili olduğu ismin önündeki harfi yazarak eşleştiriniz.

Özellikler	*İsimler*
☐ 6. Hz. Aişe'nin kız kardeşi	a. Hz. Ali
☐ 7. Hz. Peygamber'in "Bu benim kardeşimdir." dediği bilge bir genç	b. Erkam bin Ebülerkam (ra)
☐ 8. Yemen'e kadı olarak atanan genç yönetici	c. Musab bin Umeyr (ra)
☐ 9. Hicretten önce Medine'ye gönderilen genç öğretmen	ç. Üsame bin Zeyd (ra)
☐ 10. Evini ilim ve irfan ocağına dönüştüren genç kadın sahabi	d. Muaz bin Cebel (ra)
	e. Hz. Aişe
	f. Hz. Fatıma
	g. Esma binti Ebu Bekir (ra)
	ğ. Cafer bin Ebu Talib (ra)

Aşağıdaki soruların cevabını altlarındaki boşluklara yazınız.

11. Gençlerle ilgili Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlere bir örnek veriniz.

12. Hz. Muhammed (sav), "Erdemliler Topluluğu"na niçin katılmıştır?

13. Hz. Peygamber'in gençlerle kurduğu iletişim, İslam toplumunun şekillenmesine nasıl katkı sağlamıştır?

14. Genç sahabilerin erdemlerine sahip olmak, günümüz problemlerinin çözümüne nasıl katkı sağlar?

15. İslamiyet'in kısa sürede geniş coğrafyalara yayılmasında etkili olan hususlar nelerdir?

Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

16. Allah (cc) Kur'an'da peygamberlerin ve inançlı kimselerin gençlik dönemlerinde yaşadığı olayları anlatarak etkileyici örnekler vermektedir. Hz. İbrahim'in tevhit mücadelesi, Hz. Yusuf'un sabır ve iffeti, Hz. Şuayb'ın kızlarının edep ve hayâsı, Hz. Musa'nın cesareti, Ashabıkehf'in inançları uğruna gösterdikleri azim ve kararlılıkları ve Hz. Meryem'in iffeti gibi örnekler ayetlerde açıkça görülmektedir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi gençlik ile ilgili ayetlerden biri <u>değildir</u>?

A) "Yusuf olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız." (Yusuf suresi, 22. ayet.)

B) "Musa, olgunluk çağına ulaşıp gelişimini tamamlayınca, biz ona ilim ve hikmet verdik. Biz, iyilik edenleri böyle mükâfatlandırırız." (Kasas suresi, 14. ayet.)

C) "... Hakikaten onlar Rablerine inanmış gençlerdi; biz de onların doğru yolda yürüyüşlerine katkıda bulunduk." (Kehf suresi, 13. ayet.)

D) "O gençler, mağaraya sığındıkları zaman, demişlerdi ki: 'Rabbimiz, katından bize bir rahmet ver ve şu işimizde bize kurtuluş yolunu göster." (Kehf suresi, 10. ayet.)

E) "İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir." (Fussilet suresi, 34. ayet.)

17. Hz. Peygamber gençlerle sevgi, saygı ve samimiyete dayalı bir iletişimi esas almış ve bu yöntemle onların kendilerini yetiştirmelerine vesile olmuştur. Allah Resulü (sav), genç yaşta İslam'la şereflenen birçok sahabiyle dünyada bir değişimi başlatarak ideal bir hayat ve medeniyet inşa etmiştir. Bu açıdan, her şart ve durumda gençlerle kol kola hareket ederek zihin ve gönül yolculuğuna çıkan Hz. Peygamber'in, hayatın tüm alanlarında gençlere görev verdiği görülmektedir.

Bu metinden hareketle Hz. Muhammed'in (sav) gençlerle iletişiminde

I. Bireysel farklılıkları dikkate alma
II. Sorumluluk vererek geliştirme
III. Değerli olduğunu hissettirme
IV. Muhatabı olduğu gibi kabullenme

ilkelerinden hangilerini benimsediği söylenebilir?

A) Yalnız I
B) Yalnız III
C) II ve III
D) I, II ve III
E) I, II ve IV

18. Zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, İslam'la şereflendikten sonra ailesinin ve müşriklerin baskısı sebebiyle tüm mal varlığını terk edip Habeşistan'a hicret etmiştir. Hz. Peygamber güzel konuşmasıyla herkesin gıpta ettiği bu genci Medine halkına İslam'ı ve Kur'an'ı öğretmesi, orayı Müslümanlar için elverişli hâle getirmesi için görevlendirmiştir. Hicrete kadar Medine'de insanları büyük bir özveriyle İslam'a davet eden bu sahabi pek çok kişinin Müslüman olmasına vesile olmuştur. Müşriklerle yapılan savaşlarda da büyük kahramanlıklar göstermiş ve Uhud Savaşı'nda şehit düşmüştür.

Bu parçada söz edilen sahabi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Erkam bin Ebülerkam (ra)
B) Hz. Aişe
C) Hz. Fatıma
D) Muaz bin Cebel (ra)
E) Musab bin Umeyr (ra)

19. "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla istişare et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et (O'na dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever."

(Al-i İmran suresi, 159. ayet.)

Bu ayetten hareketle Hz. Muhammed'le (sav) ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Elinden geleni yaptıktan sonra Allah'a (cc) güvenmesi gerektiği bildirilmiştir.
B) Tüm çabalarına rağmen İslam'a girmeyenler için bağışlanma dilemiştir.
C) Şahsına yapılan hataları affetmesi emredilmiştir.
D) Önemli konularda karar vermeden önce arkadaşlarıyla görüş alışverişinde bulunması istenmiştir.
E) Yumuşak huyluluğu ve affediciliği sayesinde insanları kazanmıştır.

20. Hz. Fatıma ile ilgili

I. Hicret yolculuğunda babasına yardım etmiştir.
II. Hz. Peygamber'in neslini devam ettiren tek evladıdır.
III. Çocuklarını İslam ahlakı üzere örnek şahsiyetler olarak yetiştirmiştir.

bilgilerinden hangileri doğrudur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III D) II ve III E) I, II ve III

21 ve 22. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Hz. Muhammed (sav) gençlere ayrı bir değer vermiş ve onlarla birlikte İslam medeniyetinin temelini atmıştır. Hayatın her alanında gençlere kendilerini ifade ve ispat etme imkânı tanıyan Hz. Peygamber, karşılaştığı pek çok zorluğun üstesinden gençlerle birlikte gelmiş ve onlara kaldırabilecekleri çeşitli sorumluluklar vermiştir. Anlam dünyamızı aydınlatan vahyin kâtipleri arasında yer alan Zeyd bin Sabit (ra); olaylara yaklaşım tarzıyla içtihadın sembolü olan Muaz bin Cebel (ra); Allah Resulü'nün (sav) Suriye'ye sevk ettiği orduya komutan olarak tayin ettiği Üsame bin Zeyd (ra) bu çerçevede örnek verilebilecek genç sahabilerdir. Bununla birlikte, Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişen Ashabısuffe'nin; Ebu Hüreyre (ra), Abdullah bin Abbas (ra), Abdullah bin Ömer (ra), Muaz bin Cebel (ra), Enes bin Malik (ra), Zeyd bin Harise (ra), Abdullah bin Mesud (ra), Zübeyr bin Avvam (ra), Sad bin Ebu Vakkas (ra) gibi gençlik çağını mutluluk asrına dönüştüren seçkin gençlerin İslam medeniyetinin iman, bilgi ve ahlak alanlarında gelişmesine doğrudan katkıları yadsınamaz bir gerçekliktir.

(Ali Erbaş, "Peygamberimiz ve Gençlik", s. 8-9.)

21. Bu metinden çıkarılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Bazı sahabiler İslam medeniyetinin gelişmesine katkı sağlamışlardır.
B) Zeyd bin Sabit (ra) ve Musab bin Umeyr (ra) yaşadıkları toplumu eğitmişlerdir.
C) Hz. Peygamber gençlere ayrı bir değer vermiş ve onlara çeşitli sorumluluklar yüklemiştir.
D) Üsame bin Zeyd (ra) İslam ordularının başında büyük zaferler kazanmıştır.
E) Hz. Muhammed (sav) gençlerle ilişkilerinde sevgi ve saygıya dayanan bir iletişim yöntemi benimsemiştir.

22. I. Gençler, İslam medeniyetinin temelinin atılmasına katkı sağlamıştır.
II. Hz. Peygamber Dönemi'nde gençlere dinlerini değiştirmeleri için baskı yapılmıştır.
III. Kur'an'da genç sahabiler Müslümanlara örnek gösterilmiştir.

ifadelerinden hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) II ve III

Üniteyle ilgili Öz Değerlendirme Formu'na bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Üniteyle ilgili daha fazla soru içeriğine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

3. ÜNİTE

DİN VE HAYAT

Anahtar Kavramlar

Din
Sanat
İktisat
Sosyal değişim

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

1. İslam dininin aile kurumuna verdiği önem
2. İslam'ın kültür, sanat ve düşünce üzerindeki etkileri
3. İslam dininin çevre sorunlarına yaklaşımı ve çözüm önerileri
4. İslam dini ve sosyal değişim arasındaki ilişki
5. İslam'ın ekonomik hayatla ilgili ilkeleri
6. İslam'ın sosyal adalet ile ilgili ilkeleri
7. Al-i İmran suresi 103-105. ayetlerinde verilen mesajı

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Aile yapısı sağlam olmayan toplumlar hangi tehlikelerle karşı karşıyadır?
2. Mimar Sinan'ın eserlerinden hangilerini biliyorsunuz?
3. Çevre kirliliğinin nedenleri neler olabilir?
4. "İki günü eşit olan zarardadır." sözünden neler anlıyorsunuz?
5. "Bizi aldatan bizden değildir." hadisi size ticari ahlakla ilgili neleri çağrıştırmaktadır?
6. İbadetlerin sosyal adaleti sağlamaya etkileri ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
7. "Nerede birlik, orda dirlik." atasözüyle ilgili düşünceleriniz nelerdir?

DİN VE AİLE

Aile, akrabalık ilişkileriyle birbirine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği en küçük toplumsal yapıdır. Canlılarda hücre neyse toplum için de aile odur. Aile, dünyaya gözlerini henüz açmış bir bireyin beslenmesi, barınması ve korunması için güvenli bir sığınaktır. Aile, bütün din ve düşüncelerde toplumun temel taşı olarak kabul edilir. Dinler; aileyi, toplumu yönlendiren bir araç ve ana faaliyet merkezi olarak görmüştür. Bireye sosyal, kültürel, eğitsel ve dinî değerleri ilk aktaran ailedir.[1]

Görsel 3.1: Aile toplumun temelidir.

Kur'an ve sünnet, dinî ve sosyal bir kurum olan aileye büyük önem vermiştir. Aile, Allah'ın (cc) varlık dünyasına vurduğu ilahi bir mühürdür. Aile Yüce Allah'ın varlığının alametlerindendir.[2] Nitekim Kur'an'da **"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun varlığının ve kudretinin delillerindendir."**[3] buyrulur.

Aile kurumu insanlık tarihiyle yaşıttır. Hz. Âdem ve Hz. Havva çifti daha ilk andan başlayarak insanın varlığının ailede değer bulduğunu göstermiştir. Kur'an'a göre ilk insan yalnız bırakılmamış, Hz. Âdem'le birlikte eşi Hz. Havva da yaratılmıştır.[4] **"Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin..."**[5] buyuran Yüce Allah ailenin varlığına işaret etmiştir.[6]

Yapılan araştırmalara göre insanın ruh ve beden sağlığını koruması için aile vazgeçilmez bir kurumdur.[7] Sağlıklı bir toplum, sağlıklı ailelerden oluşur. Aile kurumunu koruyamayan toplumlar er ya da geç dağılmaya mahkûmdur. Dinî, millî ve sosyal özelliklerin öğrenilmesi ve yaşatılması geniş ölçüde ailenin ve neslin muhafaza edilmesine bağlıdır.[8]

Aile olmak, bir bütünü tamamlamak demektir. Aile, muhabbetin ve neşenin paylaşılarak değer kazandığı yerdir. Eş olmak kişinin kendi eksikliğini kabul edip eşiyle tamamlamasıdır. Yüce Allah **"... Onlar sizin için birer elbise gibidir, siz de onlar için birer elbise gibisinizdir..."**[9] mealindeki ayette ailenin bütünleştirici yapısına işaret etmiştir.[10]

Şiir Diliyle

"Hayât-ı âile" isminde bir maîşet var;
Sa'âdet ancak odur... Dense hangimiz anlar?
Hayât-ı âile dünyâda en safâlı hayat,
...
Karın, çocukların, annen, baban, kimin varsa,
Dolaşsalar, seni kat kat bu hâleler sarsa;
Sarây-ı cenneti yurdunda görsen olmaz mı?

(Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s. 102-103.)

Aile kurmak, Allah'ın (cc) emridir. Aile, evlilik temeli üzerine kurulur. Kur'an'da evlilik yoluyla aile olmanın gerekliliği şöyle vurgulanır: **"Sizden bekâr olanları evlendirin. Eğer onlar fakir iseler Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olan ve her şeyi bilendir."**[11] Hz. Peygamber de **"İçinizden gücü yetenler evlensin..."**[12] ve **"Nikâh benim sünnetimdir..."**[13] buyurarak aile olmayı teşvik etmiştir. Aile, insan için bereketin hiç kapanmadığı bir kapıdır. Bu kapıdan dualarla girmek, sevgi, şefkat ve merhamet duygularıyla yuvayı oluşturmak gerekir.

1 H. İbrahim Acar, Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku, s. 19; Süleyman Uludağ, İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti, s. 157.
2 H. İbrahim Acar, Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku, s. 20-21; Huriye Martı, Hadislerle Aile, s. 15.
3 Rum suresi, 21. ayet.
4 bk. Nisa suresi, 1. ayet.
5 Araf suresi, 19. ayet.
6 Huriye Martı, Hadislerle Aile, s. 17.
7 Hayreddin Karaman, İslam'da Kadın ve Aile, s. 355.
8 H. İbrahim Acar, Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku, s. 20; Süleyman Uludağ, İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti, s. 157.
9 Bakara suresi, 187. ayet.
10 Huriye Martı, Hadislerle Aile, s. 18; Hayreddin Karaman, İslam'da Kadın ve Aile, s. 329.
11 Nur suresi, 32. ayet.
12 Buhari, Nikâh, 3.
13 İbni Mace, Nikâh, 8.

Allah Resulü (sav) aileyi bereket ve zenginlik kaynağı olarak değerlendirmiş ve yeni evlenen bir insanı tebrik ederken "Allah mübarek etsin, sana bereketler ihsan etsin, eşini de seni de hayır ve iyiliklerde ortak etsin."[14] diye dua etmiştir.

Aile hem maddi ihtiyaçların karşılandığı hem de manevi bir beslenmenin olduğu yerdir. Hz. Musa'nın kız kardeşinin dilinde ifadesini bulan "... Size, onun bakımını namınıza üstlenecek, hem de ona iyi davranacak bir aile göstereyim mi? dedi."[15] ayeti, ailenin çocuğa sağlayacağı maddi imkânların yanı sıra ailede çocuğa içtenlik ve şefkatle yaklaşılmasına da temas eder.

Görsel 3.2: Aile nikâh bağıyla kurulur.

Evliliğe adım atılırken verilecek kararlar; evlilik kurumunun devamlılığı, korunması ve aile bireylerinin mutluluğu açısından önemlidir. Eğitim ve terbiye yuvası olan aile, sevgi ve şefkat dolu bir hazinedir. İyi huylu, ahlakı güzel bir eş kişinin mutluluk kaynağıdır. Evliliklerin anlamsız şeyler üzerine kurulmasını istemeyen Hz. Peygamber kendi toplumundaki eğilimleri de dikkate alarak evlenirken göz önünde bulundurulacak bazı özelliklere şöyle işaret etmiştir: "Bir kadınla dört şey için evlenilir: Malı, asaleti, güzelliği ve dini için. Sen dindar olanı seç ki elin bereket görsün."[16]

İslam aile yapısında arzu edilen hedef, evliliğin bir ömür boyu sürmesi, karı kocanın hayatın zor şartlarına beraber göğüs germeleri, sevinç ve üzüntülerinde birbirlerine destek olmaları, güzellikleri de acıları da paylaşmaları, aile ortamını sıcak bir yuvaya dönüştürmeleridir. Boşanma, evliliğin devamına imkân kalmadığı takdirde başvurulabilecek son seçenektir.[17] Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber "Yüce Allah'ın en sevmediği helal, boşanmadır."[18] buyurarak boşanmanın istenmeyen ama bir o kadar da acı bir gerçek olduğunu belirtmiştir.

Bilgi Kutusu

İslam'da neslin devamının en temel güvencesi olan ailenin korunması için evlilik teşvik edilmiş, evlilik dışı ilişkiler yasaklanmıştır. Hem bireyin hem de ailenin saygınlığına zarar veren zina fiili, İsra suresi 32. ayette çirkin bir eylem olarak kabul edilmiş ve tüm inananlar bu davranıştan uzak durmaya çağrılmıştır.

İslam'da Aile İçi İletişim ve Görevler

Evlilik birliği içinde erkeklerin ve kadınların karşılıklı hakları ve yükümlülükleri vardır. Cahiliye Dönemi'nde kadınlara karşı haksızlıklar içeren anlayış ve uygulamalar İslam'da kaldırılmış, bunların yerine, insan haysiyet ve şerefine uygun olan hükümler getirilmiştir.[19] Kadınlarla iyi geçinilmesi konusunda bir ayette "... Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz."[20] buyrularak sevgi ve anlayış içerisinde hareket edilmesi önerilmiştir. Hz. Peygamber de erkeklerin ailelerine karşı iyilikle muamele etmelerini tavsiye ederek "Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır..."[21] buyurmuştur.

Aile, anne-baba-çocuk üçgeninde kurulmuş hassas dengeler ağıdır. Aynı evi paylaşmak, haklar kadar sorumlulukları da artırmakta, huzur için gösterilmesi gereken özen de artmaktadır. Bu noktada Hz. Peygamber eşler arası ilişkiyi düzenlerken tek taraflı görev yüklemesi yapmaktan ya da sınırsız

Düşünün-Paylaşın

"Rabb'in, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine 'Öf!' bile deme, onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle."

(İsra suresi, 23. ayet.)

"Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır."

(Nisa suresi, 35. ayet.)

Verilen ayetlere göre aile fertlerinin görev ve sorumluluklarıyla ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

14 Ebu Davud, Nikâh, 35-36.
15 Kasas suresi, 12. ayet.
16 Buhari, Nikâh, 15; Huriye Martı, Hadislerle Evlilik, s. 120.
17 Huriye Martı, Hadislerle Evlilik, s. 120.
18 Ebu Davud, Talak, 3.
19 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 2, s. 37.
20 Nisa suresi, 19. ayet.
21 Tirmizi, Menakıb, 63.

Görsel 3.3: Aile, sevgi ve şefkatin öğrenildiği yerdir.

Bilgi Kutusu

Hz. Peygamber bir gün torunu Hasan'ı öpüp kokladı. O sırada yanında Akra bin Habis (ra) oturmakta idi. Akra: "Benim on tane çocuğum var, onlardan hiçbirini öpmedim." dedi. Resulullah (sav) ona doğru baktı ve "Merhamet etmeyene merhamet olunmaz." buyurdu.

(Buhari, Edeb, 18.)

Ders Dışı Etkinlik

Diyanet İşleri Başkanlığı web sitesini ziyaret ederek Lokman suresinin 16-19. ayetlerini aile içi iletişimde örnek davranışlar bağlamında inceleyiniz. Bulgularınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

özgürlük tanımaktan kaçınarak şöyle buyurur: "... Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakkı vardır..."[22]

Mümin anne babalar evlerinde manevi bir iklim oluşturmak ve Allah'ın (cc) rızasına erişmek için el ele vererek Rablerine şu niyazda bulunurlar: "... Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle..."[23] Aile güzel ahlakın aşılandığı yerdir. Hz. Peygamber konunun önemine dikkat çekmek için "Hiçbir baba, evladına güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermemiştir."[24] buyurmuştur.

İdeal bir ailede anne ve baba sorumluluklarına uygun hareket eder, çocuklarını ihmal etmez. Ailesinin işleriyle her zaman meşgul olan Hz. Peygamber "Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi kişiye günah olarak yeter."[25] buyurur. Öte yandan Allah Resulü (sav), eşlerin birbirlerinin kusurlarını büyütmemelerini isteyerek onlara şu uyarıda bulunur: "Mü'min kişi eşine nefret beslemesin; çünkü onun bir huyunu beğenmezse de hoşlanacağı bir huyu mutlaka vardır."[26]

İslam dini, ebeveynlerin görev ve sorumluluklarını belirlediği gibi çocukların görevlerini de belirlemiştir. Bu konuda Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: "Biz insana, anne babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. Bunun için önce bana, sonra da ana babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur..."[27]

Aile bireyleri birbirlerine sevgilerini sözleri ve davranışlarıyla belli ederler. Resulullah (sav) da bir aile reisi olarak aile içinde sağlıklı bir iletişimin güzel örneklerini ortaya koymuştur. Hz. Peygamber, torunları Hasan (ra) ve Hüseyin'e (ra) olan sevgisini "... Allah'ım ben onları seviyorum, sen de onları sev, onları sevenleri de sev."[28] diyerek dile getirmiştir.

Peygamber (sav), kızı Fatıma (ra) yanına geldiğinde ayağa kalkar, onu öper ve kendi yerine oturmasını isterdi. Allah Resulü (sav) onun yanına uğradığında, Fatıma (ra) oturduğu yerden kalkıp Resulullah'ı (sav) öper ve kendi yerine oturturdu. Peygamber (sav) de "Fatıma benden bir parçadır; O'nu üzen, beni üzmüş olur..."[29] derdi. Hz. Peygamber, sütannesi Halime yanına geldiğinde ayağa kalkıp "Anneciğim! Anneciğim!" diyerek hürmet ve muhabbet göstermiş, hırkasını yere sererek üzerine oturmasını istemiştir.[30]

22 Tirmizi, Rada, 11; Huriye Martı, Hadislerle Evlilik, s. 36.
23 Furkan suresi, 74. ayet.
24 Tirmizi, Birr ve Sıla, 33.
25 Ebu Davud, Zekât, 45.
26 Müslim, Rada, 61.
27 Lokman suresi, 14. ayet.
28 Tirmizi, Menakıb, 37.
29 Tirmizi, Menakıb, 67.
30 İbni Sad, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, C 1, s. 93.

Ara Değerlendirme 1

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere, parantez içinde verilen sözcüklerden doğru olanı yazınız.

(aile, amel defteri, boşanma, düğün, hakem, sadakayıcariye, sünnet)

1. Resulullah'ın (sav) belirttiğine göre .... Allah'ın (cc) en sevmediği helaldir.

2. Eşlerin arasının düzeltilmesi için her iki tarafın ailesinden birer .... tayin edilir.

3. Kur'an'da Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva ilk .... modeli olarak gösterilir.

4. Kişilerin hayırlı evlat yetiştirmeleri .... çeşitlerinden biridir.

DİN, KÜLTÜR VE SANAT

Sanat, terim olarak bir duygunun, tasarının veya güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün üreticilik şeklinde açıklanır.[31] Sanat zevki insanın doğasında vardır.İslam, sanat yeteneklerinin ölçülü bir biçimde kullanılmasını tavsiye ederek kendine özgü bir medeniyet inşa etmiştir. Bu medeniyetin temelinde Kur'an ve Hz. Peygamber yer almaktadır. İslam, bedenle ruh arasındaki dengeyi koruma gayesiyle insanların doğal yeteneklerini doğru işlere yönlendirmiş ve insanda ahenkli bir bütün oluşturmaya çalışmıştır. İslam kendi ilkeleriyle çatışmayan gelenek ve görenekleri reddetmemiş, bunları zenginlik olarak görmüştür.[32]

Medeniyet; bir milletin örf, âdet, dil, din vb. unsurlarının etkisiyle oluşan sanat, giyim kuşam, edebiyat, mimari, müzik gibi alanları içeren geniş bir yapıdır. Medeniyet, insanlığın maddi yönünü, kültür ise hem maddi hem de manevi yönünü temsil eder. Kültürün medeniyetle ilişkisi ruhun bedenle olan ilişkisine benzer. Kültür; dinî, ahlaki eğitim ve öğretimin tesiri altında gelişen fikirler ve ideallerden oluşur.[33]

İslam medeniyeti ortaya çıkardığı eserlerle Allah'ın (cc) varlık ve birliğini, yaratışının güzelliğini anlatmayı hedeflemiştir. Müslümanlar arasında sanatların gelişmesinde Kur'an etkili olmuştur. Nitekim Kur'an'ın ibadet gayesiyle okunuşu musikiyi, Kur'an metninin korunması hat sanatını doğurmuştur. Cami ise mimarlık ve süsleme sanatının başlangıcını oluşturmuştur. Hz. Peygamber için yapılan minber ile başlayan sanat faaliyetleri daha sonra pek çok yeni sanat ve bilim dalını ortaya çıkarmıştır.[34]

İslam sanatı tevhit ilkesi çerçevesinde, maddi ihtiyaçlar ile manevi değerleri birleştirmeyi hedefler. Bu ilkeye göre hayatın her yönünü bütünleştiren bir birlik anlayışı benimsenir. İslam sanat tarihinde putperestliğe dönüşe sebep olabilecek eserlerin üretimi benimsenmemiştir. Bu sebeple daha çok soyut içeriklere yer verilmiştir. Fakat tarih, Müslümanlardaki figüratif sanat yasağının genel sanatı hiçbir şekilde etkilemediğini gösterir.[35]

İslam sanatı dünyanın faniliğini, evrenin olumlu yönlerini ve "Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. 'Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız.' derler."[36] ayetinde ifade edilen yaratılışın anlam ve inceliklerini yansıtır.

Yorumlayınız

"... Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzelliği sever... "

(Müslim, İman, 147.)

Yukarıdaki hadisi İslam'ın sanata verdiği önem açısından yorumlayınız.

31 Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, C 2, s. 1901.
32 bk. Muhammed Hamidullah, İslam'a Giriş, s. 243-247.
33 Celal Kırca, Kur'an ve Fen Bilimleri, s. 99.
34 Muhammed Hamidullah, İslam'a Giriş, s. 243-244; Turan Koç, "Sanat", TDV İslam Ansiklopedisi, C 36, s. 90.
35 Seyyid Hüseyin Nasr, İslam Sanatı ve İslam Düşüncesi Arasındaki İlişki, s. 113-120; Muhammed Hamidullah, İslam'a Giriş, s. 245.
36 Al-i İmran suresi, 191. ayet.

Görsel 3.4: Mescid-i Nebevi, Medine

Görsel 3.5: Çifte Minareli Medrese, Erzurum

Görsel 3.6: Selimiye Camii, Edirne

Görsel 3.7: Mostar Köprüsü, Mostar (Bosna-Hersek)

Mimari

Mimari kelimesi "uzun ömürlü olmak, bir yeri meskûn ve bayındır hâle getirmek" anlamlarına gelir.[37] Mimari; insanların barınma, dinlenme, çalışma gibi gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli yapıları inşa etmesiyle başlamıştır. Zamanla değişen ekonomik ve teknik koşullar mimari anlayışını da değiştirmiştir. Böylece mimari, sanatsal bakış açısıyla belli ölçü ve kurallara uygun olarak gelişmiştir. İnsanlar, dinlerine ve kültürlerine ait özellikleri mimari yapılarına yansıtmıştır.

İslam'ın tevhit ilkesi, İslam mimarisinin oluşmasında da rol oynamıştır. İslam hukukundaki "Eşyada asıl olan ibâhadır." kuralı sanat, kültür ve edebiyat alanlarında da geçerlidir. Kur'an-ı Kerim ve sünnette haramlar açık bir şekilde bildirilmiştir. Bu iki kaynakta yasaklanmamış her şey mübah ve helaldir.

İslam mimarisinin başlangıcı, Hz. Peygamber Dönemi'ne dayanır. Resulullah (sav) Medine'ye hicret edince ilk olarak Mescid-i Nebevi'yi inşa etmiştir. Mescit, şehirdeki hayatın merkezi hâline gelmiştir. Medine'de kenar semtler şehirle bütünleştirilerek buraya herkesin kolay ve güvenilir bir biçimde ulaşması sağlanmıştır. Mescid-i Nebevi, Hz. Peygamber döneminde ibadet mekânı, eğitim kurumu, diplomatik kabul ve görüşmelerin yapıldığı yer, sosyal meselelerin konuşulduğu merkez konumunda olmuştur.[38] Estetik düşüncesinin yansıtılmaya çalışıldığı cami mimarisi Müslümanlar için sanatı geliştirme ve sanat ruhunu topluma aşılama açısından verimli bir alan olmuştur.[39]

Emeviler Dönemi'nin sembol eserleri camiler olmuş ve camilerin verdiği ruh fethedilen yerlere taşınmıştır. Batı İslam sanatının laboratuvarı olan Kurtuba Camii ve Abbasiler Dönemi'nde Samerra şehrinde yapılan dünyanın en geniş camisi olan Ulu Camii aynı ruhun dışa vurumudur. Mısır'ın sembollerinden Ezher Üniversitesi, cami etrafında oluşmuş bir üniversitedir. Selçuklular ve Osmanlının fethettiği beldelerde ilk iş olarak cami inşa etmesi, onların mabet merkezli bir medeniyet anlayışını benimsediğini göstermektedir.[40]

Karahanlılarla başlayan Türk-İslam mimarisi eserleri sonrakilere yol gösterici olmuştur. İslam cami mimarisinde, mihrap önü kubbe planı ve dışı süslü tuğla ile türbe mimarisi ilk defa Karahanlılar Dönemi'nde ortaya çıkmıştır.[41] Türklerin kervansaray mimarisinde geliştirdikleri çeşitli teknikler de oldukça ilham vericidir. Selçuklular ve Beylikler Dönemi'nde büyük, görkemli kapı mimarileri ön plana çıkarken Osmanlıda görkemli kapıların yerini kubbe mimarisi almıştır. İslam mimarisinde kubbe, şekil olarak sonsuzdan birliğe yükselişi sembolize eder. Osmanlıda minareler uzun ve ince bir yapıya dönüşmüştür.[42]

Selçukluların Türk mimarisine kazandırdığı Nizamiye Medreseleri, Çifte Minareli Medrese, Gök Medrese ve Buruciye Medreseleri mimarimizin en tanınmış eserlerindendir.[43] Osmanlıda da İslam mimarisi olan birçok cami, mescit, medrese, türbe, çeşme, han, hamam, köprü, kervansaray vb. tarzda yapılar inşa edilmiştir. Osmanlı mimarisi denildiğinde akla ilk gelen kişi olan Mimar Sinan milletimize kazandırdığı eserlerle tarihte iz bırakmıştır.

37 bk. Rum suresi, 9. ayet; Tevbe suresi, 18-19. ayetler.
38 İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 137-138; Sadettin Ökten, İslam Medeniyet Tasavvurunda Şehir, s. 10.
39 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 2, s. 740.
40 bk. Özcan Güngör, Mabetten Medeniyete, s. 14-15; Suut Kemal Yetkin, İslam Sanat Tarihi, s. 29-30.
41 Cahid Baltacı, İslam Medeniyeti Tarihi, s. 67.
42 Suut Kemal Yetkin, İslam Sanat Tarihi, s. 63-69.
43 Suut Kemal Yetkin, İslam Sanat Tarihi, s. 91-93.

Osmanlı mimarisinde kubbe sistemi; yapılış tekniği açısından Mimar Sinan'ın "Çıraklık eserim." dediği Şehzade Camii, "Kalfalık eserim." diye nitelendirdiği Süleymaniye Camii ve "Ustalık eserim." olarak andığı Selimiye Camii ile zirveye ulaşmıştır.[44]

Edebiyat

Edebiyat; bir milletin duygu, düşünce ve değerlerinin dil aracılığıyla aktarılmasını, biçimlendirilmesini sağlayan faaliyettir.[45] Kavram olarak Türkçede Tanzimat'tan sonra kullanılmaya başlanmış olan edebiyat sözcüğü hiçbir maddi malzemeye, mekâna bağlı olmayan düşünsel bir sanattır.[46] Kur'an'ın edebî değeri yüksek bir kitap oluşu edebî faaliyetlerin gelişmesini hızlandırmıştır. İslam'ın Arabistan'ın her tarafına yayılmasıyla birlikte Müslümanlar edebî alanda birçok ürün ortaya koymuşlardır.

Karahanlılar Dönemi'yle İslamiyet'in etkisi altına giren edebiyatımızda "Kutadgu Bilig" ve "Divan-ı Lügati't-Türk" akla ilk gelen eserlerdir. İslami Türk Edebiyatının en eski örneklerinden olan Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib tarafından Türkçe olarak yazılmış manzum bir siyasetname eseridir. Kutadgu Bilig mutlu olma bilgisi, hükümranlık bilgisi anlamlarına gelmektedir. Kaşgarlı Mahmud'un eseri olan Divan-ı Lügati't-Türk ise büyük bir sözlük derlemesi olup Türkçenin bilinen en eski sözlüğüdür. Karahanlılar Dönemi'ne ait diğer dinî edebî eserler ise Edib Ahmed'in "Atabetü'l-Hakayık", Ahmed Yesevi'nin "Divan-ı Hikmet" ve Rabguzi'nin "Kısasu'l-Enbiya" isimli eserleridir.[47]

Atabetü'l-Hakayık'ta İslam kültür ve medeniyetinin birinci kaynağı olan Kur'an ayetleri ile Hz. Peygamber'in hadislerinden yararlanılarak ortaya konulan ahlaki öğütler yer alır. Divan-ı Hikmet XII. yüzyıldan günümüze kadar devam eden Yesevi kültürünün oluşması ve özellikleri hakkında bilgi veren bir eserdir. Eser Türkistan'dan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada büyük bir etkiye sahiptir. Hacı Bektaş Veli XIII. yüzyılın Anadolu'sunda yaşamış, "Velâyetnâme" ve "Makâlât" adlı eserleriyle tanınmış mutasavvıflardan biridir. Velâyetname adlı eserde Hacı Bektaş Veli'nin hayatı, menkıbe ve kerametleri anlatılır. Makâlât ise Hacı Bektaş Veli'nin fikirlerini açıklar ve onun şahsiyetini tanımaya kaynaklık eder.[48]

Mevlana Celaleddin Rumi "Mesnevi"sinde; Yunus Emre "Divan" ve "Risaletü'n-Nushiye" adlı eserlerinde dünyanın geçiciliği ve Allah (cc) aşkı konularını ele alarak tasavvuf edebiyatında meşhur eserler ortaya koymuşlardır. Bunlar uzlaştırıcı olmaları ve evrensel duyguları dile getirmeleri sebebiyle Türk Edebiyatının bütün tarzlarını etkilemişlerdir.[49]

Bilgi Kutusu

Hassan bin Sabit (ra) Hz. Peygamber'i, sahabeyi ve İslam'ı müşriklerin hicivlerine karşı şiirleriyle savunduğu için "Peygamber'in şairi" unvanıyla tanınmıştır. Resul-i Ekrem (sav), Hassan'ın (ra) şahsına ve sanatına çok değer verirdi; hatta şiirlerini okuması için ona Mescid-i Nebevi'de bir minber tahsis etmişti. Hassan bin Sabit (ra) 630 yılında, Müslümanların elindeki esirlerini kurtarmak ve Müslümanlarla boy ölçüşmek için hatip ve şairleriyle birlikte seksen kişilik bir heyetle Medine'ye gelen Temimoğulları'na karşı söylediği şiirleriyle onları mağlûp edip Müslüman olmalarını sağladı.

(Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit", TDV İslam Ansiklopedisi, C 16, s. 400.)

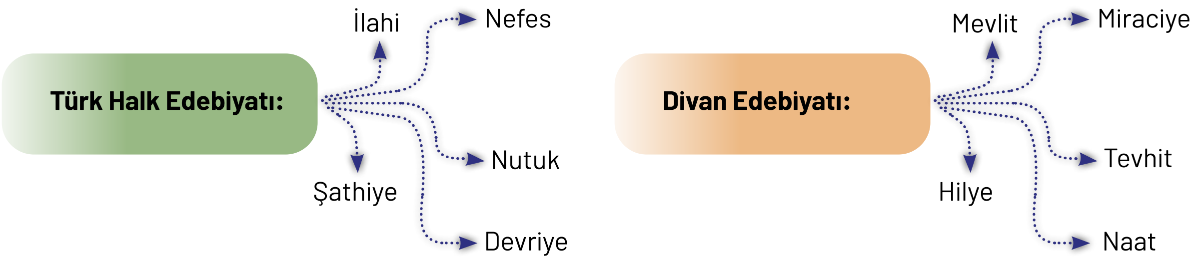
Görsel 3.8: Hacı Bektaş Veli Türbesi, Nevşehir

44 Selçuk Mülayim, "Sinan", TDV İslam Ansiklopedisi, C 37, s. 225-226.
45 Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, C 1, s. 670.
46 M. Orhan Okay, "Edebiyat", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 395.
47 Nesimi Yazıcı, İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, 95, 96, 102
48 Mehmet Şeker, Süleyman Genç, Türk İslam Medeniyeti Tarihi, s. 231, 239, 243.
49 Mehmet Şeker, Süleyman Genç, Türk İslam Medeniyeti Tarihi, s. 246.

Şiir Diliyle

Bu dünyayâ kalmayalım
Fânîdir aldanmayalım
Bir iken ayrılmayalım
Gel dosta gidelim gönül
(Yunus Emre, Divan, s. 176.)

Osmanlı kültür ve medeniyetinde edebiyat alanında önemli şairler ve yazarlar yetişmiştir. Divan şairi Fuzulî'nin, Hz. Peygamber'i metheden "Su Kasidesi" isimli naatı meşhurdur. Yirminci yüzyılda da istiklal şairi Mehmet Âkif Ersoy "Safahat" adlı eseriyle iz bırakmıştır. Dönemin sosyal sorunları, tarihi ve dinî konularını işleyen eser, yedi kitaptan oluşan şiir külliyatıdır.

Grafik Bilgi 3.1: *İslam etkisiyle oluşan edebiyat ürünleri*

Musiki

Musiki Latince "musica" kelimesinden gelir. Arapçada "mûsîka", Farsça ve Türkçede musiki şeklinde seslendirilmiştir. İbn Sina, musikiyi "Birbiriyle uyumlu olup olmadığı yönünden sesleri ve bu sesler arasındaki zaman sürelerini araştıran bir ilim" olarak tanımlamıştır.[50]

Görsel 3.9: Mehter takımının gösterisinden bir kesit.

İslam medeniyetinde musiki önemli bir yer tutar. Hz. Peygamber'in müezzinlerini güzel ve gür sesli insanlardan seçtiği, kendisinden önceki peygamberlerin de güzel sese önem verdikleri bilinmektedir.[51] Hz. Peygamber Kur'an'ın güzel sesle okunmasını teşvik etmiş ayrıca insanların düğün gibi zamanlarda da musiki eşliğinde ölçülü biçimde eğlenmelerine izin vermiştir.[52]

Müslümanlar Kur'an'ı doğru okuyabilmek için kıraat ilmini meydana getirdikleri gibi güzel okuyabilmek için de birçok makam ve usul geliştirmişlerdir. İslami gelenekte dinî musiki, tekke musikisi gibi tarzlar ortaya çıkmıştır. Osmanlıda ezanlar vakitlerine göre farklı makamlarda okunmuştur.[53]

İslam dini, musikiyi yasaklayan bir tutuma sahip değildir. Ancak İslami ve insani değerleri küçültücü tarzdaki musikiye karşı çıkılmıştır. İslam'ın musikiye bakışı ve diğer sanatlardan beklentisi, bunların içeriklerinin dinin öğretileriyle ters düşmemesidir. Musikinin Allah'tan (cc) uzaklaştırmayan, iyiye ve güzele yönlendiren bir yapıda olması İslam'ın aradığı temel kuraldır.[54]

50 Nuri Özcan, Yalçın Çetinkaya, "Mûsiki", TDV İslam Ansiklopedisi, C 31, s. 257.
51 Mustafa Kılıç, İslam Kültür Tarihinde Musiki, s. 404-405.
52 bk. Buhari, Tevhit, 52; Buhari, İdeyn, 25; Müslim, Salatü'l-İdeyn, 17.
53 Cahid Baltacı, İslam Medeniyeti Tarihi, s. 439.
54 Mustafa Kılıç, İslam Kültür Tarihinde Musiki, s. 400-407.

Musiki, tarihimizde çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan bir yöntemdir. Doğadaki su, kuş gibi varlıkların seslerinden tedavi amacı ile faydalanılmıştır. Edirne ve Fatih Darüşşifası bunlara örnektir.[55] İslam medeniyetinde musiki alanındaki ilk çalışmalar Kindî, Farabi ve İbn Sina gibi filozoflar tarafından yapılmıştır. Itrî ve Dede Efendi gibi bestekârların eserleri de musiki alanında önemli bir yere sahiptir.[56]

Türk Musiki Tarihinin önde gelen simalarından biri olan Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi (öl. 1711), özellikle bestekârlığı ile tanınmıştır. Türk musikisinde cami, tekke ve klasik musiki alanlarında verdiği eserleriyle öne çıkar. Özellikle peşrev, saz semaisi, naat, tekbir, salâ ve ilahi türlerinin her formunda eser vermiş birkaç sanatkârdan biridir. Itrî'nin eserleri, alışılmışın dışında bir melodi örgüsüne de sahiptir. Itrî, çoğunlukla Fuzûlî, Nevî, Şehrî, Nâbî gibi şairlerin manzumelerini bazen de kendi güftelerini bestelemiştir. Cami musikisinin şaheserleri arasında bulunan segâh tekbir, salât-ı ümmiyye ve "naat-ı Mevlânâ" onun öne çıkan bestelerindendir.[57]

Bilgi Kutusu

Mehter teşkilatının geçmişinde Orhon Yazıtları'nda hükümranlık sembolü olarak geçen nevbet davulu zikredilirse de mehter ve mehterhâne terimlerine XVI. yüzyıl Osmanlı belgelerinde rastlanır. XIX. yüzyıla kadar Türk İslam devletlerinin teşkilatlarında yer alan bando takımlarının barışta ve savaşta icra ettikleri göreve "nevbet vurma", bu takımlara da mehterhânenin yanı sıra "nevbethâne" de deniliyordu. Büyük Selçuklu'daki bu teşkilat daha sonra Anadolu Selçukluları'na, onlardan da Osmanlı'ya geçmiştir. Günümüzde bazı belediyelerin bünyesindeki mehter takımları bu tarihî kültür mirasını yaşatmak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir.

(bk. Nuri Özcan, "Mehter", TDV İslam Ansiklopedisi, C 28, s. 545-549.)

Hat

Hat, Arap harflerinden doğarak İslam medeniyetinde bağımsız bir konum kazanan güzel yazı (hüsnühat) sanatıdır. "Yazı, çizgi" gibi manalara gelir. "Fiziki aletlerle meydana getirilen ruhanî bir geometri" şeklinde tarif edilen hat sanatı, bu tarife uygun bir estetik anlayış çerçevesinde yüzyıllar boyunca gelişimini sürdürmüştür.[58] Hat sanatçılarına "hattat" denir. Hüsnühat sanatı Kur'an-ı Kerim'in dili olan Arapçayı güzel yazma sanatıdır. Hz. Peygamber'e gelen Kur'an ayetlerini onun talimatına göre yazan vahiy kâtiplerinden günümüze kadar İslam dünyasında binlerce hattat yetişmiştir. Bu hattatların çalışmalarıyla "Aklâm-ı Sitte" (Sülüs, Nesih, Muhakkak, Reyhani, Tevki, Rika) yazı usulü meydana çıkmıştır.[59]

Görsel 3.10: "... Kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (Rad suresi, 28. ayet.) Hat sanatı örneği

Grafik Bilgi 3.2: *Tarihte yer almış meşhur hattatlar*

55 Mehmet Şeker, Süleyman Genç, Türk İslam Medeniyeti Tarihi, s. 422.
56 Cahid Baltacı, İslam Medeniyeti Tarihi, s. 439-440.
57 Nuri Özcan, "Itrî Efendi Buhûrîzâde", TDV İslam Ansiklopedisi, C 19, s. 220-221.
58 M. Uğur Derman, "Hat", TDV İslam Ansiklopedisi, C 16, s. 427.
59 Cahid Baltacı, İslam Medeniyeti Tarihi, s. 438.

Tezhip

Süslemek anlamına gelen tezhip, kitap sanatlarının önemli bir dalı olan bir çeşit süsleme sanatıdır. Tezhip sanatçılarına "müzehhip" denir. Tezhip sanatı, hat sanatı ile birlikte kullanılarak estetik bir birliktelik sağlanmıştır. Tezhip sanatında süsleme sanatlarının temelini oluşturan motifler yer alır. Tezhipte kullanılan motifler diğer süsleme sanatlarında görülen motiflerden daha küçük ve sadedir.[60]

Tezhip sanatı Orta Asya'da Uygur Türkleriyle ortaya çıkıp gelişmiştir. Selçuklularla İran üzerinden Anadolu'ya ulaşmış, milletimizin dinî hassasiyet ve saygısına bağlı olarak güzel örnekler vermiştir. Timur Dönemi'nde Hâce Ali Tebrîzî, Selçuklu Dönemi'nde Muhlis bin Abdullah el-Hindi, Osmanlı Dönemi'nde Ali Üsküdarî, Ahmed Hazine, Abdullah Buhari gibi müzehhipler yetişmiştir. Bu sanatın öğretilmesi Osmanlıda XIX. yüzyılın sonlarında ders olarak Sanâyi-i Nefîse Mektebi'nde başlamış, daha sonra bağımsız bir okul çatısı altında Medresetü'l-Hattâtîn'de devam etmiştir. Günümüzde bazı Güzel Sanatlar Fakültelerinin Geleneksel Türk Sanatları Bölümünde bu sanat eğitimi verilmektedir.[61]

Ders Dışı Etkinlik

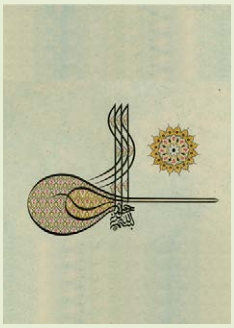
Çevrenizde bulunan müzeleri veya https://muze.gov.tr/muzeler web sitesini ziyaret ederek Türk-İslam sanatlarına ait örnekleri sınıf panosunda görsel ve yazılı olarak sergileyiniz.

Ebru

Geleneksel süsleme sanatlarımızdan biri olan ebrunun mevcut verilere göre tarihi XV-XVI. yüzyıllara dayanmaktadır. Ebru, elde hazırlanmış boyaların öd ve su ilavesiyle ayarları yapıldıktan sonra yoğunlaştırılmış su üzerine serpilip kâğıda transfer edilmesiyle oluşan bir sanattır.[62] Günümüzde ebru, kâğıt dışında da çeşitli malzemelerin süslemesinde kullanılmaktadır. Türk tarihinde pek çok ebru sanatçısı yetişmiştir. Hezarfen Ethem Efendi, Hatip Mehmet Efendi, Hattat Sami Efendi, M. Necmeddin Okyay ve Mustafa Düzgünman bunların başında gelir.[63]

Minyatür

Minyatür, bir tür resim sanatıdır. Minyatür kelimesi sözlükte "yazma kitaplara yapılan küçük, renkli ve ince işlenmiş resim, bir şeyin küçük benzeri veya kopyası" gibi anlamlara gelir. İslam sanatında minyatüre "tasvir", minyatür sanatçısına "musavvir" veya "nakkaş", minyatür atölyelerine de "nakkaşhane" denilir. İslam dünyasında resim denilince minyatür akla gelir.[64] Uygur Türklerinde görülen bu sanat dalı sonraki dönemlerde Selçuklu Devleti ve diğer Türk devletlerinde de icra edilmiştir. Minyatür, İran'dan Mezopotamya'ya, Suriye'ye ve Anadolu'ya yayılmıştır. Böylece Türk-İslam minyatür üslubu doğmuş ve günümüze kadar etkisini sürdürmüştür.[65]

Görsel 3.11: Tezhip sanatı örneği (Emine Geçtan, 21. yy.)

Görsel 3.12: Ebru sanatı örneği (Elif Aydın, 21. yy.)

Görsel 3.13: Minyatür sanatı örneği (Özge İnan, 21. yy.)

60 İnci Ayan Birol, "Tezhip", TDV İslam Ansiklopedisi, C 41, s. 61.
61 F. Çiçek Derman, "Tezhip", TDV İslam Ansiklopedisi, C 41, s. 65-68.
62 Hicabi Gülgen, Türk Ebru Tarihi'nde Ustalar ve Üslup Değişimi, s. 154.
63 M. Uğur Derman, "Ebru", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 80-82.
64 Mustafa Diğler, Osmanlı Minyatürüne Bir Bakış, s. 304-314.
65 F. Banu Mahir, "Minyatür", TDV İslam Ansiklopedisi, C 30, s. 118.

Fatih Sultan Mehmet Dönemi: Nakkaş Sinan Bey.

Kanuni Sultan Süleyman Dönemi: Matrakçı Nasuh, Nigari.

III. Murad Dönemi: Nakkaş Osman, Lütfü Abdullah, Hasan Paşa.

III. Sultan Ahmet: (Lale Devri Dönemi): Levni.

Grafik Bilgi 3.3: *Osmanlı Dönemi meşhur minyatür sanatçıları*

Ara Değerlendirme 2

Aşağıdaki kutucuklarda İslam etkisiyle oluşan edebiyat ve mimari örnekleri yer almaktadır. Kutucuklardaki numaraları kullanarak size yöneltilen soruları cevaplayınız. *Aynı kutucuğu birden fazla soru için kullanabilirsiniz.*

1 İlahi	**2** Naat	**3** Nefes	**4** Han
5 Mevlit	**6** Tevhit	**7** Nutuk	**8** Devriye
9 Miraciye	**10** Kervansaray	**11** Şathiye	**12** Hilye

1. Türk Halk Edebiyatı ürünleri hangileridir?

2. İslam etkisiyle oluşan divan edebiyatı ürünleri hangileridir?

3. İslam mimarisi örnekleri hangileridir?

DİN VE ÇEVRE

Çevre, canlı ve cansız varlıkların karşılıklı etkileşim içinde olduğu, canlılara yaşam alanı sağlayan ve onları sürekli etkisinde tutan faktörlerin tamamıdır. Diğer bir deyişle canlıların yaşamı üzerinde etkili olan fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörler bütünüdür. Çevre; etkilediğimiz, etkilendiğimiz, biçimlendirdiğimiz ve kendimizi gerçekleştirdiğimiz yerdir.[66]

Görsel 3.14: İnsan-çevre ilişkisi, insanlık tarihi ile yaşıttır.

İslam'da çevre bilinci Kur'an'ın inen ilk ayetlerinde dile getirilmiştir. "Elbiseni temiz tut ve kötü şeyleri terk et!"[67] ayetlerindeki "Elbiseni temiz tut!" emri, Hz. Peygamber'in maddi olarak elbisesini pisliklerden temiz tutması; "Kötü şeyleri terk et!" emri de manevi olarak güzel ahlakla bağdaşmayan davranışlardan ve günahlardan nefsini arındırması anlamında yorumlanmıştır. Bu iki ayette tüm Müslümanlara maddi ve manevi temizlik emredilmiştir.[68]

66 Şeyma Yücel Orhan, İslam'da Çevrenin Değeri, s. 5-7.
67 Müddessir suresi, 4-5. ayetler.
68 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 5, s. 494-495.

Düşünün-Paylaşın

"İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor."

(Rum suresi, 41. ayet.)

Verilen ayeti çevre sorunları açısından değerlendirerek çözüm önerilerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'an, Allah'ın (cc) insana sözlü hitabı, evren de Allah'ın (cc) sözsüz hitabıdıKur'an'da evren ve evrene ait unsurlara örnek verilerek varlıkların tümünün belli bir ölçü ve dengeye göre yaratıldığı belirtilmektedir.[69] Ayrıca Allah (cc) "... Onun katında her şey, ölçü iledir."[70] buyurarak modern dünyanın çevre literatürüne giren ekolojik dengeye on dört asır önce işaret etmiştir.

Kur'an, tabiatın insan için yaratıldığını, bütün varlıkların insanın kullanımına ve faydasına verildiğini ifade eder.[71] Bir nimet değerinde olan çevrenin, insanlığın emrine verilmesi şu ayetle ifade edilmiştir: "O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin emrinize verdi. Yıldızlar da Allah'ın emri ile hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda aklını kullananlar için pek çok deliller vardır. Yeryüzünde sizin için yarattığı rengârenk varlıklarda da öğüt alan bir toplum için büyük bir ibret vardır."[72]

İnsan, tabiata karşı sorumludur. Çevre, insana emanet edilmiştir. İslam düşüncesine göre insan çevrenin asıl sahibi değildir, onu emanet olarak kullanmaktadır. İnsan asıl sahibi olmadıklarından tasarrufta bulunamaz. Çevre ve çevremizdeki canlılarla ilişkimizde riayet etmemiz gereken en önemli erdemlerden biri merhamettir.[73] Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "Nihayet o gün dünyada yararlandığınız nimetlerden elbette hesaba çekileceksiniz."[74] buyururken, Allah Resulü (sav) de "Siz yeryüzünde olanlara merhametli olunuz ki göktekiler de size merhametli olsunlar."[75] ifadesini kullanmıştır.

Görsel 3.15: "Birinizin elinde bir hurma fidanı varken kıyamet kopuyor olsa bile derhal onu diksin." (Ahmed bin Hanbel, Müsned, C 3, s. 184.)

Sahabeden Abdullah bin Mesud (ra) Hz. Peygamber Dönemi'nde yaşadıkları bir olayı şöyle anlatmaktadır: "Biz Resulullah (sav) ile bir yolculukta idik. Bir arkadaşımız iki tane yavrusuyla birlikte bir kuş gördü. Yavrularını yakaladık. Bunun üzerine anne kuş gelip kanatlarını yavruların üzerine gererek üzerimizde uçuşmaya başladı. Hz. Muhammed (sav) bu duruma şahit olunca 'Bu kuşu yavrularıyla üzen kimdir? Onları kendisine geri veriniz!' buyurdu."[76] Ayrıca Hz. Peygamber suları kirletmeyi şiddetle yasaklamış ve ağaç dikme konusunda da "Kim bir ağaç diker de onun ürününden insan yahut hayvan yerse o yenilen şey, ağacı diken kimse için bir sadaka olur."[77] buyurmuştur.

Çevre sorunlarının pek çoğu israfla bağlantılıdır. Sorunların çözümü israftan kaçınmak ve sadece ekonomik açıdan değil, çevre açısından da tasarruf anlayışını geliştirmektir. İslam israfı yererken tasarrufu över ve teşvik eder.[78]

Yorumlayınız

Sad bin Ebu Vakkas (ra) abdest alırken Resulullah (sav), onun yanından geçti ve "Bu israf nedir?" diye sordu. Bunun üzerine Sad (ra) "Abdestte israf olur mu?" diye sorunca Hz. Peygamber "Akan bir nehirde abdest alsan bile israf olur." buyurdu.

(İbni Mace, Taharet, 48.)

Verilen hadisi İslam'da çevrenin değeri açısından yorumlayınız.

69 bk. Kamer suresi, 49. ayet; Mülk suresi, 3. ayet.
70 Rad suresi, 8. ayet.
71 bk. Bakara suresi, 29. ayet; Nahl suresi, 12-14. ayetler.
72 Nahl suresi, 12-13. ayetler.
73 Şehmuz Demir, Çevre Sorunu ve Kur'an'ın Çevreye Yaklaşımı, s. 85.
74 Tekâsür suresi, 8. ayet.
75 Ebu Davud, Edeb, 58; Tirmizi, Birr, 16.
76 Ebu Davud, Cihad, 122.
77 Buhari, Edeb, 27; Ebu Davud; Taharet, 14.
78 bk. Araf suresi, 31. ayet.

İslam'ın çevre bilinci ve eğitimi konusundaki mesaj ve prensipleri; denge, ölçü, emanet, sorumluluk ve tasarruftur. Ahlaki ve dinî değerlerin bir kenara itildiği, maddeye sahip olup onu tüketme düşüncesinin bütün hedeflerin önüne geçtiği dünyada doğanın çaresiz kalacağı unutulmamalıdır.[79]

Bilgi Kutusu

Sahabeden Adiy bin Zeyd (ra) "Hz. Peygamber Medine'nin her yönden yaklaşık otuz km'lik bir sahayı koruluk bölge ilan etti. Bu bölgenin sınırlarını Kab bin Malik'e (ra) taşlar diktirerek belirledi." demiştir.
(Ebu Davud, Menasik, 96.)

Ara Değerlendirme 3

1. Ozon tabakası, Güneş'ten gelen zararlı ışınları yansıtarak hem yeryüzünün fazla ısınmamasına hem de canlı hayatının zarar görmemesine yardımcı olur. Ozon, atmosferde iki ayrı yerde bulunur. Bunlardan ilki stratosfer, ikincisi ise troposferdir. Stratosferin 19-45 km arasında bulunan ozon tabakasına ozonosfer denir. Ozon tabakasının incelmesine sebep olan kimyasallar buzdolaplarında, klimalarda ve köpük üretiminde kullanılan zararlı gazlardır. Ozon tabakasının incelmesi, dünyaya düşen UV ışınlarının artması sonucu deri kanserine, katarakta ve bağışıklık sistemi hastalıklarına sebep olmaktadır. Kloroflorokarbon denilen kimyasalın 1987'de kullanımının yasaklanması ile ozon tabakasının incelmesinin durduğu hatta tabakanın kendi kendini tamir ettiği ve kalınlaştığı gözlenmiştir.

Bu metinden yararlanarak insan kaynaklı çevre sorunları ve çözümlerini yazınız.

DİN VE SOSYAL DEĞİŞİM

Değişim; bir olgunun, bir nesne ya da organizmanın bir durumdan yeni ve farklı bir duruma girmesidir. Değişimin zaman içinde art arda ortaya çıkışı, değişim sonucu aynı kalan bu aslın ve sürecin sergilediği farklılıkları içerir.[80] Değişim daha çok toplumsal yapıda meydana gelir. Değişimin toplum yapısında gerçekleşmesi **sosyal değişim** tabiriyle ifade edilir. Sosyal değişim değerler, kurumlar ve fertlerde gerçekleşir. İnsan, sosyal nitelikteki her olayda hem etkileyici hem de etkilenen durumundadır. Sosyal değişimin en önemli öğesi insan olmakla birlikte zaman ve mekân da değişimde etkendir.[81]

Görsel 3.16: Sosyal iletişim ve değişim günümüzde oldukça hızlıdır.

Kur'an-ı Kerim, İslam'ın vahyedildiği dönemde insanlığın fıtratına yabancı bir yaşantı içinde olduklarını bildirerek toplumun gidişatını eleştirmektedir. Gönderilen her peygamber, gönderildiği toplumun yapısını olumlu yönde değiştirmeye çalışmıştır. İlk Müslümanlar, her türlü zorluğa rağmen zihniyet ve yaşayış itibariyle değişmişler; başkalarına model olmuşlar ve toplumu değiştirmişlerdir.[82]

79 Şehmuz Demir, Çevre Sorunu ve Kur'an'ın Çevreye Yaklaşımı, s. 80.
80 Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, s. 205.
81 Mehmet Emin Şahin, Kur'an Ayetleri Işığında Cahiliye Toplumundan İslam Toplumuna Değişim Süreci, s. 5-7.
82 Mehmet Emin Şahin, Kur'an Ayetleri Işığında Cahiliye Toplumundan İslam Toplumuna Değişim Süreci, s. 7-10.

Kur'an'da olumlu yöndeki değişime karşı çıkanlar **"Onlara Allah'ın indirdiğine uyun!', dendiğinde onlar 'Hayır! Biz atalarımızın üzerinde bulduğumuz yola uyarız.' dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyseler?"**[83] şeklinde eleştirilirken; olumlu değişime açık olan insanların tutumları övülmüş ve **"Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir. İşte onlar akıl sahiplerinin ta kendileridir."**[84] buyrulmuştur. Kur'an toplumdaki olumsuz yöndeki değişmeye karşıdır. Bir ayette **"Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular..."**[85] buyrulmuştur.

Sosyal değişim, maddi ve manevi dengeler ile fert ve toplum menfaatleri eşit şekilde gözetildiğinde gerçekleşir. Her türlü aşırılıktan uzak, dengeli toplum olma özelliği hem sosyolojinin ideal toplumlar için ön gördüğü bir gereklilik hem de Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (cc) İslam toplumu için belirttiği bir vasıftır.[86]

Peygamberler insanlığın olumlu yönde değişimi hususunda en güzel rehberdir. Onlar, insanları zorla değiştirmeye çalışmamışlar, güzel yaşayışlarıyla kendi toplumlarına örnek olmuşlardır. Hz. Peygamber de yaşadığı toplumda önceki peygamberlerin getirmiş olduğu mesajların tahrife uğramış olanlarını ıslah etmiş, tevhit inancıyla bağdaşanlarını da almakta bir sakınca görmemiştir. Bu şekilde toplumun olumlu yönde değişimine katkı sağlamıştır.[87]

Sosyal değişim, toplumun dinamik fonksiyonlarından biridir. Toplum bazen ileriye bazen de geriye doğru bir değişim içerisine girer. Toplumdaki değişim çok yönlü etki ve tepkilerin meydana getirdiği bir olaydır. Toplum canlı bir organ gibi kendini bu değişimlere karşı uyanık tutmak ve değişimin istikametini olumlu bir yöne çevirmek durumundadır.[88]

Sosyal değişme; tabii çevrenin özelliklerinin farklılaşması, biyolojik yapıya tesir eden unsurların çoğalması, teknik yeniliklerin artması ve kültür yapısının özelliği dolayısıyla meydana gelen değişikliklerle izah edilmektedir. Sosyal değişim, maddi ve manevi dengeler ile fert ve toplum menfaatleri eşit şekilde gözetildiğinde gerçekleşir. Bu yönüyle din, evrensel boyutlu ve içinde bulunduğu toplumun yapısı ile ilişkili bir olgudur. Din ve toplumsal yapı arasındaki etkileşim sosyolojik bir gerçekliktir.[89]

Sosyal değişimler neticesinde toplumun aldığı şekil, İslam'ın prensiplerine uygunluk arz ediyorsa tasvip edilir. Yaşanan değişimler Kur'an ve sünnetle ortaya konulan dinin değişmez ilkelerine aykırı olmamalıdır.[90]

Yorumlayınız

Hz. Peygamber'in mescidine dönemin en ileri aydınlatma sistemini ilk defa kuran Temim Dari, Şam'dan Medine'ye kandil, yağ ve ip getirdi. Medine'ye vardığında cuma günüydü. Çalışanlarından Ebu'l-Berrâd, kandilleri iple astı, yağ koyarak fitil taktı. Güneş batınca da kandilleri yaktı. Allah'ın (cc) elçisi mescide gelince mescidin aydınlık olduğunu gördü. "Bunu kim yaptı?" diye sorunca "Temim yaptı." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resulullah (sav) Temîm'e (ra) "Sen İslam'ı aydınlattın. Allah da seni dünyada ve ahirette aydınlatsın." dedi.

(İbni Mace, Mesacid, 9; İbn Hacer Askalânî, el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe, C 7, s. 30.)

Verilen olayı İslam'ın yeniliklere bakışı açısından yorumlayınız.

Bilgi Kutusu

Halifeler Dönemi'nde gerçekleşen fetihler sonucunda Müslümanlar değişik çevrelerle karşı karşıya gelmişlerdir. Farklı toplumlarla, farklı kültür çevreleriyle karşılaşan Müslümanlar; o toplumların ihtiyaçlarını, o çevrelerin taleplerini karşılayacak İslami yaklaşımlar belirlediler. Hicaz'da bulunmayıp Dicle-Fırat Havzası'nda bulunan arazi sulama meseleleri ve bunlarla ilgili hukukun oluşturulması buna örnektir.

(bk. Mehmet Erdoğan, İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, s. 18.)

83 Bakara suresi, 170. ayet.
84 Zümer suresi, 18. ayet.
85 Meryem suresi, 59. ayet.
86 bk. Bakara suresi, 143. ayet.
87 Ali Çelik, Sünnetin Aktüel Değeri, s. 98.
88 Ahmet Faruk Sinanoğlu, Toplumsal Değişim ve Din, s. 24-26.
89 Ahmet Faruk Sinanoğlu, Toplumsal Değişim ve Din, s. 26-29.
90 Mehmet Erdoğan, İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, s. 30, 96.

Toplumsal değişimler karşısında Hz. Muhammed'in (sav) takındığı tavır bizler için örnek olmuştur. Hz. Peygamber, karşılaşılan yeni durumlarda Kur'an ve sünnetten hareketle aklın kullanılmasını önermiştir. Atadığı yöneticilere karşılaştıkları problemlerin çözümünde öncelikle Kur'an ve sünneti esas almalarını, bu kaynaklarda yer almayan sorunlar için içtihat mekanizmasını kullanmalarını tavsiye etmiştir.[91]

Ders Dışı Etkinlik

Organ nakli konusunda Din İşleri Yüksek Kurulunun görüşlerini araştırınız. Elde ettiğiniz bilgileri bir sunum hâline getirerek arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'an'da sosyal hayatla ilgili genel ilkeler verilmiştir. Bu genel ilkelerle birlikte zaman ve çevre faktörlerine göre içtihat mekanizması kullanılarak yeni şartlara uyum sağlanmıştır. İçtihat her zaman ve her yerde dinin hayat ile bağlantısını kuran ve pratiğe yansımasını sağlayan faaliyettir.[92] Kur'an ve sünnetle kesin olarak bilinen konular dinin esaslarını oluşturur. Her Müslüman'ın bilmesi ve kabul etmesi gereken hususlar dinin sabiteleridir. Dinin sabiteleri değişmez. İnanç ve ibadet hususlarında içtihat olmaz.

Din, akıl sahiplerini kendi arzuları ile hayırlara sevk eden ilahi bir yoldur. Son din olan İslam kolaylık dinidir. Zaruri hâllerde hükümlerin kolaylaştırılması yönünde ruhsatlar vermiştir.[93] Bu sayede İslam'ın her zamana ve her mekâna hitap edebilmesi ve işlevselliğinin korunmasına çalışılmıştır. Örneğin ayakların yıkanmasında zorluk olan durumlarda mestler üzerine, yara olması durumunda da sargının üzerine mesh edilebilir. Açlıktan ölmek üzere olan kişinin, başka imkânı yoksa aslen haram olan domuz etini ölmeyecek kadar yemesinde sakınca yoktur.[94]

Sosyal değişimin beraberinde getirdiği sorunlar çok boyutludur. Sorunların çözümünde konu ile ilgili uzmanların görüşleri alınarak İslam'ın çağımıza sunduğu mesajları daha iyi anlaşılır.

Görsel 3.17: Din, toplumun değişiminde etkin bir role sahiptir.

Ders Dışı Etkinlik

İslam'ın ibadetlerin uygulamasına yönelik getirmiş olduğu kolaylıklarla ilgili bir sunum hazırlayarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

91 bk. Ebu Davud, Akdiye, 11; Tirmizi, Ahkam, 3.
92 Hayreddin Karaman, İslam Hukukunda İçtihat, s. 29-32.
93 bk. Bakara suresi, 185. ayet; Mehmet Erdoğan, İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, s. 28.
94 bk. Enam suresi, 145. ayet.

Ara Değerlendirme 4

1. **İslam'da zaman ve mekâna göre değişmeyen hükümler nelerdir?**

2. **Sahabeden Temim Dari'nin Medine'ye ilk defa getirdiği aydınlatma sistemine karşı Hz. Peygamber'in tavrını İslam'ın sosyal değişimlere bakışı açısından yorumlayınız.**

DİN VE EKONOMİ

İktisat kelimesiyle aynı anlama gelen ekonomi insanların yaşayabilmek için üretme ve ürettiklerini bölüşme biçimlerinin tümünü ifade eder. İnsanın sınırsız gereksinmelerinin karşılanmasında kıt kaynakların alternatif kullanımlarıyla ilgili karar verme ve seçim yapma yollarını inceleyen bilim dalıdır.[95]

Ekonomik haklar insanlık tarihi kadar eskidir. İslam dini, bu hakların ayrım yapılmadan herkese verilmesine büyük önem vermiştir. Mülk edinme, emeğinin karşılığını alma, miras gibi haklar ekonomik haklardan bazılarıdır.[96]

Görsel 3.18: Mülk edinme hakkı İslam'ın getirmiş olduğu temel haklardandır.

Beslenme, giyinme ve barınma temel ihtiyaçlardandır. İnsanın bunları çalışarak üretmesi gerekir. Bunları doğal bir hak ve görev olarak gören İslam çalışmayı ve üretmeyi teşvik etmiştir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurur: "Geceyi bir örtü yaptık. Gündüzü de çalışıp kazanma zamanı kıldık."[97], "İnsan için ancak çalıştığı vardır."[98] Hz. Peygamber de "Kişi kendi elinin emeğinden daha temiz bir kazanç elde etmemiştir."[99] buyurmuştur.

İslam dini kazancı helal kılmış, alışverişi teşvik etmiştir. Yapılan iş ve çalışmaların meşru olması şartıyla her türlü kazancı serbest bırakmıştır. Fertler meşru yollardan kazanmak ve zekâtını vermek kaydıyla diledikleri kadar servet sahibi olabilirler. İslam, haksız kazanca karşıdır. Bu sebeple İslam başkasının malını gasp ve telef etmeyi, aldatmayı, yolsuzluk yapmayı, rüşvet alıp vermeyi, tefeciliği ve faizi yasaklamıştır.[100]

Görsel 3.19: İslam dini, çalışanların haklarının korunmasını emreder.

Hz. Peygamber, gençliğinde ticaretle uğraşmış, işini dürüst yapmış, başkalarına haksızlık etmekten kaçınmıştır. Çevresindeki insanlara da böyle davranmalarını öğütlemiş, çalışanların haklarının korunmasını istemiştir. Resulullah (sav) "Çalışana emeğinin karşılığını alın teri kurumadan veriniz."[101] buyurarak çalışana ödemesinin zamanında yapılmasını emretmiştir.

95 bk. Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, C 1, s. 684.
96 bk. Nisa suresi, 32. ayet; Bakara suresi, 180. ayet.
97 Nebe suresi, 10-11. ayetler.
98 Necm suresi, 39. ayet.
99 İbni Mace, Ticâret, 1.
100 bk. Nisa suresi, 160. ayet.
101 İbni Mace, Ruhun, 4.

İslam'da zekât, sadaka ve infak emirleri sosyal dengeyi sağlamaya yöneliktir. Ayrıca "... o mallar içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet ve güç hâline gelmesin ..."[102] ayetiyle de tekelleşmenin önüne geçilmiştir. İslam insanların iktisadi ürünlerini ellerinde tutup piyasaya sürmemelerini, insanları zorda bırakacak şekilde saklamalarını (ihtikâr-karaborsa) yasaklamıştır.[103]

İslam ekonomisinde bir malı almaya niyetli olmadığı hâlde sırf o malın fiyatını artırmak için alıcı gibi davranıp fiyatı yükseltmek yasaklanmıştır. Alıcıları kandırmak, satıcıya haksız kazanç sağlamak ve fiyatları manipüle ederek suni artış sağlamak gibi davranışlar haramdır.[104] İslam iktisadında yasaklanan diğer bir husus da satıcının malını pazara arz edip fiyatları öğrenmesine fırsat bırakmadan almaktır. Böyle bir durum rekabet şartlarının oluşmasına, mal dolaşımının güvenle yapılabilmesine engeldir.[105]

Ekonomik haklar konusunda İslam'ın ön gördüğü bir diğer uygulama ihtiyaç sahiplerinin korunup gözetilmesidir. Mal ve serveti muhtaçlarla paylaşmak ve israftan kaçınmak İslam iktisadının prensipleri arasında yer alır. Bir ayet-i kerimede şöyle buyrulur: "Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar."[106]

İslam'da kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanların ihtiyaçlarının karşılanması teşvik edilmiştir. Mallarını infak edenler "Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir..."[107] şeklinde tasvir edilmiştir ve "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz..."[108] buyrulmuştur. Hz. Muhammed (sav) de ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşan kişiyi gece namaz kılan, gündüz oruç tutan kimseye benzetmiştir.[109]

İlkeler Çıkarınız

- Arpacıya borç eden ahırını tez satar.
- Utanma pazar, dostluğu bozar.
- Aba vakti yaba, yaba vakti aba.

Verilen atasözlerinden İslam'da ekonomik hayatla ilgili ilkeler çıkarınız.

Görsel 3.20: "Hiç kimse kendi el emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir lokma yememiştir." (Buhari, Büyu,15.)

Yorumlayınız

"Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabb'i olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, aklı ermeyen veya zayıf bir kimse ise ya da yazdıramıyorsa velisi adaletle yazdırsın..."

(Bakara suresi, 282. ayet.)

"O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı her biri birbirine benzer ve her biri birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını verin fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez."

(Enam suresi, 141. ayet.)

Bu ayetlerden hareketle İslam'ın ekonomik hayatla ilgili ortaya koyduğu ilkeleri yorumlayınız.

102 Haşr suresi, 7. ayet.
103 bk. Tevbe suresi, 34. ayet; Muvatta, Büyu, 24.
104 bk.Buhari, Büyu, 58; Ebu Davud, Büyu, 46.
105 bk.Buhari, Büyu, 64; Ebu Davud, Büyu, 45.
106 Bakara suresi, 3. ayet.
107 Bakara suresi, 261. ayet.
108 Al-i İmran suresi, 92. ayet.
109 bk. Buhari, Nafakat, 1.

Ara Değerlendirme 5

1. **Hz. Peygamber'in "Zengin olanın borcunu geciktirmesi zulümdür..." (Müslim, Müsakat, 7.) hadisini İslam ekonomisinin ilkeleri açısından yorumlayınız.**

2. **Allah Resulü'nün (sav) ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşan kişiyi "gece namaz kılan, gündüz oruç tutan" kimseye benzetmesinin sebebi ne olabilir?**

3. **İslam'da zekât ve sadaka ibadeti iktisadi olarak hangi ilkeleri içine almaktadır?**

DİN VE SOSYAL ADALET

Adalet, hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, herkese kendine uygun düşeni ve kendi hakkı olanı verme anlamlarına gelir.[110] Adalet, "eşitlik ve dengeyi sağlamak"tır. Güçlü de olsa haksızın, güçsüz de olsa haklının hukuk karşısında eşit muamele görmesidir. Sosyal adalet, toplumun değişik kesimlerinde hayat standardı, gelir düzeyi gibi birtakım ölçülerin fırsat eşitliği çerçevesinde dikkate alınmasıyla sosyal alanda sağlanan denge durumudur.[111]

Kur'an-ı Kerim; her insanı, toplumun bir parçası olarak kabul etmiş, sosyal adalet ve insan haklarının gerçekleşmesi için insanlara bu hususta uymaları gereken bazı kurallar koymuştur. Haklar ve özgürlükler, insanların bir arada yaşayabilmeleri bakımından herkesin karşılıklı olarak gözetmesi gereken bir alandır. Adaletin gerçekleşmesi kimin neye layık, kimin neyi hak ettiği konusunda doğru, hakkaniyete uygun ölçülere sahip olmaya bağlıdır. Hukuk kuralları, bu bilgi ve ölçüleri vermek için oluşturulur. Uygulamada adaletin bozulmamasının teminatı sağlam hukuk kuralları, ahlak ve kamu denetimidir.[112]

İlkeler Çıkarınız

Hz. Muhammed'in (sav) Veda Hutbesi'ni inceleyerek sosyal adaletle ilgili ilkeler çıkarınız.

Adalet, sosyal hayatın en önemli denge unsuru ve teminatıdır. Bu sebeple Kur'an'da şöyle buyrulmuştur: "Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır..."[113]

110 Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, C 1, s. 21.
111 Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, C 2, s. 2014.
112 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 2, s. 82-83.
113 Maide suresi, 8. ayet.

İslam'a göre zengin fakir, genç ihtiyar, engelli engelsiz, beyaz siyah her konumdaki insan birbirine denktir. Dünyadaki makamlar, mevkiler geçici olup üstünlük sebebi değildir.[114] Hz. Peygamber herkesin Hz. Âdem'in çocukları olduğunu, Âdem'in (as) de topraktan yaratıldığını ifade etmiştir.[115] O, bu hususta "Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza değil, kalplerinize ve amellerinize bakar."[116] buyurmuştur. Mekke'nin ileri gelenleri, Hz. Muhammed'in (sav) yanında toplumun alt kesimlerimden insanların toplandıklarını görünce onunla konuşmaya tenezzül etmeyip "Bunlar kim oluyorlar ki biz gelip bunlarla beraber oturalım." demişler. Bunun üzerine Yüce Allah, Resulü'nü (sav) şu ayetle uyarmıştır: "Rabb'inin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaran zayıf müminleri kovma! O kâfirler ister inansınlar ister inanmasınlar. Onların hesabından sana bir sorumluluk, senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur. Zira senin onları yanından kovman, zalimlerden yana olmana sebep olur."[117]

Hz. Muhammed (sav) engelli insanlara önem vermiş ve onları kamu alanında istihdam etmiştir. Allah Resulü (sav), görme engelli olan Abdullah bin Ümmi Mektum'u (ra), Mescid-i Nebevi'de müezzin olarak görevlendirmiş, Veda Haccı'na gittiğinde onu Medine'de kendi yerine vekil bırakmıştır.[118]

Yaşama ve Sağlık Hakkı

İslam dininde yaşama hakkı dokunulmaz kabul edilmiş ve bu durum Kur'an-ı Kerim'de "... Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın..."[119] ayetiyle açıklanmıştır. Başka bir ayette de "... Kim bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kimsenin yaşamasını sağlarsa bütün insanları yaşatmış gibi olur..."[120] buyrulmuştur. Buna göre bir insanın yaşamına son vermek büyük günahlardan sayılırken bir insanın yaşamasına vesile olmak da büyük sevaptır.

Yaşama hakkı yanında, sağlık da en önemli haklardandır.[121] İslam, insanlardan ruh ve beden sağlığını muhafaza etmelerini, hastalandıklarında tedavi olmalarını istemiştir.[122] Örneğin akıl ve ruh sağlığına zarar vermesi sebebiyle alkol ve uyuşturucular haram kılınmış, insanlara bu türden zararlı alışkanlıklardan uzak durmaları tavsiye edilmiştir.[123] Hz. Peygamber sağlık konusundaki ihmale dikkat çekerek "İki nimet vardır ki insanlardan çoğu bunların kıymetini bilmezler: sağlık ve boş vakit."[124] buyurmuştur.

Düşünün-Paylaşın

Resulullah (sav) Mekke'nin fethedildiği gün şehre girince Osman bin Talha, Kâbe'nin kapısını kilitleyerek tavana çıktı ve "Onun, Allah'ın Resulü olduğunu bilsem anahtarları veririm." dedi. Hz. Ali anahtarı ondan zorla aldı ve Ka'be'nin kapısını açtı. Resulullah (sav) içeri girip iki rekât namaz kıldı. Çıktığında, anahtarı Osman bin Talha'ya iade ederek ondan özür dilemesini emretti. Osman, Hz. Ali'ye: "Eziyet ettin, zorladın, sonra geldin özür diliyorsun!" deyince Hz. Ali, "Allah senin hakkında 'Allah size emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder...' (Nisa suresi, 58. ayet.) ayetini indirdi." dedi. Hz. Ali ayeti okuyunca Osman bin Talha Müslüman oldu.

(bk. Fahreddîn er-Râzî, Tefsiru Fahru'r-Râzî, C 10, s. 142.)

Verilen metni İslam'ın sosyal adalet anlayışı bakımından değerlendirerek düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 3.21: İslam dini engelli bireylere sosyal hayatta kolaylıklar sağlar.

Görsel 3.22: Sağlık hakkı temel haklardandır.

114 bk. İsra suresi, 21. ayet.
115 bk. Tirmizi, Menâkıb, 81.
116 Müslim, Birr, 10; İbni Mace, Zühd, 9.
117 Enam suresi, 52. ayet.
118 Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tespiti", s. 52.
119 İsra suresi, 33. ayet.
120 Maide suresi, 32. ayet.
121 bk. Maide suresi, 32. ayet.
122 bk. İbni Mace, Tıb, 1.
123 bk. Maide suresi, 91. ayet.
124 Buhari, Rikak, 1.

Eğitim Hakkı

Eğitim bir toplumun değer yargıları ile bilgi ve beceri birikiminin yeni kuşaklara aktarılması süreci, bu sürecin okul ve benzeri kurumlarda gerçekleştirilmesi faaliyetidir.[125] İslam'da eğitimin amacı inançlı, erdemli insan yetiştirmektir. Bu ilke tüm zaman ve mekânlar için geçerlidir. Müslümanların okuma, öğrenme, bilgilerini ve görgülerini bu yolla geliştirme hakları vardır. Hatta bu dinî bir görevdir. Kur'an'ın ilk ayeti "Oku!" ile başlamaktadır. İnsan ancak okumak ve bilmek suretiyle iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabilir. İlim, gerek dünya gerekse ahiret işlerinde insana yol gösteren bir kılavuzdur. İlim sahibi ve eğitimli olmak İslam'ın en çok değer verdiği hususlardandır. Kur'an'da bilginin önemini anlatan bir ayette **"... Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?..."**[126] buyrulmuştur.

"Ben, ancak muallim olarak gönderildim."[127] buyuran Hz. Peygamber Mekke Dönemi'nin ilk yıllarında Erkam'ın (ra) evini bir eğitim merkezi olarak kullanmıştır. Medine'ye hicretten sonra Mescid-i Nebevi'nin yanına öğrenci sayısı kimi zaman dört yüzü bulan Suffe adında bir okul kurmuştur. Hz. Muhammed (sav) dinî ilimleri öğrenmenin yanı sıra ihtiyaç duyulan bütün ilimlerin de öğrenilmesini istemiştir. Nitekim o, diplomatik ilişkileri daha sağlıklı yürütmek için Zeyd bin Sabit'i (ra) İbranice öğrenmeye teşvik etmiştir.[128] Eğitimde fırsat eşitliğine önem veren İslam Peygamberi **"İlim öğrenmek her Müslüman'a farzdır..."**[129] buyurarak Şifâ binti Abdullah'ı (ra) kadınlara okuma-yazma öğretmek için görevlendirmiştir.

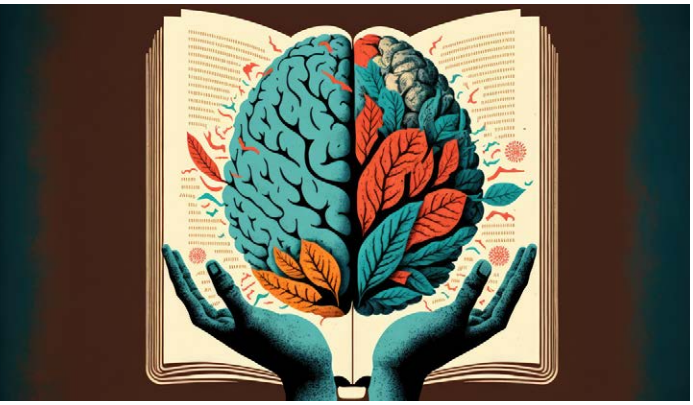
Bilgi Kutusu

"İlim tahsil etmek için yolculuğa çıkan kimse, dönünceye kadar Allah yolundadır."

(Tirmizi, İlim, 2.)

Düşünce, İnanç ve İbadet Özgürlüğü

Düşünmek ve düşündüklerini söz, yazı, resim ve diğer yollarla ifade etmek insana mahsus niteliklerdendir. Bu özelliğin baskı altına alınması ve engellenmesi insan haklarına aykırıdır. Kur'an-ı Kerim'de **"Dinde zorlama yoktur..."**[130] ayetinde belirtildiği üzere insan, inanç konusunda serbest bırakılmıştır. Din; bilgi, inanç ve amelden oluşan bir bütündür. Bir insana zorla bilgi verilebilir fakat insan bir dine inanmaya zorlanamaz. İnanma serbest irade ile karar vermeye ve tercih etmeye dayanır. Dinin en önemli iki unsuru olan iman ve amel zorlamayla olmaz.[131]

Görsel 3.23: Düşünme ve düşündüğünü özgürce ifade etme temel insan haklarındandır.

Bir toplumda temel hak ve özgürlüklerin varlığından bahsedilebilmesi için orada insanların özgürce düşünebilmeleri gerekir. Düşüncelerin, başkalarının hakları çerçevesinde özgürce ifade edilebildiği, tartışılabildiği toplumlarda huzur ve barış ortamı hâkim olur.

İnanç özgürlüğünü bir hak olarak tanımak ibadet hakkını ve kişinin inancı doğrultusunda ibadet edebilme özgürlüğünü de beraberinde getirir. İslam dininde inanç özgürlüğü yanında ibadetleri yerine getirebilme özgürlüğü de tanınmış, bu ikisi birbirini tamamlayan unsurlar olarak görülmüştür. İnsanlara inanç özgürlüğü tanımak demek o kişilerin inançlarına göre yaşayabilmeleri, ibadetlerini yerine getirebilmeleri, ibadethane açabilmeleri demektir. İbadet hakkı, inanç özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır.

125 Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, s. 284; Servet Armağan, İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, s. 141.
126 Zümer suresi, 9. ayet; bk. Fatır suresi, 28. ayet.
127 İbni Mace, Mukaddime, 17; bk. Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, C 2, s. 765-769.
128 Ebu Davud, İlim, 2; Tirmizi, İstizan, 22.
129 bk. İbni Mace, Mukaddime, 17; bk. Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, C 1, s. 171.
130 Bakara suresi, 256. ayet.
131 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, s. 402.

Müslümanlar, Hz. Peygamber Dönemi'nden itibaren diğer din mensuplarının ibadetlerini yapabilmesi için her türlü kolaylığı göstermişlerdir. Örneğin Yahudilerin Medine'de Beytü'l-Midras adında bir dinî eğitim kurumları vardı. Necran Hristiyanlarıyla yapılan antlaşmada Allah Resulü (sav) orada oturanların can ve mal güvenliğini garanti etmiş, aynı zamanda din adamlarının tayinini de onlara bırakmıştır.[132] Hz. Ömer kendi döneminde, Müslümanların bir Yahudi'ye ait araziye arazi sahibinin rızası olmadan cami yapmalarına engel olmuş ve arsanın Yahudi'ye geri verilmesini emretmiştir.[133]

Özel Yaşamın Gizliliği Hakkı

Özel yaşamın gizliliği ve dokunulmazlığı, İslam dininde daha çok mahremiyet kelimesiyle ifade edilir. Özel yaşam alanı; kişinin başkalarıyla paylaşmak istemediği, başkaları tarafından bilinmesi, görülmesi veya görüntülenmesinden rahatsızlık duyduğu alan olarak tanımlanır.

Mahremiyet sınırlarının ihlal edilmesi bireylerin yanı sıra toplumsal yapıda da güvensizliğe ve tedirginliğe sebep olur. İslam'da özel yaşamın korunmasına yönelik tedbirler alınmıştır. Başkalarının evine izinsiz olarak girmek mahremiyet ihlali olarak görülmüştür.[134] Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de "Ey iman edenler, başkasının evine izin almadan, seslenip selam vermeden girmeyiniz. Eğer düşünürseniz böyle hareket etmeniz sizin için hayırlıdır."[135] buyrularak konut dokunulmazlığına ve özel hayata saygı gösterilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Hz. Muhammed'in (sav) belirlediği kurala göre bir yere girmek için izin isteyen kişi, bu isteğini en çok üç defa tekrar etmeli, buna rağmen izin ifade eden bir karşılık alamazsa dönüp gitmelidir.[136]

Her insanın kendine mahsus olan ve diğer insanlara açıp açmamaya kendisinin karar vereceği bir mahremiyet alanı vardır. Özel yaşamın gizliliğine dikkat edilmesi, herkesin en doğal haklarındandır. İnsanlar fıtratları gereği mahremiyet sınırlarına dikkat edilmesini isterler. Hz.Muhammed (sav) de konuyla ilgili olarak "Kim bir arkadaşının ayıbını örterse, Allah da kıyamet günü onun ayıbını örter. Kim de Müslüman kardeşinin ayıbını açığa vurursa, Allah da onun ayıbını açığa vurur..."[137] buyurmuştur.

Düşünün-Paylaşın

"Eğer Rabb'in dileseydi yeryüzündekilerin hepsi iman ederlerdi. O hâlde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?"

(Yunus suresi, 99. ayet.)

Verilen ayete göre İslam'da inanç özgürlüğüyle ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yorumlayınız

Altmış kişiden oluşan Hristiyan Necran heyeti Hz. Muhammed'le (sav) görüşmek üzere ikindi vakti Medine'ye gelmiş ve Mescid-i Nebevi'de doğuya dönerek ibadet etmek isteyince bazı sahabiler onlara müdahale etmek istemiştir. Hz. Peygamber, buna müsaade etmemiş, Necranlı Hristiyanların diledikleri gibi ibadet etmelerine izin vermiştir.

(bk. İbni Hişam, Sîret, C 2, s. 215-217.)

Verilen metinden hareketle İslam'ın ibadet özgürlüğüne verdiği önemi yorumlayınız.

Görsel 3.24: Kişilerin kusurlarını araştırmak hak ihlalidir.

132 Muhammed Hamidullah, İslam'a Giriş, s. 220.
133 Muhammed Hamidullah, İslam'a Giriş, s. 222.
134 Servet Armağan, İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, s. 79-90.
135 Nur suresi, 27. ayet
136 Buhari, İstizan, 13.
137 İbni Mace, Hudud, 5.

Ara Değerlendirme 6

Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. (.....) Hz. Peygamber kadın bir sahabi olan Şifâ bin Abdullah'ı (ra) kadınlara eğitim vermesi için görevlendirmiştir.

2. (.....) İslam tarihinin başlarında Erkam'ın (ra) evi eğitim merkezi olarak kullanılmıştır.

3. (.....) Resulullah (sav) kendi döneminde Hrıstiyanların ibadet yapmalarını yasaklamıştır.

4. (.....) Hz. Muhammed (sav) hasta olan sahabeye tedavi olmalarını emretmiştir.

KUR'AN'DAN MESAJLAR: AL-İ İMRAN SURESİ 103-105. AYETLER

Al-i İmran suresi, Medine'de inmiştir, iki yüz ayettir. Adını otuz üçüncü ayette geçen ve İmran ailesi anlamına gelen "Al-i İmran" tamlamasından alır. Bakara suresinin devamı niteliğindedir. Surede Ehl-i kitaba Kur'an'ın rehberliğini kabul etmeleri için çağrıda bulunulmakta ve Müslümanlar Allah'ın (cc) hidayetini yayabilmeleri için gerekli donanımları elde etme konusunda eğitilmektedirler.[138]

Al-i İmran Suresi 103. Ayet

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَم۪يعًا وَلَا تَفَرَّقُواۖ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ
اَعْدَٓاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِه۪ٓ اِخْوَانًاۚ وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ
النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَاۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه۪ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

"Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışın, parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız."

Al-i İmran suresinin 103-105. ayetlerinin inişinin nedeni olarak şunlar ifade edilir: Medine'deki gayrimüslimler, Evs ve Hazrec kabilelerinin İslam'ı kabul ettikten sonra aralarındaki sevgi ve yardımlaşmayı görünce bundan hoşlanmazlar. Bu kabilelerin aralarını açmak için, birbirleriyle savaştıkları "Buas" gününü onlara hatırlatırlar. Derken ilgili kabileler arasında münakaşa çıkar, taraflar birbirlerine karşı övünmeye ve birbirlerini kızdırmaya başlarlar ve savaşmak için silahlarını alırlar. Durum Resulullah'a (sav) intikal edince o, yanında bulunan muhacir ve ensardan bir grup ile onların bulunduğu yere giderek şöyle der: "Ben aranızda iken Allah sizi İslam ile şereflendirerek barıştırıp birleştirdikten sonra hâlâ Cahiliye davası mı

138 Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, C 1, s. 233; Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, s. 461.

güdüyorsunuz?" Bunu duyan Evs ve Hazrecliler yaptıkları işin yanlış ve düşman hilesi olduğunu anlarlar, silahlarını bırakırlar ve ağlayarak birbirlerine sarılıp kucaklaşırlar.[139]

Müfessirlere göre "Allah'ın ipi"nden maksat Kur'an ve İslam'dır. "Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışmak", hep birlikte İslam dinine inanmayı, onu kabul etmeyi ve onun gereklerini yerine getirmeyi ifade eder. Ayrıca Hz. Peygamber tarafından Kur'an "... O, Allah'ın sağlam ipidir ve hikmet dolu sözleridir..."[140] diye tarif edilmiştir. Bu ayete göre Allah'ın (cc) ipine toptan sarılarak tevhit inancında birleşmek, ayrılıktan uzak durmak ve hayatın sonuna kadar imanı korumak esastır. İslam, inançta ve amelde birliğe büyük önem verir. Bundan dolayı inanç alanında Allah'ın (cc) birliği ilkesini getirdiği gibi ibadet alanında da hac ve namaz gibi insanları bir araya toplayıp Müslümanların birliğini sağlayacak ibadetler koymuştur.[141]

Kur'an insanlar arasında düşünce ayrılıklarının bulunmasını, insanın yaratılış hikmetine ve özelliklerine bağlar. Makul çizgide kalması hâlinde bu ayrılıkların insanlar arasında rekabete, dolayısıyla toplumun ilerlemesine ve kalkınmasına yardımcı olacağı açıktır. Ancak İslam, düşünce ayrılığının düşmanlığa dönüşmesini ve insanların kamplara ayrılmasını müsamaha ile karşılamaz.[142]

"... O'nun nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan sizi O kurtarmıştı..." ifadesi, Müslümanların birliğini Allah'ın (cc) bir nimeti olarak değerlendirir. Ayrıca toplumsal barışı tehdit eden çekişme durumlarını her an içine düşülebilecek ateşten bir çukurun kenarında bulunmaya benzetir. Aynı zamanda Arapların İslam dini sayesinde içinden çıktıkları dehşet verici duruma da işaret eder. İslam öncesi Arap kabileleri düşman kamplara bölünmüştü ve bu kamplar incir çekirdeğini doldurmayan nedenler için savaş yapıyordu. İnsan hayatı kutsiyetini kaybetmişti ve insanlar vicdansızca öldürülüyordu. Eğer İslam onları kurtarmasaydı düşmanlık ateşi tüm Arabistan'ı sarabilirdi. Bu lütuf, bu ayetlerin nazil olduğu dönemde Medine'de elle tutulur bir şekilde gözlenebiliyordu. Yıllardır birbirine düşman olan, kanlı savaşlar yapan ve birbirlerine vahşi saldırılarda bulunan Evs ve Hazrec kabileleri İslam'ı kabul ettikten sonra birbirleriyle kardeş olmuşlardı. Sadece bununla da kalmamış, tarihte eşine rastlanmayacak bir şekilde Mekke'den gelen muhacirlerin rahat etmesi için emsalsiz fedakârlıklar yapmışlardı.[143]

Bir Ayet

"... Dinlerini darmadağınık edip grup grup olan kimselerden olmayın..."

(Rum suresi, 32. ayet.)

Yorumlayınız

"Bir olalım, iri olalım, diri olalım."

Hacı Bektaş Veli

Bu sözü Al-i İmran suresinin 103. ayetini dikkate alarak yorumlayınız.

139 Abdulfettah Kâdî, Esbâb-ı Nüzûl, s. 92-93.
140 Tirmizi, Fezailü'l-Kur'ân, 14.
141 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, s. 643.
142 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, s. 643.
143 bk. İbni Kesîr, Tefsiru'l-Kur'ani'l- Azîm, s. 387.

Al-i İmran Suresi 104. Ayet.

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمُنْكَرِۜ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü yasaklayan bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."

Topluluk diye çevrilen ümmet kelimesi ayette "topluma önderlik edecek olan grup" anlamına gelmektedir. Yüce Allah Müslümanların içinde onlara önderlik edecek, birlik ve beraberliklerini sağlayacak, onlara iyiliği emredecek, onları kötülükten sakındıracak, insanları İslam'a çağıracak bir sosyal kontrol mekanizmasının bulunmasını istemektedir. Müfessirlere göre Müslümanların böyle bir kurumu oluşturmaları farz-ı kifâyedir.[144]

İnsanlık, toplum hayatının uyumlu olarak sürdürülebilmesi ve iyiliğin hâkim kılınması için birtakım kurallara uymakla yükümlüdür. Toplumsal kurallar Yüce Allah'ın emir ve yasaklarıyla zaman ve mekâna göre değişmezlik kazanmış, her insan iyiliğin yaygınlaşması ve kötülüğün önlenmesine kendi ölçüsünde katkıda bulunmakla yükümlü kılınmıştır.[145] Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bir kötülük gören kişi onu eliyle önlesin. Buna gücü yetmeyen diliyle karşı çıksın. Bunu da yapamayan kötülüğe kalben buğz etsin ki bu imanın en zayıf derecesidir."[146]

İyilikten yana olma ve kötülüğe tepki gösterme bilincinin toplumda canlı tutulması için eğitim, öğretim ve faydalı yayınlar son derece önemlidir. İyiliğe arka çıkıp kötülüğe karşı koyma, ağır olduğu kadar da değerli bir ödevdir. Müfessirler bu görevi üstlenecek kişinin yeterli derecede ilme sahip ve insanlarla iletişimlerinin iyi olması gerektiğini belirtir. Buna ilave olarak iyilik yapmaya ve kötülükten uzak durmaya çağıran kişinin kendisi anlattıklarını hayatında pratiğe aktarması gerekir.[147]

Hz. Peygamber toplumsal hayatı ve kişilerin sorumluluğunu şöyle anlatmaktadır: "Allah Teala'nın çizdiği sınırlara riayet edenlerle etmeyenler, bir gemide yolculuk yapan topluluğa benzer: Onlar gemideki yerlerini kura ile paylaşırlar. Bir kısmına geminin üst katı, diğer kısmına da alt katı düşer. Kura neticesi olarak aşağıya yerleşenler, su almak için çıktıkları üst kattakilerin yanından geçerler. Bunun üzerine "Hissemize düşen yerden bir delik açsak da yukarıdakileri rahatsız etmesek." derler. Eğer yukarıda bulunanlar aşağıdakilerin isteklerini yapmalarına izin verirlerse gemidekiler hep birlikte boğulur. Fakat onlara engel olurlarsa hem onlar hem de kendileri kurtulur."[148]

Bir Ayet

"İnanan erkekler ve kadınlar, birbirlerinin velisidirler. İyiliği emreder, kötülükten menederler."

(Tevbe suresi, 71. ayet.)

Bilgi Kutusu

Ma'rûf sözlükte "bilinen, tanınan, benimsenen şey" manasına gelir. Münker ise tasvip edilmeyen, yadırganan şey" demektir. "Emir bil Ma'rûf" kavramı, fert ve toplum hayatına din, akıl ve maşerî vicdan tarafından benimsenen değerlerin hâkim kılınması; dinin, aklın ve sağduyunun reddettiği her türlü kötülüğün önlenmesi yolunda ferdî ve toplu gayretleri ifade etmektedir. İnsanların yaşamak zorunda oldukları toplumsal hayat için emirler ve yasaklar vazgeçilemez ihtiyaçtır.

(bk. Mustafa Çağrıcı, "Emir Bi'l-Ma'rûf Nehiy Ani'l-Münker", TDV İslam Ansiklopedisi, C 11, s. 138-140.)

144 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, s. 645.
145 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, s. 647.
146 Müslim, İmân, 78; Tirmizi, Fiten, 11.
147 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, s. 648.
148 Buhari, Şirket, 6.

Al-i İmran Suresi 105. Ayet.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ
وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayınız. İşte onlar için büyük bir azap vardır."

Peygamberlerin getirdikleri kitaplara ve apaçık delillere rağmen insanlar, anlamsız ve faydasız tartışmalar yüzünden asıl görevlerini unutmuşlar ve kendilerine verilen emaneti koruyamamışlardır. İçine düştükleri ayrılık, toplumların bölünmesine ve parçalanmasına sebep olmuştur. Sonuçta hakkı ayakta tutamaz, iyilikleri tavsiye edemez, kötülükleri engelleyemez duruma gelmişlerdir. İnsanlar mutsuz olmuşlar, dünya onlar için bir zindana dönüşmüştür. Bu ifadeyle Allah (cc) geçmiş milletlerin düştükleri hataya düşmemeleri konusunda Müslümanları uyarmaktadır.[149]

Yüce Allah başka bir ayette Müslümanların birlik ve beraberliğini korumaları gerektiğini aksi taktirde nasıl kötü sonuçlarla karşılaşacaklarını şöyle açıklamaktadır: "Allah ve Resulü'ne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider..."[150]

Bir Ayet

"Ehl-i kitap ancak kendilerine o açık kanıt geldikten sonra ayrılığa düştüler. Halbuki onlara, Allah'a kulluk etmeleri, Hanîfler olarak O'na yürekten inanıp boyun eğmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredilmişti. Doğru din de işte budur. "

(Beyyine suresi, 4-5. ayetler.)

Ara Değerlendirme 7

1. Al-i İmran suresinin 103-105. ayetleriyle ilgili aşağıda verilen tablodaki boş bırakılan yerlere uygun cevapları yazınız.

Konusu	
Öne çıkan kavram	
Nüzul sebebi	
Verilen mesajlar	

149 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, s. 649.
150 Enfal suresi, 46. ayet.

3. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere, parantez içinde verilen sözcüklerden doğru olanı yazınız.

(Beytü'l-Midras, din, evlilik, fıtrat, içtihat, israf, kadınlar, kıyamet, Kureyş, kültür, Necran)

1. "Sizin .... üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakkı vardır..."

(Tirmizi, Rada, 11.)

2. İslam'da .... dinin hayat ile bağlantısını kuran bir faaliyettir.

3. "Kim bir arkadaşının ayıbını örterse Allah da .... günü onun ayıbını örter..."

(İbni Mace, Hudud, 5.)

4. Hz. Peygamber Hristiyan olan .... heyetinin Mescid-i Nebevi'de ibadet etmesine izin vermiştir.

5. Yahudilerin Medine'de .... adında bir dinî eğitim kurumları vardı.

Aşağıda verilen ifadeleri ilgili olduğu ismin harfini yazarak eşleştiriniz.

İfadeler	*İsimler*
☐ **6.** Hz. Muhammed'in (sav) Mekke Dönemi'nin ilk yıllarında eğitim merkezi olarak kullandığı mekân	**a.** Darülerkâm
☐ **7.** Batıda İslam sanatının laboratuvarı konumunda olan yer	**b.** Ezher Camii
☐ **8.** Hz. Peygamber'in şairi olarak meşhur olmuş sahabi	**c.** Hamit Aytaç
☐ **9.** Risaletü'n-Nushiye adlı eserin sahibi olan İslam düşünürü	**ç.** Hassan bin Sabit
☐ **10.** Cumhuriyet Dönemi hattatlarından olan sanatkâr	**d.** Kurtuba Camii
	e. Mevlana
	f. Mustafa Düzgünman
	g. Yunus Emre

Aşağıdaki soruların cevabını altlarındaki boşluklara yazınız.

11. İslam'da inanç ve ibadet konularında içtihat olur mu? Gerekçelendirerek açıklayınız.

12. Hz. Peygamber'in engelli olan kişilere sağlamış olduğu haklar nelerdir? Bir örnek veriniz.

13. **Hz. Peygamber'in Medine'de koruluk alan oluşturmasını günümüz şehir planlaması açısından yorumlayınız.**

14. **Müslümanlar Kur'an ve sünnette bulunmayan konularda nasıl hareket etmişlerdir?**

15. **İslam niçin cami merkezli bir medeniyet olmuştur?**

Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

16. İslam dininin temel hedefi dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunmasıdır.

Buna göre

"İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının belgelerindendir. Bunlarda, düşünen millet için dersler vardır."

(Rum suresi, 21. ayet.)

ayeti aşağıdaki temel gayelerden hangisini korumayı amaçlamaktadır?

A) Akıl B) Can C) Din D) Mal E) Nesil

17. Arap harfleri kullanılarak yapılan, dekoratif amaçlı ve görsel zevke hitap eden bir sanattır. Daha çok bir ayet ya da hadis-i şerif seçilerek icra edilir. Batı'da bu sanat için kaligrafi kelimesi kullanılır. Sanatın icrasında genellikle mürekkep, kâğıt, kalem ve hokka gibi ürünler yer alır. Örnekleri camilerde, kervansaraylarda ve minarelerde görülür.

Hakkında bilgi verilen İslam sanatı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ebru
B) Hattat
C) Hüsnühat
D) Minyatür
E) Tezhip

18. I. "... Kim bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur..." (Maide suresi, 32. ayet.)

II. "Eğer Rabb'in dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mümin olsunlar diye, insanları zorlayacaksın?" (Yunus suresi, 99. ayet.)

III. "İlim öğrenmek, kadın erkek herkese farzdır." (İbni Mace, Mukaddime, 17.)

IV. "Ey iman edenler, başkasının evine izin almadan, seslenip selam vermeden girmeyiniz..." (Nur suresi, 27. ayet.)

Bu hadis ve ayetlerin içerdiği konular aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

	I	II	III	IV
A)	Düşünce ve ifade özgürlüğü	Eğitim hakkı	Özel hayatın gizliliği	Yaşama ve sağlık hakkı
B)	Yaşama ve sağlık hakkı	Düşünce ve ifade özgürlüğü	Eğitim hakkı	Özel hayatın gizliliği
C)	Eğitim hakkı	Özel hayatın gizliliği	Yaşama ve sağlık hakkı	Düşünce ve ifade özgürlüğü
D)	Düşünce ve ifade özgürlüğü	Özel hayatın gizliliği	Eğitim hakkı	Yaşama ve sağlık hakkı
E)	Yaşama ve sağlık hakkı	Düşünce ve ifade özgürlüğü	Özel hayatın gizliliği	Eğitim hakkı

19. Tezhip sanatı Orta Asya'da _____ Türkleriyle ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. Bu sanat _____ ile İran üzerinden Anadolu'ya ulaşmış, milletimizin dinî hassasiyet ve saygısına bağlı olarak güzel örnekler meydana getirmiştir.

Bu parçada boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi sırasıyla getirilmelidir?

A) Uygur/Selçuklular
B) Selçuklu/Avarlar
C) Uygur/Hazarlar
D) Göktürk/Hunlar
E) Peçenek/Kırgızlar

20. Hz. Ömer kendine ait olan hurma bahçesinin faydalı bir işte kullanılması konusunda Hz. Peygamber'in fikrini sormuş, o da şu cevabı vermiştir: "Arazinin kendisini satılmaz, bağışlanmaz ve miras yoluyla intikal etmez şekilde sadaka olarak ver, gelirlerini fakirlere tahsis et." (Buhari, Vesaya, 22.)

Bu metne göre Hz. Peygamber hangi kuruluşun temellerini atmıştır?

A) Bimaristan B) DarülHadis C) Darüşşifa D) Ribat E) Vakıf

21-23. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Kur'an ve sünnet üzerine bina edilen İslam ekonomisi, esnek bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle, İslam ekonomisinde usul, vahiyden kaynaklanan ilkelere dayanmakla birlikte, uygulamalar zamana ve mekâna göre değişebilmektedir. Bu da İslam ekonomisinin ekonomik gelişmelere bağlı olarak içtihat yoluyla gelişebileceği anlamına gelmektedir. İslam ekonomisinin ana ilkeleri insan hakkı üzerinde tesis edilmiştir. Bu ilkeler esasen ekonomik bağımsızlığın sağlanması, israfın önüne geçilmesi, mülkiyet hakkının yaygınlaştırılması, sosyal adaletin sağlanması ve refahın artırılması şeklinde özetlenebilir. Burada önemli bir husus da İslam ekonomisinde aynı zamanda farklı unsurlar arasında dengenin temin edilmesi ilkesinin ön plana çıkmış olmasıdır. Bu dengenin evren, toplum ve insan olmak üzere üç farklı yönü bulunmaktadır. İslam, iktisadi sistemde özel mülkiyet esasını benimsemiştir. Ancak burada mülkiyetten kasıt mutlak mülkiyet olmayıp emaneten mülkiyettir. Yani üretim faktörlerinin sahibi kişilerdir. Ancak gerçek sahip Allah (cc) olduğuna göre kişiler görünürde sahiptirler. O nedenle söz konusu faktörleri diledikleri gibi değil, müsaade edildiği şekilde kullanabilirler. Mesela bunlara zarar veremezler, bunları israf edemezler, toplumun çıkarına ters bir şekilde kullanamazlar.

(bk. Mehmet Yüce," İslam Ekonomisinde Temel İlkeler", s. 69-74.)

21. İslam ekonomisi ile ilgili aşağıdaki yargıların hangisine <u>ulaşılamaz</u>?

A) Özel mülkiyet hakkı yoktur.
B) Mutlak mülkiyet yoktur.
C) Ölçülü davranma önemlidir.
D) Değişen şartlara uyum sağlar.
E) Ana kaynağı vahiydir.

22. "Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma; sonra kınanacak, kendi kendine hayıflanacak duruma düşersin! " (İsra suresi, 29. ayet.) ayetinde İslam ekonomisinin hangi özelliğine değinilmiştir?

23. Metinde geçen İslam ekonomisiyle ilgili üç ilkeyi yazınız.

Üniteyle ilgili Öz Değerlendirme Formu'na bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Üniteyle ilgili daha fazla soru içeriğine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

4. ÜNİTE

AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

Anahtar Kavramlar

- Ahlak
- Seciye
- Şahsiyet
- Karakter
- Terbiye

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

1. İslam ahlakının konusu ve gayesi
2. Ahlak ile terbiye arasındaki ilişki
3. İslam ahlakında yerilen bazı davranışlar
4. Tutum ve davranışlarda ölçülü olmaya özen gösterme
5. Hucurat suresi 11-12. ayetlerde verilen mesajlar

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. "İslam ahlakı" kavramı size neleri çağrıştırıyor?
2. İslam ahlakının kaynakları neler olabilir?
3. İslam ahlakında yerilen tutum ve davranışlar neler olabilir?
4. Tutum ve davranışlarda ölçülü olmak nasıl sağlanır?
5. Toplumsal huzuru bozan davranışlar neler olabilir?

İSLAM AHLAKININ KONUSU VE GAYESİ

Peygamberler tarafından tebliğ edilen dinin inanç, ibadet ve ahlak olmak üzere üç boyutu vardır. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e (sav) kadar her peygamber, insanların dünyada kâmil insan olmaları; ahirette ise kurtuluşa ermeleri için gerekli ilkeleri tebliğ etmişlerdir. Onlar kendi yaşantılarıyla insanlığa örnek olup bu ilkelerin nasıl pratiğe aktarılacağını göstermişlerdir. Bütün dinlerin ortak mesajı insanın nasıl ahlak sahibi olacağına dairdir. Dinler, insanı yüce bir gayeye yöneltmek için teorik ilkeler getirerek önce zihni, sonra da bedeni eğitir.[1]

Ahlak kelimesi, Arapça "hulk" kelimesinin çoğuludur. Hulk; **seciye**, mizaç, huy ve **karakter** gibi anlamlara gelir. Arapça'da insanın dış yapısı için "halk", iç veya manevi yapısı için "hulk" kelimesi kullanılır. Kavram olarak ahlak ise insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünüdür.[2] İnsanın düşünce ve eylemlerini büyük çapta şekillendiren ahlak, insanın sahip olduğu karakter yapısıdır.[3]

Ahlak aynı zamanda toplum içindeki kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda bulundukları davranış biçimleri ve kurallarıdır. Bir bilim dalı olarak yarar, iyi, kötü gibi konuları, hangi davranışın iyi ve hangisinin kötü olduğunu inceler.[4] İslam düşünürleri, ahlakı "insanı yüceliğe yönelten ilkeler ve esaslar ilmi" şeklinde tanımlar.[5] İslam kelime olarak teslim olma, birbirinden emin olma, barış, dostluk anlamlarına gelir. Cahiliye Dönemi kötü ahlakını ortadan kaldırıp yerine iyi huyluluğu ve dostluğu getirdiği için de ona İslam denilmiştir.[6]

Dünyada, kendi duygu, düşünce ve davranışları hakkında iyi veya kötü şeklinde değer hükümleri veren yegâne varlık insandır. Bu sebeple ahlak ilmi, insanı ve onun akıl, irade, vicdan gibi ahlaki kabiliyetleri ile öfke, nefret, kin gibi duygularını ve bunlardan doğan iyi ve kötü davranış şekillerini araştırır. Bu kabiliyet ve duygulardan yararlı olanları geliştirmenin, zararlı olanları da ıslah etmenin yollarını gösterir. Bu noktada ahlak ilmi psikolojinin verilerinden yararlanır. İmam Gazali ahlak ilmini tıp ilmine benzetmiş ve "Nasıl ki fiziksel hastalıklar için tedavi gerekiyorsa ahlaki hastalıkların da tedavi edilmesi gerekir." demiştir.[7]

Ahlak ilminin konusu; duygular, insanın fiilleri, insanlar arası ilişkiler, iyi ve kötü olan davranış şekilleridir. Bu ilmin gayesi ise insanın Allah'la (cc), diğer insanlarla ve çevreyle uyumunu sağlayarak mutlu olmasını ve ahlaki kurallara uygun yaşamasını temin etmektir.[8] Ahlak ilmi, bir kurallar ilmidir; insanların dinî, şahsi, ailevi ve toplumsal yaşayışlarında uymaları gereken kuralları belirler. İnsanların mükellef oldukları vazifeleri sıralar ve bunları yerine getirmenin veya ihmal etmenin sonuçlarını araştırır.[9]

Düşünün-Paylaşın

Sahabeden Ebu Zer (ra) ile Bilal Habeşi (ra) arasında tartışma olur. Ebu Zer (ra), Bilal'e (ra) kara kadının oğlu diye hakaret eder. Duyduğu sözden son derece rahatsız olan Bilal (ra) yaşanan olayı Hz. Peygamber'e aktarır. Allah Resulü (sav), Ebu Zer'i (ra) yanına çağırır ve ona şu uyarıyı yapar: "Ey Ebu Zerr! Demek ki sen hâlâ Cahiliye zihniyeti taşıyorsun!"

(bk. Buhari, İman, 22; Müslim, Eyman, 38.)

Verilen olayla ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Şiir Diliyle

Adımız miskîndir bizim
Düşmanımız kimdir bizim
Biz kimseye kîn tutmazuz
Kamu âlem yârdır bize

(Yunus Emre, Divan, s. 267.)

1 bk. Mevlüt Uyanık, İslam'a Giriş, s. 229, 230, 236.
2 Mustafa Çağrıcı, "Ahlak", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 1.
3 bk. Burhanettin Tatar, İslam'a Giriş, s. 194.
4 Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, C 1, s. 48.
5 Ahmet Hamdi Akseki, Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı, s. 18.
6 Mustafa Çağrıcı, Anahatlarıyla İslam Ahlakı, s. 31, 33.
7 bk. İmam Gazzali, İhyâu Ulûmi'd-Dîn, C 3, s. 140.
8 Ahmet Hamdi Akseki, Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı, s. 19-20
9 Mustafa Çağrıcı, Anahatlarıyla İslam Ahlakı, s. 21.

İslam ahlakının amacı akıl, kalp ve nefsi eğiterek kâmil insan yetiştirmektir. İslam, insanın ahlaki olgunluğa erişmesine engel olacak davranışlar karşısında yer almıştır. İslam ahlakının gayesini Hz. Peygamber *"Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim."* şeklinde açıklamıştır.[10] Hz. Aişe'ye Hz. Muhammed'in (sav) ahlakı sorulunca "Kur'an okumuyor musunuz? O'nun ahlakı Kur'an'dır." diye cevap vermiştir.[11]

Kur'an, evrensel bir ahlak anlayışı ortaya koyar. İslam ahlakına göre davranışlar sözlerden daha etkilidir. Davranışlar, ahlakın yayılmasında büyük bir role sahiptir. Ahlak, gerçekte toplumdan topluma farklılıklar gösterse de idealde evrenseldir. Ahlakın evrensel boyutu değişmezken yerel boyutu değişime açıktır. Örneğin İslam ahlakının temel bir değeri olan "anne-babaya karşı saygılı" olma ilkesi değişmez. Ama bu saygının günlük hayata nasıl yansıtılacağı hususu dönemden döneme ve yöreden yöreye değişebilir.[12]

Görsel 4.1 : *"Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin." (Kalem suresi, 4. ayet.)*

İslam ahlakı, insanı varlık bütünlüğü içinde ele alır ve başta Yüce Allah olmak üzere insanın tüm varlıklarla ilişkilerini düzenler. İslam'da ahlaki vazifeler bireysel ve toplumsal ilişkilerde mutluluk ve huzurun altyapısını oluşturur. İslam ahlakı, "Neyi yapmalıyız?" sorusunun cevabını araştırır. İyi ve kötü hakkında bilgi verir. Uymak zorunda olduğumuz kuralları ve sorumlulukları tanıtır. Böylece ahlaki olarak mükemmel bir insan meydana getirmeyi gaye edinir.[13]

İSLAM AHLAKININ KAYNAKLARI

İslam ahlakı en kısa ve en doğru yoldan Kur'an'dan öğrenilir. Kur'an, insanın ahlaki tercihlerinde yanlış yapmasını önleyip onu güzel ahlaklı ve erdemli birey hâline getirmek için çeşitli ilkeler koyarak İslam ahlakına kaynaklık eder.[14] İnsan, hem ruh hem de bedenden oluştuğu için ahlaki olarak çift kutuplu bir varlıktır. İnsanın özünde melekleri kendisine secde ettirebilecek kadar üstün bir yön olduğu gibi onu ahlaki açıdan bayağılaştıracak bir yön de bulunmaktadır. İnsandaki bu çift boyutluluk Kur'an'da şu şekilde ifade edilmiştir: "Ant olsun ki nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır."[15] İyiliğe yönelip yeteneklerini bu yönde geliştiren insan güzel ahlaklı, kötülüğü seçip tercihlerini bu yönde kullanan kişi de kötü ahlaklı olur.

Düşünün-Paylaşın

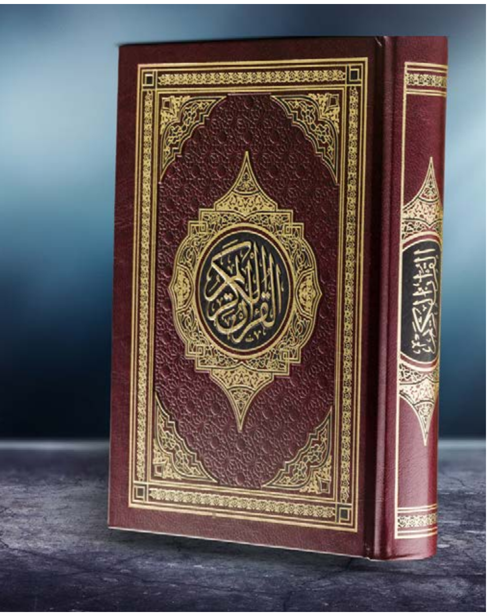
"İnsanların ilk peygamberlerden beri duyageldikleri sözlerden biri "Utanmazsan dilediğini yap!" sözüdür."

(Buhari, Edeb 78; Ebu Davud, Edeb, 7.)

Verilen hadisi İslam'ın ortaya koyduğu evrensel ahlak ilkeleri bağlamında yorumlayarak düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'an-ı Kerim eksiksiz bir ahlak sistemi oluşturacak zenginlikte teorik prensipler ve pratik kurallar getirmiştir.[16] Kur'an'da ahlakla ilgili olarak sadece ilkeler ve kurallar yer almaz. Bunun ötesinde toplumsal hayatın ve kurumların işleyişine bağlı olarak ortaya çıkabilecek ahlaki sorunlara işaret eden kıssa ve örnekler de bulunur. Özellikle bireysel ve toplumsal ahlakın şekillendirilmesi açısından kıssa ve örneklerin tayin edici bir rolü vardır.[17] Kur'an'da pek çok ayette geçen "amel" terimi ahlaki davranışları içine almaktadır. İyi ahlaki özellikler olan ihsan, birr, hasene gibi erdemler ile kötü ahlaki özellikler olan günah, heva, zulüm gibi erdemsizlikleri açıklayan kavramlar ayetlerde konu edilir.[18]

10 Muvatta, Hüsnü'l-Huluk, 8.
11 Müslim, Salatü'l-Müsafirin, 139; Ebu Davud, Tatavvu, 26; Darimi, Salat, 165.
12 Muhammed Şevki Aydın, Eğitim Ahlakı, s. 25.
13 Mustafa Çağrıcı, Anahatlarıyla İslam Ahlakı, s. 22.
14 Hüseyin Karaman, İslam Ahlakı, s. 54-56.
15 Şems suresi, 9-10. ayetler.
16 Mustafa Çağrıcı, "Ahlak", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 1.
17 Hüseyin Karaman, İslam Ahlakı, s. 54.
18 Mustafa Çağrıcı, İslam Düşüncesinde Ahlak, s. 5.

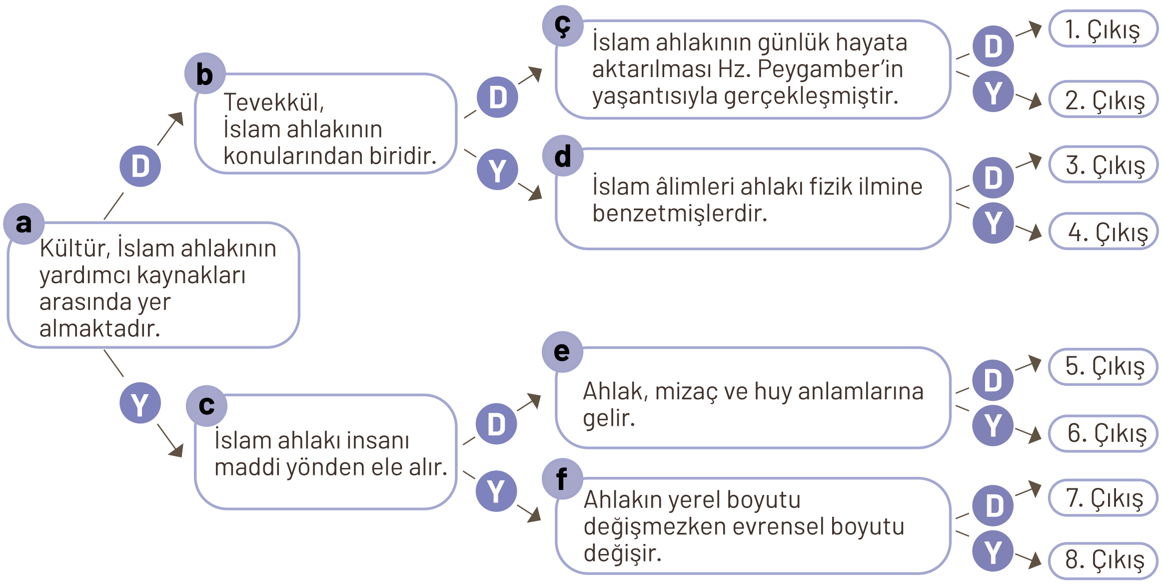
Görsel 4.2 : *İslam'da ahlakın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir.*

Kur'an'ın gösterdiği ahlak anlayışının güncel hayata uygulanması Hz. Peygamber'in yaşantısıyla gerçekleşir. Bundan dolayı sünnet, İslam ahlakının ikinci kaynağıdır. İslam ahlak düşüncesi Kur'an ve sünnete dayanır. Bu iki kaynak dinî ve dünyevi hayatın genel çerçevesini çizmiş ve pratik kurallarını belirlemiştir. Daha sonra âlimler tarafından İslam ahlak anlayışının detayları oluşturulmuştur. Örf, âdet ve gelenekleri içine alan kültür ise İslam ahlakının tali bir kaynağı olup belli bir etkiye sahiptir. Kültür, Kur'an ve sünnet gibi temel kaynakların anlaşılması ve günlük hayatta işlerlik kazanması noktasında devreye girer.[19]

İslam ahlakı Hz. Muhammed'in (sav) hayatında şekillenen hayat tarzı ve bu hayat tarzının arkasında bulunan inanç ve düşünce dünyasıdır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in insanlar için "güzel bir örnek" olduğu ve onu örnek almanın gerekliliği vurgulanır.[20] Ahlaki yaşantı konusunda Hz. Muhammed'i (sav) örnek almak Müslümanlar için dinî bir ödevdir.[21] Hz. Peygamber'in sünneti İslam ahlakının pratik alanında uyulması gereken esasları içermektedir. Hz. Peygamber İslam ahlakının ne olduğunu yaşantısıyla insanlara göstermiş ve etrafındaki insanlar da onu gözlemleyerek bu ahlakı öğrenmişlerdir.[22] Hz. Peygamber ahlak konusunda "Müminlerin iman bakımından en mükemmel olanı, ahlakı en güzel olanlarıdır..."[23] buyurarak iman ile ahlak arasındaki yakın ilgiye dikkat çekmiştir.

Ara Değerlendirme 1

1. Aşağıda verilen ifadelerden bazıları doğru, bazıları yanlıştır. "a" ifadesinden başlayarak ifadelerin doğru veya yanlış olduğuna karar verip okları takip ediniz. Son olarak ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

19 Hüseyin Karaman, İslam Ahlakı, s. 54, 61.
20 bk. Nisa suresi, 80. ayet; Ahzab suresi, 21. ayet.
21 Hüseyin Karaman, İslam Ahlakı, s. 51, 57, 58.
22 Hüseyin Karaman, İslam Ahlakı, s. 59.
23 Ebu Davud, Sünnet, 14; Tirmizi, Radâ, 11.

AHLAK VE TERBİYE İLİŞKİSİ

Terbiye; düzene koymak, eğitmek, yetiştirmek, davranışları kontrol etmek anlamlarına gelir. Terim olarak ise bir şeyi olgunluk derecesine ulaşıncaya kadar adım adım inşa etmektir.[24] Terbiye kelimesi, Allah'ın (cc) "Rab" ismiyle ilişkilidir. Yüce Allah, "Rab" isminin gereği olarak tüm varlıkları eğitip geliştirir ve mükemmel bir insan hâline gelmeleri için onları yetiştirir.[25]

Terbiye Türkçede daha çok eğitim yoluyla amaçlanan davranışları ortaya çıkarmak anlamında kullanılır. Terbiyenin "edep" kelimesiyle de ilişkisi vardır. Edepli insan denildiğinde, terbiyeli insan kastedilir. Terbiye kelimesi dilimizde hâlen kullanılmakla birlikte, giderek yerini eğitim kelimesine bırakmıştır.[26] Genel tanımıyla eğitim, bir plan ve amaca göre yetişmekte olan nesillerin gelişimini sağlamak için yapılan çalışmalardır. Gerek formal ve gerekse informal şekilde gerçekleşen eğitim bireyde kendi yaşantısı yoluyla istendik davranış değişikliği oluşturma sürecidir.[27]

Şiir Diliyle

İlim ilim bilmekdir ilim kendin bilmekdir
Sen kendini bilmezsin yâ niçe okumakdır

Okumakdan mânâ ne kişi Hakk'ı bilmekdir
Çün okudun bilmezsin hâ bir kuru emekdir

(Yunus Emre, Divan, s. 144.)

Tarih boyunca insanlığın uğraştığı temel sorunlardan biri arzu edilen karakterde insan yetiştirmektir. **Karakter;** bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özelliği, öz yapısıdır. Ahlak ve eğitim, insan hayatının temelinde yer alan ve birbirini destekleyen olgulardır. İslam geleneği içerisinde bu iki kavramın ilişkisi, karşılıklı etkileşim şeklinde ele alınmıştır. Eğitim, özünde ahlakilik taşıyan bir faaliyet sayılmıştır.[28] Kur'an'ın, eğitimci olarak takdim ettiği Hz. Peygamber'in örnek yaşantısıyla insanları terbiye ettiğini belirtmesi eğitimle ahlak arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.[29]

İslam dini, insanın dünya ve ahirette mutluluğunu temin etmek için gönderilmiştir. Eğitim ve ahlak, bu amaca ulaştıracak yollardandır. İslam, değerlerin Allah (cc) tarafından konulduğunu vurgular ve bunların insan davranışlarında tezahür etmesini ister. Bunu yaparken de insan, Allah'a (cc) dua ederek yardım istemelidir. Nitekim Hz. Peygamber **"... Allahım! Beni güzel ahlaka ulaştır zira insanı güzel ahlaka senden başka kimse ulaştıramaz. Kötü ahlakı da benden uzaklaştır çünkü kötü ahlakı senden başka kimse benden uzaklaştıramaz... "**[30] buyurmuştur.

Görsel 4.3 : *Eğitim, hayat boyu devam eden bir süreçtir.*

Ahlakın eğitimle ilgisinin ortak noktası insanın duygu ve davranışlarıdır. Ahlak eğitiminde bilgi, tutum ve davranışların öğrenilmesi, diğer öğrenme türlerinden farklı değildir. Ahlak eğitimi, bireyin kendi yaşantısı yoluyla ahlaki davranışlarında değişiklik oluşturma sürecidir. İyi ve kötü meselesinde de ahlakla eğitim bir araya gelir. Hangi davranışın kötü hangi davranışın iyi olduğu eğitimle öğrenilir. Bu yönüyle eğitim geniş çapta bir ahlaki faaliyet olarak kabul edilir.[31]

24 Ziya Kazıcı, Halis Ayhan, "Tâlim ve Terbiye", TDV İslam Ansiklopedisi, C 39, s. 515.
25 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 361.
26 Mustafa Öcal, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar, s. 23-24.
27 Halis Ayhan, Din Eğitimi ve Öğretimi, s. 37; Muhammed Şevki Aydın, İslam Ahlakı, s. 205.
28 Muhammed Şevki Aydın, İslam Ahlakı, s. 201-202.
29 bk. Bakara suresi, 151. ayet; Saf suresi, 2-3. ayetler.
30 Müslim, Salatü'l-Müsafirin, 26.
31 Muhammed Şevki Aydın, İslam Ahlakı, s. 206-207.

Ahlak eğitiminde en önemli kurumlardan biri de ailedir. Çünkü aile, yüz yüze ve samimi ilişkilerin en güçlü olduğu birincil gruplardan olup bireyin tutum ve değerlerini şekillendirmektedir. Çocuk her konuda olduğu gibi ahlakla ilgili rolleri de başlangıçta taklit ve özdeşim yoluyla aileden öğrenmektedir. Hz. Peygamber'in "Her çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra ana babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar..."[32] hadisi din duygusunun şekillenmesi ve gelişmesinde ailenin önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.[33]

Bir Ayet

"Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır..."
(Araf suresi, 26. ayet.)

İnsanın fıtratını tanıma meselesi, İslam eğitim tarihi boyunca hep önemsenmiş, bu çerçevede nefis eğitimi ve terbiyesi anlayışı geliştirilmiştir. İslam bilginlerine göre ahlak eğitimi, nefis eğitimi olarak görülmüştür. "Kendini bilen Rabb'ini bilir." sözü İslam tasavvuf geleneğinde yaygınlık kazanmıştır. İslam, bireyin nefsini ıslah etmesini, tercihini takvadan yana kullanmasını tavsiye eder. Benliğin en alt katmanını oluşturan istekler, arzular yerine getirilmeyi bekler. Bireye düşen görev, bu istek ve arzuları denetim altında tutmak suretiyle takva elbisesini giymeyi başarmaktır.[34] Nitekim bir ayette "Kim de... nefsini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır."[35] buyrulmuştur.

Duygu, düşünce ve davranış yönetimi ahlak eğitiminde önemli bir yer tutar. Duygular düşüncelere, düşünceler davranışlara evrilir. Terbiyede ilk adım duyguları güzelleştirmekle başlar. Bununla birlikte İslam ahlakı zihni arındırarak insana doğru düşünme ve davranış yollarını gösterir. Duygu ve düşünceler davranışlar üzerinde doğrudan etkilidir. Davranışlar, duygu ve düşüncelerin bir sonucu olup üç merkezden yönetilir: zihin, kalp ve nefis. İnsan benliğindeki bu üç etkenin eğitimi güzel davranışları hazırlar. Davranışlar kesin bilgiye dayalı olarak şekillenmeli ve ön yargılardan uzak olmalıdır. Nitekim Yüce Allah Kur'an'da "Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp bunların hepsi ondan sorumludur."[36] buyurmuştur.

İslam'da ibadetler duygu ve düşünceleri besleyip geliştirdiği gibi eğitici ve öğretici fonksiyonlarıyla da davranış yönetimine katkı sağlar. İbadetler hem kul ile Allah (cc) arasındaki ilişkileri hem de ferdin toplumla olan ilişkisini güçlendirir. Bilinçli yapılan ibadetler, kişiliğin gelişmesine yardımcı olur ve insanın günlük faaliyetlerine yeni anlamlar kazandırır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "... Namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar..."[37] buyrulmuştur. Ahlakın güzelleşmesine katkı sunmayan bir ibadet, bilinçsizce yapılmış birtakım hareketlerden ibarettir. Bu konuda Hz. Peygamber, "Nice oruç tutan kimse vardır ki onun orucundaki hissesi aç ve susuz kalmaktır..."[38] buyurmuştur.

İnsan eğitiminde irade yönetimi konusu bir başka önemli noktadır. İyi bir insan olmak ve erdemli davranışlar sergilemek irade yönetimine ihtiyaç duyar. Zihnini ve duygularını kötü düşüncelerden arındıran, nefsini terbiye etmeye çalışan kişi irade yönetimi konusunda büyük bir adım atmış olur. Kur'an-ı Kerim, insanın iradesine hâkim olmasını, öfkesini kontrol altında tutmasını ideal Müslüman'ın özellikleri arasında saymıştır. Bir hadiste Hz. Peygamber "Güçlü kimse güreşte rakibini yenen değil, öfke anında kendisine hâkim olandır."[39] buyurarak irade yönetiminin insanın kişiliği ve nefis terbiyesindeki önemine dikkat çekmiştir.

32 Buhari, Cenaiz, 93.
33 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 4, s. 313; Muhammed Şevki Aydın, İslam Ahlakı, s. 208.
34 Muhammed Şevki Aydın, İslam Ahlakı, s. 219, 230.
35 Naziat suresi, 40-41. ayetler.
36 İsra suresi, 36. ayet.
37 Ankebut suresi, 45. ayet.
38 İbni Mace, Sıyam, 21; Ferhat Koca, İslam'a Giriş, s. 262-263; Celal Kırca, Kur'an ve Fen Bilimleri, s. 385.
39 Müslim, Birr, 107.

Ara Değerlendirme 2

Tabloda yer alan soruların cevaplarını karşılarındaki boşluklara yazınız.

Sorular	*Cevaplar*
1. İslam ahlakının konusu nedir?	
2. "Kibirlenip insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme!.." (Lokman suresi, 18. ayet.) ayetini İslam ahlakının davranış yönetimine verdiği önem açısından yorumlayınız.	

İSLAM AHLAKINDA YERİLEN BAZI DAVRANIŞLAR

İslam'ın en büyük amaçlarından biri insanın ahlakını güzelleştirmektir. Hz. Peygamber, "Sizin en hayırlınız ahlakı en güzel olanınızdır."[40] sözüyle bu ideali dile getirmiştir. Ahlakın güzelleşmesi için erdemli davranışlar sergilemenin yanında yalan, iftira, kıskançlık ve gıybet gibi olumsuz davranışlardan da uzak durulmalıdır. İnsan vicdanının hoşlanmadığı bu davranışları terk etmek Müslüman olmanın önemli bir parçasıdır. Bu tür davranışlar hem insanın kendi kişiliğine hem de başkalarına büyük zararlar verir.

Yalan

Ahlakı güzelleştirmek için terk edilmesi gereken davranışların başında yalan söylemek gelir. Doğruluğun zıttı olan yalan, gerçek dışı söz söylemek, asılsız bilgi ve haber vermektir. "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin."[41] diye buyuran Yüce Allah insanları yalan sözler söylemekten kaçınmaya çağırmış ve başta Hz. Peygamber ve arkadaşları olmak üzere tüm Müslümanlara dosdoğru olmalarını emretmiştir.[42] Bu hassasiyetle hareket eden ilk Müslümanlar arasında yalandan daha kötü huy düşünülmemiştir.[43]

İman ile yalan söylemek bir arada bulunmaz. Çünkü imanla doğruluk arasında sıkı bir bağ vardır. Söz ve davranışlarında dosdoğru olup yalandan kaçınmak müminlerin en belirleyici özelliğidir. Örneğin inanan kimsenin yalancı biri olması asla kabul edilemez. Müminin kalbi, imanın ve doğruluğun merkezidir. İnkarın yuvalandığı bir kalpte nasıl iman bulunmazsa yalanın kararttığı bir kalpte de doğruluk barınamaz.[44]

Şiir Diliyle

İnsana sadâkat yakışır görse de ikrâh
Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allâh

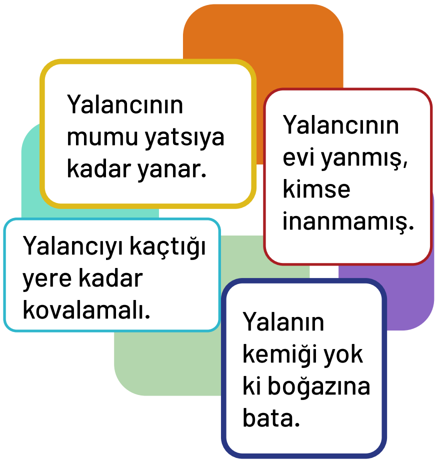
(Ziya Paşa, Külliyât-ı Ziya Paşa, s. 139.)

Bilgi Kutusu

Sahabeden biri bir gün Hz. Peygamber'e gelerek "Ya Resulullah, bana Müslümanlığı öyle tarif et ki onu artık bir başkasına sorma ihtiyacı duymayayım." dedi. Resulullah'ın (sav) ona verdiği cevap şöyleydi: "Allah'a inandım de, sonra da dosdoğru ol."

(Müslim, İman, 62.)

40 Buhari, Edeb, 39.
41 Ahzab suresi, 70. ayet.
42 bk. Hud suresi, 112. ayet.
43 İmam Gazali, İhyâu Ulûmi'd-Dîn, C 3, s. 305.
44 Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 3, s. 397-398.

Grafik Bilgi 4.1: *Yalanla ilgili atasözleri*

Yalan söylemek kadar yalana ortak olmak da büyük bir kötülüktür. Bir haberi veya bilgiyi araştırmadan paylaşmak ve her duyulanı söylemek insanı yalana ortak edebilir. Elektronik ortamlarda ve sosyal medya araçlarında görülen doğrulanmamış haberleri paylaşıp yaymak buna örnektir. Kur'an, verilen bir haberin doğruluğunun araştırılmasını istemiş, Hz. Peygamber de "Her duyduğunu söylemesi kişiye yalan olarak yeter!" buyurmuştur.[45]

Yalan söylemek insan ilişkilerinde güvensizlik meydana getirir. Yalan söylemeyi alışkanlık hâline getirenler, toplumdaki tüm saygınlık ve itibarlarını yitirirler. Yalan söylemek ayrıca geçimsizliğe ve dargınlığa yol açarak huzuru bozar. Bu davranış bir hadiste münafıklık alametlerinden biri olarak gösterilmiştir.[46] Yine Hz. Peygamber, "Kardeşine bir söz söylediğinde o sana inanırken senin ona yalan söylemiş olman ne büyük bir ihanet!"[47] buyurarak yalanın taşıdığı ağır vebale dikkat çekmiştir. İnsan onuruna yakışan şey, bir söz söylerken dürüst ve insaflı konuşmak, gerçeği olduğu gibi aktarmaktır.

İftira

Bir yalan türü olan iftira Türkçede kara çalmak, çamur atmak ve leke sürmek gibi deyimlerle ifade edilir. İftira bir kimseye asılsız olarak suç, günah yahut kusur sayılan bir söz, davranış veya nitelik isnat etmektir. İslam ahlakında, ilke olarak insanlar aleyhinde kötüleyici ve incitici konuşmak yasaklanmıştır.[48] İftira, suçsuz ve masum insanları sıkıntıya sokan bir haksızlık olduğu için büyük bir günahtır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de "Kim bir hata veya günah işler, sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa şüphesiz ağır bir iftira suçunu ve apaçık bir günahı yüklenmiş olur."[49] buyrulmuştur.

Geçmişte pek çok peygamber ve salih kişi çeşitli iftiralara maruz kalarak sıkıntı çekmiştir. Hz. Yusuf, Meryem (as) ve Aişe (ra) bunlardan bazılarıdır. Günümüzde de insanlar çeşitli alanlarda rekabet duygusu ve çekememezlik gibi sebeplerle birbirleri aleyhine iftirada bulunmakta, ahlak kurallarını ihlâl etmektedirler. Namus, iffet, haysiyet, hırsızlık, zimmet vb. üzerine yapılan bu iftiralar, belli bir çevreyle sınırlı kalmamakta, medya araçlarıyla bazen uluslararası düzeye kadar ulaşabilmektedir. Bir iftira ne kadar çok yayılırsa iftiracının sorumluluğu ve günahı da o oranda artmış olur.[50]

İftira, birçok suç ve günahtan daha ağır bir davranıştır. Çünkü insanlar arasında yayılınca onun aslı olmadığını anlatmak çok güçtür. Her ne de olsa duyanların kalbinde bir şüphe ve iz bırakır. Bundan dolayı bir insana iftira atmak onun hayatına, şeref ve haysiyetine en çirkin bir şekilde müdahale etmektir.[51] Hz. Peygamber ya iyi şeyler söylemeyi ya da susmayı tavsiye ederek bu konuda yalan ve iftiranın önüne

Düşünün-Paylaşın

Ömer Seyfettin'in Kaşağı adlı hikâyesini okuyarak iftiraya uğrayan kişinin yaşadığı sıkıntılarla ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Şiir Diliyle

Gerçi ugrar bu cihânda kişi çok dürlü güce
Olmaz ammâ dahı bir güc ki ola bühtândan eşed
İnsan bu dünyada her an pek çok zorlukla karşılaşır
Ancak bunlar içinde iftiraya uğramaktan daha fenası yoktur.

(Edirneli Nazmi, Edirneli Nazmî Dîvânı, s. 841.)

45 bk. Hucurat suresi, 6. ayet; Ebu Davud, Edeb, 80.
46 bk. Buhari, Vesaya, 8; Müslim, İman, 107.
47 Ebu Davud, Edeb, 71.
48 Mustafa Çağrıcı, "İftira", TDV İslam Ansiklopedisi, C 21, s. 522-523.
49 Nisa suresi, 112. ayet.
50 Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 3, s. 476.
51 A. Hamdi Akseki, İslam Dini, s. 246.

geçmek istemiştir.[52] Yeri geldiğinde iftira haberini hemen kabullenmeyip biraz araştırmak ve iftiraya uğrayan kişi hakkında hüsnüzanda bulunmak önemlidir.

Mahremiyet İhlali

Mahremiyet, kişinin kendisine ve yakınlarına ait olan ve diğer insanların öğrenmelerini istemediği özel bilgi ve durumlara denir. "Özel hayat" ve "özel hayatın gizliliği" gibi kavramlarla da ifade edilir.[53] İslami literatürde buna tecessüs denir. Tecessüs, insanların gizli hâllerini, ayıp ve kusurlarını araştırmak anlamına gelir. Gizli kalması gereken şeyleri araştırmak İslam ahlakında yerilmiştir. Mahremiyetin ihlali ise insanların özel bilgilerine ve durumlarına, onların izinleri olmadan vâkıf olup müdahele etmektir. İki kişinin kendi arasındaki konuşmasını dinlemek, insanların aile hayatlarını araştırmak ve özel yaşam alanlarını gözetlemek mahremiyet ihlalidir. Yüce Allah **"Ey iman edenler! ... insanların gizli hâllerini araştırmayın..."**[54] buyurarak mahremiyet ihlalini yasaklamıştır.

Beden mahremiyeti

Bilgi mahremiyeti

Mekân mahremiyeti

Dijital mahremiyet

Grafik Bilgi 4.2: *Mahremiyet alanları*

Mahremiyetin çeşitli alanları vardır. Bunlardan ilki olan beden mahremiyeti, kişinin beden dokunulmazlığı kadar beden örtüsünü de kapsar. Bilgi mahremiyeti, kişinin kendisiyle ilgili tüm bilgilerin koruma altında olması, sadece kişi tarafından istenilen kişilerle paylaşılmasıdır. Ancak bu bilgiler, kişi ve toplum sağlığına zararlı olabilecek durumlarda kanunlar çerçevesinde başka kişi ve kurumlar tarafından ulaşılabilir olmalıdır. Mekân mahremiyeti kişinin evi, odası, ofisi gibi kendine ait yaşam alanlarına izinsiz girilmemesini ifade eder. Dijital mahremiyet ise internet ortamındaki mahremiyettir. Günümüzde özellikle sosyal medya araçlarında kişilerin kendi hayatlarına dair pek çok bilgi, belge ve durumu paylaşmasının mahremiyet ihlaline yol açtığı bir gerçektir.[55]

Düşünün-Paylaşın

Gösterişin öne çıktığı günümüz dünyasında iletişim araçları özellikle sosyal medya aracılığıyla kişisel hayata ait birçok unsur teşhir edilmektedir. Bu durum öyle bir hâl almıştır ki özel hayata dair bir paylaşım yapılmaması artık garip bir durum olarak yorumlanır olmuştur. Yemekten giyime, ev hayatından, alışverişe birçok durum başkalarının beğenisine sunulmaktadır. Oysaki İslam dininde özel alana dair paylaşımlara belli bir sınır getirilmiş, mahremiyetin muhafazasına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öyle ki yapılacak iyilikler için bile "sağ elin verdiğini sol elin bilmemesi" ilkesi ortaya konmuştur. Hâl böyleyken özel hayata ait unsurların başkalarının beğenisine sunulması insanın kendi eliyle mahremiyetini ifşa ve ihlal etmesine sebebiyet vermektedir.

Verilen metne göre sosyal medya paylaşımlarındaki mahremiyet ihlalleriyle ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

52 bk. Buhari, Rikak, 23; Müslim, İman, 74.
53 Abdullah Kahraman, "Mahremiyetin Tanımı ve Sınırı", s. 29-30, 34.
54 Hucurat suresi, 12. ayet.
55 Sevde Düzgüner, "Mahremiyetin Tanımı, Sınıflandırılması ve Boyutları", s. 24-25.

Bir kusuru yaymak en az onu işlemek kadar kötüdür. Başkalarının gizli hâllerini ve bilgilerini araştırmak toplumsal ilişkilerin dengesini bozarak huzursuzluğa neden olur. Kültürümüzde insanın özel durumlarını ve kusurlarını araştırıp açıklamak değil, onları örtmek uygun görülmüştür. Bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **"İnsanların gizli hâllerini araştırırsan ya aralarına fesat sokmuş olursun ya da aralarında neredeyse fesat çıkmasına neden olmuş olursun."**[56] Yine bir hadiste **"Bir kişi bir başka kişinin ayıbını örterse Allah da kıyamet günü onun ayıbını örter."**[57] buyrularak insanların kusurlarının araştırılmamasına dikkat çekilmiştir.

Gıybet

İslam ahlakında yerilen davranışlardan biri de gıybettir. Gıybet, insanın duyduğu zaman hoşuna gitmeyecek bir kusurunu o yokken konuşmaktır. Türkçede buna "çekiştirme" ve "kötü sözlerle anma" da denir. İlgili kusurun o kişinin kıyafetinde, yaratılışında, ahlakında vb. olması fark etmez.[58] Duyulduğunda hoşlanılmayan şeyin gerçekte olması da gıybet durumunu değiştirmez. Gerçekte olmayan şeyi bir kişiye isnat etmek ise iftiradır. Nitekim bir hadiste Hz. Peygamber, bir kişiyi kendisinde bulunan kusurlarla anmanın gıybet olduğunu, kendisinde bulunmayan bir kusuru ona isnat ederek aleyhinde konuşmanın ise iftira sayıldığını belirtmiştir.[59]

Bir insan hakkında kısa boylu, şişman, çok obur, huysuz, korkak gibi konuşmalar gıybettir. Gıybet sözle olduğu gibi yazı, ima, işaret ve taklit gibi davranışlarla da olabilir. Gıybet etmek insanın haysiyetini zedelediği ve insanlar arasında küskünlük ve huzursuzluğa neden olduğu için yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim gıybet etmeyi ölmüş bir insanın etini yemeye benzeterek bu davranışın çirkinliğini ortaya koymuştur.[60] Gıybet; dargınlık ve düşmanlıklara yol açan bir davranış olduğu için İslam âlimleri onun haram olduğu konusunda söz birliği etmişlerdir.[61]

Gıybetin yapılması gibi dinlenmesi de haramdır. İslam âlimleri, bir zarar doğurma ihtimali yoksa gıybet edene sözle engel olunması, bu mümkün olmazsa gıybet edilen meclisin terk edilmesi, bu da mümkün değilse gıybete karşı bir hoşnutsuzluk duygusu içinde başka şeylerle uğraşılması gerektiğini belirtmişlerdir. Belirli bir kişiyi kastetmeden genel olarak insanların kötülüğünden söz etmek gıybet sayılmaz. Gıybet temelde haram olmakla birlikte haksızlık yapan kişiyi ilgili mercilere bildirmek, insanları kötülüklerden ve zararlardan korumak amacıyla ilgili kişilerin aleyhinde konuşmanın meşru olduğu belirtilmiştir.[62]

Düşünün-Paylaşın

Hz. Peygamber güzel ahlakla ilgili şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde mü'min kulun terazisinde güzel ahlâktan daha ağır bir şey bulunmaz..."

(Tirmizi, Birr ve Sıla, 62.)

Hz. Peygamber'in bu hadisle karşısındaki tutumunu dikkate alarak gıybet ile ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Haset

Türkçede çekememezlik ve kıskançlık gibi anlamlara gelen haset, kişinin, başkasının sahip olduğu maddi ve manevi imkânların onun elinden çıkmasını veya o imkânların kendi eline geçmesini istemektir.[63] Haset fiilinde Allah'ın (cc) bir insana verdiği imkân ve nimetlerin onda bulunmasından hoşlanmama söz konusudur. Bundan dolayı haset bir anlamda Allah'ın (cc) takdirine itiraz etmek gibidir.

56 Ebu Davud, Edeb, 37.
57 Müslim, Birr, 72; Ahmed bin Hanbel, Müsned, C 2, s. 389.
58 İmam Gazali, İhyâu Ulûmi'd-Dîn, C 3, s. 321-322.
59 bk. Müslim, Birr, 70.
60 bk. Hucurat suresi, 12. ayet.
61 Mustafa Çağrıcı, "Gıybet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 14, s. 63.
62 Mustafa Çağrıcı, "Gıybet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 14, s. 64.
63 Fikret Karaman, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 209.

▲ ***Görsel 4.4:*** *Haset, kötülüklere kapı aralayan bir duygu hâlidir.*

İslami kaynaklarda İblis'in Âdem'i (as) kıskanmasına atıfta bulunularak hasedin şeytani bir huy olduğu ifade edilir. İblis'in Âdem'i (as) kıskanması "gökte işlenen ilk günah", Kabil'in Habil'i kıskanması ise "yerde işlenen ilk günah" olarak değerlendirilir.[64] Kur'an-ı Kerim kıskanç kişinin şerrinden Allah'a (cc) sığınmayı öğütleyerek hasedin kötülüğüne dikkat çekmiş, Hz. Peygamber de hasedin inançla çeliştiğini belirtmiştir.[65]

Haset, haset edenin kendisine zarar veren ruhi bir hastalıktır. İnsan tabiatındaki bencillik eğiliminden, başkalarının daha üstün durumda olmasına tahammül edememekten kaynaklanır ve kişiyi mutsuz kılar. İnsanın bedeni ve psikolojisinde tahribata yol açar. Hasedin zararı toplumsal ilişkilere de uzanır. Kıskançlık duygusu başkalarının haklarını gasp etme ve hak sahiplerine engel olma gibi fiillere dönüştüğünde toplumun huzurunu bozar. İslam bilginleri psikolojik ve sosyal zararlarını göz önüne alarak hasedi haram kabul etmişlerdir.[66] Bir hadiste toplumdaki birlik ve kardeşliğin ancak kin ve haset gibi kötü duyguların terk edilmesiyle oluşacağı şöyle belirtilir: "Birbirinize kin beslemeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun."[67]

Haset, insan hayatının kötü bir duygu tarafından işgaline kapı aralayarak kişiyi tüketir ve iyi amelleri yok eder. Hz. Peygamber bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Hasetten (kıskançlıktan) sakının! Çünkü ateşin odunu yakıp tükettiği gibi haset de iyi amelleri yakar, bitirir."[68] Nitekim haset eden insan, kıskandığı kişiyi araştırıp soruşturur. Onun sahip olduğu nimetleri öğrendikçe üzülür ve sıkıntıya düşer. Böylece kendi yapacaklarını ve amellerini ihmal eder. Bu durum haset edene dünyada sıkıntı vereceği gibi muhatabı hakkında kötü duygular beslemesi sebebiyle de ahirette iyiliklerinin tükenmesine neden olur.[69]

Bir insanın, başkalarının sahip olduğu imkânlara kendisinin de ulaşmasını istemek anlamına gelen gıpta hasetten farklıdır. İslam'da haset etmek yasaklanırken gıpta etmek meşru görülmüştür. Güzel ve hayırlı işlerde başkalarına gıpta etme ve onlara imrenme doğal bir tutumdur. Hz. Peygamber iki kişiye imrenileceğini bildirmiştir: "Biri, Allah'ın kendisine verdiği malı hak yolunda harcayan kimse; diğeri, Allah'ın kendisine verdiği ilim ve hikmete göre karar veren ve onu başkalarına öğreten kimsedir."[70]

Listeleyiniz

Çaba göster sen şimdi ey gönlümün güneşi
Kıskanma insanları, ayrılma doğruluktan
Tedavisi uzun süren bir hastalıktır çekemezlik
Onun yediği yer onu, eritir kendi kendini

(Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, s. 338.)

Verilen beyitlere göre hasetin yol açtığı kişisel ve toplumsal sorunları listeleyiniz.

64 Mustafa Çağrıcı, "Haset", TDV İslam Ansiklopedisi, C 16, s. 378.
65 bk. Felak suresi, 5. ayet; Nesai, Cihad, 8.
66 bk. Mustafa Çağrıcı, "Haset", TDV İslam Ansiklopedisi, C 16, s. 378.
67 Buhari, Edeb, 62; Müslim, Birr, 23.
68 Ebu Davud, Edeb, 44; İbni Mace, Zühd, 22.
69 Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 3, s. 574.
70 Buhari, Zekat, 5; Müslim, Salatü'l-Müsafirin, 268.

Suizan

Sözlükte "sanma, sezme" gibi anlamlara gelen zan, kesin olmayan bilgi demektir. Genel olarak yüzde elliden fazla ihtimali bulunan şeye zan denir.[71] Zan iki kısma ayrılır: suizan ve hüsnüzan. Suizan, kesin olmayan bilgiye dayanarak bir kişi hakkında kötü düşünceye sahip olmaktır. Hüsnüzan ise bir kimse hakkında iyi kanaat beslemektir. Kur'an-ı Kerim'de kesin olmayan bilgi ile hareket etmek yanlış görülmüş ve günaha yol açması sebebiyle suizan yasaklanmıştır.[72]

Bir Ayet

"... Zan hiçbir şekilde gerçeğin yerini tutamaz..."
(Yunus suresi, 36. ayet.)

Zan delilsiz, temelsiz bir tahminden ibarettir. Kimi zaman gerçeğe yakın bir ihtimal ise de çoğu zaman konunun aslıyla ilgisi olmayan bir ön yargıdan oluşur. Ön yargı ve tahminler insanı yanlışa sürükleyebilir. Hz. Peygamber "Zandan sakının çünkü zan yalanın ta kendisidir..."[73] buyurarak suizanın olumsuz sonuçlarına karşı insanları uyarmıştır. Zan, kötü düşünceye, araştırmadan hüküm vermeye yol açar. Bundan dolayı İslam âlimleri zanna kapılıp tereddüde düşüldüğü zaman o işin yapılmaması gerektiğini söylemişlerdir.[74] Ahlaki bir zayıflık olarak kabul edilen suizan hâli, terbiye edilmediğinde olumsuz davranışlara dönüşür.

İmam Gazali'ye göre suizan, kalp ile yapılan gıybet olup dil ile yapılan gıybetten farksızdır. Dil ile bir insanın kötülüklerini saymak haram olduğu gibi kalple suizanda bulunmak da haramdır. Suizandan maksat kalbe gelen şeyleri söylemek değil, bir insanın kötülüğüne kalbin hükmetmesidir. İnsanların iç dünyalarını yalnızca Allah (cc) bilir. Bir şey gözle görülüp hakkında kesin bir bilgi sahibi olunmadıkça hiç kimse hakkında kötü kanaat beslenmemelidir.[75] İslam, zannın söz konusu olduğu durumlarda hüsnüzanla hareket etmeyi öğütler. Her zan, günah değildir. Günah olan, bilgisizce başkaları hakkında kötü kanaatlere sahip olmaktır.

Listeleyiniz

Günlük hayatınızda rastladığınız suizan durumlarını örneklerdeki gibi listeleyiniz.

- İyi bir insan bir topluluktan ayrılırken kendi ayakkabısı yerine başka bir ayakkabı giydiğinde onun mutlaka çalmak niyetiyle böyle bir iş yaptığına karar vermek
- Yolda giderken selam verildiğini fark etmeyip selamı almayan tanıdık biri hakkında olumsuz şeyler düşünmek

Hile

Hile yapmak bir gerçeği farklı gösterip insanları aldatmak ve karşı tarafı yanıltmaktır. İslam, söz ve davranışlarıyla başkalarına güven veren insanların yaşadığı dürüst bir toplum oluşturmayı amaçlayarak her işte doğruluk ve adaleti öğütler. Hile daha çok alışveriş ve ticari ilişkilerde görülen bir durum olduğu için Kur'an-ı Kerim'de ticaret hayatında dürüstlük tavsiye edilmiş, satış yaparken insanları aldatanlar kınanarak şöyle buyrulmuştur: "Eksik ölçüp tartanların vay hâline! Onlar ki insanlardan ölçüyle bir şey aldıklarında tam ölçerler. Kendileri başkalarına satmak için ölçüp tarttıklarında ise haksızlık yaparlar."[76]

Uzunca bir süre ticaretle uğraştığından dolayı alım ve satımın inceliklerini bilen Hz. Peygamber hile ihtimaline karşı önlemler almıştır. Buna göre alışveriş sırasında satıcı ve alıcının, satılan mal ve ona verilecek bedel-

71 Fikret Karaman, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 612.
72 bk. İsra suresi, 36. ayet; Hucurat suresi, 12. ayet.
73 Müslim, Birr, 28.
74 Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 3, s. 474-475.
75 bk. İmam Gazali, İhyâu Ulûmi'd-Dîn, C 3, s. 334-335.
76 Mutaffifîn suresi, 1-3. ayetler.

le ilgili detayları açıklamalarını şart koşmuş, ayrıca bir Müslüman'ın, malında bir kusur bulunduğu takdirde bunu açıklamadan satmasının haram olduğunu söylemiştir.[77] Hz. Peygamber bazı kişilerin sağmal hayvanlarını satmak istediklerinde sütü bol görünmesi için onları birkaç gün sağmadan bekletmelerini "aldatma" olarak nitelemiştir.[78]

Günümüz alışveriş dünyasında reklam ve görseller yoluyla yanıltmaca, stokların tükeneceği algısıyla müşteriyi ayartma, müşterinin bilgisi dışında kusurlu ve düşük kaliteli ürün satma, satışa konu olan üründe eksik malzeme kullanma gibi hileli yollara rastlanmaktadır. Hile yapmak ahlaki bir zaaf olduğu gibi insanlar arası ilişkiler için de büyük bir sorundur. Hz. Peygamber, sattığı ıslak buğdayı tezgâhtaki yığının altına gizleyen birine "... Bizi aldatan bizden değildir."[79] diyerek bu soruna karşı etkili bir dille Müslümanları uyarmıştır. Ayrıca alışverişlerde dürüst ve güvenilir olan tüccarların şehitlerle birlikte haşrolunacağını haber vermiştir.[80]

Dijital dünyada ve hukuki mecralarda yanlış bilgi verme ve yalan beyanda bulunma şeklinde de karşımıza çıkan hile işinin altında dünyevi çıkarlar, kişisel beklentiler ve bencillik gibi nedenler yatmaktadır. İnsanların çeşitli alanlarda hileye başvurduğu bir toplumda güven duyguları zedelenir. Ticaret ahlakı zayıflayarak haksızlıklar çoğalır ve kazancın bereketi azalır. Erdemli insana düşen şey, işini düzgün yapmak ve insanları aldatmamaktır.

Düşünün-Paylaşın

Bir tüccar, bir gemi yükü buğdayı Vasıt şehrinden Basra'ya gönderdi. Basra'daki vekiline "Buğday gelir gelmez satışa arz et!" dedi. Şehirdeki tüccarlar, vekile, oldukça bolluk olduğunu, bir hafta bekletildikten sonra satıldığı takdirde iki misli kâr yapılacağını söylediler. Vekil de buğdayı bir hafta bekletti ve iki misli kârla sattı. Durumu, malı gönderen tüccara yazdı. Tüccar, cevabi mektubunda "Yahu, biz dinimizin selameti namına az kâra kanaat edenlerdendik. Sen yanlış hareket ettin. Biz dinimizden fedakârlık ederek fazla kârı sevenlerden değiliz. Siz bize karşı büyük bir cinayet işlediniz. Mektubumu alır almaz bütün malı Basra fakirlerine sadaka olarak dağıt. Yapacağımız bu sadakayla fazla bir şey beklemiyorum. Yapılan hilenin cezasından kurtulursak, bizim için en büyük bahtiyarlık bu olacaktır." dedi.

(İmam Gazali, İhyâu Ulûmi'd-Dîn, C 2, s. 190-191.)

Bu metinden hareketle hile ve karaborsacılık ile ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İsraf

İsraf genel olarak inanç, söz ve davranışta dinin, aklın veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmak, özellikle mal veya imkânları meşru olmayan amaçlar için saçıp savurmaktır.[81] İsraf eden kişiye müsrif denir. Yaygın olarak maddi olanakları gereksiz yere tüketmek anlamında kullanılan israf Yüce Allah'ın sevmediği davranışlardan biri olarak karşımıza çıkar.[82] Kur'an-ı Kerim'e göre gerçek müminler israf ve cimrilikten uzak durarak harcamalarında dengeli olurlar.[83]

Dinen haram kılınan maddelerle lüks sayılanların tüketimi israf olduğu gibi helal kabul edilen maddelerin ihtiyaçtan fazla tüketimi de haram veya mekruh sayılmıştır. İslam'ın ibadetlerde bile öğütlediği temel ilke tutumluluktur. Nitekim sorumluluklarını ihmal edecek derecede ibadete dalınması, camilerin aşırı biçimde süslenmesi, mezarlara lüzumundan fazla harcama yapılması vb. ölçüsüzlükler İslam âlimlerince uygun görülmemiştir.[84]

Görsel 4.5: *Aşırı tüketim ve gereksiz harcamalar israfı artırmaktadır.*

Duygu ve davranışlarda aşırıya kaçmak da günlük hayatta sık görülen bir israf türüdür. Dijital medya araçlarıyla uzun süre vakit geçirmek zaman ve emek israfıdır.

77 bk. Ebu Davud, Büyu, 51; İbni Mace, Ticarat, 45.
78 bk. Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 3, s. 507.
79 Müslim, İman, 164
80 bk. Tirmizi, Büyu, 4; İbni Mace, Ticarat, 1.
81 Cengiz Kallek, "İsraf", TDV İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 178-179.
82 bk. Enam suresi, 141. ayet; Araf suresi, 31. ayet.
83 bk. Furkan suresi, 67. ayet.
84 Cengiz Kallek, "İsraf", TDV İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 179.

Takım taraftarlığında aşırıya gidip holiganlık yapmak duygu israfıdır. Gereksiz yere su, elektrik, yiyecek tüketimi ve ihtiyaç fazlası giyim kuşam harcamaları bir başka israf türüdür. İsraf hangi şekilde ortaya çıkarsa çıksın insanın kendisine kötülük etmesi, ölçüsüz ve bilinçsiz bir şekilde kendisini tüketmesidir. Bu, bazen sahip olduklarını ölçüsüz tüketme, bazen kul hakkı yeme, bazen de kibre kapılma şeklinde belirir.[85]

İnsanlık tarihinde yüzyıllar boyunca tasarruf erdem sayılırken yirminci yüzyılın öne çıkan meziyeti tüketim olmuştur. Çağdaş kapitalist sistemde üretim, tüketimi yönlendirir. Aşırı derecede masraflı ve gereksiz ambalajlama, pazarlama, reklam ve moda faaliyetleriyle tüketim sürekli olarak kamçılanır. Aşırı tüketim bir yandan doğal kaynakların israfına yol açarken öte yandan çevre kirliliğine sebep olur.[86] Yüce Allah'ın verdiği imkân ve nimetlerin kıymetini bilmek ve bunları ölçülü şekilde kullanmak gerekir. Bitmez denilen şeylerin mutlaka bir sonu vardır.

Ara Değerlendirme 3

Tabloda yer alan soruların cevaplarını karşılarındaki boşluklara yazınız.

Sorular	*Cevaplar*
1. Yalan ve iftiranın başkalarına verdiği zararlar nelerdir?	
2. Suizandan ve mahremiyet ihlalinden uzaklaşmak için neler yapılmalıdır?	

TUTUM VE DAVRANIŞLARDA ÖLÇÜLÜ OLMAK

Ahlak güzelliği, ölçülü olmaya bağlıdır. Ölçülü olmak insanın tutum ve davranışlarının ifrat ve tefrit denilen iki aşırı uç arasında orta bir hâlde olmasıdır. Eski dilde buna itidal ve istikamet denir. Başka bir deyişle ölçülü olmak dengeli hareket etmek ve aşırılıktan uzak durmaktır. Her erdem bir denge hâlidir. Fazlalık veya eksiklik yönünde bu dengeden sapma aşırılıktır. İster fazlalık isterse eksiklik şeklinde olsun her aşırılık erdemsizliktir.[87] Ölçülü olmak bir işi kararınca yapmaktır ki bu tutum aynı zamanda tüm bilge insanların hedeflediği bir yaşam biçimidir.

Tefrit (Eksiklik)	İtidal (Ölçü, denge)	İfrat (Aşırılık)
Cimrilik	Cömertlik	Savurganlık
Korkaklık	Cesaret	Atılganlık
Saflık	Bilgelik	Kurnazlık

Grafik Bilgi 4.3: *Klasik düşüncede bazı erdemlerin ele alınışı*

85 Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 3, s. 522.
86 Cengiz Kallek, "İsraf", TDV İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 180.
87 bk. Mustafa Çağrıcı, "İtidal", TDV İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 456.

Görsel 4.6: *Hayatımızda ölçü ve denge esas olmalıdır.*

Tutum ve davranışlarda ölçülü olmak gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde emredilmiştir. Kur'an'da **"... Allah'ın koyduğu sınırları aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez."**[88] ayetiyle insanlara ölçülü olma çağrısı yapılır. Ölçüsüzce hareket etmek Allah'ın (cc) koyduğu sınırları zorlamaktır. İslam dengeli bir din ve dünya anlayışı getirmiş ve bu anlayışa uygun bir toplum yapısı inşa etmiştir. Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de Müslümanları "vasat bir topluluk" olarak nitelemiştir.[89] Vasat topluluk; inancında, ahlakında, her türlü tutum ve davranışlarında doğruluk ve adalet çizgisinde kalmayı başaran dengeli ve ölçülü bir toplum demektir.[90]

Ölçülü olmanın en güzel örnekleri peygamberlerin hayatında görülür. Günahtan uzak duran ve doğruluktan ayrılmayan bu insanlar sağduyulu ve ölçülü bir hayat yaşamışlar ve çevrelerini bu bilinçle şekillendirmişlerdir. Evladına ahlaki değerler kazandırmayı amaçlayan Lokman (as) ona hâl ve hareketlerinde ölçülü olmasını tavsiye ederek şöyle demiştir: **"Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme..."**[91] Kur'an ahlakıyla hareket eden Hz. Peygamber de dünya ve ahiret dengesini gözeterek hayatın hiçbir alanında ölçüsüzce hareket etmemiştir. İbadette, ticarette, aile hayatında, savaşta ve barışta her zaman orta yolu tutturarak Müslümanlara şunları söylemiştir: **"Orta yolu tutun, amellerinizi mükemmelleştirmeye ve Allah'a yakın olmaya gayret edin."**[92]

Ölçülü olmak inanç ve ibadet dâhil her konuda aşırılıktan uzak durmaktır. İslam'dan önceki din mensuplarının tevhitten sapma, peygamberlerini ilahlaştırma, ruhbanlık ve dünyayı reddetme gibi tutumları aşırılık örneğidir. Hz. Peygamber, dinî yaşantıda aşırılığı, dünyadan el etek çekip toplumdan uzaklaşarak kendini sürekli ibadete vermeyi uygun görmemiş ve bu eğilimde olan bazı arkadaşlarını ikaz etmiştir. Mesela sahabeden Abdullah bin Amr'ın (ra), gündüzleri sürekli oruç tutup geceleri de ibadetle geçirdiği bilgisi kendisine ulaşınca böyle yapmaması konusunda onu uyarmıştır.[93] Her zaman "dinde kolaylık" prensibiyle hareket eden Hz. Peygamber şu ifadesiyle insanları ölçülü bir dinî yaşantıya çağırmıştır: **"Din kolaydır. Bir kişi takatinin üstünde ibadete kalkışırsa din karşısında âciz kalır. Bunun için aşırıya kaçmayın, orta yolu tutun ve salih amellerden alacağınız mükâfattan ötürü sevinin..."**[94]

- "Amellerin en faziletlisi az da olsa devamlı olanıdır." (Ebu Davud, Tatavvu, 27.)
- "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayın, sevdirin, nefret ettirmeyin." (Buhari, İlim, 12.)
- "Gücünüz yettiği kadar amel yapın." (Buhari, Rikak, 18.)
- "Hristiyanların Meryem oğlu İsa'yı övdükleri gibi beni övmeyin. Ben sadece bir kulum. Bana, Allah'ın kulu ve Resulü deyin." (Müslim, Kader, 7; Buhari, Enbiya, 48.)

Grafik Bilgi 4.4: *Hz. Peygamber'den ölçülü hayat prensipleri*

88 Maide suresi, 87. ayet.
89 bk. Bakara suresi, 143. ayet.
90 bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, s. 229.
91 Lokman suresi, 19. ayet.
92 Buhari, Rikak, 81.
93 bk. Buhari, Savm, 54; Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 2, s. 571.
94 Buhari, İman, 29.

Görsel 4.7: *Sağlığımız için yeme ve içmede ölçülü olmak gerekir.*

Ölçülü olmaya en çok ihtiyaç duyulan hususlardan biri maddi harcamalardır. İnsanın sahip olduğu para, mal ve mülk gibi maddi nimetleri dengeli bir şekilde kullanmak bu nimetlere şükrün bir parçasıdır. Yüce Allah israf ve cimrilik arasında orta yolu tutturmayı tavsiye ederek şöyle buyurur: "Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın."[95] Müslüman, harcamalarında savurganlıktan kaçındığı gibi cömert olmaya da gayret eder. Ölçüsüz harcamalar gün gelir insanı başkalarına muhtaç hâle getirir.

Ölçülü olmak insan sağlığı açısından da önem taşır. Burada karşımıza yeme düzeninde aşırıya kaçmamayı ifade eden ölçülü beslenme kavramı çıkar. Ölçülü beslenme, alınan besinlerin miktarıyla yakından ilişkili olup sağlıklı olmayı doğrudan etkiler. Bu durum yaşam kalitesini artırdığı gibi Müslüman'ın Rabb'iyle olan ilişkilerine de olumlu katkı sağlar. Bir hadiste ölçülü beslenme öğütlenerek aşırı yemeye karşı şöyle uyarı yapılmıştır: "İnsanoğlu mideden daha kötü bir kap doldurmamıştır. Hâlbuki birkaç lokma insanın belini doğrultmasına yeter. Eğer mutlaka dolduracaksa (midesinin) üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe ayırsın ve diğer üçte birini de nefes alıp vermek için boş bıraksın."[96]

Ölçülü olunması gereken bir başka konu duygulardır. Sevgi, öfke, korku, heyecan vb. duygular ölçüye ve kontrole ihtiyaç duyar. Kültürel belleğimizde öfkeyle hareket etmenin zarar getirdiği ve aşırı sevginin gözü kör ettiği bilgileri yer alır. Ölçülü duygular ölçülü davranışları ortaya çıkarır. Duygularda aşırı tepkilerden uzak durularak dengeli bir yol tutturulmalıdır. Yüce Allah Kur'an'da " ... Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin; adil olun!.."[97] buyurarak duygusal tepkilerle başka topluluklara haksızlık yapmaya karşı uyarıda bulunmuştur. Bir hadiste insanlar sevdiklerini ölçülü sevmeye çağrılarak şöyle buyrulmuştur: "Dostunu severken ölçülü sev, zira günün birinde düşmanın olabilir. Düşmanına da ölçülü bir şekilde buğzet, çünkü günün birinde dostun olabilir."[98] İyi bir insan olmanın yolu tutum ve davranışlarda fazlalık veya eksiklikten kaçınarak ölçülü olmaktan geçer. Ölçülü olmak insanı erdeme, erdem de mutluluğa götürür.

Ara Değerlendirme 4

Tabloda yer alan soruların cevaplarını karşılarındaki boşluklara yazınız.

Sorular	*Cevaplar*
1. Tutum ve davranışlarda ölçülü olma konusunda Hz. Peygamber'in tavsiyeleri nelerdir?	
2. Ölçülü hareket etmenin güzel ahlaklı olmaya katkısı nedir?	

95 İsra suresi, 29. ayet.
96 Tirmizi, Zühd, 47.
97 Maide suresi, 8. ayet.
98 Tirmizi, Birr, 60.

KUR'AN'DAN MESAJLAR: HUCURAT SURESİ 11-12. AYETLER

Hucurat suresi Medine'de inmiştir, 18 ayettir. Adını dördüncü ayette geçen ve odalar anlamına gelen "Hucurat" kelimesinden alır. Ağırlıklı olarak toplumsal hayatta ve başkalarıyla ilişkilerde dikkat edilmesi gereken ahlaki değerler üzerinde durduğu için "ahlak suresi" diye isimlendirilmiştir. Surede ayrıca toplumda ortaya çıkan çekişmelerin çözüm yolları açıklanmış, inanan insanların kardeş olduğu belirtilmiş ve aynı kökten geldikleri için insanlığın birliğine ve kardeşliğine vurgu yapılmıştır.

Surenin 9 ve 10. ayetlerinde müminlerin birbirleriyle ilişkilerini her türlü çekişmeden kaçınarak kardeşlik ilkesiyle yürütmeleri istenir. 11 ve 12. ayetlerde ise hedeflenen kardeşlik bağına zarar veren ve insanlar arasındaki ilişkileri zedeleyen tutumları önleyecek prensipler yer alır.

Hucurat Suresi 11. Ayet

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُونُوا خَيْراً مِنْهُمْ وَلَا نِسَٓاءٌ مِنْ نِسَٓاءٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُنَّ خَيْراً مِنْهُنَّۚ وَلَا تَلْمِزُٓوا اَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْاَلْقَابِۜ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْا۪يمَانِۚ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

"Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim tövbe etmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir."

Bu ayette; alay etme, karalama ve kötü lakap takma şeklinde üç olumsuz davranıştan uzak durma çağrısı vardır. Bu üç davranışın ortak özelliği başkalarının zaaflarını ve kusurlarını dillendirip ortaya dökmektir. Oysa insanlarda bir kusur görüldüğünde yapılması gereken şey onu örtmektir. İslam'a göre insan doğuştan saygın bir varlıktır ve hiçbir gerekçe onun tahkir edilmesine ruhsat vermez.

Ayetteki "alay etmek" ifadesiyle sadece sözle yapılan alay amaçlanmaz. Ayrıca bir kimsenin olumsuz şekilde taklidini yapmak, sözleri, davranışları, tipi vs. özellikleriyle eğlenmek veya bunlarda bir kusur arayıp buna başkalarının dikkatini çekmek şeklindeki tüm davranışlar kastedilmektedir. Burada ne şekilde olursa olsun bir başkasını alay konusu yapmak yasaklanmaktadır.[99] "Birbirinizi karalamayın." diye çevrilen ifadenin aslı "Kendinizi karalamayın."dır. İslam'a göre müminler kardeş ve aynı vücudun parçaları kabul edildikleri için bir müminin, diğer kardeşlerini karalaması esasında kendini karalaması gibi görülmüştür. Bir insanı karalamak onu itibarsızlaştırmak, küçük düşürmek ve şerefine leke sürmektir. Kötü lakap takmak ise "kör, topal, kambur, cüce, sırık, şapşal" örneklerinde olduğu gibi insanları, onların hoşlanmadıkları, üzücü ve küçük düşürücü niteliklerle anmaktır. Ancak "Uzun Hasan" gibi insanların tanınmasını sağlayan ve onları üzmeyen,alışılmış bazı lakaplar bu yasağın dışındadır.[100]

Bilgi Kutusu

Sahabeden kimilerinin, sonradan Müslüman olmuş birtakım kimselerden onların etnik kökenlerine ve eski dinî bağlılıklarına vurgu yaparak söz etmeleri ve birtakım Müslümanları fiziksel kusurlarıyla anmaları bu ayetin nüzûl sebebi olarak aktarılmıştır.

(Vahidî, Esbâbü'n-Nüzûl, s. 217-218.)

99 Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, C 5, s. 449.
100 bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 5, s. 95.

Bilgi Kutusu

Zulüm kavramı "bir şeyi yerli yerine koymak" anlamına gelen adalet kelimesinin zıddıdır. Kur'an'a göre dinî ve insani anlamda yapılan her türlü haksızlık ve yapılmaması gereken her türlü davranış zulümdür.

Tüm bu davranışlar insanların haysiyetini zedeleyen, toplumsal birlik ve beraberliği bozan tutumlardır. Bu davranışlar ahlaki anlamda kötü huy olduğu gibi aynı zamanda dinî anlamda günahtır. Ayete göre özellikle Allah'a (cc) inanan kimselere, kötü dilli olup başkalarının kusurlarını ortaya dökmek yakışmaz. Bir kimse bu tür olumsuz davranışları terk etmezse zulüm işlemiş olur. Elle, dille ve çeşitli yollarla işlenen bu zulmün vebalinden kurtulmanın yolu tövbe etmektir. Kesin bir kararlılıkla bir suçu ve günahı terk etmek anlamına gelen tövbe manevi anlamda insanın sabıkasındaki izleri siler.

Hucurat Suresi 12. Ayet

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوا كَث۪يرًا مِنَ الظَّنِّۘ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًاۜ اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ اَخ۪يهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَح۪يمٌ

"Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir."

Bu ayette, üç kötü tutumdan uzak durulması etkili bir üslupla anlatılmıştır: zan, tecessüs ve gıybet. Kesin olmayan ve tahmine dayalı bilgi ve hükme zan denir. Ayette sözü edilen zan çeşidi suizandır. Bu şekildeki zanlar ağır sonuçlar doğurabilir. Çünkü insanlar hakkında sahip olunan zan ve tahminlerin birçoğu isabetsiz olmakta, çok kere sanılanın aksi gerçekleşmektedir. Bir davranışta bulunmak ve başkalarının aleyhinde olacak bir karar almak söz konusu olduğunda zanna dayanılamaz. Birçok kötülük ve düşmanlığa kaynaklık ettiği için ayette suizan yasaklanmıştır. Fakat kimsenin aleyhinde olmayan, hakların zayi edilmesi ihtimali bulunmayan alanlarda, kesin bilgi bulunmadığında kuvvetli zanna *(zann-ı galip)* dayalı hükümler verilebilir.[101]

Başkalarının kusurlarını ve gizli taraflarını araştırmak anlamına gelen tecessüs, özel hayatın gizliliğini ve mahremiyeti ihlal etmektir. İnsanların kendi aralarında yaptıkları konuşmaları dinlemek, özel mekânlarını gözetlemek, aile yaşantılarını kayda alıp medya organlarında yaymak gibi davranışlar tecessüs örnekleridir. Tecessüs insanların dokunulmaz hak ve hürriyetlerine müdahaledir. İnsanın onurunu zedeleyen ve kardeşlik ilkesine halel getiren ahlaki bir kusur olan tecessüs Kur'an ve sünnet tarafından yasaklanmıştır.

101 bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 5, s. 96.

İnsanları arkalarından çekiştirmeyi ifade eden gıybet, kişinin arkasından onu kızdıran ve rahatsız eden konuşmalar yapmaktır. Gıybet, insanların dış görünüşleri veya fiziksel bazı kusurları ile ilgili olabildiği gibi kişinin ailesi, soyu veya ahlakıyla ilgili de olabilir. Kişinin arkasından gerçekte olanların konuşulması veya konuşulanların yeri geldiğinde o kişinin yüzüne de söylenebileceğinin düşünülmesi gıybeti meşru kılmaz. Kişi, gıybetin yapıldığı ortamlarda bulunmamaya özen göstererek ve gıybeti dinleyerek teşvik etmekten uzak durarak bu tür davranışları engelleyebilir. Bazı insanlar gıybet yaparak elde edildiğini düşündükleri sahte hazza kapılarak bu fiili alışkanlık hâline getirmektedir. Gıybetin insan ilişkileri açısından taşıdığı çirkinlik ayetteki etkili bir benzetmeyle ortaya konulmuştur. Gıybeti kesin olarak yasaklayan bu ayet aynı zamanda ondan kurtuluşun çaresini de göstermektedir. Çok merhametli olan Allah'a (cc) tövbe ederek bu günahtan temizlenilebileceğini bildirmektedir.[102]

Görsel 4.8: *Gıybet, dilin afeti ve dostluğun tükenişidir.*

Bu iki ayette şu altı olumsuz davranışa dikkat çekilmiştir: alay etmek, insanları karalamak, kötü lakap takmak, suizan, tecessüs ve gıybet. Günlük hayatta karşımıza çıkan bu davranışlardan uzak durmak İslam ahlakının gereğidir. Allah'a (cc) karşı sorumluluk bilinci taşıyan kişiler kendilerine yapılmasını istemedikleri şeyleri başkalarına yapmazlar. Güzel ahlak, İslam'ın özüdür.

Ara Değerlendirme 5

1. Hucurat suresinin 11 ve 12. ayetlerinde yerilen tutumlardan uzak durulduğunda oluşacak toplumsal tabloyla ilgili düşüncelerinizi örnekte olduğu gibi listeleyiniz.

* Diline sahip olan ve dilleriyle başkalarını incitmeyen bir topluluk doğar.

102 bk. Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Hadislerle İslam, C 3, s. 432.

4. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere, parantez içinde verilen sözcüklerden doğru olanı yazınız.

(ahlak, fıtrat, gıybet, ibadet, irade, israf, kıskançlık, şehit, tecessüs, zulüm)

1. Peygamberlerin tebliğ ettikleri din inanç, ibadet ve .... üzere kuruludur.
2. "Her çocuk .... üzere doğar. Sonra ana ve babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar." (Buhari, Cenaiz, 93.)
3. İhtiyaçtan fazla harcama .... olduğu için İslam âlimlerince uygun görülmemiştir.
4. İslami kaynaklarda .... gökte ve yerde işlenen ilk günah olarak kabul edilmiştir.
5. Kur'an'a göre dinî ve insani anlamda yapılan her türlü haksızlık .... kapsamındadır.

Aşağıda verilen ifadeleri ilgili olduğu kavramın harfini yazarak eşleştiriniz.

İfadeler	*Kavramlar*
☐ **6.** Kesin olmayan bilgiye dayanarak bir kişi hakkında kötü düşünceye sahip olmaktır.	**a.** Gıybet
☐ **7.** İnsanın duyduğu zaman hoşuna gitmeyecek bir kusurunu o yokken konuşmaktır.	**b.** Haset
☐ **8.** İnsanların gizli hâllerini, ayıp ve kusurlarını araştırmaktır.	**c.** Hile
☐ **9.** Başkasının sahip olduğu maddi ve manevi imkânların onun elinden çıkmasını istemektir.	**ç.** İftira
☐ **10.** Bir kimseye asılsız olarak suç yahut kusur sayılan bir şey isnat etmektir.	**d.** İsraf
	e. Suizan
	f. Tecessüs
	g. Yalan

Aşağıdaki soruların cevabını altlarındaki boşluklara yazınız.

11. "Sen elbette üstün bir ahlaka sahipsin." (Kalem suresi, 4. ayet.) ayetini İslam ahlakının kaynakları bağlamında yorumlayınız.

12. İslam'da ibadetler kişinin ahlakını ve davranışlarını nasıl etkiler?

13. İslam ahlakında yerilen davranışlardan uzak durmanın toplumsal faydaları nelerdir?

14. Tutum ve davranışlarda nasıl ölçülü olunur?

15. Hucurat suresinin 11 ve 12. ayetlerine göre toplumsal birlik ve beraberliği bozan davranışlar nelerdir?

Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

16. "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. Yapılacak işler konusunda onlara danış. Karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever." (Al-i İmran suresi, 159. ayet.)

Verilen ayette aşağıda yer alan İslam ahlakı konularından hangisine değinilmemiştir?

A) Affedicilik
B) Cömertlik
C) Danışarak iş yapma
D) Kararlılık
E) Müsamahakârlık

17. "Ahlak, insan nefsinde yerleşen öyle bir melekedir ki fiil ve davranışlar hiçbir fikri zorlama olmaksızın, düşünüp taşınmadan bu meleke sayesinde kolaylıkla ve rahatlıkla ortaya çıkar."
(İmam Gazali, İhyâu Ulûmi'd-Dîn, C 1, s. 53.)

Verilen tanımda ahlakla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) İnsan davranışlarının kaynağını inceler.
B) İyi ve kötü tüm davranışları ele alır.
C) İnsanın manevi yapısına yerleşen kabiliyettir.
D) Dış baskı olmadan kendiliğinden gerçekleşir.
E) Müslüman olan kişilerde görülür.

18. Aşağıdaki ayetlerin hangisinde insanın çevresine karşı ahlaki davranışından söz edilmektedir?

A) "Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin."

(Bakara suresi, 152. ayet.)

B) "Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında düşünürler..."

(Al-i İmran suresi, 191. ayet.)

C) "... O hâlde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. Eğer iman eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız sizin için büyük bir mükâfat vardır."

(Al-i İmran suresi, 179. ayet.)

D) "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor..."

(Nisa suresi, 58. ayet.)

E) "Rabb'inizin bağışına ve genişliği göklerle yer arası kadar olan, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun."

(Al-i İmran suresi, 133. ayet.)

19.
- "... Kim bir Müslüman'ın ayıbını örterse Allah da dünya ve ahirette onun ayıplarını örter..."

(Ebu Davud, Edeb, 60.)

- "Başkalarının kusurlarını örtmede gece gibi ol!" (Mevlana)

Verilen ifadeler aşağıdaki yerilen ahlaki davranışlardan hangisiyle daha yakından ilişkilidir?

A) Gıybet etmek
B) Haset
C) İftira atmak
D) Mahremiyet ihlali
E) Suizan

20. Hadislerde ölçülü olmaya önem verilmiş, tutum ve davranışların dengeli olması istenmiştir. Mesela insanlar sevdiklerini ölçülü sevmeye çağrılmakta, _____ yasaklanırken bunun eski toplumların yıkımını hazırlayan kötü bir huy olduğu belirtilmektedir. İslam filozofları ahlak ve davranışlarda ölçülü olmayı öğütleyen ayet ve hadislerden de ilham alarak _____ kavramını "insan davranışlarının ifrat ve tefrit denilen iki aşırı uç arasında orta bir hâlde olması" şeklinde açıklamışlardır.

Bu parçada boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi sırasıyla getirilmelidir?

A) Gıybet-ahlak

B) Suizan-adalet

C) Aşırılık-itidal

D) Haset-erdem

E) Zulüm-ihlas

21-23. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Ahlak, Hz. Âdem'den dünyanın sonuna kadar insanoğlu için gerekliği ve geçerliği tartışılmaz bir olgudur. Ferdin olduğu kadar toplumun da huzuru, güveni ve iyiye yönelik gelişimi, ahlaki erdemlerle sağlanır. Kendisinin "güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilmiş olduğunu" ifade eden Hz. Peygamber, tebliğinin ilk gününden itibaren içinde yaşadığı toplumu imana davet etmenin yanı sıra güzel ahlakla yaşamaya çağırmıştır. Çünkü onun inşa etmek istediği mümin şahsiyetinde iman ile ahlak arasında vazgeçilmez bir bağ vardır. Ahiret mutluluğuna erişmek, iman ve ibadetler kadar, imanın olgunluğu ile doğrudan ilişkili olan ahlak güzelliğini de gerektirmektedir.

İnsanın; Rabb'iyle, diğer insanlarla ve çevreyle olan ilişkilerinde muhakkak ahlaki bir boyut vardır. Bu çerçevede aklını ve iradesini güzel ahlakı elde etmek ve korumak için kullanan insan, yaratılış bakımından üstün olduğu diğer varlıklardan hem daha değerli hâle gelir hem de yeryüzünü daha yaşanılır bir yer hâline getirir. Zira kâmil mümin, etrafına güven veren, adaleti gözeten, dürüstlüğünden şüphe edilmeyen, hayâsı, iffeti, şefkati, merhameti ve nezaketiyle çevresindekilerin gönlünü kazanan insandır.

(bk. Huriye Martı, Seçme Hadisler, s. 5.)

21. Bu parçaya göre ahlakla ilgili aşağıdaki yargıların hangisine ulaşılamaz?

A) Toplumların kaynaşmasında önemli yere sahiptir.
B) Toplum huzuru için iyi ahlaka ihtiyaç vardır.
C) İnsanlık tarihi boyunca önemini korumuştur.
D) Ahirette mutlu olmak için gereklidir.
E) İnsanın tüm varlıklarla ilişkisinde geçerlidir.

22. İman ile ahlak arasında nasıl bir ilişki vardır?

23. Kâmil müminin ahlaki özellikleri nelerdir?

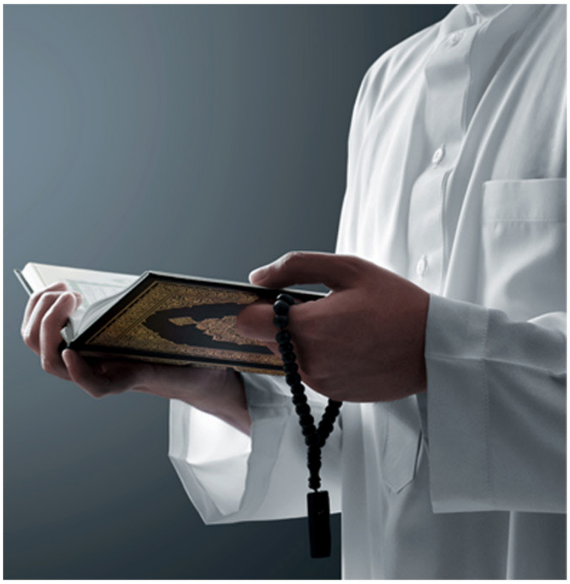
Üniteyle ilgili Öz Değerlendirme Formu'na bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Üniteyle ilgili daha fazla soru içeriğine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

5. ÜNİTE

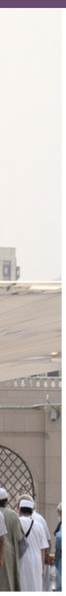
İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ, SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR

Anahtar Kavramlar

İtikad
Mezhep
Fırka
Tevil

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

1. Dinî yorum farklılıklarındaki sebepler
2. Dinî yorumlarla ilgili bazı kavramlar
3. İslam düşüncesindeki itikadi ve siyasi yorumlar
4. İslam düşüncesindeki fıkhi yorumlar
5. Nisa suresinin 59. ayetinde verilen mesajlar

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. İnsanlar aynı konuda neden farklı düşünürler?
2. Kur'an-ı Kerim, on dört asırdır hiç değişmeden bize ulaşmasına rağmen günümüzde pek çok Kur'an tefsiri çalışması yapılmasını nasıl açıklayabilirsiniz?
3. Mezhep kavramı size neyi çağrıştırıyor?
4. "Farklılıklarımız, zenginliğimizdir." sözüyle ilgili düşünceleriniz nelerdir?
5. Farklı düşünce ve yorumlara saygı duymak topluma neler kazandırır?

DİNÎ YORUM FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ

Din; Allah (cc) tarafından gönderilen, insanları kendi özgür iradeleriyle iyiye ve doğruya yöneltmeyi amaçlayan kurallar bütünüdür. Dinin amacı insanları, kötülüklerden uzaklaştırarak onlara dünya ve ahiret mutluluğu sağlamaktır.[1]

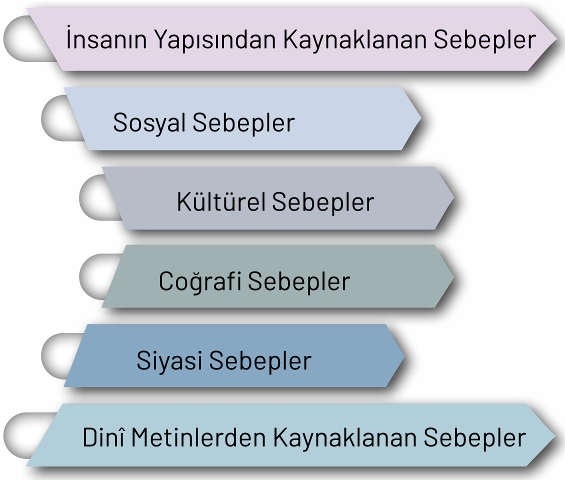
Bilgi Kutusu

Farklı yorumların ve mezheplerin varlığı olağan görülmekle birlikte bu faaliyet Müslümanlar arasındaki sosyal birlik ve beraberliği bozmamalı, dinin temel ilkelerine zarar vermemelidir.

(bk. Bekir Topaloğlu, "Mezhep", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 534.)

İnsanların düşünme ve anlama yetenekleri birbirinden farklıdır. İnsanın içinde bulunduğu psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik şartlar, onun din anlayışı üzerinde etkili olur. Bu durum, birbirinden farklı dinî anlayış ve uygulama şekillerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

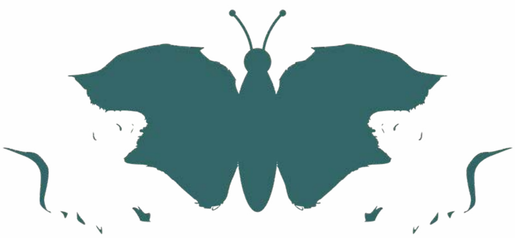
Din, Allah'ın (cc) peygamberler aracılığıyla insanlara gönderdiği ilahi mesajları içerirken din anlayışı bu mesajların insanlar tarafından algılanma ve yorumlanma biçimlerini ifade eder. Bundan dolayı din tek iken din anlayışları birden çok olabilir. Çünkü din, vahye; dinin anlaşılması ise insanların algılarına ve yorumlarına dayanır. Ayrıca din değişmez, din anlayışı değişebilir.

Grafik Bilgi 5.1: *İslam düşüncesinde dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebepleri*

İslam dininin temel kaynakları Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetidir. Hz. Peygamber hayattayken Müslümanların inanç ve ibadet alanıyla ilgili sorunlarına çözüm getirmiş, bundan dolayı Müslümanlar arasında dinî konularda görüş ayrılıkları ortaya çıkmamıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslam dini, Arap Yarımadası dışındaki bölgeler ve toplumlar arasında da hızla yayılmış, böylece Müslümanlar farklı inanç, kültür, geleneklere mensup insanlarla karşılaşmışlardır. Bu gelişmelerle Müslümanlar arasında ortaya çıkan siyasi, dinî sorunlar ve bu sorunlara üretilen çeşitli çözümler, farklı yorumların ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Böylece yorum, ekol veya **mezhep**; dinin anlaşılması ve uygulanmasıyla ilgili olarak zamanla ortaya çıkan fikrî ve beşerî oluşumların genel adı olmuştur.[2]

Müslümanlar arasında dinî konularla ilgili farklı yorumların ortaya çıkmasının birçok sebebi vardır. Bunların başında; insan unsuru, sosyal, kültürel, siyasi ve coğrafi farklılıklar ile dinî metinlerin yorumlanmasındaki farklılıklar gelmektedir.

Görsel 5.1: *Aynı resme bakan insanlar farklı şeyler görebilirler.*

İnsanın Yapısından Kaynaklanan Sebepler

Dinin anlaşılması ve yaşanması için dinî metinlerin doğru bir şekilde anlaşılıp yorumlanması gerekir. Anlama ve yorumlama faaliyeti insan tarafından yapılır. İnsan; düşünen, sorgulayan, sebep ve sonuçları araştıran bir varlıktır. İnsanların anlayış ve düşünceleri birbirinden farklıdır. Bu farklılık Allah'ın (cc) onlara verdiği akıl, tefekkür ve düşünce kabiliyetlerinin doğal bir sonucudur.

1 bk. Günay Tümer, "Din", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 312-320.
2 bk. İlyas Üzüm, "Mezhep", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 526-532.

İnsanların kabiliyetleri, huyları, ilgileri, ihtiyaçları, dünyaya bakışları ve algılama biçimleri birbirinden farklıdır. Aynı resme bakan kişilerin birbirinden farklı duygular hissetmesi ya da aynı kitabı okuyanların değişik yorumlar yapması buna örnektir. Bu durum, insanların olay ve olgulara farklı yaklaşımlarının bir sonucudur. Dolayısıyla insanın yapısındaki farklılıklar dini anlama ve açıklamalarına da yansır. Bu durum zamanla çeşitli ekol ve mezheplerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Sosyal Sebepler

Sosyal hayat; değişime, gelişime ve yenilenmeye açıktır. Her zaman geçerliliğini koruyan kimi ilkeler olduğu gibi kimi unsurlar da zamanla varlıklarını yitirirler. Dolayısıyla sosyal bir ortam içinde yaşayan insanın sürekli bir değişim ve yenilenme içinde olması kaçınılmazdır. Sosyal hayatın kendine özgü yapısı her alanda olduğu gibi İslam düşüncesinde de farklı yorum biçimlerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Mesela köy yaşamı ile şehir yaşamının yapısı birbirinden farklıdır. Bundan dolayı şehir ve köydeki dinî anlayışların birbirinin aynı olmaması doğaldır. Ayrıca toplumları derinden etkileyen savaş, doğal afet, siyasi ve ekonomik sorunlar da çeşitli yorumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Kültürel Sebepler

Bir topluma ait olan dil, düşünce, sanat, edebiyat, hukuk, tarih, gelenek gibi unsurların tamamı o milletin kültürünü oluşturur. Toplumun bütün fertlerini birbirine bağlayan kültür aynı zamanda değişen ve gelişen bir yapıya sahiptir.

İslam dini kısa zamanda büyük coğrafyalara yayılmış ve çeşitli kültürlerle karşılaşmıştır. Müslümanlar fethettikleri bölgelerde farklı din ve kültüre sahip insanlarla birlikte yaşamaya başlamış ve yaşadıkları coğrafyanın kültürlerinden etkilenmişlerdir. Bu kültürel etkileşim dinin anlaşılması, yorumlanması ve yaşanmasında farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yeni Müslüman olanlar da dini anlamada eski inançlarının etkisinde kalmışlardır. Mesela hicri ikinci asırdan itibaren tartışılan Allah'ın (cc) zatı ve sıfatları gibi inanç konuları İslamiyet'ten önce diğer din mensupları tarafından da tartışılmıştır.

Düşünün-Paylaşın

İnsanların yaşadıkları ortamlar, dinî düşüncelerine nasıl yansır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Müslümanların yaşadığı bölgeler birbirlerinden tamamen farklı kültürel ortamlara sahiptir. Bu sebeple Müslümanlar aynı dinî sorunlara farklı çözümler üretmişlerdir. Ancak bu farklı çözümler dinin değişmez esaslarıyla ilgili değil, pratik yönleriyle alakalıdır.

Coğrafi Sebepler

İslam dini, sıcak ve kurak bir coğrafyada doğmuş olmasına rağmen kısa süre içerisinde farklı iklim ve coğrafyalara yayılmıştır. Çeşitli coğrafyalarda yaşamaya başlayan Müslümanların yaşam şekilleri ve ihtiyaçları da bulundukları bölgenin özel koşullarından etkilenmiştir. Coğrafi nedenlerle değişen yaşam biçimleri, değişik yorum ve uygulamaların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kıyafet, yemek kültürü ve diğer alanlardaki bu çeşitlilik, İslam düşüncesine ait yorumlar üzerinde etkisini göstermiş ve farklılıkları zenginliğe dönüştürmüştür.

Görsel 5.2: *İklim farklılıkları yorum biçimlerini etkiler.*

Siyasi Sebepler

İslam düşüncesinde yorum farklılıklarının ortaya çıkmasının bir diğer nedeni de siyasi sebeplerdir. Dinin doğru anlaşılmasında siyasi sebeplerin doğrudan veya dolaylı olarak etkileri olmuştur. Bu sebepler arasında belirli bir dinî yorumun öne çıkarılması, diğer yorumların görmezden gelinmesi veya kişilerin kendi siyasi düşüncelerini öne çıkarması gibi hususlar yer alır.

Hz. Peygamber ve ilk dört halife dönemlerinde meydana gelen bazı siyasi olayların farklı şekillerde yorumlanması, Müslümanlar arasında çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Örneğin Hz. Peygamber'in vefatından sonra kimin halife olacağıyla ilgili tartışmalar, ileri sürülen görüşler ve bu görüşlerin dine dayandırılma çabası birçok mezhebi ortaya çıkarmıştır. Hz. Ali ile Aişe (ra) arasında meydana gelen Cemel Vakası ile Hz. Ali ve Muaviye arasında meydana gelen Sıffın Savaşı, Haricilik ve Şiilik gibi siyasi ekolleri ortaya çıkarmıştır.

Düşünün-Paylaşın

Siyasi düşünce, tarih boyunca insanların dinî inançlarını nasıl etkilemiştir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Dinî Metinlerden Kaynaklanan Sebepler

Dinî metinlerin başı Kur'an-ı Kerim ve hadislerdir. Kur'an'daki ayetlerin ve Hz. Peygamber'in hadislerinin tümü aynı açıklığa sahip değildir. Bazıları daha kolay anlaşılırken bazılarının anlamı kapalıdır. Anlamı kapalı olanlar yoruma ihtiyaç duyar. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de benzer anlamlar içeren ya da birden fazla anlama gelen müteşabih ayetler vardır. Bu gibi metinlerde geçen bazı kavram ve ifadeler farklı anlayış ve yorumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin Kur'an'da bazı ayetlerde yer alan Allah'ın (cc) eli[3] ve O'nun yüzü (zatı)[4] gibi ifadeler, bazı İslam âlimleri tarafından herhangi bir yoruma tabi tutulmadan Allah'ın (cc) insan gibi eli ve yüzü olduğu şeklinde anlaşılmış, kimi âlimler de bu ifadeleri "Allah'ın (cc) kudreti" ve "Allah'ın (cc) zatı" şeklinde yorumlamayı tercih etmişlerdir.

Bilgi Kutusu

Muhkem ayet: Anlamı açık, yoruma gerek olmayan, okunduğunda manası hemen anlaşılan ayet demektir.

(bk. Tuncay Başoğlu, "Muhkem", TDV İslam Ansiklopedisi, C 31, s. 42-44.)

Müteşabih ayet: Manasını anlamak için araştırmaya ve düşünmeye ihtiyaç olan ve farklı yorumlara elverişli olan ayetlerdir.

(bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Müteşâbih", TDV İslam Ansiklopedisi, C 32, s. 204-207.)

Hz. Peygamber, İslam dinini insanların anlayıp yaşayabilecekleri seviyede anlatmıştır. İnsanların özel durumlarını göz önünde bulundurarak onlara öğütler vermiştir. Bundan dolayı da aynı soruyu soran farklı kişilere farklı cevaplar vermiştir. "Cennete gitmek için ne yapmalıyım?" diye soran birine, "Namaz kıl." derken aynı soruyu soran bir başkasına da "Anne ve babana iyilik et." demiştir.[5] Bu durum Hz. Peygamber'in kendisine soru soran kişilerin içinde bulundukları konumu göz önünde bulundurarak onlar için en uygun cevapları verdiğini gösterir.

İslam'ın temel esasları konusunda İslam âlimleri çoğunlukla Kur'an ve sünnet çizgisinde sabit kalarak yorumlar yapmayı amaçlamışlardır. Bu noktada özellikle müteşabih ayetlerin anlaşılmasında kullandıkları yöntemlerden biri de tevil olmuştur. **Tevil**, birçok anlama gelme ihtimali olan bir ayetin içerdiği bir anlamın tercih edilmesidir.[6]

3 bk. Fetih suresi, 10. ayet.
4 bk. Bakara suresi, 115. ayet; Kasas suresi, 88. ayet.
5 bk. Müslim, İman, 14; Ebu Davud, Edeb, 129.
6 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 366; Yusuf Şevki Yavuz, "Te'vil", TDV İslam Ansiklopedisi, C 41, s. 27-28.

Yorum farklılıklarının düşünce alanında bir dinamizme ve canlılığa neden olduğu görülür. İslam toplumlarında ortaya çıkan farklı anlayışlar hayatı kolaylaştıran düşünce zenginlikleridir. Bundan dolayı din anlayışındaki farklılıkları bir zenginlik olarak görmek gerekir. Yorum farklılıkları, dini anlama ve uygulamada Müslümanların yararlandıkları bir alandır. Özellikle farklı kültüre sahip milletlerin İslam'ı kolayca benimsemesinde yorum farklılıkları etkili olmuştur.

Düşünün-Paylaşın

Farklı din anlayışlarının yaşandığı toplumlarda birlikte yaşama kültürü nasıl gelişir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ara Değerlendirme 1

1. Din ve dinin yorumu arasında nasıl bir fark vardır?

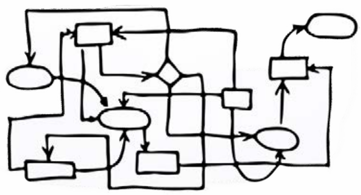
2. İslam düşünce tarihinde kültürel ve coğrafi farklılıklar dinî yorumları nasıl etkilemiştir?

DİNÎ YORUMLARLA İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

Dinin inanç, ibadet ve ahlak olmak üzere üç ana temeli vardır. İnanç, insanın iç dünyasını kuşatırken ibadetler de dış dünyasına yansır. Ahlak ise inanç ve ibadet konularını tamamlayan ve insan davranışlarının temelini oluşturan bir unsurdur.

Dinlerin inanç sistemlerini ifade etmek üzere itikad veya akaid kavramları kullanılır. "Bir şeye gönülden inanmak, gönülden benimsemek" anlamına gelen **itikad**; din adına tebliğ ettiği konularda peygamberi doğrulamaktır.[7] İman etmekle eş anlamlı olan itikad, İslam dininde kesinlikle inanılan ve bu hususlarda şüpheye yer vermeden kabul edilen değerlerdir. İslam dininin inanç esasları İslam itikadını oluşturur.[8]

Yorumlayınız

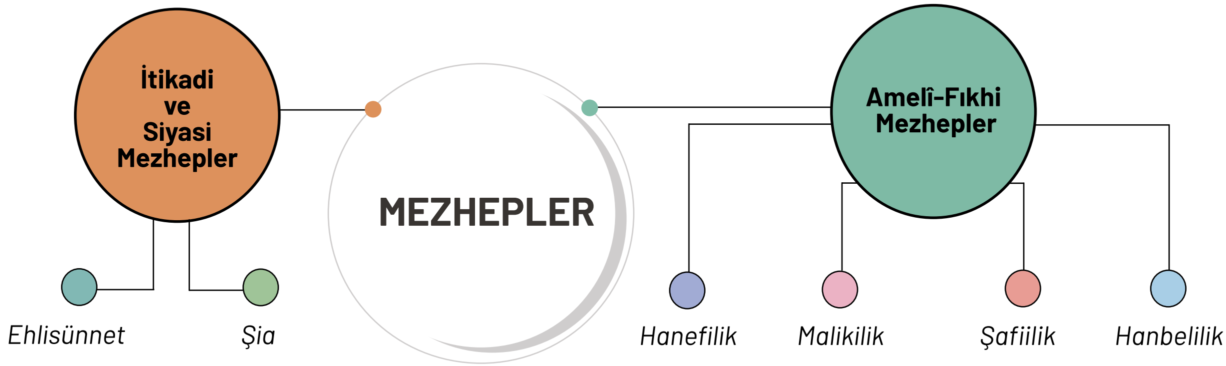

Kavram ve yaklaşımlar arasındaki farkı bilmek bir konunun anlaşılmasına nasıl katkı sağlar? Yorumlayınız.

İslam'ın inanç, ibadet ve sosyal hayatla ilgili temel ilkeleri Kur'an tarafından belirlenmiştir. Hz. Peygamber'in sünnetiyle hayata aktarılan İslam dininin geniş coğrafyalara yayılıp farklı kültürlerle karşılaşmasıyla bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların çözümünde Kur'an ve sünneti merkeze alan bazı görüşler öne çıkmıştır. Dinin doğru anlaşılması gayretiyle ortaya konan bu görüşler, zamanla sistemleşip ilmî bir disiplin hâline gelmiştir.[9] Bu disiplinlerden biri de fıkıhtır. "Bir şeyi derinlemesine bilmek ve kavramak" anlamına gelen fıkıh, kişinin günlük hayatında faydasına ve zararına olan şeyleri bilmesidir. İbadet; aile hukuku, sosyal ilişkiler, cezalar, miras ve vasiyet gibi temel konuları ele alan fıkıh ilminin ortaya çıkan yeni problemlere ürettiği çözümler, farklı düşüncelerin ve mezheplerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.[10]

7 Ahmet Saim Kılavuz, "Akaid", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 216.
8 bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Kelâm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 25, s. 196.
9 bk. İlhan Kutluer, "İlim", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 109-116.
10 bk. Hayreddin Karaman, "Fıkıh", TDV İslam Ansiklopedisi, C 13, s. 1-14.

Mezhep, dinin inanç esaslarını veya amelî hükümlerini anlama ve yorumlama konusunda kendine özgü yaklaşımlara sahip düşünce sistemi; bu yaklaşımlar etrafında meydana gelen ekolleşmenin ürünü olan ilmi ve fikri birikimdir.[11] Günümüze kadar varlığını devam ettiren mezhepler genel hatlarıyla; itikadi-siyasi, amelî-fıkhi yorumlar olmak üzere ikiye ayrılır. İtikadi mezhepler dinin inanca yönelik esaslarıyla ilgili, fıkhi mezhepler ise amelî yönüyle ilgili görüşler ortaya koyar.

Grafik Bilgi 5.2: *İslam düşüncesinde yer alan başlıca mezhepler*

Siyasi ve itikadi mezhepler konusuyla ilgili başka bir kavram da **fırka**dır. Fırka insanlar arasında ayrılmış belli bir grup ve topluluğu ifade eder. İnsanların olaylara bakışını ve algılayışını etkileyen birçok sebep vardır. Bazen insani ve içtimai bazen siyasi ve felsefi bazen de ahlaki ve kültürel gerekçelerle insanlar dinî konularda ayrılığa düşmüşlerdir.[12] Kur'an-ı Kerim'de çeşitli anlamlarda yer alan bu kavram, genel olarak dinde ve sosyal hayatta tavsiye edilmeyen bölünmeyi ifade eder.[13]

Dinî yorum farklılığına sebep olan ana etkene göre kavramları çeşitlendirip isimlendirmek mümkündür. Genel olarak siyasi-itikadi oluşumlar "fırka" olarak isimlendirilirken fıkhi oluşumları ifade etmek için "mezhep" kavramı kullanılmıştır. Ancak her zaman bu kavramları birbirlerinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. İtikadi mezheplerin ortaya çıkışında siyasi sebepler olabildiği gibi siyasi bir fırkanın ortaya çıkışında da itikadi gerekçeler olabilir.

Ara Değerlendirme 2

1. İslam düşünce tarihinde inanç ve ibadetle ilgili sorunların çözümünde ortaya konan kavramlar nelerdir?

2. Mezheplerin oluşumunda fıkıh ilminin nasıl bir etkisi olmuştur?

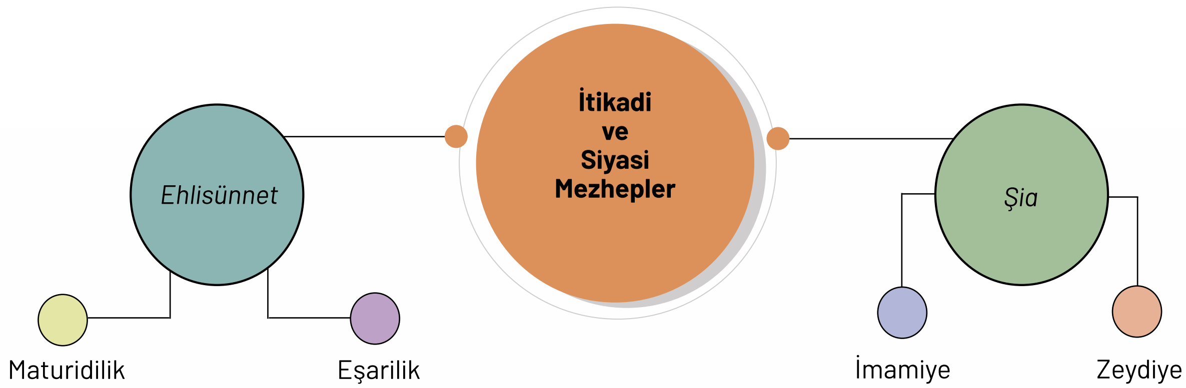
11 bk. İlyas Üzüm, "Mezhep", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 526-532.
12 bk. Bekir Topaloğlu, "Fırka", TDV İslam Ansiklopedisi, C 13, s. 35.
13 bk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, el-Mu'cem, "frk" md.

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ VE SİYASİ YORUMLAR

Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaşanan siyasi gelişmeler, dinî yorumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Başlangıçta siyasi yorum farklılıklarından kaynaklanan ihtilaflar zamanla bazı itikadi mezheplerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.[14]

İslam tarihinde Müslümanlar arasında dinî konularda pek çok görüş ve düşünce ileri sürülmüştür. Mezheplerin nüvesini oluşturan bu yorumlar, hakikatin ortaya çıkmasına katkı sağlayan çabalardır. Bundan dolayı vahyin özüne ters düşmeyen tüm mezhep ve yorumlar kültürel zenginlik olarak görülmüştür.

İslam düşüncesinde inanç konularıyla ilgili olarak yapılan tartışmalar sonucunda ortaya çıkan ve yaygın olarak bilinen itikadi siyasi mezhepler, Ehlisünnet ve Şia'dır.

Grafik Bilgi 5.3: *İslam düşüncesinde itikadi ve siyasi mezhepler*

Ehlisünnet

Dinin temel konularında Hz. Peygamber ile sahabenin takip ettikleri yolu benimseyenler Ehlisünnet olarak tanımlanmıştır.[15] Hz. Peygamber hayattayken hiçbir mezhep yoktu. İslam'a gönül verenlerin tümü için Müslüman kavramı kullanılmıştır. Zamanla Müslümanlar arasında dinî konularla ilgili bazı görüş farklılıkları ortaya çıkmış ve farklı yorumlar toplumda yaygınlık kazanmıştır. Haricilik, Mürcie, Mutezile ve Şia gibi bazı mezhepler fikir ve tutumlarıyla ana bünyeyi ve çoğunluğu oluşturan Müslümanlardan farklılaşmışlardır. İşte bu gruplardan herhangi birine mensup olmayıp çoğunluğun temsil ettiği çizgiyi sürdürenler Ehlisünnet olarak adlandırılmıştır.

İslam âlimlerinden Hasan Basri'nin fikirleri Ehlisünnet düşüncesine öncülük etmiş ve Ebu Hanife'nin inanç ve amel konusundaki görüşlerini etkilemiştir. Ebu Hanife'nin görüşleri ise Ehlisünnetin şekillenmesinde etkili olmuştur. [16]

Ehlisünnet mensupları İslam dininin temel inanç esasları konusunda genel olarak aynı düşünceye sahiptir. Ancak bu inanç esaslarının yorumlanmasında ve açıklanmasında farklı görüşler ortaya çıkmış ve Ehlisünnet, Eşarilik ve Maturidilik olmak üzere iki ana ekole ayrılmıştır.

14 Ethem Ruhi Fığlalı, Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri, s. 8.
15 Yusuf Şevki Yavuz, "Ehlisünnet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 526.
16 bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Ehlisünnet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 525-530.

Eşarilik, Ebülhasan Eşari'nin görüşleri çevresinde şekillenmiş bir yorum biçimidir. 873 yılında Basra'da doğan Ebülhasan Eşari, 40 yaşına kadar Mutezile'nin görüşlerini savunmuştur. Hayatının sonraki kısmında ise Mutezile'nin görüşlerine açıkça karşı çıkmış, hadis ve sünneti merkeze alan bir yaklaşımı benimsemiştir.[17]

Eşarilik, akılcılığı gereğinden fazla ön plana çıkaran Mutezile ekolüne bir tepki olarak varlığını devam ettirmiştir. Bununla birlikte itikadi meselelerde akıl yürütme ve yoruma kapı açan ve "kelam metodu"nun Ehlisünnet âlimlerince benimsenmesine ve yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Yayılmaya başladığı dönemden itibaren ehlibidat olan ekollerle mücadele etmiş ve Müslüman toplumu ehlibidatın zararlı görüşlerine karşı korumaya çalışmıştır.[18]

Grafik Bilgi 5.4: *Eşarilik'in temel görüşleri*

Bilgi Kutusu

Akli Delil: Bütün öncülleri akla dayanan delildir.

Naklî Delil: Bütün öncülleri nakle dayanan delildir.

(bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Delil", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 137.)

Maturidilik, Ebu Mansur Maturidi'nin görüş ve düşünceleri çevresinde oluşmuş itikadi ekoldür. 862 yılında Semerkant'ta doğan İmam Maturidi, fıkıh konularında Hanefi mezhebinin görüşlerini kabul etmiştir. İnanç konularında da Ebu Hanife'den etkilenen Maturidi, dinî konuları akli ve naklî delillerle ispatlamıştır.[19] Dinî metinlerde geçen ifadeleri görünen şekliyle (zâhiri) alan gruplar ile daha çok akla öncelik veren Mutezile'nin din anlayışını isabetli bulmayan Maturidi, dikkatli bir şekilde dinî nakillerle aklı uzlaştırma yoluna yönelmiştir.[20]

17 bk. İrfan Abdülhamîd Fettâh, "Eş'arî, Ebü'l-Hasan", TDV İslam Ansiklopedisi, C 14, s. 444-447.
18 bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Eş'ariyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C 14, s. 447-455.
19 bk. Şükrü Özen, "Mâtürîdî", TDV İslam Ansiklopedisi, C 28, s. 146-151.
20 bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Mâtürîdiyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C 28, s. 165-175.

Maturidiliğe göre Allah'ın (cc) varlığı ve sıfatları, peygamberlik, ahiret inancı gibi bilgiler akılla kavranabilir. İnsanlar akıllarını kullanarak davranışlarının iyi ve kötü olup olmadığını kavrayabilir. İmanın tamamlanması için amel çok önemlidir. Büyük günah işleyen kimse dinden çıkmaz fakat günahkâr olur, tövbe ederse affedilmesi umulur.[21]

Grafik Bilgi 5.5: *Maturidilik'in temel görüşleri*

Şia

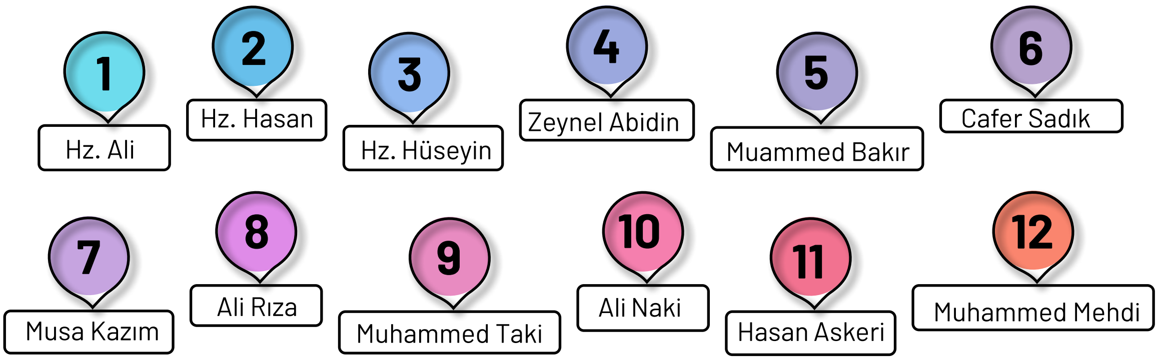
Şia, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali'yi ve ehlibeytini halifeliğe (imamet) en layık kişi olarak gören ve onu meşru halife kabul eden, ondan sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan toplulukların ortak adıdır.[22] Şia'ya mensup kişiler Şii olarak adlandırılır.

Şiiler, imamet konusunu inanç esaslarından biri olarak kabul ederler. Onlara göre Hz. Ali'nin imameti hem ayetlerle hem de Hz. Peygamber'in vasiyetiyle sabittir. Dolayısıyla Hz. Ali'den önce hilafet makamına gelenlerin yönetimleri meşru değildir. Şia, tarih içinde gelişerek itikadi, siyasi ve fıkhi konularda kendine özgü fikirleriyle bağımsız bir ekol olarak varlığını sürdürmüştür.[23]

Şia düşüncesine göre Hz. Ali, Hz. Peygamber'den sonra insanların en üstünüdür. Başta Hz. Ali olmak üzere çocukları da imamete en layık olanlardır. Şiilere göre Hz. Peygamber sağlığında Veda Haccı'ndan dönerken Gadir-i Hum denen mevkide Hz. Ali'yi kendisinden sonra halife tayin etmiştir. Halife tayini ümmetin istek ve seçimine bırakılacak kadar küçük işlerden değildir. Şiilerin itibar ettikleri on iki imam, masum yani günahsızdır. Bu imamların sonuncusu olan Muhammed Mehdi'nin bir gün dünyaya döneceğine ve yeryüzünü adaletle yöneteceğine inanılır.[24]

21 bk. Abdulkâhir Bağdâdî, Mezhepler Arasındaki Farklar, s. 37.
22 Ethem Ruhi Fığlalı, Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri, s. 133.
23 bk. Mustafa Öz, "Şîa", TDV İslam Ansiklopedisi, C 39, s. 111.
24 bk. İlyas Üzüm, "Şîa", TDV İslam Ansiklopedisi, C 39, s. 117.

Şia'nın 12 İmamı

Grafik Bilgi 5.6: *Şia'nın 12 imamı*

Günümüzde Şiilik denildiği zaman genellikle İmamiye ekolü anlaşılır. Nas ve tayinle imam olanların sayısının on iki olduğuna inandıkları için "İsnaaşeriyye" olarak da isimlendirilen İmamiye, İran'da resmî mezhep olarak benimsenmiştir. İmamiye ekolüne göre dinin temel esasları tevhit, nübüvvet, imamet, ahiret ve adalet olmak üzere beştir.[25]

Şia'nın diğer önemli bir ekolü olan Zeydiye, imamet konusundaki bazı görüşleriyle diğer Şii fırkalardan ayrılır. Onlara göre Hz. Peygamber isim ve şahıs belirterek kimseyi imam olarak tayin etmemiştir. Zeydiler, imamların hatasız ve günahsız olmadığına, sayılarının da on iki ile sınırlandırılmadığına inanırlar.[26]

Ara Değerlendirme 3

Aşağıdaki kutucuklarda itikadi ve siyasi yorumlarla ilgili bazı kavramlar bulunmaktadır. Kutucuklardaki numaraları kullanarak size yöneltilen soruları cevaplayınız. *Aynı kutucuğu birden fazla soru için kullanabilirsiniz.*

1 Haricilik	**2** Mutezile	**3** Zeydiye
4 İmamet	**5** İsnaaşariyye	**6** İmamiye
7 Eşarilik	**8** Mürcie	**9** Maturidilik

1. Hangileri Ehlisünnet mezheplerindendir?

2. Ebülhasan Eşari, 40 yaşına kadar hangi mezhebin görüşlerini savunmuştur?

3. Hangileri Şia ile ilişkilidir?

25 bk. Mustafa Öz, "İmamiyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 207-209.
26 bk. Mustafa Öz, "Zeyd bin Zeynelabidin ve Zeydiyye", s. 43-58.

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE FIKHİ YORUMLAR

İslam, geniş coğrafyalara yayılıp da Müslümanlar farklı kültüre sahip toplumlarla karşılaşınca özellikle fıkhi alanda ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmak için İslam âlimleri etrafında topluluklar oluşmuş ve böylece amelî/fıkhi yorumlar ortaya çıkmıştır. Ayet ve hadisleri yorumlayarak hüküm çıkarma yeterliliğine sahip olan İslam âlimleri, çalışmaları sonunda elde ettikleri bilgi ve tecrübeleri öğrencileriyle ve diğer Müslümanlarla paylaşmışlardır. Halkın dinî uygulamalar konusundaki sorularına verilen cevaplar, zamanla sistemleşerek fıkhi mezhepleri oluşturmuştur.[27]

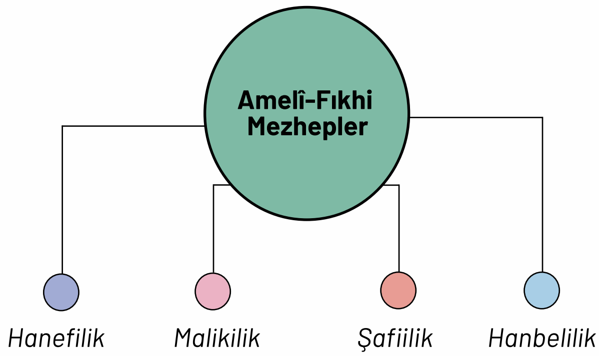
Dinî uygulama alanında ayet ve hadislerin farklı yorumlanması ve amelî anlamda ortaya çıkan küçük farklılıklar İslam toplumu için önemli kolaylıklar sağlamıştır. Fıkıh âlimleri farklı görüşleriyle halkın ibadetleri daha rahat anlayabilmesi ve uygulayabilmesine yardımcı olmuşlardır. Farklı konular üzerinde Kur'an ve sünnete bağlı kalarak ürettikleri çözümlerle Müslümanlara yeni ufuklar açmışlardır.[28] İslam'ın kesin hükümleri konusunda İslam âlimleri arasında görüş ayrılığı yoktur. Ancak bunların dışındaki bazı konularda mezhepler arası farklılıklar vardır. Dinin kesin hükümleri; beş vakit namaz, namazın farzları, oruç, zekât, hac gibi konular, Kur'an-ı Kerim'de açıklanan ve ihtilaf konusu olmayan meselelerdir.[29] Zamanla ortaya çıkan yeni meselelerle ilgili yeni yorumların ortaya konması her dönemde vardır. Bu yorumların temel esaslara ve temel kaynaklara bağlı olarak yapılması, sorunların çözümünde kolaylık sağlamıştır.

Not Ediniz

İslam mezhepleri, dinin yorumları olarak kabul edilmelidir.

Düşünün-Paylaşın

Fıkhi yorumlardaki çeşitlilik Müslümanların ibadet uygulamalarına nasıl yansır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Grafik Bilgi 5.7: *Amelî-fıkhi mezhepler*

İslam düşüncesinde amelî-fıkhi yorumlar genellikle kurucuları kabul edilen müçtehit imamların isimleriyle anılmaktadır. İmam- Azam Ebu Hanife, İmam Malik, İmam-ı Şafii, İmam Ahmed bin Hanbel ve İmam Cafer Sadık gibi büyük fakihler bugün İslam dünyasında yaşamakta olan Hanefi, Maliki, Şafii, Hanbeli ve Caferi mezheplerinin oluşmasına öncülük etmişlerdir.[30]

Hanefilik

Hanefilik, İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin görüş ve düşüncelerine dayanan fıkhi ekolün adıdır. Ebu Hanife, kendinden önceki fıkhi görüş ve rivayetleri, dönemindeki şartları ve ihtiyaçları dikkate alarak değerlendirmiştir. Dinin genel ilkelerini göz önünde bulunduran Ebu Hanife nakil ile akıl, hadis ile rey arasında dengeli bir yol benimsemiştir.

Ebu Hanife'nin, fıkhi içtihatlarda bulunurken akla ve akıl yürütmeye başvurması sebebiyle kendisine ve taraftarlarına rey ehli denilmiştir. Dinin genel ilkelerini, toplumun geleneklerini ve insan için faydalı olanı dikkate alarak yapmış olduğu içtihatlar, Hanefi mezhebinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Ebu Hanife'nin önde gelen öğrencileri İmam Muhammed ve Ebu Yusuf gibi âlimlerin bu mezhebin gelişmesinde ve yayılmasında önemli katkıları olmuştur.

27 bk. İlyas Üzüm, "Mezhep", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 526-532.
28 bk. Ferhat Koca, "Mezhep", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 537-542.
29 Muhammed Ebu Zehra, Mezhepler Tarihi, s. 70.
30 bk. Mehmet Erdoğan, Fıkıh İlmine Giriş, s. 17-57.

Irak'ta doğan Hanefi mezhebi, Abbasiler Dönemi'nden itibaren İslam coğrafyasının özellikle doğu bölgelerinde yaygınlaşarak büyük bir gelişme göstermiştir. Hanefilik, günümüzde daha çok Türkiye, Balkanlar, Hindistan, Pakistan, Afganistan, Irak, Suriye ve Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan Müslümanlar arasında yaygındır.

Bir Âlim

İmam-ı Âzam Ebu Hanife

Asıl adı Numan bin Sabit olan Ebu Hanife 699 yılında Kufe'de doğdu. Irak'ın ünlü âlimlerinden ders alarak kendisini geliştirdi. Hocası Hammad bin Ebu Süleyman'ın vefatı üzerine onun yerine geçti ve ders vermeye başladı. Kısa sürede ünü tüm ilim çevrelerinde yayıldı ve öğrencileri arttı. Ticaretle de uğraşan Ebu Hanife, müctehit düzeyinde birçok talebe yetiştirdi. Fıkıh bilgisi ve birçok konudaki pratik çözümleri sayesinde İmam-ı Azam ismiyle anıldı. Ömrünün büyük bir kısmını ilim öğrenmek ve öğrenci yetiştirmekle geçiren Ebu Hanife'nin en önemli eseri Fıkhü'l-Ekber'dir.

(bk. Mustafa Uzunpostalcı, "Ebu Hanîfe", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 131-138.)

Malikilik

Malikilik, büyük hadis ve fıkıh âlimi olan Malik bin Enes'in görüşlerine dayanır. Maliki mezhebinin en önemli özelliği, Hz. Peygamber'in sünnetiyle yoğrulan Medine halkının uygulamalarına diğer mezheplerden daha fazla önem vermesidir. Bunun için de Medine halkının örfü, dinin anlaşılmasında önceliklidir. Çünkü Hz. Peygamber, yaklaşık on yıl burada yaşamış, onların örf ve âdetlerinden dine aykırı olanları kaldırmış, bir kısmını düzeltmiş, bazılarına da dokunmamıştır.[31]

İmam Malik'in görüşleri Arabistan'ın Hicaz bölgesinde yayılmış, ardından öğrencileri aracılığıyla Mısır, Kuzey Afrika ve Endülüs'e taşınmıştır. İspanya'da kurulan Endülüs Emevi Devleti, bir dönem Malikiliği resmi mezhep olarak benimsemiştir. Günümüzde Maliki mezhebi Mısır, Tunus, Cezayir, Fas ve Sudan'da yaşayan Müslümanlar arasında yaygındır.

Bir Âlim

İmam Malik

Adı Malik bin Enes'tir. 712 yılında Medine'de dünyaya geldi. İlmi tahsilini burada tamamladı. Dönemin büyük âlimlerinden ders alan İmam Malik, Mescid-i Nebevi'de ders ve fetva vermeye başladı. Medine fıkhının imamı olarak tanınan Malik bin Enes, 795 yılında vefat etti. "Muvatta" isimli hadis kitabı İmam Malik'in en önemli eseridir.

(Ahmet Özel, "Mâlik b. Enes", TDV İslam Ansiklopedisi, C 27, s. 506-513.)

Şafiilik

Şafii mezhebi, Muhammed bin İdris eş-Şafii'nin dinî yorum ve görüşlerini esas alır. İmam-ı Şafii, farklı coğrafyalarda bulunmuş ve karşılaştığı farklı problemlere cevap verme konusunda kendisinden sonraki âlimlere örnek oluşturmuştur. Yaptığı yorumlar, karşılaşılan farklı sorunların çözümünde ufuk açıcı olmuştur.

Şafii mezhebi de diğer mezhepler gibi herhangi bir meselenin çözümü için ilk önce Kur'an ve sünnete başvurur. Eğer bir mesele hakkında hüküm Kur'an ve sünnette varsa başka delile başvurulmaz. Ancak bu kaynaklarda meselenin karşılığı yoksa önce icma ardından kıyas deliline başvurulur. Şafii mezhebi, ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile Mısır, Suriye, Filistin, Irak ve Endonezya gibi ülkelerde yaşayan Müslümanlar arasında yaygındır.[32]

31 bk. Eyüp Said Kaya, "Mâlikî Mezhebi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 27, s. 519-535.
32 bk. Bilal Aybakan, "Şâfiî Mezhebi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 38, s. 233-247.

Bir Âlim

İmam-ı Şafii

İmam-ı Şafii, 767 yılında Filistin'in Gazze şehrinde doğdu. Küçük yaşlarda Medine'ye yerleşerek tahsilini burada tamamladı. Yaşadığı dönemde belirginleşen fıkıh ekollerinin yaklaşımlarını ve yöntemlerini öğrenerek bunları birleştirmeye çalışmış, aynı zamanda fıkıhta kendi yöntemini ortaya koyarak birçok öğrenci yetiştirmiştir. Ömrünün sonlarına doğru Mısır'a yerleşen İmam-ı Şafii, buranın örf ve âdetlerini göz önünde bulundurmuş; bazı fetvalarından vazgeçerek bunların yerine yeni görüşler ortaya koymuştur. Fıkıh usulünün temellerini "er-Risale" isimli eserinde kaleme alan İmam-ı Şafii, 820 yılında Mısır'da vefat etmiştir.

(bk. Bilal Aybakan, "Şâfiî", TDV İslam Ansiklopedisi, C 38, s. 223-233.)

Hanbelilik

Hanbelilik mezhebi, ünlü hadis ve fıkıh âlimi olan Ahmed bin Hanbel'in görüşlerini esas alır. Bu mezhep, "Hakkında haram olduğuna dair kesin bir hüküm bulunmayan şey helaldir." ilkesini esas alan bir yorum ve anlayışa sahiptir. Bu yorum sayesinde İslam toplumunda günlük hayatta karşılaşılan pek çok sorunun çözümü sağlanmıştır. Müslümanlar, yeni karşılaştıkları birçok şeyin helal mi haram mı olduğu şüphesinden kurtulmuştur.

Hanbelilik mezhebinde zorunlu olmadıkça kişisel görüşle karar verme (rey) tercih edilmemiştir. Bundan dolayı bu mezhepte hadise dayalı bir fıkıh anlayışı hâkim olmuştur. Bağdat'ta ortaya çıkan Hanbelilik, Ahmed bin Hanbel'in önde gelen öğrencileri tarafından İslam dünyasının diğer bölgelerine de yayılmıştır. Bu mezhep günümüzde daha çok Arabistan'ın Hicaz bölgesi, Irak, Suriye, Filistin ve Mısır'da yaygındır.[33]

Bir Âlim

İmam Ahmed bin Hanbel

781 yılında Bağdat'ta doğan Ahmed bin Hanbel küçük yaşlardan itibaren İmam Muhammed, Ebu Yusuf ve İmam Şafii gibi dönemin âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. İslam dünyasının birçok bölgesini dolaşarak hadis derlemiş ve bunları el-Müsned isimli hadis kitabında bir araya getirmiştir. Bazı görüşleri sebebiyle Abbasiler Dönemi'nde baskıya maruz kalmıştır. İmam-ı Şafii'nin fıkıh bilgisini ve hüküm çıkarma yöntemini benimseyen Ahmed bin Hanbel, sadece rivayetlerle yetinmemiş, bunların fıkhî amaçlarını da araştırmıştır. Ahmed bin Hanbel 855 yılında vefat etmiştir.

(bk. Ferhat Koca, "Hanbelî Mezhebi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 15, s. 525-547.)

Caferilik mezhebi, İmam Cafer Sadık'ın inanç, ibadet ve muamelat konusundaki görüşlerini esas alan fıkhi yorumlardan biridir. Hadis ilminde otorite olarak kabul edilen Cafer Sadık, İsnaaşeriyye Şiası'nın fıkıhta imamı olmuş ve bu grubun fıkıh ekolü onun adıyla anılmıştır. Caferilik mezhebi masumiyet açısından aralarında fark bulunmayan diğer on iki imama nisbet edilen rivayetlerden ve diğer delillere dayalı içtihatlardan oluşmaktadır.

Bir Âlim

İmam Cafer Sadık

Medine'de doğan Cafer Sadık, İmamiye'nin beşinci imamı Muhammed el- Bâkır'ın oğludur. İlk tahsilini dedesi ve babasından aldı. Babasından sonra imamet görevini üstlenerek Şia'nın altıncı imamı oldu. İmamet konusunda Zeydîler hariç Şia'nın tüm kolları Cafer Sadık'ın imam olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. İmam Cafer Sadık, hadis ve fıkıh ilminde büyük bir birikime sahip olmuş, döneminin önemli âlimleriyle de ilmî konularda görüş alışverişinde bulunmuştur. 765 yılında Medine'de vefat etmiştir.

(bk. Mustafa Öz, "Ca'fer es-Sâdık", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 1-3.)

33 bk. Ferhat Koca, "Hanbeli Mezhebi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 15, s. 525-547.

Caferilik, on iki imama inanmayı dinin asli bir hükmü olarak kabul eder. Caferiler, dinî konularda Kur'an-ı Kerim ve sünnetin yanı sıra masum kabul ettikleri on iki imamın sözlerini de delil olarak kullanırlar. Dinî konularda içtihat etme yetkisine sahip olmayanlar bir müçtehidi kendisine rehber edinerek taklit etmek zorundadır. On iki imamdan nakledilen rivayetlerle birlikte diğer hadisleri de içinde barındıran dört temel eser Caferi mezhebinin ana kaynaklarını oluşturur. Günümüz İmamiye Şiası'nın amelî/fıkhi yorumu olan Caferilik; İran, Irak, Suriye, bazı körfez ülkeleri ile Afganistan ve Pakistan gibi yerlerde yaşayan Müslümanlar arasında yaygındır. Ülkemizin bazı yörelerinde de bu mezhebi benimseyenler vardır.[34]

Not Ediniz

Caferi mezhebine on iki imamı kabul ettikleri için İsnaaşeriyye; imamlara inanmayı imanın şartlarından biri olarak gördükleri için İmamiye; itikad ve ibadette Cafer Sadık'ın görüşlerine dayandıkları için Caferiyye denilmiştir.

Ara Değerlendirme 4

Aşağıda verilen ifadeleri ilgili olduğu kavramın harfini yazarak eşleştiriniz.

İfadeler	*Kavramlar*
☐ **1.** İmam Muhammed, Ebu Yusuf gibi âlimler mezhebin gelişmesine ve yayılmasına katkı sağlamıştır.	**a.** Caferilik
☐ **2.** Kur'an ve sünnette meselenin karşılığı yoksa önce icma ardından da kıyas deliline gider.	**b.** Hanbelilik
☐ **3.** Medine halkının uygulamalarına diğer mezheplere göre daha fazla önem vermiştir.	**c.** Hanefilik
☐ **4.** Zorunlu olmadıkça kişisel görüşle karar verme (rey) tercih edilmemiştir. Bundan dolayı bu mezhepte hadise dayalı bir fıkıh anlayışı hâkim olmuştur.	**ç.** Malikilik
☐ **5.** On iki imama inanmayı dinin asli bir hükmü olarak kabul eder.	**d.** Şafiilik
	e. Yezidilik

KUR'AN'DAN MESAJLAR: NİSA SURESİ 59. AYET

Nisa suresi Medine'de inmiştir, 176 ayettir. Adını surede sık sık geçen "nisa" (kadınlar) kelimesinden alır. Kadının hak ve sorumluluklarından bahseden surenin ana konusunu adalet ve hukuk oluşturur. Surede her fırsatta ahlak ve akide arasındaki kopmaz bağa dikkat çekilir ve Müslümanlar arası muhabbetin gerekliliği vurgulanır.[35]

Nisa Suresi 59. Ayet

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَط۪يعُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَ وَاُو۬لِي الْاَمْرِ مِنْكُمْۚ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ ف۪ي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْو۪يلًا

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülü'l-emre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Resul'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir."

34 bk. Hayreddin Karaman, "Ca'feriyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 4-10.
35 bk. M. Kâmil Yaşaroğlu, "Nisa Suresi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 33, s. 137-138.

Sosyal, siyasi, hukuki ve ahlaki boyutlara sahip bir kavram olan itaat "söz tutmak, boyun eğmek ve bir buyruğu yerine getirmek" anlamlarına gelir. İtaat, imanın doğal bir sonucu olup mümin olmanın temelini teşkil eder. Allah'a (cc) itaat, O'nun ve elçisinin buyruklarına uymak demektir.[36] Hz. Peygamber'e itaat ise öncelikle onun tebliğ ettiği Kur'an'a ve sünnete uymaktır. İtaat konusundaki ayetlere göre bu görev şuursuzca yapılmaz. Aksine Allah (cc) ve Resulü'nün (sav) çağrısının iyi bir şekilde anlaşılması ve gerçek manada kavranması ile yerine getirilir.[37]

Düşünün-Paylaşın

"Nasılsanız öyle idare olunursunuz."

Bu söz sizce ne anlam ifade ediyor? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'an'da Allah (cc) ve Resulü ile birlikte Müslüman toplumun, değerlerini paylaşan yöneticilere de (ülü'l-emr) itaat etmesi emredilmiştir. İslam dininin toplumun her kesiminde adaleti sağlamayı hedef alması, yöneticilerle yönetilenler arasındaki ilişkiye dair düzenlemeler getirilmesini gerekli kılmıştır. Bu çerçevede Kur'an ve sünnete aykırı olmayan hususlarda yöneticilere itaat etmek, yönetilenlerin sorumluluk alanına giren önemli bir dinî görevdir. Nitekim kendisi de bir idareci olan Hz. Peygamber, Veda Haccı sırasında okuduğu hutbede cennete girebilmek için yerine getirilmesi gereken görevleri Allah'tan (cc) korkmak, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve yöneticilere itaat etmek şeklinde özetlemiştir.[38]

Hz. Peygamber itaatin sınırlarını "Allah'a (cc) itaatsizlik sayılan emre itaat edilmez." hadisiyle açıkça ortaya koymuştur.[39] Nisa suresinin 159. ayetinin nüzul sebebi de aynı kuralı destekler niteliktedir. Hz. Muhammed (sav) tarafından bir askeri birliğin başına görevlendirilen sahabi komutan, bir sebepten dolayı sinirlenmiş ve ateş yakarak emri altındakilere içine girmelerini emretmiştir. Bu konuda tereddüt yaşayan sahabe daha sonra durumu Hz. Peygamber'e arz etmiş, o da "Ateşe girselerdi kıyamete kadar ondan kurtulup çıkamazlardı. İtaat ancak meşru emre olur." buyurmuştur.[40]

Meal-Yorum

Nisa suresinin 59. ayeti ile Şuara suresinin 151-152. ayetlerinin anlamlarını Kur'an-ı Kerim meallerinden yararlanarak karşılaştırınız. Belirlediğiniz ortak konu ve kavramları verilen boşluğa yazınız.

"Bir hususta anlaşmazlığa düşmek" Allah'la (cc) müminler arasında olamayacağı gibi Hz. Peygamber'le müminler arasında da düşünülemez. Fakat yönetilenle yöneticiler arasındaki görüş ayrılığında ilgili mesele Allah'a (cc) ve Resulü'ne (sav) götürülür. Meselenin "Allah'a götürülmesi" Kur'an'a, "Resul'e götürülmesi" ise sünnete başvurmaktır. Kıyamete kadar ortaya çıkacak bütün çözümler Kur'an ve sünnette bulunmaz. Ancak bütün anlaşmazlıkların çözümüne ışık tutan ilkeler ve örnek çözümler Kur'an ve sünnette vardır. Bu çözümler ise her zaman huzurlu bir toplumun temelini oluşturur.

Ara Değerlendirme 5

1. Nisa suresinin 59. ayetiyle ilgili verilen tabloda boş bırakılan yerlere uygun cevapları yazınız.

Konusu	
Nüzul sebebi	
Verilen mesajlar	

36 Ömer Mahir Alper, "İtaat", TDV İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 444-445.
37 bk. Bakara suresi, 285. ayet; Nisa suresi 46. ayet; Maide suresi, 7. ayet.
38 bk. Bünyamin Erul, "Veda Hutbesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 42, s. 591-593.
39 Müslim, İmare, 39.
40 Buhari, Ahkam, 4; Megâzî, 59.

5. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere, parantez içinde verilen sözcüklerden doğru olanı yazınız.

(dinî yorum, fırka, itikat, Maturidilik, mezhep, muhkem, müteşabih, tevil, Şia)

1. "Bir şeye gönülden inanmak, gönülden benimsemek" anlamına gelen ....; dinî konularda Hz. Peygamber'i doğrulamaktır.
2. Dinin inanç esaslarını veya amelî hükümlerini anlama ve yorumlama konusunda kendine özgü yaklaşımlara sahip düşünce sistemi olan ...., bu yaklaşımlar etrafında meydana gelen ekolleşmenin ürünü olan ilmî ve fikrî birikimdir.
3. Birçok anlama gelme ihtimali olan bir ayetin içerdiği bir anlamın tercih edilmesine .... denir.
4. Manasını anlamak için araştırmaya ve düşünmeye ihtiyaç olan .... ayetler, farklı yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.
5. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali'yi ve ehlibeytini halifeliğe (imamet) en layık kişi olarak gören ...., Hz. Ali'den sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inanır.

Aşağıda verilen ifadeleri ilgili olduğu mezhep ya da mezhep imamının harfini yazarak eşleştiriniz.

İfadeler	*İsimler*
☐ **6.** Özellikle Türkler arasında tanınmış ve kabul edilmiştir.	**a.** Eşarilik
☐ **7.** Babasından sonra imamet görevini üstlenerek Şia'nın altıncı imamı olmuştur.	**b.** Maturidilik
☐ **8.** "Muvatta" isimli hadis kitabı en önemli eseridir. Medine fıkhının imamı olarak tanınır.	**c.** Hanefilik
☐ **9.** Nas ve tayinle imam olanların sayısının on iki olduğuna inanırlar.	**ç.** Şafilik
☐ **10.** Akılcılığı gereğinden fazla ön plana çıkaran Mutezile ekolüne bir tepki olarak varlığını devam ettirmiştir.	**d.** İmam Cafer Sadık
	e. Hanbelilik
	f. İmam Malik
	g. İsnaaşeriyye

Aşağıdaki soruların cevabını altlarındaki boşluklara yazınız.

11. Din anlayışlarındaki yorum farklılıklarının sebepleri nelerdir?

12. **İslam düşüncesindeki yorum farklılıklarının oluşmasında dinî metinlere yaklaşım ve onları yorumlama farklılıkları nasıl etkili olmuştur?**

13. **“Dinde ve sosyal hayatta tavsiye edilmeyen bölünme” tanımından hareketle fırka kavramını açıklayınız.**

14. **İslam düşüncesinde itikadi ve siyasi yorumları genel özelliklerine göre sınıflandırınız.**

15. **Nisa suresinin 59. ayetinde geçen “... Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah’a ve Resul’e götürün...” ifadesinden ne anlıyorsunuz?**

Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

16. İslam’ın ilk yıllarında Müslümanlar, inanç ve ibadet konusunda ortaya çıkan soru ve sorunlara Kur’an ve sünnet aracılığıyla çözüm bulabildikleri için farklılaşmaya neden olacak fikir ayrılıkları yaşanmamıştır. Fakat Hz. Peygamber’in vefatından sonra İslam geniş coğrafyalara yayılınca karşılaşılan değişik sorunlara çözüm arama çabaları farklı yorumların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Aşağıdakilerden hangisi bu durumun sebeplerinden biri değildir?

A) Kur’an’ın vahiy kâtipleri tarafından yazıya geçirilmesi
B) İslam dünyasında çeşitli siyasi olayların yaşanması
C) Müslümanların farklı kültürel ortamlarla karşılaşması
D) İnsanların dünyaya bakışlarının ve algılama biçimlerinin birbirinden farklı olması
E) Kur’an’da birden fazla anlama gelen müteşabih ayetlerin bulunması

17. İslam düşüncesinde Hz. Peygamber’in vefatından sonra yaşanan siyasi gelişmelere inanç konularıyla ilgili yapılan tartışmalar da eklenince bazı itikadi yorumlar ortaya çıkmıştır.

Aşağıdakilerden hangisi parçada sözü edilen yorumlardan biridir?

A) Caferilik B) Hanbelilik C) Hanefilik D) Malikilik E) Maturidilik

18. • Allah'ın (cc) varlığı ve sıfatları, peygamberlik, ahiret inancı gibi bilgiler akılla kavranabilir.

• Hz. Peygamber'in sünnetine uymak ve ashabının yolundan gitmek, iyi bir Müslüman olmanın temelini oluşturur.

• İnsanların bütün fiilleri Allah'ın (cc) iradesi ve kudretiyle yaratılır; bununla beraber insan, seçme hürriyetine de sahiptir.

• Türkiye, Kuzey Afrika, Orta Asya, Hindistan, Pakistan, Malezya ve Endonezya'yı kapsayan geniş bir coğrafyaya yayılma imkânı bulmuştur.

Özellikleri ve görüşleri verilen mezhep aşağıdakilerden hangisidir?

A) Eşarilik
B) Hanbelilik
C) Malikilik
D) Maturidilik
E) Şafiilik

19. I. İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin görüş ve düşüncelerine dayanan fıkhi bir ekoldür.

II. Günümüzde daha çok Türkiye, Balkanlar, Hindistan, Pakistan, Afganistan, Irak, Suriye ve Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan Müslümanlar arasında yaygındır.

III. "Hakkında haram olduğuna dair kesin bir hüküm bulunmayan şey helaldir." ilkesini esas alan bir anlayışa sahiptir.

Hanefilik ile ilgili verilen bu bilgilerden hangileri doğrudur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

20. Küçük yaşlarda Medine'ye yerleşerek tahsilini burada tamamlamıştır. Yaşadığı dönemde belirginleşen fıkıh ekollerinin yaklaşımlarını ve yöntemlerini öğrenerek bunları birleştirmeye çalışmış, aynı zamanda fıkıhta kendi yöntemini ortaya koyarak birçok öğrenci yetiştirmiştir. "er-Risale" isimli eserinde fıkıh usulünün temellerini atmıştır.

Bu parçada sözü edilen âlim aşağıdakilerden hangisidir?

A) Cafer Sadık
B) İmam Eşari
C) İmam Malik
D) İmam Maturidi
E) İmam-ı Şafii

21-23. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Hz. Muhammed'in (sav) vefatından sonra İslamiyet, Arap Yarımadası dışındaki bölgelere yayılmış; Müslümanlar buralarda farklı inanç, kültür, örf ve âdetlere mensup insanlarla karşılaşmışlardır. Bu durum beraberinde yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Müslüman âlimler İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve sünneti yorumlamışlar, bazı ilkeler çerçevesinde karşılaştıkları bu sorunları çözmeye çalışmışlardır. İslam düşünce tarihinde âlimlerin dine aykırı düşmeyen birbirinden farklı bu yorumları, hakikatin ortaya çıkmasına katkı sağlayan çabalar olarak değerlendirilmelidir. İslam dünyasında vahyin özüne ters düşmeyen bu yorumlar, her insanı kuşatan bireysel ve toplumsal gerçekliklerin bir yansıması ve farklılıkları temsil eden bir kültür zenginliği olarak görülmelidir.

21. Bu metinden çıkarılabilecek <u>en kapsamlı</u> yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) İslam düşüncesindeki yorum farklılıkları kültürel zenginliği beraberinde getirmiştir.
B) Sorunların çözümünde Kur'an'a ters düşmeyen yorumlar zenginlik olarak görülmüştür.
C) Dinî metinlerin farklı yorumlanması İslam'ın geniş coğrafyalara yayılmasına sebep olmuştur.
D) İslam âlimleri karşılaştıkları sorunların çözümünde farklı ilkeleri benimsemişlerdir.
E) Yorum farklılıklarının temelinde Kur'an'ı ve sünneti daha iyi anlama çabası vardır.

22. Yorum farklılıklarının ortaya çıkmasında dinî metinlerin nasıl bir etkisi vardır?

23. Farklı düşünce ve yorumlara saygıya dayanan bir din anlayışına sahip olmak, toplumsal barış ve huzurun sağlanmasına nasıl katkı sağlar?

Üniteyle ilgili Öz Değerlendirme Formu'na bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Üniteyle ilgili daha fazla soru içeriğine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

A

ahlak: İnsanın yaratılışından gelen özellikleri ile insanların iyiliğini ve mutluluğunu hedef alan kuralların hayata geçirilmesi ile kazanılan iyi ve güzel davranışlar.

aile: Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik.

aklâm-ı sitte: İslam hat sanatında, aynı yazının farklı tarz ve üslupları anlamına gelen altı hat.

akıl: Düşünme, anlama ve kavrama gücü, us. Sadece insanda var olan; yararlı ile zararlıyı, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini ayırt etme yeteneği.

âlim: Bilen, ilim sahibi.

arş: Allah Teala'nın yarattığı en büyük varlık. Yedi kat göklerin üstünde olup halk (madde) âleminin sonu, emr (maddesizlik) âleminin başlangıcı.

asrısaadet: Hz. Peygamber'in yaşadığı devir hakkında kullanılan bir terim.

B-C-Ç

batıl: Fani, geçici, devamlı olmayan, yok olan. Dinin özünde olmayan, sonradan uydurulan şeyler.

benlik: Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, şahsiyet.

birr: İman, ibadet ve ahlaka ilişkin bütün iyilikleri ifade eden bir terim.

böbürlenmek: Övünerek kabarmak, üstünlük taslamak, kurulmak.

cahiliye: Arapların İslam'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslami devirdekinden ayırt etmek için kullanılan kavram. İslam'a uymayan her türlü inanç, söz, fiil ve davranışı ifade eder.

D-E

değer: Üstün nitelik, meziyet, kıymet.

diğerkâmlık: Başkaları için özveride bulunma, başkasının iyiliğini isteme, özgecilik.

din: Usul, âdet, tutulan yol, hüküm, ceza, itaat anlamlarına gelir. Terim olarak, Allah Teala tarafından konulmuş olan, insanların yeryüzündeki yaşayışlarını düzenleyerek onları hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğa eriştiren, akıl sahibi kimseleri kendi hür iradeleriyle hayırlı ve güzel şeylere işlere yönelten, ilahi kanun ve düzendir.

ecel: Süre, belirlenmiş vakit. Ölüm için belirlenen ve takdir edilen zaman.

edip: Edebiyatla uğraşan, edebî eser veren kimse, yazar.

ehlibeyt: Özel olarak Hz. Peygamber'in aile fertlerini ifade eden bir terim. Genel olarak aile fertleri.

ekoloji: Canlıların hem kendi aralarındaki hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalı.

ekonomi: İnsanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü, iktisat.

el-emin: 1. Kendisine güvenilen kişi. 2. Hz. Muhammed'in (sav) lakabı.

ensar: Hz. Peygamber'e ve Mekke'den Medine'ye göç eden muhacirlere yardımcı olan Medineli Müslümanlar.

erdem: 1. Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet. 2. İnsanın ruhsal olgunluğu.

evren: 1. Gök bilimi, gök varlıklarının bütünü, kâinat, cihan, âlem, kozmos. 2. Düzenli ve uyumlu bir bütün olarak düşünülen bütün varlıklar.

F-G-Ğ-H

fazilet: Olgunluk, erdemlilik, üstünlük, değer, kıymet.

felah: Kurtuluş, selamet.

fesat: Önceden düzenli olan bir şeyin bozulması, bir kimsenin doğruluktan sapması.

fetva: Herhangi bir işin dine (İslamiyet'e) uygun olup olmadığına dair İslam âlimleri tarafından verilen cevap.

fıkıh: İslam ibadet kuralları ve hukuk ilmi.

fıtrat: Yaradılış, hilkat.

figür: Resim ve heykel sanatlarında varlıkların biçimi.

fiilî: Eylemli, gerçekten yapılan (iş).

gaflet: Kayıtsız kalmak, ihmal etmek, aldanmak, yanılgı, dikkatsizlik.

gazve: Hz. Peygamber'in doğrudan katıldığı askerî/siyasi seferler.

gıyap: Yokluk, bulunmama.

güfte: Müzik eserlerinin yazılı metni, söz.

günah: Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış.

hadis: 1. Hz. Muhammed'in (sav) söz ve davranışları. 2. Bu söz ve davranışları inceleyen bilim.

halife: Vekil, birinin yerine geçen kimse.

hanif: 1. İslam dinine sımsıkı bağlı olan kimse. 2. İslamiyet'ten önce tek Tanrıya inanan.

hayâ: Utanma, çekinme anlamına gelir. Ahlak kavramı olarak kınanma endişesiyle, kurallara aykırı davranmaktan kaçınma ve bunu sağlayan duygu.

haysiyet: Değer, saygınlık, itibar.

heva: Sözlükte "istek, heves, meyil, sevme, düşme" gibi anlamlara gelir. Terim olarak nefsin akıl ve din tarafından yasaklanan kötü arzulara karşı olan eğilimini ifade eder.

heyhat:"Yazık, ne yazık!" anlamında kullanılan bir söz.

hikmet: İnsanın varlıkların hakikatini, gerçek yüzünü, gücü oranında bilip ona göre hareket etmesi.

hilye: Hz. Peygamber'in güzel ahlakını, yaşayış tarzını, dış görünüşünü ve kişisel özelliklerini anlatan rivayetleri, güzel hat ve süslemeyle yansıtan levhalar.

hüsran: Umulan, beklenilen bir şeyin elde edilememesinden duyulan düş kırıklığı.

I-İ-J

ibadet: Boyun eğme, itaat etme, saygı duyma. Allah'ın (cc) insanlara emrettiği ve insanların da Allah'a (cc) karşı yapmakla yükümlü oldukları tüm davranışlar.

içtihat: Yasada veya örf ve âdet hukukunda uygulanacak kuralın açıkça ve tereddütsüz olarak bulunmadığı konularda, yargıcın veya hukukçunun düşüncelerinden doğan sonuç. İçtihat yapan kişiye müçtehit denir.

iffet: İnsan ruhundaki yapıcı kuvvetin, yani şehvetin iyiye kullanılmasından ortaya çıkan huy. Nefsi kötü isteklerinden men etmek. Ar, namus, hayâ duygusu.

ihlal: 1. (isim) Bozma, zarar verme. 2. Yasa ve düzene uymama.

ihlas: Dinî davranışları sırf Allah (cc) için iyi niyetle yapmak, söz ve davranışlarda samimi olmak.

ihsan: İyilik ve lütufta bulunmak, bir işi en güzel şekilde yapmak, Allah'a (cc) ihlasla kulluk etmek anlamlarında kullanılan bir terim.

ilahi: Dinî-tasavvufi muhteva taşıyan bestelenmiş şiirlerin genel adı.

ilim: Allah'ın (cc) sübuti sıfatlarından biri. Allah'ın (cc) gerek duyular âlemine gerekse duyu ötesine ait bütün nesne ve olayları bilmesi.

imamet: Din işleri ve devlet başkanlığı, hilafet.

iman: İnanma, tasdik etme.

imrenme: İmrenmek işi, imrenti, gıpta.

infak: Allah'ın (cc) hoşnutluğunu kazanma amacıyla kişinin kendi servetinden harcamada bulunması, ihtiyaç sahiplerine ayni ve nakdî yardım etmesi.

irfan: Allah'ın (cc) zatı ve sıfatları hakkında şüphe götürmeyecek bilgiye sahip olma.

isnat: Bir düşünceyi, bir konuyu bir kişi veya sebebe dayandırma, yükleme, atfetme.

istişare: Danışma, mühim bir iş için güvenilir birisiyle fikir alışverişinde bulunma.

itibar: Saygınlık, önem verilme, hatırı sayılır olma durumu.

itidal: Aşırı olmama durumu, ılımlılık, ölçülülük.

itikat: Kişinin Allah (cc), insan ve evren hakkındaki düşünce ve anlayışları. İnanmak, din adına tebliğ ettiği konularda peygamberi doğrulamak anlamında bir terim.

K-L-M

kalfa: Aşaması çırakla usta arasında bulunan zanaatçı, mimar yardımcısı.

kamu yararı: Devletin gereksinimlerine cevap veren ve bu ihtiyaçları karşılayan, topluma yarar sağlayan değerler bütünü.

kanaat: Kanı, düşünce, inanç.

kozmolojik: Evren bilimsel. Evrenin oluşumu ve yapısıyla ilgili olan.

lütuf: Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik, yardım.

mahiyet: Öz, asıl, esas, içyüz, nitelik.

mahremiyet: Gizlilik, herkesin bilmesi gerekmeyen şey.

mahşer: İslam inancına göre kıyamet günü dirilecek olan insanların toplanacağı yer.

maişet: Geçim, geçinme.

manevi: Görülmeyen, duyularla sezilebilen, ruhani, tinsel, maddi karşıtı.

manipülasyon: Yönlendirme. Seçme, ekleme ve çıkarma yoluyla bilgileri değiştirme.

meal: Kur'an ayetlerini her yönü ile aynen çevirme iddiası olmaksızın, başka bir dile aktarmak.

mecelle: Osmanlılarda Tanzimat'tan sonra, İslam hukuku kurallarına ve bu konudaki değişik çalışmalara dayanılarak hazırlanmış olan ilk medeni kanun çalışması.

medeniyet: Uygarlık, medenilik.

meşru: 1. Yasanın, dinin ve kamu vicdanının doğru bulduğu. 2. Doğru, haklı, yasal olan.

mevlit: Hz. Muhammed'in (sav) doğumunu, doğum sırasında meydana gelen olağanüstü olayları ve hayatından bazı kesitleri anlatan manzum eserlerdir. Ülkemizde çok okunan, Süleyman Çelebi'nin "Vesîletü'n-Necât" adlı eseridir.

miraciye: İslam edebiyat ve sanatlarında Hz. Peygamber'in miracını konu alan eserlerin genel adı.

muhacir: Hz. Muhammed'e (sav) uyarak Mekke'den Medine'ye göç eden.

mübah: Bir Müslüman'ın yapıp yapmamakta dinen serbest bırakıldığı fiilleri belirtmek için kullanılan bir terim.

münafık: Kalbi ile inanmadığı hâlde dili ile inandığını söyleyerek mümin görünen kimse.

müsamaha: Bağışlama, kolaylık gösterme. İslam'da bir kimsenin hatasını yüzüne vurup mahcup etmeksizin anlayış göstererek bağışlama veya hatasını düzeltmesi için imkân verme.

müşrik: Allah'a (cc) inandığını söylediği hâlde birçok tabiat olayının yaratılmasını ve idaresini Allah'ın (cc) dışında birtakım güçlere bağlayan ve bu güçleri kutsallaştırarak Allah'a (cc) ortak koşan kimse.

N-O-Ö

naat: Hz. Muhammed'in (sav) niteliklerini övmek amacıyla yazılan şiir, kaside.

nas: Metin, söz, delil anlamına gelir. İslam literatüründe genel olarak ayet ve hadisleri ifade eder.

nebi: Kendisine kitap indirilmemiş peygamber.

nikâh: Bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak yasal işlem, evlilik akdi.

nispet: Oran, bağıntı, ilgi, ilinti.

niyaz: Yakarış, istemek, ihtiyacını bildirmek.

öncül: Bir çıkarımın kümesini oluşturan önermelerden herhangi biri.

P-R

penâh: Sığınma, sığınacak yer.

peşrev: Klasik Türk müziğinde faslın giriş taksiminden sonra, şarkıdan önce çalınan parça.

rey: Kur'an-ı Kerim ve sünnetin açıkça çözüme kavuşturmadığı meseleleri ayet ve hadislerin ışığında karara bağlamak ve bir çözüm bulmak için takip edilen yol, bu konularda görüş belirtme.

risalet: Allah'ın (cc) vahiy yoluyla öğrettiği bilgileri ve O'nun emirlerini insanlara ulaştırıp ilahi elçilik görevini yapma.

rivayet: Bir şeyi haber vermek veya haber verilen şey. Nakletmek, bildirmek.

S-Ş

sahabi: Arkadaş, dost anlamına gelir. Çoğulu sahabe veya ashabdır. Terim olarak, Hz. Peygamber devrine yetişmiş, Müslüman olarak Hz. Peygamber'i görmüş, onun sohbetinde bulunmuş ve Müslüman olarak ölmüş olan kimselerdir.

salâ: Müslümanları bayram veya cuma namazına çağırmak, bazı yerlerde cenaze için kılınacak namazı haber vermek amacıyla minarelerde okunan dua.

salih amel: İyi, güzel, yararlı, Kur'an ve sünnete uygun iş.

samimiyet: Tutum ve davranışlarda sadece Allah'ın (cc) hoşnutluğunu gözetme, riyakârlıktan ve gösterişten uzak olma.

sanat: Bir duygu, tasarı, güzellik vb. hususların anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün üreticilik.

sebeb-i nüzûl: Kur'an ayetlerinin bir kısmı bir hadise veya soru üzerine inmiştir. Sure ve ayetlerin inmesine sebep olan bu hadise ve sorulara nüzul sebebi denmektedir. Her ayet için bir nüzul sebebi yoktur. Nüzul sebeplerini bilmenin yolu sahih hadislerdir. Nüzul sebeplerinin bilinmesi, ayetlerin anlamını ve emredilen şeyin hikmetinin anlaşılmasını kolaylaştırır.

segâh: Türk musikisinde bir perde ve birleşik makamın adı.

seriyye: Hz. Peygamber'in doğrudan katılmayıp sahabileri görevlendirdiği askerî/siyasi seferler.

sevap: Hayırlı bir davranış karşısında Allah (cc) tarafından verilecek mükâfat, Allah'ın (cc) ödüllendireceğine inanılan davranış.

sıfat: Sahip olunan nitelik ve özellik.

sorumluluk: Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet.

sünnetullah: Allah'ın (cc) evren ve evrenin içindeki canlı cansız tüm varlıklar ile ilgili koyduğu kurallar, değişmez yasalar.

şahsiyet: Kişilik, belirgin özellik, kişi.

şathiye: Tasavvufta zahiren dinî hükümlere aykırı düşen söz; ne kastedildiği kolaylıkla anlaşılmayan kapalı veya sembolik ifade demektir.

şer: Kötü, fena, kötü iş, bela, musibet.

T-U-Ü

tahkir: Aşağılama, onur kırma.

takva: Müminin tüm tutum ve davranışlarında Allah'a (cc) kulluk bilinciyle hareket ederek Allah'ın (cc) koruması altına girmesi, O'na duyduğu sevgi ve saygıyı güçlendirmeye gayret etmesi, bu sevgi ve saygıyı zedelemekten korkması.

tasavvuf: Yün giymek, saf olmak anlamına gelen tasavvuf, kötü huyları terk edip güzel huylar edinmektir. İslam'ın ahlaki yorumunu esas alan ilim dalı.

tecelli: Ortaya çıkma, görünme.

tekel: Bir malın yapımının yalnızca bir kuruluşun elinde bulunduğu durum, inhisar, monopol.

tefekkür: Bir şey hakkında iyice düşünmek, bir işin sonucunu hesaplamak.

teleolojik: Amaç bilimsel, evreni amaçlarla temellendirme biçimi.

terbiye: Eğitim, görgü.

tercüme: Bir sözü bir dilden diğer dile nakletmek, bir sözün anlamını diğer bir dilde dengi bir sözle aynen ifade etmek.

tevhit: Bir şeyin tek olduğuna hükmetmek, Yüce Allah'ın bir olduğunu bilmek.

V-Y-Z

vâkıf: Bilen, farkında olan.

yermek: Birinin veya bir şeyin kusurlarını ortaya koymak, hicvetmek, övmek karşıtı.

yetkinlik: Yetkin olma durumu, olgunluk, kemal, mükemmeliyet.

zaaf: Eksiklik, yetersizlik, düşkünlük.

zat: Bir şeyin kendisi, cevheri, bir şeyi kendisi yapan mahiyeti ve hakikati.

zimmet: Bir kimsenin yasal olmayan yollardan üzerine geçirip ödemeye zorunlu olduğu para.

ABDÜLHAMİD, İrfan, "Eş'ari, Ebü'l Hasan", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 11, İstanbul, 1995.

ACAR, H. İbrahim, **Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku,** Ensar Neşriyat, İstanbul, 2018.

AKSEKİ, A. Hamdi, **İslam Dini (İtikat, İbadet, Ahlak),** Nur Yayınları, Ankara, 1993.

AKSEKİ, Ahmet Hamdi, **Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı,** Nur Yayınları, Ankara, 1991.

ALİ, B. Ebu Talip, **Nehcü'l-belâğa,** (haz. Şerif er-Radî), (çev. Adnan Demircan), Umut Matbacılık, İstanbul, 2016.

ALPER, Ömer Mahir, "İtaat", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 23, Ankara, 2001.

ARAS, Ömer, **Peygamberimizin İzinde 40 Sahabi Hz. Cafer bin Ebi Talib,** Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013.

ARI, Mehmet Salih, "Üsâme b. Zeyd", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 42, İstanbul, 2012.

ARMAĞAN, Servet, **İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

ASKALANİ, İbn Hacer, **el-İsabe fî Temyizi's-Sahabe,** Beyrut, 1995.

ASKALANİ, İbn Hacer, **Seçkin Sahabeler,** Sağlam Yayınları, İstanbul, 2008.

AYBAKAN, Bilal, "Şâfiî Mezhebi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 38, İstanbul, 2010.

AYDIN, Muhammet Şevki, **Eğitim Ahlakı,** DİB Yayınları, Ankara, 2018.

AYDIN, Muhammet Şevki; Hüseyin Karaman, **İslam Ahlakı (Temel Konular-Güncel Yorumlar),** DİB Yayınları, Ankara, 2017.

AYHAN, Halis, **Din Eğitimi ve Öğretimi,** DİB Yayınları, Ankara, 1985.

BAĞDÂDÎ, Abdulkâhir, **Mezhepler Arasındaki Farklar (el-Fark Beynel-Fırak),** (çev. Ethem Ruhi Fığlalı), Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005.

BALTACI, Cahid, **İslam Medeniyeti Tarihi,** Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.

BARDAKOĞLU, Ali, "Hanefî mezhebi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 16, İstanbul, 1997.

BİROL, İnci Ayan, "Tezhip", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 41, Ankara, 2012.

CEVİZCİ, Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.

CİLACI, Osman, "Dua", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 9, İstanbul, 1994.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Ahlak", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 2, Ankara, 1989.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Gıybet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 14, Ankara, 1996.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Haset", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 16, İstanbul, 1997.

ÇAĞRICI, Mustafa, "İftira", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 21, İstanbul, 2000.

ÇAĞRICI, Mustafa, "İtidal", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 23, İstanbul, 2001.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Zan", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 44, İstanbul, 2013.

ÇAĞRICI, Mustafa, **Anahatlarıyla İslam Ahlakı,** Ensar Neşriyat, İstanbul, 1985.

ÇAĞRICI, Mustafa, **İslam Düşüncesinde Ahlak,** Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Ahlak", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 2, İstanbul, 1989.

ÇELEBİ, İlyas, "Sıfat", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 37, İstanbul, 2009.

ÇELEBİ, İlyas, **İslam'ın İnanç Esasları,** İSAM Yayınları, İstanbul, 2010.

ÇELİK, Ali, **Sünnetin Aktüel Değeri,** Kitap Neşriyat Dağıtım, Ankara, 2007.

ÇETİNKAYA, Bayram Ali, "İslam Medeniyetinin İşaretlerini Taşıyan Mekânlar", **Diyanet Aylık Dergi,** S 322, Ankara, 2017.

DEMİR, Şehmuz, "Çevre Sorunu ve Kur'an'ın Çevreye Yaklaşımı", **Diyanet İlmi Dergi,** C 44, S 4, Ankara, 2008.

DERMAN, F.Çiçek, "Tezhip", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 41, Ankara, 2012.

DERMAN, M. Uğur, "Hat", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 16, Ankara, 1997.

DİĞLER, Mustafa, "Osmanlı Minyatürüne Bir Bakış", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C 2, Diyarbakır, 2000.

DİLLİCE, Merve Rukiye, **Peygamberimizin İzinde 40 Sahabi Hz. Esma bint Ebi Bekir,** Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013.

DÜZGÜNER, Sevde, "Mahremiyetin Tanımı, Sınıflandırılması ve Boyutları", Tüm Yönleriyle Mahremiyet, (Editör: H. Şule Albayrak), **T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı,** Ankara, 2022.

Ebu ZEHRA, Muhammed, **Mezhepler Tarihi,** Çelik Yayınevi, İstanbul, 2018.

EDİRNELİ NAZMİ, **Edirneli Nazmî Dîvânı,** (haz. Sibel Üst), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2018.

EFENDİOĞLU, Mehmet, "Sahâbe", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 38, İstanbul, 2008.

EKER, Sümeyye, "Hz. Peygamber'in İltifat Ettiği Bazı Hanım Sahâbîler ve İltifat Şekilleri", **Peygamberimiz ve Gençlik,** DİB Yayınları, Ankara, 2018.

ELMALI, Hüseyin, "Hassân b. Sâbit", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 16, İstanbul, 1997.

EMRE, Yunus, **Divan (Seçmeler),** (haz. Mustafa Tatçı), DİB Yayınları, Ankara, 2016.

ERDEM, Hüsamettin, "Deizm", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 9, İstanbul, 1994.

ERDOĞAN, Mehmet, **Fıkıh İlmine Giriş,** DEM Yayınları, İstanbul, 2013.

ERDOĞAN, Mehmet, **İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi,** Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.

ERKOÇOĞLU, Fatih, **Peygamberimizin İzinde 40 Sahabi Hz. Aişe,** Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013.

ERSOY, Mehmet Âkif, **Safahat,** (haz. Ertuğrul Düzdağ), MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.

ERUL, Bünyamin, "Rahmet Peygamberi'nin Gençlerle İlişkisi", **Peygamberimiz ve Gençlik,** DİB Yayınları, Ankara, 2018.

ERUL, Bünyamin, "Veda Hutbesi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 42, İstanbul, 2012.

FAYDA, Mustafa, "Aişe", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 2, İstanbul, 1989.

FAYDA, Mustafa, "Muhammed", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 30, İstanbul, 2005.

FETTÂH, İrfan Abdülhamîd, "Eş'arî, Ebü'l-Hasan", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 14, İstanbul, 1995.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Ali", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 2, İstanbul, 1989.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri,** İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2008.

Gazzali, Ebu Hâmid, **İhyâu Ulûmi'd-Dîn,** (çev. Ahmet Serdaroğlu), Bedir Yayınevi, İstanbul, 2019.

GÖKALP, Ziya, **Kızılelma,** (haz. Hikmet Tanyu), Kültür Bakanlığı, Ankara, 1976.

GÖRMEZ, Mehmet; M.Emin Özafşar; İ. Hakkı ÜNAL; Yavuz ÜNAL; Bünyamin ERUL, **Hadislerle İslam,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014.

GÜLGEN, Hicabi, "Türk Ebru Tarihi'nde Ustalar ve Üslup Değişimi", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C 1, S 25, Bursa, 2016.

GÜNGÖR, Özcan, "Mabetten Medeniyete", **Diyanet Aylık Dergi,** S 322, Ankara, 2017.

GÜZEL, Ahmet, **Peygamberimizin İzinde 40 Sahabi-Hz. Ali,** Beyan Yayınları, İstanbul, 2018.

HACİB, Yusuf Has, **Kutadgu Bilig,** Gençlik Spor Yayınları, Ankara, 2019.

HAMİDULLAH, Muhammed, "Hilfülfudul", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 18, İstanbul, 1998.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslam Peygamberi,** (çev. Salih Tuğ), İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslam'a Giriş,** (çev. Cemal Aydın), TDV, Ankara, 1996.

HASAN, Hasan İbrahim, **İslam Tarihi,** (çev. İsmail Yiğit, Sadrettin Gümüş), İstanbul, 1985.

HÖKELEKLİ, Hayati, "Hz. Peygamber'in Çocuklara ve Gençlere Yaklaşımı", **Hz. Muhammed ve Gençlik,** Ankara, 1995.

IŞIK, Emin, "AL-İ İMRAN Sûresi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 2, İstanbul, 1989.

IZUTSU, Toshihiko, **Kur'an'da Tanrı ve İnsan,** (çev. M. Kürşat Atalar), Pınar Yayınları, İstanbul, 2012.

İBNİ HİŞAM, Ebu Muhammed, **es-Siretü'n-Nebeviyye,** Beyrut, 1990.

İBNİ İSHAK, Ebu Abdillâh Muhammed b. İshâk, **Sîre** (Sîretü İbn İshak el-Müsemma bi- Kitabi'l-Mübtede ve'l- Meb'as ve'l-Meğâzî), (tahkik Muhammed Hamidullah), Konya, 1981.

İBNİ KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmail, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm,** Dâr-ı İbn Hazm, Beyrut, 2000.

İBNİ SAD, Ebu Abdillah Muhammed b. Müslim, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ,** Beyrut, 1985.

İBNÜLESİR, İzzuddîn, **Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe,** Beyrut, 1994.

KÂDÎ, Abdülfettah, **Esbâb-ı Nüzûl,** (çev. Salih Akdemir), Fecr Yayınevi, Ankara, 1995.

KAHRAMAN, Abdullah, "Mahremiyetin Tanımı Ve Sınırı", **Mahremiyet Algıları Sempozyumu,** Ceylan Ofset, Samsun, 2016.

KALLEK, Cengiz, "İsraf", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 23, İstanbul, 2001.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Fâtıma", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 12, İstanbul, 1995.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Muaz bin Cebel", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 30, Ankara, 2020.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Ali", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 2, İstanbul, 1989.

KARAGÖZ, İsmail, **Aile ve Gençlik,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

KARAMAN, Fikret; İ. Karagöz; İ. Paçacı; M. Canbulat; A. Gelişgen; İ. Ural, **Dinî Kavramlar Sözlüğü,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015.

KARAMAN, Hayreddin, "Ca'feriyye", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 7, İstanbul, 1993.

KARAMAN, Hayreddin, "Fıkıh", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 13, İstanbul, 1996.

KARAMAN, Hayreddin, **İslam Hukukunda İctihad,** Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

KARAMAN, Hayreddin, **İslam'da Kadın ve Aile**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1994.

KARAMAN, Hayreddin; Ali Bardakoğlu; Hacı Yunus Apaydın, **İlmihal,** TDV Yayınları, Ankara, 2001.

KARAMAN, Hayreddin; A. Özek; İ. Kâfi Dönmez; M. Çağrıcı; S. Gümüş; A. Turgut, **Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali,** TDV Yayınları, İstanbul, 1982.

KARAMAN, Hayreddin; M. Çağrıcı; İ. Kâfi Dönmez; S. Gümüş, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.

KAYA, Eyyüp Said, "Mâlikî Mezhebi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 27, İstanbul, 1995.

KAZICI, Ziya; H. Ayhan, "Talim ve Terbiye", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 39, İstanbul, 2010.

KILAVUZ, A. Saim, **Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş,** Ensar Neşriyat, İstanbul, 2012.

KILAVUZ, Ahmet Saim, "Akaid", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 2, İstanbul, 1989.

KILAVUZ, Ulvi Murat, **Allah'a İman,** DİB Yayınları, Ankara, 2015.

KILIÇ, Mustafa, "İslam Kültür Tarihinde Mûsiki (Başlangıçtan Emevilerin Sonuna Kadar)", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C 40, Ankara, 1989.

KILIÇ, Mustafa, **Peygamberimizin İzinde 40 Sahabi-** Hz. Muâz bin Cebel, Beyan Yayınları, İstanbul, 2018.

KIRCA, Celal, **Kur'an ve Fen Bilimleri,** Marifet Yayınları, İstanbul, 1997.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, **Çile**, Büyük Doğu, İstanbul, 2006.

KOCA, Ferhat, "Hanbelî Mezhebi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 17, İstanbul, 1997.

KOCA, Ferhat, "Mezhep", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 29, İstanbul, 2004.

KOÇ, Turan, "Sanat", TDV, **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 36, İstanbul, 1989.

KOMİSYON, "Genç", **Temel İslam Ansiklopedisi,** C 3, İstanbul, 2020.

KÖKSAL, M. Asım, **İslam Tarihi (Mekke),** Şamil Yayınları, İstanbul, 1981.

KÖSE, Ali, "İman", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 22, İstanbul, 2000.

KUŞEYRİ, Abdülkerim, **Kuşeyri Risalesi,** (çev. Dilaver Selvi), Sistem Matbaacılık, İstanbul, 2009.

KUTLUER, İlhan, "İlim", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 22, İstanbul, 2000.

KUTLUER, İlhan, "İnsan", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 22, İstanbul, 2000.

MAHİR, F. Banu, "Minyatür", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 30, Ankara, 2020.

MARTI, Huriye, **Hadislerle Aile,** DİB Yayınları, Ankara, 2019.

MARTI, Huriye, **Hadislerle Evlilik,** DİB Yayınları, Ankara, 2019.

MARTI, Huriye, **Seçme Hadisler (Güzel Ahlak),** DİB Yayınları, İzmir, 2019.

MATURİDİ, Ebu Mansûr Muhammed, **Kitâbu't-Tevhit,** İslami Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2003.

MEVDÛDÎ, Ebü'l-Ala, **Tefhimu'l-Kur'an,** (çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), İnsan Yayınları, İstanbul, 1991.

MÜLAYİM, Selçuk, "Sinan", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 37, İstanbul, 2009.

NASR, Seyyid Hüseyin, "İslam Sanatı ve İslam Düşüncesi Arasındaki İlişki", **Diyanet Dergisi,** C 26, Ankara, 1990.

OKAY, M. Orhan, "Edebiyat", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 10, İstanbul, 1989.

ORHAN, Şeyma Yücel, **İslam'da Çevrenin Değeri,** Yüksek Lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2020.

ÖCAL, Mustafa, **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.

ÖKTEN, Sadettin, "İslam Medeniyet Tasavvurunda Şehir", **Diyanet Aylık Dergi,** S 322, Ankara, 2017.

ÖNKAL, Ahmet, "Ca'fer b. Ebu Tâlib", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 6, İstanbul, 1992.

ÖNKAL, Ahmet, "Erkam b. Ebül-Erkam", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 11, İstanbul, 1995.

ÖZ, Mustafa, "İmamiyye", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 22, İstanbul, 2000.

ÖZ, Mustafa, "Şîa", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 39, İstanbul, 2010.

ÖZ, Mustafa, "Zeyd b. Zeynelâbidîn ve Zeydiyye", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** S 19, İstanbul, 2000.

ÖZ, Mustafa, **Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi,** Ensar Neşriyat, İstanbul, 2012.

ÖZCAN, Hanifi, "İman", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 22, İstanbul, 2000.

ÖZCAN, Nuri**,** "Itrî Efendi, Buhûrîzâde", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 19, İstanbul, 1999.

ÖZCAN, Nuri, "Mehter", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 28, Ankara, 2003.

ÖZCAN, Nuri; Yalçın Çetinkaya, "Mûsiki", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 31, Ankara,2020.

ÖZÇELİK, Mustafa, **Bizim Yunus**, Eskişehir Valiliği Yayınları, Ankara, 2010.

ÖZEN, Şükrü, "Mâtürîdî", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 28, Ankara, 2003.

PAÇACI, Mehmet, **Kur'an'a Giriş,** İSAM Yayınları, İstanbul, 2010.

PARLATIR, İsmail; Nevzat Gözaydın; Hamza Zülfikar, **Türkçe Sözlük,** TDK Yayınları, Ankara, 1998.

RÂZÎ, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddîn, **Tefsiru Fahru'r-Râzî,** Dârü'l-Fikr, C 10, Beyrut, 1981.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefâsir,** (çev. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz), Ensar Neşriyat, İstanbul, 1992.

SANCAKLI, Saffet, "Hz. Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tesbiti", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,** C 6, S 2, Samsun, 2006.

SARIÇAM, İbrahim, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

SERİNSU, A. Nedim; M. Sürmeli; A. Kalkan; Ö. Akyürek; B. Deliser; A. Baştürk; A. Çınar; Y. Mavili, **Dinî Terimler Sözlüğü,** Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

SEYİDOĞLU, Halil, "Türk Atasözlerinin Ekonomik Yorumlaması Üzerine Bir İnceleme", **Yıldız Social Science Review,** C 5, S 1, İstanbul, 2019.

SİNANOĞLU, Ahmet Faruk, "Toplumsal Değişim ve Din", **Hikmet Yurdu,** C 1, S 2, Malatya, 2008.

SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya, **Letâif-i Hoca Nasreddin,** (haz. Mehmet Arslan, Burhan Paçacıoğlu), Dilek Matbaacılık, Sivas, 1996.

ŞAHİN, Adil, "İslam ve Sosyal Değişme", **Diyanet İlmi Dergi,** C 37, S 1, Ankara, 2001.

ŞAHİN, Mehmet Emin, **Kur'an Ayetleri Işığında Cahiliye Toplumundan İslam Toplumuna Değişim Süreci,** Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2010.

ŞEKER, Mehmet; Genç, Süleyman, **Türk İslam Medeniyeti Tarihi,** Mihrabad Yayınları, İstanbul, 2018.

ŞEYH GALİP, **Şeyh Gâlîb Dîvânı,** (haz. Muhsin Kalkışım), Akçağ Yayınları, Ankara, 1994.

ŞİBLÎ, Mevlâna, **Asr-ı Saadet,** (çev. Ömer Rıza Doğrul), Eser Yayınevi, İstanbul, 1974.

TATAR, Burhanettin; M. Uyanık; F. Koca; B. Erul, **İslam'a Giriş (Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar),** DİB, İstanbul, 2007.

TOPALOĞLU, Bekir, "Allah", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 2, Ankara, 1989.

TOPALOĞLU, Bekir, "Esma-i Hüsnâ", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 11, İstanbul, 1995.

TOPALOĞLU, Bekir, "Fırka", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 13, İstanbul, 1996.

TOPALOĞLU, Bekir; İlyas Çelebi, **Kelâm Terimleri Sözlüğü,** İSAM Yayınları, İstanbul, 2010.

TÜMER, Günay, "Din", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 9, İstanbul, 1994.

TÜRCAN, Talip, "Şura", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 39, İstanbul, 2010.

ULUDAĞ, Süleyman, **İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1989.

ULUIŞIK, Hatice, **Peygamberimizin İzinde 40 Sahabi Hz. Fatıma,** Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013.

UYAR, Gülgün, **Ehl-i Beyt: İslam Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı,** Gelenek Yayınları, İstanbul, 2004.

ÜZÜM, İlyas, "Mezhep", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 29, İstanbul, 2004.

ÜZÜM, İlyas, "Şîa", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 39, İstanbul, 2010.

VÂHİDÎ, en-Nîsâbûrî, **Kitâbu Esbâbi'n-Nüzûl**, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2015.

YARDIM, Ali, "Esma bint Ebu Bekir es-Sıddîk", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C 11, İstanbul, 1995.

YAŞAROĞLU, M. Kamil, "Koca", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C 26, Ankara, 2002.

YAŞAROĞLU, M. Kâmil, "Nisa Suresi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 33, İstanbul, 2007.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Ehlisünnet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 10, İstanbul, 1994.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Eş'ariyye", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 14, İstanbul, 1995.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Kelâm", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 25, Ankara, 2022.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Mâtürîdiyye", **TDV İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C 28, Ankara, 2003.

YAZGAN, Bestami, **Gülü İncitme Gönül,** Nar Yayınları, İstanbul, 2013.

YAZICI, Nesimi, **İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi,** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1992.

YAZIR, M. Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili,** C 2, Azim Dağıtım, İstanbul, 1992.

YETKİN, Suut Kemal, **İslam Sanat Tarihi,** Ankara, 1954.

YILDIZ, Hakkı Dursun, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi,** Kombassan Şirketler Topluluğu, İstanbul, 1994.

YÜCE, Mehmet," İslam Ekonomisinde Temel İlkeler", **İlahiyat Akademi Dergisi,** S 13, Gaziantep, 2021.

YÖRÜKOĞLU, Atalay, **Gençlik Çağı,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986.

Zemahşeri, Ebu'l-Kasım, **Keşşâf Tefsiri,** (Editör: Murat Sülün), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2018.

ZİYA PAŞA, **Külliyât-ı Ziya Paşa,** (haz. Süleyman Nazif), Yeni Matbaa, İstanbul, 1924.

- Kaynakça APA 6.0 esas alınarak düzenlenmiştir.

Kitaba ait görsel kaynakçaya, genel ağ kaynakçasına ve e-içerik kaynakçasına bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Ünitelerle ilgili cevap anahtarına bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ 10. SINIF DERS KİTABI

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAÖĞRETİM | DERS KİTABI

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

10. SINIF

